

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ KAYSERİ YAPILARI

Tezi Hazırlayan
Ayşe Nur KAYA DEMİR

Tezi Yöneten
Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN

Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Ocak 2006
KAYSERİ

Prof. Dr. Kerim Türkmen danışmanlığında Ayşe Nur Kaya Demir tarafından hazırlanan "II. Abdülhamit Dönemi Kayseri Yapıları" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

27./01./2006

JÜRİ

Danışman

Prof. Dr. Kerim Türkmen

Üye

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Özbek

Üye

Yrd. Doç. Dr. H. Sencer Erkman

ONAY:

Yukarıdaki imzaların , adı geçen öğretim elemanlarına ait olduğunu onaylarım.

27./01./2006

Prof. Dr. Kerim TÜRKMEN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kayseri, zengin tarihsel geçmişi ve bu geçmişin izlerini taşıyan abideleriyle Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. XI. yüzyıl sonlarında Türk yerleşimine açılan Kayseri, bu dönemden sonra Türkler tarafından stratejik konumundan dolayı önemli bir iskan yeri olarak değerlendirilmiştir. Bölgede bir çok abide inşa eden Türkler burayı tamamen bir Türk yurdu haline getirmeyi başarmışlardır.

Kayseri'deki Türk eserleri bugüne kadar bir bütünlük içerisinde ele alınmamışlardır. Şehirlerin gelişimlerini değerlendirebilmek için geçmiş oldukları dönemlerin genel çerçeve içerisinde ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle "II. Abdülhamit Dönemi Kayseri Yapıları" adlı bu çalışmamızda Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde bulunan abideler bir bütünlük içerisinde ele alınmışlardır.

Bu çalışma esnasında bilimsel eserlerini esirgemeyen ve manevi anlamda destekleyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Kerim Türkmen'e, yoğun bilimsel faaliyetlerine rağmen büyük bir fedakarlık göstererek benimle ilgilenen ve beni yönlendiren değerli hocam sayın Yrd. Doç . Dr. Yıldıray Özbek'e teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda bölgede tespit edilen abidelerin yerleri hakkında bilgi verip tezimde beni yönlendiren sayın hocam Doç.Dr. Mustafa Denктаş'a, Araş.Görevlisi Burcu Tekin'e ve Araş.Görevlisi Aslı Sağıroğlu Arslan'a şükranlarımı sunarım. Kayseri ve çevre ilçe ve köylerde bütün sokakları benimle gezerek arazi çalışmasında bana yardımcı olan arkadaşım Eylem Yurdakul, Seher Altunkaynak, Savaş Maraşlı ve Ayşegül Canverdi Çevik'e, Esen Demir, Demet, Burcu ve Gözde Kaya, Kemal Özer, Ümit Süleyman Turan, Hacı İbrahim Kaya, Sultan Topçu ve Selma Ünlüdil'e teşekkür ederim. Bu tezin payıma düşen gururu ve maneviyatından dolayı annem Safinaz, babam Mehmet Kaya ve eşim Mehmet Evrim Demir, 'e yardımlarından ötürü teşekkür ederim.

Kayseri'deki Türk eserleri üzerine yaptığımız bu çalışmanın Türk kültür ve sanatına az da olsa katkıda bulunması bizleri mutlu eden en önemli kazanımdır.

Ayşe Nur KAYA DEMİR

ÖZET

Bu çalışmada Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde bulunan II.Abdülhamit dönemi mimari eserleri konu olarak seçilmiştir. Kayseri’de günümüze ulaşmış dokuz tane cami,iki türbe, bir okul,bir medrese, beş çeşme,bir hamam,bir saat kulesi,bir kütüphane ve iki tane de askeri yapı tespit edilmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde konuyla ilgili kaynaklar ve daha önce yapılmış çalışmalar tanıtılmıştır. İkinci bölümde bölgenin tarihi geçmişi, II. Abdülhamit Dönemi’nde şehrin mimari, fiziksel gelişimi, kitabesi mevcut onarım geçiren yapılar ve ayrıca II. Abdülhamit Dönemi öncesi batılılaşmanın mimariye yansıması hakkında bilgi verilmiştir. II. Abdülhamit Dönemi başkent yapıları ile taşra arasında mimari ilişkiden de bu bölümde bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümde katalog yer almaktadır. Kayseri, çevre ilçe ve köylerde tespit edilen anıtlar tezin katalog bölümünde detaylı bir şekilde tanıtılmışlardır. Anıtlar kendi içinde planlarına göre gruplandırılmışlardır. Yapıların tanıtımı plan, çizim ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Anıtların tarihlendirilmesinde öncelikli olarak yapılar üzerinde bulunan kitabeler değerlendirilmiştir. Kitabesi bulunmayan yapılar, ulaşılan arşiv belgelerinde ve önemli kişilerin şiir ve kitaplarında bahsedilip, tarih düşürülmesi veya yapının üzerinde padişah tuğrasının bulunması durumunda tarihlendirilmiştir.

Dördüncü bölüm, değerlendirmedir. Değerlendirme bölümünde de bu anıtların plan, mimari, süsleme, malzeme, teknik açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. II. Abdülhamit Dönemi Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde bulunan yapılar İstanbul ve Anadolu’nun diğer illerinde bulunan çağdaş yapılarla karşılaştırılmışlardır.

Beşinci bölüm, sonuç bölümüdür. Bu bölümde ana hatları ile Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde bulunan eserlerin Türk Sanatı içerisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1. Kayseri 2. II. Abdülhamit 3.Mimari
4. Cami 5. Çeşme

ABSTRACT

This study is about the architectural buildings in the reign Abdulhamit II. in the center, periphery towns and villages of Kayseri. There have been nine mosques, two tombs, a school, a madrasah five fountain, a bath, a clock tower, a library and three military buildings in Kayseri surviving today.

There are five chapters in the study.

In the first chapter the resources and the previous studies have been introduced in the second chapter. The historical background of the region; Abdulhamit II. Also in this chapter the restored buildings which have an inscription and the general impacts of the westernization on the architectural relation between the structures of the capital city and the provinces in the Abdülhamit II. Era has been mentioned.

In the third chapter there is a catalogue. There is a detailed illustration in this catalogue chapter related to the monumental buildings analysed in Kayseri, periphery towns and villages. Buildings are categorized according to their plans. Definition of the buildings is supported by the plans, drawings and photos. Primarily the inscriptions on the buildings has been taken account in order to their plans. Defintron of the buildings is supported by the plans, dravings and photosprimarily the inscriptions on the buildings has been taken in to account in order to date the monuments. Buildings that have no inscription have been dated through the archive documents the books and poets, which have been written by the personages, about the dates of these buildings or through the sultan's signature on the buildings.

In the forth chapter the monuments are evaluated according to the plan, architecture, decoration, materials and technique. Alsot the Abdulhamit II. Era buildings in the center, periphery towns and villages of Kayseri are compared by the modern structures in Istanbul and in other Anatolian cities.

The fifth chapter is the conclusion. In this chapter, the significance of buildings in the center, periphery towns and villages of Kayseri in the kontekxt of Turkish Architecture Art have been defined in generally.

Key words: 1. Kayseri 2. Abdülhamit II 3. Architecture
4. Mosque 5. Fountains

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımı, Amacı ve Önemi	1
1.2. Konunun Sınırları	1
1.3. Araştırma Yöntemi	2
1.4. Konuyla İlgili Yapılan Çalışmalar	4
2. KAYSERİ VE II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ	6
2. 1. Kayseri'nin Tarihçesine Genel Bakış	6
2. 2. II. Abdülhamit Döneminde Kayseri	9
2. 3. II. Abdülhamit Dönemi Öncesi Batılılaşma Süreci	13
2. 4. II. Abdülhamit Dönemi Merkez Mimarisi ve Taşra İlişkisi	17
2. 5. II. Abdülhamit Döneminde Kayseride Onarım Geçiren Yapılar	22
2. 5. 1. Çifteönü Çeşmesi	22
2.5.2. Çifteönü Cami	24
2.5.3. Kölük Çeşmesi	26
2.5.4. Huand Hamamı	27
2.5.5. Hacı Kasım çeşmesi	27
2.5.6. Kabasakal Müftü Çeşmesi	27
2.5.7. Şeyh İbrahim Tennuri Çeşmesi	28
2.5.8. Şeyh Tennuri Mescidi	29
2.5.9. Yeşilhisar Güney (Hasan) Cami	31
2.5.10. Cıncıklı Cami Çeşmesi	31
2.5.11. Develi Camii Kebiri	32
2.5.12. Yeşilhisar Ulu Cami	32

2.5.13. Camii Kebir Çeşmesi	34
2. 6. II.Abdülhamit Döneminde Kayseri’de Yapı Bünyesine Eklenen	
Yapı Elemanları	34
2.6.1. Huand Cami Minaresi	34
2.6.2. İncesu Yeni Cami Minaresi.....	35
2.6.3. Huand Medresesi Batı Duvarındaki Çeşme	36
2. 7. II.Abdülhamit Döneminde Kayseri’de Yapılmış Olup Günümüze	
Ulaşamayan Yapılar	37
2.7.1. Mıhlım I. Çeşmesi.....	37
2.7.2. Hatuniye (Kocabey) Medresesi Önünde Bulunan Çeşme.....	37
2.7.3. Kazancılar Camii Şerifi Çeşmesi	38
2.7.4. Hasum Bey Çeşmesi	38
2.7.5. Lala Cami Çeşmesi	38
2.7.6. Nuriye Medresesi Çeşmesi.....	38
2.7.7. Askerlik Dairesi	39
2.7.8. Gümüşoğlu Çeşmesi	39
2.7.9. Eski Askeri Hastane	40
2.7.10. Sinanönü Çeşmesi	40
2.7.11. Büyük Bürüngüz Şerife Hanım Çeşmesi	40
2.7.12. Şıhlı Kasabasında Bulunan I Numaralı Çeşme	41
2.7.13. Şıhlı Kasabasında Bulunan II Numaralı Çeşme.....	42
2.7.14. Kiçi Kapı Yakınındaki Çifte Çeşme	43
2.7.15. Kayseri Mevlevihanesi.....	43
2.7.16. Kemer Köyü Çeşmesi	44
2.7.17. Hasbek Kirişçi Mescidi	44

3. KATALOG	46
3. 1. Dini Mimari	46
3. 1. 1. Camiler.....	46
3. 1. 1. 1. Keklikoğlu Cami (1882)	46
3. 1. 1. 2. Talas Ali Saip Paşa Cami (1887)	48
3. 1. 1. 3. Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Cami (1889).....	52
3. 1. 1. 4. Tavlusunlar (Aydınlar) Cami (1893)	55
3. 1. 1. 5. Karacaoğlu Cami (1896)	58
3. 1. 1. 6. Talas Han Cami (1896)	60
3. 1. 1. 7. Develi Tirem Cami (1896).....	66
3. 1. 1. 8. Methiye Köyü Camisi (1902)	70
3. 1. 1. 9. Hilmiye Köyü Camisi (1904- 1906)	77
3. 2. Sivil Mimari	83
3. 2. 1. Türbeler	83
3. 2. 1. 1. Zeynel Abidin Türbesi (1886).....	83
3. 2. 1. 2. Talas Esmâ Hanım Türbesi (1889)	90
3. 2. 1. 3. Seyyid Burhaneddin Türbesi (1892)	93
3. 2. 2. Medreseler.....	97
3. 2. 2. 1. Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi (1891).....	97
3. 2. 3. Okullar	102
3. 2. 3. 1 . Kayseri Lisesi (1893)	102
3. 2. 4. Çeşmeler	106
3. 2. 4. 1. Talas Ali Saip Paşa Çeşmesi (1886)	106
3. 2. 4. 2. Talas Hacı Ahmet Efendi Çeşmesi (1886).....	108
3. 2. 4. 3. Talas Meydan Çeşmesi (1888).....	110
3. 2. 4. 4. Talas Esmâ Hanım Çeşmesi (1889)	113

3. 2. 4. 5. Seyyid Gazi Mah. Çeşmesi (1904)	115
3. 2. 5. Hamamlar.....	118
3. 2. 5. 1. Ali Saib Paşa Hamamı	118
3. 2. 6. Saat Kuleleri.....	122
3. 2. 6. 1. Saat Kulesi (1906).....	122
3. 2. 7. Kütüphaneler	125
3. 2. 7. 1. Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi (1905)	125
3. 3. Askeri Mimari	127
3. 3. 1. Develi Askerlik Şubesi.....	127
3. 3. 2. Develi Askerlik Şubesi Lojmanları(1900)	130
4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME	133
4. 1. Camiler.....	133
4.1. 1. Tipoloji.....	133
4. 1. 1. 1. Ahşap Direkli Camiler	133
4. 1. 1. 2. Tek Kubbeli Camiler.....	135
4. 1. 1. 3. Derinlemesine Planlı Camiler	136
4. 1. 2. Yapı Elemanları	137
4. 1. 2. 1. Taç Kapılar.....	137
4. 1. 2. 2. Üst Örtü	138
4. 1. 2. 3. Son Cemaat Mahalleri.....	139
4. 1. 2. 4. Minareler	139
4. 1. 2. 5. Kitabeler.....	114
4. 1. 2. 6. Taşıyıcı Elemanlar	142
4. 1. 2. 7. Pencereleer.....	143
4. 1. 3. İç Mekan Öğeleri	143
4. 1. 3. 1. Mihraplar.....	143

4. 1. 3. 2. Minberler.....	144
4. 1. 3. 3. Mahfiller.....	145
4. 1. 3. 4. Vaaz Kürsüleri	145
4. 1. 4. Malzeme.....	146
4. 1. 5. Süsleme	147
4. 2. Türbeler	150
4. 2. 1. Tipoloji.....	150
4. 2. 2. Yapı Elemanları	151
4. 2. 2. 1. Taç Kapılar.....	151
4. 2. 2. 2. Kitabeler.....	152
4. 2. 2. 3. Taşıyıcı Elemanlar	152
4. 2. 2. 4. Üst Örtü.....	153
4. 2. 2. 5. Pencereleer.....	153
4. 2. 3. Malzeme.....	154
4. 2. 4. Süsleme	154
4. 3. Medreseler.....	155
4. 3. 1. Tipoloji.....	155
4. 3. 2. Yapı Elemanları	158
4. 3. 2. 1. Taç Kapılar.....	158
4. 3. 2. 2. Kitabe	158
4. 3. 2. 3. Dersane Mescit.....	158
4. 3. 2. 4. Hücreler.....	159
4. 3. 2. 5. Revaklar	160
4. 3. 2. 6. Üst Örtü.....	160
4. 3. 2. 7. Müderris Odası.....	160
4. 3. 3. Malzeme.....	161

4. 3. 4. Süsleme	161
4. 4. Okullar	162
4. 4. 1. Tipoloji.....	162
4. 4. 2. Yapı Elemanları	164
4. 4. 2. 1. Taç Kapılar.....	164
4. 4. 2. 2. Pencereleer.....	164
4. 4. 2. 3. Üst Örtü.....	164
4. 4. 3. Malzeme	165
4. 4. 4. Süsleme	165
4. 5. Çeşmeler.....	166
4. 5. 1. Tipoloji.....	166
4. 5. 1. 1. Bağımlı Çeşmeler.....	167
4. 5. 1. 1. 1. Bir Yapının Duvarıyla Birlikte İnşa Edilen Çeşmeler	167
4. 5. 1. 1. 2. Herhangi Bir Yapının Duvarına Sonradan Eklenen Çeşmeler.....	167
4. 5. 1. 2. Bağımsız Çeşmeler	168
4. 5. 1. 3. Cephe Kompozisyonuna Göre Çeşmeler	168
4. 5. 2.Yapı Elemanları	168
4. 5. 3. Malzeme.....	170
4. 5. 4. Süsleme	170
4. 6. Hamamlar.....	173
4. 6. 1. Tipoloji.....	173
4. 6. 2. Yapı Elemanları	174
4. 6. 2. 1. Kapılar.....	175
4. 6. 2. 2. Pencereleer.....	175
4.6.2.3. Üst Örtü.....	175
4. 6. 2. 3. 1. Kubbe	175

4. 6. 2. 3. 2. Tonoz	175
4. 6. 3. İç Mekan Öğeleri.....	176
4. 6. 3. 1. Soyunma Mahalleri	176
4. 6. 3. 2. Sıcaklık.....	176
4. 6. 3. 3. Eyvanlar	177
4. 6. 3. 4. Halvet Hücreleri	177
4. 6. 4. Malzeme	177
4. 6. 4. 1. Kesme taş	177
4. 6. 4. 2. Mermer	178
4. 6. 5. Süsleme	178
4. 7. Saat Kuleleri	178
4. 7. 1. Tipoloji.....	178
4. 7. 2. Yapı Elemanları	180
4. 7. 3. Malzeme	181
4. 7. 4. Süsleme	181
4. 8. Kütüphane	181
4. 8. 1. Tipoloji	182
4. 8. 2. Yapı Elemanları	185
4. 8. 3. Malzeme.....	185
4. 8. 4. Süsleme	185
4. 9. Askeri Mimari	186
4. 9. 1. Tipoloji.....	186
4. 9. 2. Malzeme.....	186
4. 9. 3. Süsleme	186
5. SONUÇ	188
KAYNAKÇA.....	191

ÇİZİM LİSTESİ

ÇİZİMLER

FOTOĞRAF LİSTESİ

FOTOĞRAFLAR

ÖZGEÇMİŞ

KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı geçen Eser
a. g. m.	: Adı geçen makale
a. g. t.	: Adı geçen tez
A.Ü.D.T.C.F.	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
cm.	: Santimetre
Çev.	: Çeviren
E. Ü.	: Erciyes Üniversitesi
H.	: Hicri
İ. A.	: İslam Ansiklopedisi
İ. Ü.	: İstanbul Üniversitesi
K.K.B.M.	: Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü
m.	: Metre
M.	: Miladi
M.Ü.	: Mimarşinan Üniversitesi
S. Ü.	: Selçuk Üniversitesi
Sad.	: Sadeleştiren
T.A.	: Tarih Ansiklopedisi
T. T. K.	: Türk Tarih Kurumu
Vd	: Ve diğerleri
V.G.M	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

1. GİRİŞ

1. 1. Konunun Tanımı, Amacı Ve Önemi

“II. Abdülhamit Dönemi Kayseri Yapıları” adlı bu yüksek lisans tezinin konusu, II. Abdülhamit’in hükümdarlığı zamanında (1876-1908) Kayseri il sınırları içerisinde yer alan cami, türbe, medrese, okul, çeşme, saat kulesi ve askeri yapıları kapsamaktadır. Bu dönem yapıları için özellikle mimarlık ve sanat değerlerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

II. Abdülhamit dönemi İstanbul yapıları üzerinde detaylı araştırmalar yapılmış olmasına rağmen taşrada bulunan bu dönem eserlerine pek değinilmemiştir. Bu dönem Kayseri yapıları üzerinde daha önce ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Mevcut yapılara bağlı olarak tez konumuz dahilindeki eserler incelenerek, bu güne kadar bilinmeyen pek çok Türk eseri değerlendirilerek mimari özellikleri belirlenmiştir. Ayrıca bu eserler başka bölgelerde bulunan ve yayınlarda tanıtımı yapılan aynı dönem ve üsluptaki yapılarla da karşılaştırılmıştır.

Çalışmamız; farklı yapı tiplerini inceleyerek Türk mimarlık tarihinin, son dönem mimarisindeki geçirdiği değişimi bir il çerçevesinde gözleme şansını da vermektedir. Böylece, Kayseri’deki bu dönem yapılarının hem bölgesel, hem de Anadolu ölçeğinde bir değerlendirmesinin yapılmasına çalışılmıştır. Her geçen gün tabiat ve insan tahribatı sonucu yavaş yavaş yok olan kültür mirası eserlerimizin Kayseri sınırları dahilinde belirlenmiş olması da araştırmamızın amaçlarından birisidir.

1. 2. Konunun Sınırları

Eser seçiminde Kayseri merkez başta olmak üzere çevre ilçe ve köylerdeki Türk dönemi yapıları araştırılarak (1876- 1908) yıllarını kapsayan Osmanlı İmparatorluğunun son dönem padişahlarından II. Abdülhamit zamanında inşa edilen kitabesi mevcut ya da

çeşitli arşiv kayıtlarında, şer'îye sicillerinde ve salnamelerde yapım tarihi ve onarım tarihi belirtilmiş olan veya o dönemin önemli şahsiyetleri tarafından şiirlerde, kasidelerde ve yapının üzerinde II. Abdülhamit tuğrası gibi bariz örneklerde yapım tarihi belirtilmiş olan eserler konumuz içerisinde ele alınmıştır.

Çalışmamız ev mimarisini kapsamadığından dolayı konaklar teze dahil edilmemiştir. Ayrıca dönem itibari ile 1876 senesinden önce yapımına başlanıp 1876 -1908 yılları arasında inşası tamamlanan ve yine 1876-1908 yılları arasında yapımına başlanıp 1908 yılından sonraki bir tarihte inşası tamamlanan eserler konumuz dışında bırakılmıştır. Örneğin; Pınarbaşı Aziziye Cami (1903-1912)¹, Pınarbaşı Barbaros İlköğretim Okulu(1908-1910)² tez konumuz dışında bırakılmıştır. Ayrıca II. Abdülhamit döneminde onarımı yapılmış olan yapı veya yapı elemanları hakkında ikinci bölümde yer verilmiştir. Yine bu bölümde Kayseride II. Abdülhamit Döneminden önce yapılmış olup bu dönemde yapı bünyesine eklenen yapı elemanlarına da değinilmiştir.

1. 3. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, Kayseri il sınırları içinde tarihi ve mimari özelliği bulunan cami, türbe, medrese, okul, çeşme, askeri yapılar, saat kulesi, hamamlar ele alınmıştır. Arazi taramasından ve kaynakçalardan edinilen bilgiler ışığında kitabesi mevcut 17 cami tespit edilmiştir. Bunlardan Pınarbaşı Aziziye Caminin kitabesinde 1903 yılında yapımına başlandığı 1912 yılında inşasının tamamlanmış olması nedeniyle, tez konumuz 1876-1908 yılları arasını kapsamamasından dolayı, tezimiz bünyesi dışında bırakılmıştır. Geriye kalan 16 camiden 5 tanesi de 1876 yılından önce inşa edilmiş olup II. Abdülhamit döneminde onarım geçirmiştir . (Yeşilhisar Ulu Cami³, Yeşilhisar Güney (Hasan Efendi) Cami⁴, Yeşilhisar Keşlik Köyü Cami⁵, Çifte Önü Cami⁶, Şeyh Cami⁷). Bunların dışında Keklikoğlu Cami⁸, Karacaoğlu Camisinin⁹ de kitabeleri mevcut olmayıp, latin harfleri ile yazılmış tarih levhası giriş kapısı üzerinde bulunmasından

¹ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı’ndaki Türk Eserleri”, **Çekül Sanatsal Mozaik-Kentsel Bilinç- Çevre-Kültür, Kayseri Sayısı**, İstanbul, Nisan 2000, s. 85.

² M. Denктаş, **a. g. m.** , s. 87.

³ Ahmet Müderrisoğlu, **Yeşilhisar Tarihi**, Kayseri, 1981, s. 27.

⁴ Halit Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, 1996, s. 218.

⁵ Fazilet Koçyiğit, **Yeşilhisar’daki Türk Devri Yapıları**, (E.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi), Kayseri, 2003, s. 23.

⁶ Halit Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, 1996, s. 218.

⁷ H. Erkiletlioğlu, **a. g. e.** , s. 223.

⁸ İlhan Özkeçeci, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri, 1997, s. 137-138

⁹ İlhan Özkeçeci, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri, 1997, s. 136-137.

dolayı tez konumuza dahil edilmiştir. Bunların dışında Develideki Dedemen (Çay) Cami hakkında H. 1312-1313/ M. 1894-1895 tarihli 42 numaralı Develi Şer’iyye Sicilinde yer alan 20 Mayıs 1894 tarihli 60 nolu belgede¹⁰ kitabesinde yazan inşaat tarihinin H. 1315/ M. 1897 yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Develide Kaya Altı Cami, İzmirli Caminin üst örtüsü bu dönem yapılarının, üst örtü özelliklerine benzemesinden dolayı yapım tarihini XIX. Yüzyılın son çeyreği olarak belirtilebilir. Üzerinde inşa tarihi belirtilmediğinden dolayı bu camilerde konumuz dışında bırakılmıştır. Geriye kalan dokuz cami konumuz dahilindedir.

Yine Ali Saip Paşa tarafından yaptırılan külliye bünyesinde yer alan yapılardan hamam hariç tümünün tarih kitabeleri mevcuttur. Ancak hamam bölümünün tarihi 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı olarak tarihlendirilmekte olup külliye dahilinde olduğundan dolayı ve H. 1307/ M. 1889 tarihli vakfiye V. G. M. arşivinde Ali Saip Paşanın yaptırmış olduğunu gösteren belgeden¹¹ dolayı tez konumuz içerisine alınmıştır. Konumuz bünyesindeki tüm yapı tiplerinin planları çizilmiş ve ayrıntılı tanımları yapılmıştır. Her birinin üzerindeki kitabeleri okunmuş ve değerlendirilmiştir. Başka araştırmacılardan alınan planlar özellikle belirtilmiştir. Bütün yapıların belirli bir anlatım planına göre tanımı yapılarak; fotoğraflarla desteklenmiştir. Yapıların katalog içerisinde anlatılmasında kronolojiye bağlı kalınmıştır.

Bu çalışmanın ikinci aşamasını oluşturan yayın ve kaynak araştırmasında, Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü Arşivlerinden konumuz içerisinde yer alan bazı yapıların plan ve kesitleri incelenmiştir. Ayrıca çeşitli üniversitelerin kütüphanelerinden, yapılan mastır ve doktora tezleri de çalışmamız sırasında dikkate alınmıştır. Bu araştırmalar neticesinde konumuzla ilgili çeşitli belgeler elde edilmiş ve bu belgeler çalışmamıza dahil edilmiştir.

¹⁰ “Fenese İslam Mahallesi’nde El-Hac Hüseyin Efendi İbn-i El-Hac Mustafa Efendinin, Everek Kasabası dahilinde bulunan bağ ve bahçelerden bir kısmını Fenese’de Hacı Hüseyin Efendi Mahallesi’ndeki Mescid-i Şerif başta olmak üzere diğer mescid-i şerif ve camilere.....Fenese’nin Öğsenek mevkiinde vakı tarafları Hacı Abdullah ve Yusuf ve Tarik ve Çay ile mahdud bir kıt-a mülk bahçemi Fenese’de kain Dedemanoğlu Camii Şerifi’nin mihrabına vakf eyledim. ”. Mehmet Süme, **42 Numaralı Develi Şer’iye Sicili H. 1312-1313** (M. 1894-1895), (E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Kayseri, 1993, s. 76.

¹¹ Mustafa Denктаş, **Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları** Kayseri, 2000, s. 252.

1. 4. Konuyla İlgili Yapılan Çalışmalar

II. Abdülhamit dönemi (1876-1908) Kayseri yapıları üzerine en kapsamlı çalışmalardan birisi Mehmet Çayırdağ tarafından I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirilerinde(11-12 Nisan 1996) yayınlanan “Kayseri’de Sultan Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri” adlı makaledir.¹² Bu çalışmada, II. Abdülhamit döneminde Kayserinin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal durumundan bahsedilerek tezimiz bünyesinde adı geçen bazı yapıların kitabeleri de göz önünde bulundurularak tanımlandırılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca Mehmet Çayırdağ’ın “ Seyyid Burhaneddin’den Sonra Kayseri’de Mevlevilik” adlı makalesinde¹³ de Seyyid Burhaneddin Türbesinden bahsedilmektedir. Yine M. Çayırdağ’ın “Kayseri Tarihi Araştırmaları” adlı kitabında II. Abdülhamit Dönemi yapılarına değinilmiştir.¹⁴

II. Abdülhamit döneminde yapılmış mimari eserler üzerine çok az çalışma gerçekleşmişse de daha çok o dönemin tarihi, siyasi ve ekonomik yönlerini ele alan çalışmalar mevcuttur.

Mustafa Denктаş tarafından hazırlanan “Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları” adlı doktora tezinden yararlanılmıştır. Tez konumuz içerisinde geçen onarım geçiren ve günümüze ulaşamayan çeşmeler ve katalog kısmındaki beş çeşme hakkında detaylı tanımlar yer almaktadır. Ayrıca karşılaştırma ve değerlendirme bölümünde bu kitapta geçen çeşmeler hakkındaki bilgilerden de yararlanılmıştır. Yine Mustafa Denктаş’ın “Pınarbaşı’ndaki Türk Eserleri” adlı makalesinde¹⁵ iki yapıdan ve ayrıca Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler adlı makalesinde¹⁶ de tez konumuz dahilindeki iki yapıdan bahsedilmektedir. Bununla birlikte Mustafa Denктаş’ın “Kayseri’de Türk Dönemi’nde İnşa Edilen ve Günümüze Ulaşamayan Anıtlar”¹⁷ ,adlı eserinde II. Abdülhamit

¹² Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Sultan II. Abdülhamid Dönemi Bina Ve Kitabeleri”, I. **Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**(11-12 Nisan 1996), Kayseri, 1997,s. 43-59.

¹³ Mehmet Çayırdağ, “Seyyid Burhaneddin’den Sonra Kayseri’de Mevlevilik”, **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri**(06-07 Nisan 2000), Kayseri, 2000, s. 112-113.

¹⁴ M. Çayırdağ, “Kayseri’de Sultan II.Abdülhamit Dönemine Ait Bina ve Kitabeleri”, **Kayseri Tarihi Araştırmaları**, Kayseri, 2001, s.334.

¹⁵ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı’ndaki Türk Eserleri”, **Çekül Sanatsal Mozaik Dergisi**, İstanbul, Nisan 2000, s.82-88.

¹⁶ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler”, **E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, Kayseri, 2004, s.53-68.

¹⁷ Mustafa Denктаş, **Kayseri’de Türk Dönemi’nde İnşa Edilen ve Günümüze Ulaşamayan Anıtlar**, Kayseri, 2005.

döneminde yapılmış olan ancak günümüze ulaşamayan yapılara da değinilmiştir. Tez konumuz dahilinde şer'iyye sicil defterlerinde ve salnamelerde geçen bu yapıların inşa tarihi belli olduğundan giriş kısmında değinilmiştir.

Tez konumuz içerisinde Kayseri'nin ilçesi Talas' ta bulunan eserler üzerine Kerim Türkmen tarafından hazırlanan "Talas'ta Türk Devri Yapıları"adlı makale¹⁸ Talas'taki mimari eserler açısından en kapsamlı ve derli toplu çalışmalardan biri olup hem kitabelerin okunuşu hem de tanımlarının detaylı bir düzende yapılması açısından oldukça önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Yine tez konumuzla ilgili olarak İsmet Sema Kaya tarafından hazırlanan "Talas'ta Türk Devri Yapıları"adlı lisans tezi¹⁹ de çalışmamız sırasında dikkate alınmıştır.

Yıldıray Özbek'in Son Dönem Osmanlı Medreselerine bir örnek: Şıhlı Hamidiye Medresesi adlı makalesi²⁰ ve Develi'de Türk Mimarlık Eserleri adlı makale²¹ de tezime oldukça yararlı olmuştur.

Ali Yeğen'in hazırlamış olduğu "Kayseri'de Tarihi Eserler" adlı kitabı²² da dikkate alınmıştır.

¹⁸ Kerim Türkmen, "Talas'ta Türk Devri Yapıları", **Vakıflar Dergisi**, C. XXVI, Ankara, 1997, s. 153-164.

¹⁹ İsmet Sema Kaya, **Talas'ta Türk Devri Yapıları**, Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, Kayseri, 2003, s. 6-30.

²⁰ Yıldıray Özbek, "Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şıhlı Hamidiye Medresesi", **Vakıflar Dergisi**, C. XXIV, Ankara, 1994, s. 166-168.

²¹ Yıldıray Özbek, "Develi'de Türk Mimarlık Eserleri", **Çekül Sanatsal Mozaik-Kentsel Bilinç-Çevre-Kültür**, İstanbul, Nisan 2000, s. 62-63.

²² Ali Yeğen, **Kayseri'de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 156-161.

2. KAYSERİ VE II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ

2.1. Kayseri Tarihçesine Genel Bakış

Kayseri iç Anadolu bölgesinde olup, 3916m. Yüksekliğindeki Erciyes dağının kuzeyine kurulmuş bir şehirdir. Kızılırmak boyları, Karadeniz sahilleri ve Toros geçitlerinden gelen yollar üzerinde bir düğüm noktası teşkil eder²³. Denizden vasatı yüksekliği 1055metredir. Bu ova bazı yerlerinde yağmur sularının birikmesinden göl yapabilecek bir düzlüktedir²⁴.

Kayseri M. Ö. XI. yüzyıldan itibaren tarih sahnesinde olup²⁵ Orta Anadolu'nun ilk yerleşim yerlerinden biridir²⁶. Kayseri Müzesine getirilen mermerden yapılmış tanrıça idolleri bölgede Neolitik yeni çağ iskanına işaret etmektedir²⁷. Hititler döneminde de yerleşim özelliklerini korumuş²⁸ olup daha sonra Frigler'in hakimiyetine geçmiştir²⁹. Frigler, Kimmerler, Kilikia ve Perslerin hakimiyetine geçmiştir³⁰.

Kayseri şehrine ilk defa “Kanisti”³¹, Asurlular döneminde bu ad daha sonra “Mazaka”³², bir ara “Eusebia” adını da alan Kayseri şehri bu adla I. Kapadokya krallığının başkenti olmuştur³³. Kapodokyalılar zamanında Kayseri'nin dört yüz bin nüfusa sahip olduğu söylentiler arasındadır³⁴. Y. Özkaya ise; Geç Hitit devletleri döneminde Kayseri şehrine Mazaka, Bizans döneminde Kaisareai, VII. Yüzyılda Arapların şehri ele geçirmesiyle

²³ Besim Darkot, “Kayseri”, İ. A. , C. VI, s. 484.

²⁴ Necibe Çakıroğlu, **Kayseri Evleri**, İstanbul, 1952, s. 6.

²⁵ Ali Baş, **Kayseri Ticaret Yapıları Üzerine Bir Araştırma**, Kayseri, 1996, s. 7.

²⁶ Nezahat Baydur, **Kültepe (Kanes) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar (En Eski Çağlardan İ. S. 395 Yılına Kadar)**, İstanbul, 1970, s. 81.

²⁷ Kemal Göde, **Tarih İçinde Kayseri**, Kayseri, 1991, s. 2.

²⁸ Ekrem Akurgal, **Die Kunst Der Hethiter**, Munchen, 1961, s. 19.

²⁹ Taner Tarhan, “Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler”, **I. Araştırma Sonuçları**, Ankara, 1984, s. 109.

³⁰ N. Baydur, **a. g. e.** , s. 82.

³¹ Muhsin İlyas Subaşı, **Dünden Bugüne Kayseri**, Kayseri, 1992, s. 6.

³² Ahmed Nafiz, **Kayseri Tarihi (Mir'at-ı Kayseriye)** Yay. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri, 1987, s. 49.

³³ M. İ. Subaşı, **a. g. e.** , s. 6.

³⁴ Ahmed Nafiz, **a. g. e.** , s. 49.

Kayseriyye denildiğini ileri sürer. Selçuklular ve Osmanlı Devleti XIX. Yüzyıl sonlarına kadar Kayseriyye ismi kullanmış, XIX. Yüzyıl sonlarında Kayseri denilmeye başlanmıştır”der³⁵.

Kayseri’nin Türkler tarafından fethi hakkında değişik görüşler ileri sürülmekle birlikte, ilk defa 1067 tarihinde Afşin Bey tarafından fethi bilinmektedir³⁶. Fakat bu fetih hareketi geçici bir fetih olarak değerlendirilmektedir. Kayseri’nin Sultan Melikşah tarafından tekrar fethedilerek daha sonra Süleyman Şah’a bırakıldığı, Ahmet Bin Mahmut tarafından rivayet edilmektedir³⁷. 1085’ten sonra Danişmentlilerin Kayseriye hakim oldukları görülmektedir³⁸. II. Kılıçarslan hayattayken ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştırdı, Kayseri ve çevresi Nureddin Sultan Şah’a düşmüştür. II. Kılıçarslan’ın ölümünden sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev Kayseri’de tahta geçmiştir³⁹. Daha sonra Selçuklu tahtına oğlu Alaeddin Keykubad geçmiş, Kayseri şehri onun zamanında en rahat ve parlak dönemini yaşamıştır⁴⁰. Alaeddin Keykubad’ın ölümünden sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1246) tahta geçmiş, ancak Moğollarla yapılan Köseadağ savaşının(1243) yenilgi ile sonuçlanması üzerine ülkeyi Moğollar istila etmiştir⁴¹. Sivas’tan sonra Kayseriyi de ele geçiren Moğollar şehri yağmalayıp, katliamlar yapmışlardır⁴². Moğollardan sonra Ertena Devleti hakimiyetine giren Kayseri şehrinin ilk defa Osmanlı hakimiyetine geçmesi Yıldırım Bayezid zamanında (1398) olmuştur⁴³. II. Bayezid ‘in (1481-1512) döneminde Kayseri, Adana ve Maraş bölgeleri, Memlük-Osmanlı nüfus mücadelesi sahası haline gelmiştir⁴⁴. XVI. yüzyıl da Kayseri, Osmanlının doğu seferi sebebiyle büyük orduların gelip geçtiği, asker toplayıp vergi

³⁵ Y. Özkaya; “XVIII. Yüzyılda Kayseri”, **I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri (7-13 Nisan 1987)**, Kayseri, 1987, s. 36.

³⁶ Mehmet Altay Köymen, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, 1989, s. 260.

³⁷ Ahmed Bin Mahmud, **Selçukname** (Çev: Erdoğan Merçil), C. II, İstanbul, 1977, s. 21.

³⁸ Ali Sevim, **Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleyman Bey**, Ankara, 1991, s. 39.

³⁹ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi**, İstanbul, 1984, s. 227. ; Mikail Bayram, **Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar**, Konya,2003, s.13.; Ahmet Gündüz, **XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri (1775-1800)**, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi,Kayseri, 1998, s. 3.

⁴⁰ Mehmet İnbaşı, **XVI. Yüzyıl başlarında Kayseri**, Kayseri, 1991, s. 11.

⁴¹ Abdülkadir Yuvalı ; “Yakın Doğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirleri (XIII. Yüzyıl)”, **19 Mayıs Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.3, Samsun,1988,s.69-70.

⁴² Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi**, İstanbul, 1984, s. 441.; Mikail Bayram, **Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar**, Konya,2003, s.18-19.

⁴³ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. I, Ankara, 1994, s. 297. ; Mehmet İnbaşı, **XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri**, Kayseri, 1991, s. 168.

⁴⁴ İsmet Miroğlu, “Fetret Devrinden II. Bayazid’e Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, **İ.T.A.**, C. X, İstanbul, 1989, s. 245.

aldığı bir şehir görünümündedir. XV ve XVI. Yüzyılda Kayseri’de, esnaf teşkilatlanması ve Ahilik sistemli bir kurum haline gelmiştir⁴⁵.

Sicillere göre; 1640 yıllarında Kayseri’nin merkezinde dört bin beş yüz hane bulunduğu ve nüfus olarak yirmi bin civarında insan yaşadığı tesbit edilmiştir. Üç bin otuz iki cizye yükümlüsü gayrimüslümü de bu nüfusa eklemek gerekmektedir. Şehrin Anadolu’dan doğuya ve batıya giden yolların merkezinde olması bu asırda da ticari önemini devam ettirmiştir. Özellikle ipek ve ticaret yolu, İran’dan gelerek Kayseri’den geçip İzmir’e ulaşmaktaydı⁴⁶.

Kayseri’nin XVI. Yüzyıl sonlarında on nahiyesi bulunmakta idi⁴⁷. Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda Kayseri’nin düzenli, gelişmiş ve halkının huzur içinde bulunduğunu⁴⁸ Kayseri kalesinin altı yüz hane barındırdığını, şehrin asıl mahallelerinde ise bin kadar kiremitli evin olduğunu bildirir.

Kayserinin bu yoğun ve hızlı iktisadi yapısını, canlılığını XVIII. sonlarında şehre gelen Avrupalı seyyahlar şöyle anlatmaktadır: ‘Kayseri ve Talas’ta ülkenin dört bir yanında ticari eşya taşıyan deve kervanlarının gidip gelişinden yollar görünmez olur, adeta karınca katarı gibi gidip gelirlerdi. Hanlar düzenli ve ritmik bir yükleme ve boşaltmaya sahne olmaktadır. İşletmelerin büyük çoğunluğu Müslümanların elinde olup tüccar ve zanaatkarlar arasında hiçbir ayırım yoktur. Herkes gelirine ve mesleğine göre bir başkasının yanına işe girebiliyor, aralarında gösterişsiz, içten, samimi bir dayanışma gözleniyordu. Türk, Müslüman, Rum, Yahudi, herkes birbirine misafir olarak gidiyor, bayramlarda birbirlerini ziyaret ediyorlardı⁴⁹.

XIX. yüzyılda Halil Abbasizade de kalenin beş bin hane barındırdığı ve şehirde toplam on beş bin ev olduğu kaydedilmiştir. En azından şehir nüfusunun altmış-yetmiş bini bulduğu ortaya çıkar. H. Abbasizade Kayseri’de ticari hayatın zenginliği ve canlılığı karşısında ikinci ‘İzmir’ ve bir ‘iskele’ olarak niteler⁵⁰.

⁴⁵ M. İ. Subaşı, **a. g. e.**, s. 12.

⁴⁶ H. Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, 1996, s. 84.

⁴⁷ Üçler Bulduk, ‘Halil Abbasizade ‘ye Göre XIX. Yüzyılda Kayseri’, **II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri (16-17 Nisan 1998)**, Kayseri, 1998, s. 96.

⁴⁸ M. İ. Subaşı, **a. g. e.**, s. 12.

⁴⁹ Ali Tuzcu, ‘19. yy’ın Başlarından-20. yy’ın İlk Çeğreğine Seyyahların Gözüyle ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri’nin İktisadi Yapısı’, **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (06-07 Nisan 2000)**, Kayseri, 2000, s. 529.

⁵⁰ Üçler Bulduk, **a. g. e.**, s. 97.

1724 senesinde Kayseri şehir nüfusunun yirmi bir bin kişi civarında olduğu anlaşılmaktadır⁵¹. Bu dönemde Kayseriye bağlı yirmi köyün adeta kasaba büyüklüğünde olduğu, buradaki halkın büyük bir kısmını da Türkmenlerin oluşturduğu belirtilmektedir. 1856-1857 yıllarında Karaman eyaletinden ayrılarak, Bozok eyaletine bağlanan Kayseri, altı nahiyeden ibaretti. 1876 yılında Ankara vilayetine bağlanmış olup, bu tarihte üç kazası, iki nahiyesi, yüz seksen bir köyü bulunmaktaydı. 1908 tarihinde yine Ankara'ya tabi olan Kayseri, iki kaza, bir nahiyesi, yüz doksan dokuz köyü bulunmaktaydı. 1923'te il olmuş olan Kayseri, 1928'de beş kaza, yirmi bir nahiye, üç yüz on dört köyden ibaretti. Bu gün ise Kayseri merkez olmak üzere on altı ilçe, dört yüz yetmiş beş köyü bulunmaktadır⁵². Kayserinin canlı ve yoğun iktisadi potansiyeli XIX. yüzyıla kadar devam etti. İmparatorluğun gerileme sürecine girmesine rağmen tarım ve sanayi üretiminde şehir kendi kendine yetiyordu⁵³. 19. yüzyıl seyyahlarından Vital Cuinet(1888-1890) tarihlerinde Kayseri'de bulunmuş ve burasını ulaşım imkanlarının gelişmemiş olmasına rağmen ticari bir merkez olarak nitelemiştir.⁵⁴

XIX. yüzyıl ortalarında Kayserili gayrimüslim tüccarlar ekonomik himayeleri ve dış mallara düşük gümrük vergileri sonucu Avrupa ile direkt ticari ilişkiler başlattılar. 1800-1830 yılları arasında Kayseri dış ticareti büyük ölçüde Fransa ile idi. 1830'dan sonra İngilizlerle ticaret bağlantısı başladı. 1850 yılında Kayseri tüccarları, yabancı ticaret kuruluşlarıyla ortaklık kurdular. Dışardan ithal edilen mallara çok düşük gümrük vergisi konması sebebiyle, Kayserili Ermeni ve Rum tüccarlar kısa sürede zenginleşmiştir. Bu tarihten sonra Müslüman tüccarlar ikinci plana düşmüştür⁵⁵. 1875'li yıllarda Alman mamul malları görülmeye başlanmıştır. 1890'lı yıllarda da Amerikan mallarının tüketimi artmaya başlamıştır⁵⁶.

2. 2. II. Abdülhamit Döneminde Kayseri

Sultan II. Abdülhamit zamanında yurdun bir çok bölgesinde olduğu gibi kayseri sancağında da bir hayli imar faaliyetlerinde bulunulmuştur. Kayseri bu yıllarda Ankara

⁵¹ H. Erkişletlioğlu, **a. g. e.** , s. 121.

⁵² Mehmet İnbaşı, **XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri**, Kayseri, 1991, s. 33.

⁵³ Ali Tuzcu, **a. g. e.** , s. 529.

⁵⁴ Osman Eravşar, **Seyahatnamelerde Kayseri**, Kayseri, 2000, s. 182. ; Uygur Kocabaşoğlu, Murat Uluğtekin, **Salnamelerde Kayseri Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminin Eski Harfli Yıllıklarında Kayseri**, Kayseri, 1998, s. 176.

⁵⁵ A. Tuzcu, **a. g. e.** , s. 541.

⁵⁶ A. Tuzcu, **a. g. e.** , s. 545

vilayetine bağı bir sancak merkezi iken daha sonra müstakil mutasarrıflık olmuş ve cumhuriyet döneminde de vilayet haline gelmiştir. 1318(1900) Ankara vilayetine mahsus salnameye göre ; Kayserinin üç kaza ve iki nahiyesi bulunmaktadır. (Çizim 1) Kazalardan birisi Develi olup, bunun Gösterce (Tomarza) isimli bir nahiyesi ve altmış iki köyü bulunmaktadır. Diğer kaza İncesu olup, bu da Karahisar (Yeşilhisar) nahiyesi ile on sekiz köye sahiptir. Merkez kazanın ise yüz bir köyü bulunmaktadır. Şimdiki kazaları olan Bünyan (Bünyan-ı Hamid) ve Pınarbaşı (Aziziye) o tarihte Sivas vilayetine bağılıydı. Yine aynı salnameye göre Kayseri şehri yüz on dört mahalle ve 10223 haneden ibarettir. İçinde 3722 dükkan ve mağaza, yüz yirmi fırın, otuz han, on bir hamam, yüz elli cami ve mescit, elli sekiz ilkokul(sübyan mektebi), üçü erkek biri kız orta okul(iptida), bir mekteb-i idadi mülkiyesi (lise) bulunmaktaydı. Ayrıca iki kütüphane, otuz dokuz medrese, otuz bir zaviye ve tekke, sekiz kilise, yüz yirmi üç çeşme ve sebil, bir hükümet konağı, bir daire-i askeriye, bir askeri depo, bir belediye dairesi, bir güherçile fabrikası (baruthane), bir gureba hastanesi vardı⁵⁷.

1950’li yıllara kadar Kayseri tipik bir ortaçağ kenti görünümündedir. Kapalı çarşayı, han, hamam ve camilerin bazılarını çevreleyen dış kale duvarları yok olmaya yüz tutmuş olsa da, iç kale sapasağlam ayaktadır. Yaklaşık iki km çapında bir dairenin içine sığabilecek olan kent, kurumsal yapıları ve konut dokusuyla kalenin dört bir yanına yayılmıştır. Ancak, konut dokusu güney doğu ve güney batı yönlerinde biraz daha yoğundur⁵⁸.

H.1308-1309-M.1890-1891 Ankara vilayet salnamesinde Kayserinin nüfusu şöyle belirtiliyor; “Kayseri şehri 49498 nüfusu bulunmakta, 31252’si İslam, 2419’u Rum, 14082 Ermeni ve 813’ü Katolik, 921’i Protestan milletlerinden ibaretti. Kayseri kazasına mülhak kurnada 58288 İslam, 17213 Rum, 12385 ermeni, 75 Katolik, 382 Protestan olmak üzere 88343 nüfus vardır⁵⁹. Azınlıklar da Türkçe konuşmaktaydı, yine aynı salnamenin ticaret ve ziraat ve sanayi-i milliye bölümünde H.1295-M.1878 tarihinden beri müteaddit şose yollarının inşa edilmesi ile nakliyat ve ihracatın

⁵⁷ Mehmet Çayırdağ, “ Kayseri’de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s. 45.

⁵⁸ Vahit İmamoğlu, “ 20. Yüzyılın İlk yarısında Kayseri Kenti: Fiziki Çevre ve Yaşam”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s. 119.

⁵⁹ Salih Özkan, “Kayseri ve Yöresinde Azınlık ve Yabancı Okullar”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s. 359.

kolaylaştığı, H.1288-M.1871 tarihinde vuku bulan yangından sonra çarşıların tamamen taştan ve düz şekilde inşa edildiğinden bahsedilmektedir⁶⁰.

Kentin iş merkezi, büyük camileri ve medreseleri her ne kadar kale çevresi ve dış kale kapıları yakınlarında yer alsa da, her mahallenin kendi dini, kültürel ve ticari hizmetlerini veren birimleride bulunmaktaydı. Her mahallenin fırını, bir veya birkaç çeşmesi, bir cami veya mescidi ve okulu olurdu. Çoğunluğu Hristiyan olan mahallelerde camilerin yerini kiliseler alırdı. Hamamlar birden çok mahalleye ve her dinden insanlara hizmet ederdi.

Kentin başlıca zenginlik kaynağı, stratejik konumu ve gelenekleri nedeniyle ticaret ve küçük sanayinin elde ettiği gelirlerdir. 1903 yılında kentte var olan 3722 dükkan ve mağaza, otuz han ticaret sektörünün hakimiyetine işaret eder. Kayserinin yüzyıllar boyu ürettiği boya, deri, kösele, dokuma halı, kilim, pastırma, sucuk ve kuru meyve dışa sattığı başlıca ürünlerdir. Dış alım malları arasında yünlü ve pamuklu kumaşlar, tütün, pirinç, şeker, kahve, petrol ve demir, bakır gibi madenler vardır. Genellikle dış satımlar, alımlardan daha yüksektir⁶¹.

XIX. yüzyılın ortalarından sonra Kayserili tüccarların yabancıların ekonomik himayeleri ve dış mallara düşük gümrük vergileri sonucu Avrupa ile direkt ticari ilişkilere başladığı görülür. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı devletinin, dolayısıyla Kayseri'nin ticari ilişkileri, İngiltere ile yoğunlaşmışken, 1880'li yıllardan sonra Almanya, Fransa, Osmanlı Devletinde İngiltere'nin ekonomik hegemonyasında ciddi bir rakip olarak çıkmıştır⁶².

1825-1880 yılları arasında Kayseri ve çevresinin esnafı, büyük şekilde zanaatsal üretimle meşguldü. Tüccar sayısı da çevrede yaşayan Türk, Ermeni ve Rumların sayısıylayla doğru orantılı idi. Fakat Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi buhran, ayrıca Sanayi Devrimi sonucu fabrikasyon üretim, kapitülasyonlar gibi nedenler Kayseri'de yaşayan Rum ve Ermeni esnaf ve zanaatkarı batılılarla işbirliği yapmaya zorlamıştır⁶³. Bundan dolayı 1890'lı yıllarda bir çok Kayserili tüccar ticareti bırakarak İstanbul, İzmir, Samsun, Adana, Mersin v. b. gibi bir çok liman şehrine yerleşmiştir.⁶⁴

⁶⁰ M. Çayırdağ, **a. g. e.**, s. 46.

⁶¹ Vacit İmamoğlu, **a. g. e.**, s. 122.

⁶² Ali Tuzcu, **a. g. e.**, s. 541.

⁶³ Ali Tuzcu, **a. g. e.**, s. 542.

⁶⁴ Ali Tuzcu, **a. g. e.**, s. 543.

1825-1914 yılları arasında Kayseri’de dünyanın her ülkesinden gelen her türlü mamul maddeyi bulmak mümkün olmakta idi. 1875’li yıllarda Alman mamul ürünleri, 1890’lı yıllarda Amerikan mamul maddelerinin tüketimi artmaya başlamıştır. 1888’li yıllarda Talas’ta buhar gücüyle çalışan iplik eğme fabrikası açılmış olup 1900 yılında pamuk ipliği, pamuklu dokuma ve kumaş boyası yapan on beş boyahane bulunmakta idi. 1906 yılında yazma, yemeni fabrikasının bulunduğu bilinmekte idi⁶⁵. Osmanlı İmparatorluğu, ateşli silahları ve diğer patlayıcı maddeler için gerekli barut hammaddesi olan güherçilenin büyük bir kısmını XX. Yüzyılın başlarına kadar Kayseri ve çevresinden temin etmiştir. Buna karşılık Kayseri halkının büyük bir kısmı, kalabalık deve, katır sürüleri ile konar göçer Türkmen aşiretleri bir çok vergiden muaf tutulmuştur⁶⁶.

Kayseri şehir merkezinde o dönemde yollar çoğunlukla Arnavut kaldırımıdır. ⁶⁷ Kayseri’de yüzyıllar boyu farklı dine bağlı insanlar birlikte yaşamış, bazı sosyal ve kültürel değerleri birlikte oluşturmuş ve paylaşmışlardır⁶⁸. İmaret ve terakiyat-ı medeniye bölümünde ise H.1293-M.1876 tarihinde Çifteönü Çeşmesi ile Camisi, H.1295-M.1878 Seyyid Burhaneddin mezarlığının çevre duvarı, H.1296-M.1879 Huant Cami vakfından Çifte Hamam(tamiri, çünkü hamam külliyeyle dahil olup Selçuklu dönemine aittir), H.1300-M.1883 Nuriye(Kurşunlu Camisi) yanında olup şimdi yıkılmış) ve Karacabey (Hatuniye) medreseleri ile çeşmesi (tamir)⁶⁹, H.1303’de (M.1886) Zeynel Abidin Hazretlerinin türbesi ve Cami Kebir’in tamiratı, Kazgancılar (Kazancılar) çeşmesi ve bir gaz deposu H.1305’de(M.1888) Kara Fakih medresesi ve Gureba Hastanesi yapılmıştır. Şifaiye ve Gıyasiye medreseleri (tamir), delikli taş ve gülük mahalle çeşmeleri ihya ve icra edilmiştir. Yine bu sene Talas Karyesine Serasker merhum Ali Saip Paşat tarafından yeni bir cami,, bir su mahzeni ve bir hamam inşa edilmiştir. H.1307’de(M.1900) Şeyh Cami ve Makbul Çeşmeleri tamir edilip yenilenmiştir. 1308’de(1901) Askerlik dairesi ile cephanelik deposu inşa edilmiştir. H.1309’da(M.1902) padişah tarafından ihsan buyrulan otuz bin kuruşla Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi Hazretlerinin türbesi inşa edilmiş, ahalinin yardımı ile Sivas kapısı civarına bir iptidai mektebi (ilkokul) bina edilmiştir. H.1310’da(M.1903) Ahi Evran ve Büyük Avgun sularının mezarısı temizlenmiş ve tamir edilmiştir.

⁶⁵ Ali Tuzcu, **a. g. e.**, s. 547.

⁶⁶ Ali Tuzcu, **a. g. e.**, s. 549.

⁶⁷ Vacit İmamoğlu, **a. g. e.**, s. 123.

⁶⁸ Vacit İmamoğlu, **a. g. e.**, s.124.

⁶⁹ M. Çayırdağ, **a. g. e.**, s. 46.

H.1311'de(M.1904) hükümet dairesi dahilinde süvari zaptiyesi koğuşu inşa olunmuş, mülkiye dairesinin damı kiremitle kaplanmıştır.

Salnamenin “maarif”bölümünde II. Abdülhamit Han zamanında tesis edilen Kayseri, Talas ve Develi rüştiyelerinden sekiz yüz kadar öğrenci mezun olmuş, bunlar resmi ve askeri hizmetlere tayin edildiği gibi bazılarıda yüksek mekteplere kaydolunmuştur. (Talas Rüştiyesi kitabesine göre Sultan Abdülaziz zamanında yapılmıştır) Kayseri’de bu dönemde Müslüman ahaliye ait altmış iki sıbyan mektebi olup bunların üçü erkek biri kız, diğerleri karışık olarak öğrenim yapmaktadırlar. Şehrin kenar mahallerinden kirayla tutulan bir yere ilkokul açıldığı gibi H.1314-M.1907 tarihinde de “feyzül-hamid inas mekteb-i iptidaisi”namıyla bir kız okulu açılmıştır. Eski okullar yeni sisteme uydurulmuş, öğretmenler kursa tabi tutulmuştur. Bunun yanında tedrisatta yirmi-otuz talebe mezun olmaktadır. Ayrıca Ermenilere ait üç erkek ve bir kız ilkokulu, Zincidere köyünde bir yatılı ve gündüzlü lise vardı. Talas da ise Protestanlara ait bir ilkokul da bulunmaktaydı⁷⁰. 1907 yıllarında Kayseri’deki ilkokulların toplam sayısı iki yüz kırk yedidir⁷¹. Develi ve köylerinde yine aynı tarihte toplam yetmiş dört iptidai mektep vardır. Kayseri’deki bu okullaşmanın en yoğun dönem 1900’lerden başlayarak artmıştır⁷².

2. 3. II. Abdülhamit Dönemi Öncesi Batılılaşma Süreci

Günümüzde de halen aktüelliğini koruyan ve yakın tarihten itibaren 'Batılılaşma' olarak nitelendirilen dönemin köklerinin aslında III. Selim devrine kadar uzandığı görülür. ⁷³ Osmanlı devletinin özel durumuna göre, bu hareket 18. yüzyıl başlarında “teceddüt” veya “ıslahat”, daha sonraları ise “Tanzimat” ya da “Tanzimat-ı Hayriye” olarak toplumun her alanında kendini gösterir. Esas itibariyle Tanzimat ile başlayan bu süreç genel olarak; reform hareketleri, modernleşme ve laikleşme gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. ⁷⁴

⁷⁰ M. Çayırdağ, a. g. e. , s. 47.

⁷¹ Zübeyir Kars, “Kayseri’de Eğitim Tarihi Üzerine Bir Deneme”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri (11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s. 181.

⁷² Z. Kars, a. g. e. , s. 182.

⁷³ M. Ş. Hanioglu, “Batılılaşma”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, 1992, s. 148.

⁷⁴ Gevher Acar, **Tanzimat Dönemi Fikir Ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması**, M.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000, s. 81.

Osmanlı imparatorluğu'nda ilk toprak kaybını onaylayan 26 Ocak 1699 Karlofça Antlaşması olup, Osmanlının askeri alandaki üstünlüğünün de sona erdiğinin bir ifadesidir. Bu durum, yenilik hareketlerinin fiilen başlatılmasına vesile olmuş ancak çöküşün tüm kurumlarda olduğu fark edilememiştir. A. Nasır bu konuyu; "Bu çökmeye yol açan etkenlerden biri ve en önemlisi batı Avrupa'daki toplumsal yapıların sermaye birikimini gerçekleştirmesine karşın Osmanlı yapılarının bunu başaramamasıdır. Bunun en önemli nedeni de Osmanlı'nın toplumdan kopuk olan merkezi devlet anlayışıdır" şeklinde değerlendirmektedir.⁷⁵

Başta Fransa olmak üzere Osmanlı Devleti'nde Avrupa kültürüne duyulan ilgi ve bunun karşılığında Batının Osmanlı İmparatorluğu'na daha çok eski rakip ve yeni pazar gözüyle bakması, batılılaşma olgusunu hızlandıracak ve 18. yüzyılın ilk çeyreğinin hemen ardından III. Ahmet Dönemi'nde mimari alanda ilk somut örneklerini verecektir.⁷⁶

18. yüzyıl başlarında Avrupa'daki gelişmeleri izlemek, batının gelişmişliğinden faydalanmak ve mevcut yenilikleri ülkeye getirmek amacı ile Avrupa'ya elçi gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla Yirmisekiz Mehmet Çelebi Paris'e gönderilmiştir.⁷⁷ Batı ile ilk resmi temasın sağlandığı bu ziyaret, Avrupa'daki saray yaşantısının Lale Devri olarak yansımalarından başka bir kazanç sağlamamıştır.⁷⁸

M. Cezar bu durumu, Osmanlının kötü bir kaderi olarak görmekte ve "Batının niyetlerinin iyi olmamasına rağmen, batılılardan faydalanmaya çalışma ve nihayet batı kültür dairesine girme zorunluluğu" olarak değerlendirmekte ve "batıllara karşı koyabilmek için batılılaşmaktan başka çıkar yol yoktu" şeklinde özetlemektedir.⁷⁹ Bu arada, çöküşü engellemek için batıya ayak uydurmaktan başka çare kalmadığı düşüncesine sahip Osmanlı aydınları ve özellikle Jön Türkler arkalarında bir halk desteği olmaksızın, ülkeyi çağdaşlaştırma ve Avrupalılaştırma çalışmalarını

⁷⁵ A. , NASIR, **Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar Üzerine Bir Deneme**, İ. T. Ü. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1991, s. 6.

⁷⁶ Ayda Arel, **Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, İstanbul, 1975, s.9-10. ; Gevher Acar, **Tanzimat Dönemi Fikir Ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması**, M.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000, s. 82.

⁷⁷ Ayda Arel, **Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, İstanbul, 1975, s.21.

⁷⁸ İ. , ORTAYLI, "Batılılaşma" T. A. , C. I, İstanbul 1984, s. 137. ; Rüçhan Arık, "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. 10, Ankara, 1999, s. 247.

⁷⁹ M. , CEZAR, **Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi Bey**, İstanbul 1971, s. 8.

sürdürüyorlardı. Mithat Paşa ve arkadaşları işbirliği yapıp, Jön Türklerin⁸⁰ bütün koşullarını kabul edeceğini taahhüt eden II. Abdülhamit'i 31 Ağustos 1876'da tahta çıkarırlar.

Osmanlı Mimarlığının Batıya açılma evresinin başlangıcını oluşturan Lale Devri Mimarisinde batılı unsurların yapıların plan ve kitle şekillenişinden çok iç mekanlarına, duvar ve tavan yüzeylerine süsleme niteliğinde yansımaktadır. Aynı zamanda dönemin eğlence ve edebiyatının gözdesi olan çiçek, özellikle iç mekanların ve bunun yanı sıra çeşmelerin bezemelerinde çoğu zaman “buketli vazo” kompozisyonları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dönemin bir başka sevilen süslemesi ise “meyveli kase” düzenlemeleridir. En başarılı örneklerini Topkapı Sarayı'ndaki III. Ahmet'in yemiş odasında gördüğümüz çiçek ve meyve motifleri renk ve desen açısından önceki dönemlere nazaran çok daha natüralist bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ancak Barok üslubun hissedilmeye başlamasıyla beraber bu natüralist anlayış yerini yavaş yavaş nispeten soyut bir yaklaşıma bırakacak ve süslemelerde gerçekçi olmayan çiçek ve dal motifleri ağırlık kazanacaktır.⁸¹

Lale Devri'ne ait pek çok yapının yanı sıra dönemin şaşaasına ve bunun sanata yansımaları da yerle bir eden Patrona Halil isyanından sonra, I. Mahmut Dönemi'nde, daha az gösterişli olmakla beraber bir bakıma aynı yaşam tarzına duyulan özlemi ortaya koyan yapıların ağırlıkta olduğu yeni bir imar hareketi başlatılmıştı. Batılılaşmaya doğru giden yolda bir geçiş evresi niteliği taşıyan I. Mahmut Dönemi'nde mimari alanda meydana gelen değişiklikler öncelikle bezemede kendini göstermiş, mimari süslemedeki hızlı gelişime karşılık mimari tasarımda görülen değişim çok daha yavaş bir biçimde gerçekleşmiştir.⁸²

23 Aralık 1876'da Meşrutiyet ilan edilmiş olup⁸³ kısa süre sonra kaldırılmış ve 1876 Kanuni Esasi'si 23 Temmuz 1908 'de tekrar yürürlüğe sokularak II. Meşrutiyet

⁸⁰ Jön Türkler ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Süleyman Kani İrtəm; **Meşrutiyet Doğarken, 1908 Jön Türk İhtilali**, İstanbul, 1999.s.139.

⁸¹ Ayda Arel, **Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, İstanbul, 1975, s.42.

⁸² Doğan Kuban, **Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul, 1954, s. 105. ; Ayda Arel, **Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, İstanbul, 1975, s.46.

⁸³ P. , İMBERTİ, **Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri** (Çev. Adnan CEMGİL), İstanbul, 1981, s. 151. ; Neşe Yıldırım ,II.Abdülhamid Dönemi Mimarlığı,Türkler Ansiklopedisi, Ankara, 2002, s. 367.

Dönemi'ne geçilmiştir. Böylece oldukça maceralı başlayan batılılaşma hareketinin Osmanlı Devleti içinde olan kısmı tamamlanmıştır.⁸⁴

Bu dönem içerisinde mimari açıdan da batılılaşma faaliyetleri hız kazanmıştır. 19. yüzyıl mimarisi,eklektik bir anlayış içerisinde ele alınmıştır. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını dikkate alarak, mimariye yeni bir cephe anlayışı, mekan kuruluşu ve çözümüne yeni bir getirisi olduğu görülmektedir.⁸⁵ Genel olarak; Kuruluş ve gelişme (14. -16. yy. başı), Klasik Devir (16. yy başından 18. yy başına kadar) ve batı tesirindeki devir(18. yy başından 19. yy sonuna kadar) olarak üç bölümde incelenen Osmanlı devri Türk mimarisinin son bölümü oldukça karmaşıktır.⁸⁶ Bu dönemi yine kendi içerisinde;

1- Batılılaşmaya geçiş safhası(1703-1740) ile birlikte 18. yüzyıldan başlayıp 19. yy. 'in ilk çeyreğine kadar (1740-1810) devam eden Türk Barok Üslubu.

2- 19. yy'ın başlarında barokla birlikte sürdürülen Avrupa Neo-Klasik Üslup (1820-1880).

3- 19. yüzyılın sonlarında Türk_sanatında görülen Eklektik Üslup⁸⁷ şeklinde dönemlendirilir.

Erken 18. yüzyıl mimarlığı, mimarlık ve sanat tarihçileri tarafından genellikle Lale Devri adı altında irdelenip incelenmektedir. Bu hususta Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin elçi olarak 1720-1721 yıllarında Fransa'yı ziyareti, sürecin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir.⁸⁸

Lale Devrinde inşa edilen eserlerde batıdan gelen etkiler özellikle süsleme alanında kendini belli etmiş ve Türk sanatının hiç tanımadığı bazı elemanlar; kartuşlar, S ve C kıvrımları, akant ve kenger yaprakları mimaride kullanılmıştır. Ancak, Türk klasik sanatı henüz çok yakın bir geçmişte olduğundan, onun prensipleri de kuvvetlerini hala duyurmaktadırlar. Bu yüzden bu geçiş döneminin başlangıç eserlerinde, yabancılık ve Avrupalık güç fark edilir. Bu özellikleri, Sultanahmet'te III.

⁸⁴ P. , İMBERTİ, **Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri** (Çev. Adnan CEMGİL) İstanbul, 1981, 8. 177.

⁸⁵ Bülent ÖZER. , "19. uncu Yüzyılın Genel Nitelikleri ve Batı Mimarisinde Seçmecilik", **Mimarlık ve Sanat**, C.III, İstanbul, 1961, s. 108.

⁸⁶ S. , EYİCE, "XVIII Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu"**Sanat Tarihi Yıllığı**, S. IX-X, İstanbul, 1980, s. 163.

⁸⁷ S. , EYİCE, "Batılılaşma-Mimari", **İ.A. C. 5**, İstanbul, 1992 , s. 171.

⁸⁸ A. , NASIR, **Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar Üzerine Bir Deneme**, İ. T. Ü. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1991, s. 40.

Ahmed Çeşmesi (1728), Galata'da Bereketzade Çeşmesi, aynı yerdeki Saliha Sultan Sebili ile mektebinde ve Hekimoğlu Ali Paşa Manzumesinde görmek mümkündür. Lale Devri'nin sembolü durumundaki çiçek motiflerini içeren kompozisyonların en çarpıcı örnekleri Topkapı Sarayı III. Ahmed Yemiş Odası'nda buketli vazo veya meyveli kâse motifleri ile birlikte kullanılmıştır.⁸⁹

Türk baroğu içinde ve ona paralel olarak 18. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan ve 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden Avrupa Neo-Klasik üslubunun, Batılılaşma dönemi Osmanlı mimarisinde önemli bir yeri vardır. Bu dönemde imparatorluğu, içine düştüğü sıkıntılardan kurtulmak amacıyla başta askeri alanlar olmak üzere pek çok alanda batı tarzında yenilikler başlatılmıştı. İşte bu yeniliklerle gelen değişim içinde, sanat ve özellikle mimari de kendine pay çıkarmış ve o sıralarda Avrupa'da aktüel olan Neo-Klasik üslubu benimsenmiş ve zamanla imparatorluğun resmi mimarisi durumuna gelmiştir. Bu üslubun ülkede bu kadar etkili uygulanmasında azınlıklardan Balyan Ailesi yanında, yenilik çalışmaları çerçevesinde, ülkeye Avrupa'dan getirilen yabancı mimarların daha önemli etkileri olmuştur.⁹⁰

Klasik-Yunan, Roma, Rönesans ve Fransız ampir üslubunun değişik dönemlerinden serbestçe derlemeler yapan bu üslup, 19. yüzyıl Osmanlı ortamında oldukça geniş çaplı kullanım alanı bulmuştur Özellikle Haliç'in kuzeyinde gelişmekte olan semtlerin karakterlerinin belirlenmesinde bu üslup, etkin rol oynamıştır.⁹¹

2. 4. II. Abdülhamit Dönemi Merkez Mimarisi Ve Taşra İlişkisi

⁸⁹ A. , NASIR, **Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar Üzerine Bir Deneme**, İ.T.Ü. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1991, s. 41.

⁹⁰S. Eyice, "XVIII: Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. IX-X, 1980, s. 165. ; N. Atasoy, "Barok" Mad., **İ.A**, C. 5, İstanbul, s. 288.

⁹¹ Z. Çelik, **Değişen İstanbul**, İstanbul, 1996, s. 101.

II. Abdülhamit⁹² döneminde memleket, dünyanın genel gidişi doğrultusunda, bilim teknik ve bayındırlık bakımından, bir durgunluk dönemi içerisinde bulunmaktadır. Otuz üç yıl içinde memleketin bir dereceye kadar bayındırlaşmasını ve eğitimin yayılmasını sağlayacak bazı tedbirlere de başvurulmuştur. Zayıf devlet bütçesinin yettiği nispette, bazı valilerin gayretleriyle bir kısım yollar, köprüler, okullar yaptırılmıştır. Yabancı sermaye ile de Anadolu ve Rumeli demiryolları yaptırılmıştır. Saltanat merkezinde padişahın nüfuzunu artıracak aydın memur yetiştirmek üzere mülkiyeler ve hukuk mektepler ile Hendese-i mülkiye mektebi kurulmuş ve Darülfünun (üniversite) yeniden açılmıştır. Rüştîye ve idadilerin çoğaltılması da sübyan okullarının (ilkokul) üstündeki orta öğretimin kuvvetlendirilmesine yardım etmiştir.

Abdülhamit'in dine verdiği öneme karşın, kendi geliriyle ayakta duramayan medreselerin bozularak, yeni yöntemlerle eğitim veren okullara dönüşmesine önayak olmuştur. Genişleyen kamu kesiminde çalışacak nitelikli uzman memur yetiştirmek üzere yüksek düzeyli meslek okulları açılmıştır. Bu okullara temel oluşturmak ve gençlerin kurulu düzene uyumlu biçimde yetiştirilmesini sağlamak için ilk ve orta öğretime ağırlık verilmiştir.⁹³

Abdülhamit şu sözleri ile eğitime verdiği önemi belirtmektedir “ Her insan hayat istikameti yönünden, olayların ve çok eğitimin mahsulüdür. ”⁹⁴

II. Abdülhamit dönemin de ileri gelen kişilerin ve kabile reislerinin sadakatlerini kazanabilmek için, ihtiyacın yönlendirdiği doğrultuda, onların çocuklarını modern

⁹² II. Abdülhamit (1876-1908) 21 Eylül 1842 yılında Çarşamba günü İstanbul'da Çırağan sarayında doğmuştur. Abdülmecit ile Çerkez aslından Tirimüjgan Sultan'ın oğludur. H. 1293/M. 31 Ağustos 1876 yılında otuz dört yaşında büyük kardeşi VI. Murat'ın hal'i üzerine, sadrazam Mithat Paşa tarafından teklif edilen meşrutiyetin kabulü şartı ile Osmanlı tahtına çıkmıştır. Osmanlı hanedanının otuz altıncı hükümdarı olup miladi takvime göre Hükümdarlık süresi otuz iki yıldır. 27 Nisan 1909 Salı günü altmış yedi yaşında tahttan indirilmiştir. Dokuz yıl, önce Selanik'te Allatini köşkünde daha sonra İstanbul Beylerbeyi sarayında mahbus yaşamış 10 Şubat 1918 yılında yetmiş altı yaşında o sarayda ölmüştür. Kabri dedesi II. Mahmut'un türbesindedir. Bkz. Enver Ziya Karal, “İstibdat Devri Müesseseleri”, **Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi**, C. VIII, Ankara, 1995, s. 245-263. ; Kemal H. Karpat, Robert W. Zens, Çev. Nasuh Uslu, “I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamit'in Saltanatı(1876-1909)”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 12, Ankara, 2002, s. 873-887. ; Reşat Ekrem Koçu, **Osmanlı Padişahları**, İstanbul, 1981, s. 420-432. ; K. Mehmet Hocaoglu, **Abdülhamit Han'ın Muhtıraları**, İstanbul, 1989, s. 7-83. ;Mehmey Çayırdağ, **a.g.m.**, s. 43.

⁹³ “Abdülhamit”mad., **Ana Britannica Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, 1986,s.589.

⁹⁴ Enver Ziya Karal, “İstikbal Devri Müesseseleri”, **Osmanlı Tarihi**, C VIII, Ankara,1995, s. 246.

yöntem içinde eğitmek ve böylece devlete sadık olmalarını sağlamak için İstanbul da Aşiret mekteplerini açmıştır.⁹⁵

Sultan II. Abdülhamit'in Sanayi-i Nefise Mektebini kurması Güzel Sanatlara en büyük katkısı olarak değerlendirilmektedir.⁹⁶ Bu dönemde gerek başkentte gerekse eyaletlerde yapılan kamu yapılarının sayısı çok kabarıktır. Buna Makedonya'dan Irak'a kadar imparatorluğun bir çok kenti ve kasabasına diktirilen saat kuleleri de eklenmiştir. Abdülhamit 1901'de tüm valiliklere saat kulesi yapmaları için ferman göndermiştir. Bunun dışında Şam'a diktirilen telgraf anıtı yada Hayfa'ya yapılan Hicaz demir yolu anıtı gibi kule ve anıtlar üzerinde Abdülhamit tuğrası ve armalarıyla imparatorluk gücü'nün görsel simgeleri olmuştur. Gerek kamu yapılarını da gerekse bu tür anıtlarda yabancı mimarlar çalışmış olup yapılarını geleneksel Osmanlı öğeleriyle zenginleştirmişlerdir. Abdülhamit'in saltanatı sırasında Balyanların etkinliği bir süre daha devam etmiştir ama bu dönemin en önemli yapılarını yabancı mimarlara sipariş etmiştir.

Mimaride Neo gotik, Art Nouveau gibi Avrupa ithal yeniliklerinin yanı sıra barok ve Neo klasik karma üslup egemenliği sürdürmüştür. Abdülhamit'in yaptırdığı camiler, Sultan Abdülaziz dönemindeki camilerden daha doğulu öğelere sahiptir. 1886'da yapılan ve Sarkis Balyana ait olduğu düşünülen Yıldız Hamidiye cami anıtsal kapısı ve bezemelerinde Kuzey Afrika ve Kudüs İslam mimarisinde görülen kimi öğeleri taşıırken, cephesinde neogotik pencerelere yer verir. İçindeki stelaktitli başlıklı sütunlar, mavi ve kırmızı üzerine yalın yaldızlı bezemeler Sultan Aziz dönemi yapıları Aksaray Laleli Valide Sultan Cami ve Çırağan Sarayı gibi doğu vurgulu eklektisizm'in(seçmecilik) daha da abartılı örnekleridir.⁹⁷

Yüzyılın sonuna doğru II. Abdülhamit'in daveti üzerine İstanbul'a gelen İtalyan mimar Raimondo D'Aranco⁹⁸, nun öncülüğünde Art Nouveau üslubu görülmeye başlamıştır.⁹⁹

⁹⁵ Kemal H. Karal, Robert W. Zens, "I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamit'in Saltanatı (1876-1909)", Çev. Nusuhs Uslu, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 12, Ankara, 2002, s. 881.

⁹⁶ Günsel Renda, "Yenileşme Döneminde Kültür Ve Sanat", **Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 15, Ankara, 2002, s. 278.

⁹⁷ Günsel Renda, "Yenileşme Döneminde Kültür Ve Sanat", **Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 15, Ank.ara, 2002, s.276.

⁹⁸ Gevher Acar, **Tanzimat Döneminin Fikir Ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması**, M.S.Ü. Sosyal Bil. Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk Sanatları Programı Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000, s. 107. ; Nurcan İnci Fırat, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Mimarisi", **Osmanlı Mimarisi**, C.10, Ankara ,1999 ,s.289.

⁹⁹ A. BATUR, "İst. Art Nouveau", **T.A.**, C. 4, Ankara,1985, s. 1087.

Akımın sivil mimarideki en karakteristik örnekleri Beyoğlu-İstiklal caddesi üzerindeki yapılarda soyut bitki ve çiçek motifleri, insan büstleri, bitkisel süslemeli iri plastırlar ve demir parmaklıklar da yılankavi süslemelerde gözlenebilmektedir.¹⁰⁰ İstanbul Art Nouveau'sı kendini R. d'Araco'nun yaptığı eserlerle tanıtmıştır. En dikkat çeken eserde Beşiktaş da 1903 yaptığı ve önemli ölçülerde yerel özellikleri de kullandığı Şeyh Zafir Külliyesidir. Bir türbe, kütüphane ve bir sebilden oluşan bu külliyenin planlamasında Osmanlı geleneğine bağlı kalırken cephe tasarımında Art Nouveau üslubunun özelliklerini tercih etmiştir. Özellikle malzeme kullanımında Avrupa da ki demir-çelik malzemelerinin aksine geleneksel malzemeye, yani taş ve ahşaba bağlı kalmıştır.¹⁰¹

19 yüzyılda sonlarına gelindiğinde Neo klasik üslubun izleri hala devam ediyordu. Ancak Avrupa'dan gelip İstanbul da çalışmaya başlayan çok sayıda mimar beraberinde çeşitli mimari tasarım uygulamalarını da getirmeye devam etmişlerdir. Bu çeşitlik içinde bir grup mimar doğu kökenli mimari biçimleri kullanmaya çalışmıştır. T. SANER, 1988 yılında yaptığı çalışmasında bu mimarları A. Valloury, R. d'Aranco, Balyan ailesinden Nikoğos, Agop ve Sarkis Balyan ve Joshmund olarak tesbit etmiştir. Bunlar genel olarak ekleklik anlayış içinde eserlerini meydana getirirken, kullanılan doğulu mimari unsurların fazlalığı, bu anlayışın oryantalizm olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.¹⁰² Diğer yabancı mimarların aksine İstanbul'da 19. yüzyıl sonunda çalışan Fransız Aleksandre Valloury ve Alman mimar Jashmund, yaptıkları eserlerde, bölgesel unsurları kullanarak, farklı bir uygulama göstermişlerdir. Bu mimarların, o yıllarda geçerliliğini sürdürdüğü "Batı Seçmeciliği" anlayışına göre yaptıkları yapıların bir kısmında, Türk ve Arap mimarisinin unsurlarını cephe düzenlemelerinde kullanmaları, yerli mimarlarımızda, özellikle de Yüksek Mühendis Mektebi (Hendese-i Mülkiye Mektebi), inde Jashmundun¹⁰³ öğrencisi ve

¹⁰⁰ Z. Çelik, a. g. e. s. 117.

¹⁰¹ Z. Çelik a. g. e. s. 118.

¹⁰² "Oryantalizm" kelimesinin açıklamasında temelde aynı olan muhtelif tanımlar yapılmaktadır. A. Batur bu kelimeyi "batının doğu ile söylemini anlatan bir terim" olarak özetlemektedir . A. BATUR, "İstanbul Mimarlığında Oryantalizm", **Arredomento Dekorasyon**, İstanbul, 1992, s. 40. ; A.,BATUR, "Mimarlıkta Oryantalist Eğilimler Üzerine Bazı Gözlemler", **Arredomento Dekorasyon**, İstanbul, 1990, s. 108. ; Semra GERMANER ise, "oryantalizmi zaman olarak Napolyon'un mısır seferi ile I. Dünya Savaşı arasına yerleştirmek ,İslam kültürünün egemen olduğu ülkelerin tarihini, dilini, dinini ve halkın yaşama biçimini incelemek amacıyla ortaya çıkmış bir bilim dalıdır ..., 19 yüzyıl edebiyatı, mimarlık, resim ve heykel alanlarında etkili olmuştur . " şeklinde genel bir tarifle açıklamaktadır . ,Bkz. Semra Germaner, "oryantalist resim mekan", **Arredomento Dekarasyon**, İstanbul, 1992,s. 92 .

¹⁰³ Ç. Uluçay, E. Kartekin, **Yüksek Mühendis Mektebi**, İstanbul, 1958, s. 408. ; Neşe Yıldırım, a.g.m., s.371.

daha sonrada asistan olan Mimar Kemalettin'i fazlasıyla etkilemiş ve ona ilham kaynağı olmuştur.¹⁰⁴

Batılılaşmanın getirdiği yeni devlet düzeni ile birlikte 19. yüzyıl Osmanlı camilerinin planında son cemaat yerinin hünkar mahfili ile bütünleştirilmesi ve adeta iki katlı bir köşk biçiminde yapıya dıştan bitleştirilmesi, dini ve sivil nitelikli bölümlerin birleşerek oluşturduğu yeni bir kompozisyon şeklinde karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁵

19. yüzyılda çeşitli planlar üzerine, çeşitli malzeme ve tekniklerle inşa edilmiş olan Anadolu Camileri ya doğrudan doğruya Avrupa etkilerinin Türk mimarisine girdiği 18. yy'dan sonraki dönemde yapılmışlar; ya da daha önceki bir eserin yeni modalara uygun bir "kılıkta" değiştirilmesi şeklinde ortaya çıkmışlardır. Bu dönemdeki camilerin plan ve kuruluş özellikleri yapılış tarihiyle bağlantılı değildir; yani kronolojik bir gelişme göstermez. Bu eserlerin plan tipleri, kuruluş biçimleri hep Beylikler ve Klasik çağlar Türk mimarisinde yerleşmiş kurallar içindedir. İstanbul'un çağdaş camileri için de aynı şey söylenebilir.

18. yy ve sonrasının Anadolu camilerinin büyük çoğunluğu, tek büyük kubbeyle örtülmüş kübik mekanlı tiptedir. Merkezi kubbeli plan tipinden pek az örnek sayılabilir. Bu arada bir dereceye kadar yeni sayılacak, ya da bu geç devirlerin yaygın bir modası denilebilecek tarzda camiler vardır. Dikdörtgen ve kare planlı yapılarda harim üç yandan "U" şemasında, iki katlı galerilerle kuşatılmış; düz ahşap tavanlı veya bağdadi kubbeyle örtülmüştür.

Avrupa özentisindeki akımlar, Anadolu camilerine plan, tip ve kuruluş biçimi bakımından yeni yaratışlar getirmemiştir. İstanbul camilerinde de durum ana çizgiler ile böyledir. İstanbul'da Nuruosmaniye Caminin avlusu ve Küçük Efendi Camiinin bütün planı, Avrupa Baroklarına uyan istisnai birer örnek ise de Anadolu'da, Konya'da(bugün özelliklerinin çoğu kaybolmuştur.), Kapı Camisinde oval kubbesiyle ender örneklerden biridir. Bu alanda Anadolu camileri plan ve kuruluş esası değişmeden yapılan bazı yan çeşitlemeler kütlenin görünüşünde (çoğu İstanbul örneklerini andıran) yükseliş etkisi, Batılı yuvarlak dekoratif kemer formlarının benimsenişi, büyük kubbenin çevresindeki

¹⁰⁴ Ç. Uluçay, E. Kartekin, **Yüksek Mühendis Mektebi**, İstanbul, 1958, s. 408.

¹⁰⁵ A. Batur, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", **Tarih Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul, 1985, s. 1039.

ağırlık kulelerine bazen yeni biçimler verilmesi gibi detay sayılabilecek yenilikler gösterir. Ayrıca yalnız bezemeleri söz konusu çağ ve üslupta biçimlenmiş asıl yapı klasik karakteriyle kalmış bir çok örnek de bulunmaktadır. Ele alınan eserlerin söz konusu Batı modasına uyması yüzeyde kalmaktadır. Mimarının makyajını ilgilendirmektedir. Yani dekoratif alana girmektedir.

Klasik Türk üslubunda Batılı biçimlere giriş bir dereceye kadar tarihi sırayla izlenebilmektedir. Bugünkü görünüşüyle Anadolu camilerinin süslenmesinde ise her şey birdenbire olmuş gibidir.¹⁰⁶

Anadolu camilerinin dış yüzeylerinde barok ve sonraki üsluplarının özelliği pek az göze çarpar ve genellikle sadelik hakimdir. Bu eserlerin büyük çoğunluğunda iç mekan dış yüzeyden çok daha zengin süslenmiş olup, bazen dış görünüşüyle çelişkili bir sürpriz ortaya koyarlar. İç süslemenin yoğunlaştığı yerler genellikle mihrap, pencereler, kuruluşun ana çatısını oluşturan büyük kemerlerin üst kısımları, tromp, pendentif, kasnak gibi kubbeye geçiş unsurları ile kubbenin kendisi, minber, kürsü ve mahfil kısımlarıdır. Bundan başka bu dönemde ilk kez yapılan camiler gibi yenilenenlerin çoğunda da kemerler başta olmak üzere ana kuruluş unsurları barok ve benzeri üsluplara yakışır şekilde yuvarlak kavisli ve bol profilli duruma getirilecek iç mekanın dekoratif düzeninde önemli rol oynamışlardır. Geç devir Anadolu camilerinin çoğu tek kubbeli kübik bir mekan, önünde üç bölmeli son cemaat yeri, geçiş sisteminde yarım kubbe gibi köşe tromplarının ve aralarında sağır kemerlerin kullanılması gibi standart bir şemaya sahiptir. Bu şemanın en güzel örneklerinden biri Aydın'daki Cihanoğlu Camiidir (1757).

Bu devirde barok iç süslemenin en güzel örneklerinden birini veren Aydın Cihanoğlu Camisi, içerisinde özellikle tromplarında ve kubbesinde batıdan alınan "C" ve "S" kartuşlar ile batı barok anlayışını coşkunlukla veren bir örnektir.¹⁰⁷

2. 5. II. Abdülhamit Döneminde Kayseride Onarım Geçiren Yapılar

Kayseride II. Abdülhamit döneminde onarım geçirmiş toplam 13 yapı bulunmakta olup bunlardan dört cami, sekiz çeşme, bir türbeden oluşmaktadır.

¹⁰⁶ Rüçhan Arık, **a. g. m.** s. 249.

¹⁰⁷ Rüçhan Arık, **a. g. m.** s. 250.

2. 5. 1. Çifteönü Çeşmesi (H.1293/M.1878)

Şehit Miralay Nazım Bey Caddesinin kuzey kısmında bulunan Mustafa Özgür İlkokulunun arkasında yer alan çeşmenin iki adet kitabesi vardır. Birinci kitabe H. 1168 /M.1753 tarihinde inşa edilmiş olduğunu, ikinci kitabede ise H.1293/M.1876 yılında onarılmış olduğunu belirtmektedir. Yedi satırdan ibaret olup tamir kitabesidir.

İkinci kitabe 77x77 cm boyutlarında olup celi ta'lik yazıyla yazılmıştır.

Arapça Okunuşu;

Okunuşu;

Hüvel-Hallakut-Baki

Sahibül-hayrat Hacı Seyyid Mehmet Ağa'nın

Hayrını makbul buyursun ol Hüdhay-ı müste'an

İşte bak bu çeşme-i dil-cuy-ı inşa eyledi

Nezd-i atşanda becadır dense hayrat ü hisan

Hayr-ı a'zam su akıtmaktır buyurdu ol resul

İtmeye sa'yin heba kim hazret-i Rabb-i Mennan

Nuş idüb mahşerde havz-ı paki-i Kevser'den o zat

Lütf-i Yezdan ile olsun dahili-i dar-ı cihan

Lafzla yaz Fevzi tarihin ki herkes anlasın

Binikiyüzdoksanüç de aktı bu ab-ı revan

Sene H. 1293/ M.1876.¹⁰⁸

Anlamı;

Baki kalan Allah'tır.

Hayır sahibi Hacı Seyid Mehmet Ağa'nın

Hayrını makbul buyursun, yardım sahibi Allah

İşte bak bu gönül çeken çeşmeyi inşa eyledi

Susayanın yanında en hayırlı hayrat budur.

O peygamber en büyük hayır su akıtmaktı buyurdu

İhsanı bol Allah bu gayreti inşallah boşa çıkarmaz

O kişi mahşerde Kevser suyunun havuzundan tat alsın

Allahın lütfu ile cennet kapısına girsin

Fevzi yapının tarihini sözüyle yazki herkes

Bin iki yüz doksan üçte aktı anlasın bu akar su

Sene H.1293/M.1878 ¹⁰⁹

2. 5. 2. Çifteönü Camisi (H.1300/M.1883)

Hacılar yolundaki Mustafa Özgür İlkokulunun arkasında bulunan cami, kesme taştan yapılmış olup bir köşk minareye sahipken sonradan 1957 yılında Rıfat Özdede tarafından bir minare daha yapılmıştır. H.1300/M1883 yılında Hacı Seyyid Mehmet tarafından caminin onarıldığı yedi satırlık kitabesinden anlaşılmaktadır.¹¹⁰

Arapça Yazılışı:

¹⁰⁸ Mustafa Denктаş, **Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları**, Kayseri, 2000, s. 89.

¹⁰⁹ H.Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s.147.

¹¹⁰ H.Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri,1996.s.218.

Okunuşu:

Hüvel-Hallak-ül-Baki

Cami-i Çifteönü de oldu ihya yümn ile

Hacı Seyyid hem Mehmet Ağa itti şevkle

Bir minare kıldı inşa cami-e kim bu ağa

Beş vakitte okusun ezan müezzın aşkla

Şu ümidle ola Şafi Ruz-i Mahşer’de bana

Hazreti Bilal-i Habeşi nezd-i Hak’da lütüflü

Böyle hayrat ehlini Hak beldemizden kesmesin

İde matlubuna nhail du cihanda rıfkle

Sal-i bin üç yüzde tekmi tarih-i lafz-ı Rauf

Okuyanlar yhad ideler ehl-i hayrı hayırla

L’illhahil Fatiha sana 1300

Açıklaması:

Baki Olan Allah’tır

Çifteönü camisi de bereketle yenilendi

Hacı Seyyit Mehmet Ağa sevinçle yaptı

Bu Ağa camiye bir minare yaptı

Müezzın beş vakitte aşkla ezan okuması

Belki bana mahşer gününde şefa'at eder
Allah'ın nezdinde lütuflu Hz. Bilal-i Habeşî
Hayır sahiplerini de Allah beldemizden eksik etmesin
Talebimize kavuştursun iki cihanda tatlılıkla
Bin üç yüz yılı içinde Rauf tarih cümlesini tamamladı
Okuyanlar hayır ile hayır ehlini ansınlar
Allah hürmetine Fatiha sene 1300(1883)¹¹¹

¹¹¹ H.Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001. s.148.

2. 5. 3. Külük Çeşmesi (H.1305/M.1887)

Gülük Camii (XII.yüzyıl) avlusunun doğusunda bulunan çeşme günümüzde kullanılmaktadır.Çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir.Fakat çeşme nişi içerisinde bulunan 1722 tarihli onarım kitabesine göre eser,Matbah Emiri Hacı Halil Ağa tarafından tamir ettirilmiştir.Ayrıca H.1318-M.1900 tarihli Ankara Vilayeti salnamesi defterinin Kayseri ile ilgili olan bölümünde bu çeşmenin H.1305-M.1887 yılında onarıldığı yazılıdır.

Çeşme H.1323/M.1905 tarihinde tamamen yerinden sökülerek bugün bulunduğu yere nakledilmiştir.¹¹²

Arapca Yazılışı;¹¹³

Okunuşu;

Şur Emını hem emin-i matbah ol Hacı Halil

Kim sezadır cümle ehl-i hayre olsa pışva

Katre abı yoğiken bu çeşmeyi ta'mir idüb

Kayseriye şehrin ihya itdi hakkan bi reva

Mahv ide nam-i Külük ser-safha-i eyyamdan

Şimdi namın eyledi tashih ol sahib ata

Ta kıyamet hayrile yad eyleyüb ehl-i belde

¹¹² Mustafa Denктаş, a.g.e. s.64.

¹¹³ Mustafa Denктаş, a.g.e. s.65.

Ol kerimin zatı ile fahr iderlerse seza
 Fahr-i alem hürmetine yevm-i mahşerde ana
 Kase sunsun sakı-i Kevser Aliyy-i mürteza
 Teşnegane hal-i dille lule tarhi der
 İç Hasan ve Hüseyin-i Kerbela aşkına ma. ¹¹⁴

2. 5. 4. Huand Hamamı (H.1296- M.1879)

Şehir merkezindeki Hunad Camii'nin (1238) batısında bulunan çifte hamam halen kullanılmaktadır. Hamamın kesin inşa tarihi ve banisi bilinmemektedir. H. 1318 / M.1900 tarihli Ankara Vilayeti salname defterinin Kayseri ile ilgili olan bölümünde Hunat hamamının her iki bölümünün de H.1296 / M.1879 tarihinde onarıldığı anlaşılmaktadır. Kuzey doğu tarafta erkekler, güney batı tarafta ise kadınlar bölümü yer alır. ¹¹⁵

2. 5. 5. Hacı Kasım Çeşmesi (H.1308/M.1890)

Çeşme, Tavukçu Mahallesi, Altın Sokağının başlangıcında bulunmakta olup, halen kullanılmaktadır. Çeşme üzerindeki H.1208/M.1793 tarihli kitabenin tamamı okunamamıştır. H.1318/M.1900 tarihli Ankara Vilayeti salname defterinin Kayseri ile ilgili olan bölümünde bu çeşmenin H.1308/M.1890 tarihinde onarıldığı anlaşılmaktadır. ¹¹⁶

2. 5. 6. Kabasakal Müftü Çeşmesi (H.1308/M.1890)

Mustafa Necip Mahallesiindeki Müftü Camii'nin avlusunun kuzeyine inşa edilen çeşme halen kullanılmaktadır. Nişi içerisinde bulunan kitabeye göre çeşme H.1129 / M.1714 yılında inşa edilmiştir. Daha sonra eser, H.1301 / M.1986 ve H.1330/M.1915 yıllarında da onarılmıştır. Çeşmenin H.1308 / M.1890 tarihinde de onarıldığını H.1318 / M.1900

¹¹⁴ Mustafa Denктаş, **a.g.e.** s.66.

¹¹⁵ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.161.

¹¹⁶ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.81.

tarihli Ankara Vilayeti Salname defterindeki bilgilerden öğrenmekteyiz.¹¹⁷ İnşa kitabesinin hemen yukarısında 0.30 x 0.20 m. ölçülerindeki tamir kitabesi yer alır. Beş satırdan oluşan kitabeye Celi Talik hatla yazılmıştır.

Arapca Yazılışı;

Okunuşu;

El- Hac Halil Ağa

Oldu ihyasına sebeb

Müftü Çeşmesi tarihine

Abdiler himmetiyle revan

Sene 1301 (1886)

1714 tarihinde inşa edilen çeşme ,yine üzerindeki kitabelerden anlaşıldığına göre iki defa onarılmıştır. Bu kitabeden birincisi H.1301 M.1886, diğeri ise H..1330/M.1915 tarihlidir. Kitabeleri bulunan bu tamiratlardan başka çeşme 1890 tarihinde de onarılmıştır.¹¹⁸

2. 5. 7. Şeyh Tennuri Çeşmesi (H. 1308, M. 1890)

Cumhuriyet Mahallesi Tennuri Sokağı üzerinde bulunmaktadır. Belediyece yol genişletme çalışmaları esnasında asıl yerinden sökülen eser, 5.00m. kuzeye taşınmıştır. Çeşmenin inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte yalnız çeşme kemeri üzerinde

¹¹⁷ Mustafa Denктаş, **a.g.e.** s.71.

¹¹⁸ Mustafa Denктаş, **a.g.e.** s.73.

bulunan H.1323/M.1905 tarihli kitabeye göre onarılmıştır. Çeşmenin mermer kitabesinde iki satır ve dört mısra halinde olup şöyledir;

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

“Himmet-i merdan olub ihyasına bu çeşmenin

Bezl-i malinden ehali itmedi taksir hiç

Hüsniya tarihin ab-ı şarab it atasın iste

Avn-i Hak’la ayn-ı Tennuri’de ab-ı zemzem iç” yazılıdır.¹¹⁹

Açıklaması:

Hayır sahibi mert insanların gayreti ile bu çeşme yapıldı

Maldan bol bol veren halk hiç kusur etmedi

Hüsn-i şarap suyunu ver karşılığı ise

Halkın yardımı ile Tennuri’nin gözünden zem zem suyu iç

Kuş köşkünün hemen altındaki küçük kitabede: “Maşallah sene H. 1323 (M. 1905)” yazılıdır.¹²⁰

2. 5. 8. Şeyh Tennuri Mescidi (H. 1309- M. 1891)

Cumhuriyet Mahallesi Tennuri Sokakta yol kenarında bulunmaktadır. Caminin giriş kapısı üzerinde bulunan iki kartuş içerisinde ikişer satırlık mermer kitabe yerleştirilmiştir.

Arapça yazılışı:

¹¹⁹Mustafa Denктаş, Kayseri’deki Tarihi Su yapıları, Kayseri,2000, s.30.

¹²⁰ Mustafa Denктаş, **a.g.e.** s.32.

Okunuşu;

Oldu bu cami, çeşme ile güzin

Sebebini eyleye mesrür

Geldi üçler dedi tarih tamam

Neyyir-i termime sebep Mir-i Liva

(H. 1309)

Açıklaması:

Bu cami çeşme ile güzelleşti

Yapımına sebep olanı Allah sevindirsın

Geldi üçler tarihi tamam dedi

Büyük ve güzel tamire

(Kayseri) Sancak Bey'i sebep oldu.

H.1309 (M.1891-92)¹²¹

¹²¹ H.Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s.106.

2. 5. 9. Yeşilhisar Güney (Hasan Efendi) Camisi (H.1311/ M.1894)

Kayseri Yeşilhisar İlçesi Güney Mahallede yer almaktadır.Cami daha önce küçük bir mescit iken İmamoğullarından Hasan Efendi adında bir ilim adamı tarafından H.1311 / M.1894 tarihinde genişletmek suretiyle yeniden yaptırıldığı ve Güney Cami adını verdiği bilinmektedir.¹²²

Yapının batı cephesinde yer alan avluya giriş kapısı üzerinde iki hilal arasında yedi kollu yıldız ve 1311 tarihinin yer aldığı bir kitabe bulunmaktadır.

Yapının aynı zamanında minberinin aynalık kısmında Arapça 1311 tarihi yer almaktadır.

2. 5. 10. Cıncıklı Cami Çeşmesi(1311-1896)

Kaynaklarda Çiğdeli-zade Camisi olarak geçen fakat halk arasında “Cıncıklı Cami” ismiyle tanınan caminin yanında bulunan çeşme 1985 yılında cami ile birlikte yeniden yapılmıştır. Çeşmenin eski kitabesi üzerine konulmuştur.¹²³

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Ve ceal na minel mai külle şey-in hayyi ¹²⁴ 1311

Açıklaması:

¹²² Ahmet Müderrisoğlu, **Yeşilhisar Tarihi**, Kayseri, 1981, s.27.

¹²³ Halit Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, 1996, s.228

¹²⁴ 21 Enbiya Suresi 30. ayette yer almaktadır.

Her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? 1896

2. 5. 11. Develi Cami Kebiri

Ulu Cami birçok defa onarım görmüştür. Osmanlı döneminde en son olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan H. 1316 / M. 1896 tarihli belgede mahalle sakinleri tarafından yapının tamir masraflarının karşılanması istirhamı yer almaktadır¹²⁵. Bu da yapının bu tarihte kasaba sakinlerinin karşılayamayacağı şekilde bir tadilat geçirdiğini belgelemektedir.¹²⁶

Okunuşu

Tarih-i Tamir Kitabesi

2. 5. 12. Yeşilhisar Ulu Cami:

Kayseri Yeşilhisar İlçesi merkezinde yer almaktadır. Melik Eratna'nın yaptırdığı cami H1322/M.1904 tarihinde yıktırılarak Mükremin Molla tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Kitabeden anlaşıldığı kadarıyla 1903-1904 yılındaki onarım mahalle halkının parasıyla gerçekleştirilmiş olup onarımda Rıza isminde bir usta ya da mimar çalışmıştır.¹²⁷ İki bölüme ayrılan on satırlık kitabe mermerden yapılmıştır.

Okunuşu:

Viran iken bu secdegah himmet idüp bay u geda

Oldı ma'mur bihamidi'llah gel idelim farz-ı eda

¹²⁵ Hacı Osman Yıldırım, "Osmanlılarda Arşivcilik, Günümüzde Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı ve Develi ile İlgili Arşiv Belgelerinden Seçmeler", **Bütün Yönleri ile I. Develi Bilgi Şöleni 26-28 Ekim 2002**, Develi, Develi, 2003, s. 334.

¹²⁶ Sultan Topçu, "Develi'deki Türk Eserleri", E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005, s.33.

¹²⁷ Ahmet Müderrisoğlu, **a,g,e**, s.27.

Hali-i Karahisar oldılar bu dem bahtiyar
 Cennetde itmez mi karar rah-ı hak'da iden feda
 Ey kerimi amalini bizl idenler maline
 Yem bani-i evvelini itme civharından cüda
 Biliriz cud u re'fetin aleme vası'rahmetin
 Erdir bize inayetin kıldıkça mü'ezin nida
 Ya Rab bu abdin Rıza sayeledi subh u mesa
 Düştükde bir tarih ana oldu nur-ı beyt-i huda- 1322 ¹²⁸

Açıklaması:

Bu secde edilen yer yıkık ve bakımsız
 İken zengin ile fakir gayret ettiler
 Allah'a şükürki onarıldı. Gel farzı yerine getirelim
 Karahisar ahalisi bu duruma sevindiler
 Hak yolunda fedakarlık eden cennete gitmez mi?
 Ey devlet imkanlarını ve kendi mallarını bol bol verenler ile
 Hemde bu binayı önceden yapanlarıda ayrı tutma
 Biliriz bol merhametin ve koruyuculuğun herkesi kuşatır
 Müezzin seslendikçe bizi iyiliklerine ve ihsanlarına erdir
 Ya Rab bu kulun rıza sabah akşam çalıştı
 Bir tarih düşünce Allah'ın evinin nuru, ışığı üstüne oldu (1903-1904) ¹²⁹

¹²⁸ Fazilet Koçyiğit, **Yeşilhisar'daki Türk Devri Yapıları**, E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, Kayseri, 2003, s.10.

¹²⁹ Barış Duğan, **Yeşilhisar Merkez'indeki Türk Devri Camileri**, E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Basılmamış Lisans Tezi, Kayseri, 2004, s.7.

2. 5. 13. Cami Kebir Çeşmesi (H.1324 /M.1906)

Cami Kebir Çeşmesi H.1324 /M.1906 yılında onarılmıştır.Kitabeye göre;

Arapça okunuşu:

Okunuşu:

Bismillahirrahmanirahim

(Tarih-i Tamir)

Fi 15 Receb-i Şerif

Sene 1324

Açıklaması:

Esirgiyen ve bağışlıyan Allahın adı ile

Onarım tarihi

1324 senesinin 1 Recebidir.

15 Ağustos 1906¹³⁰

2. 6. II.Abdülhamit Dönemi Kayseri'sinde Yapı Bünyesine Eklenen Yapı Elemanları

2.6.1. Huand Camii Minaresi (H.1317/M.1900)

İç Kale'nin doğu cephesinde yer alan Hunat Camisi'nin kuzeybatısında yer alan minarenin zeminden 6 m. kadar yukarısında üç satırlık mermer kitabesi yer almaktadır. Sultan II.Abdulhamit zamanında Hunat Camisine ilave edilen minare uzun , ince ve tek şerifeli olup cami içerisinden bir kapı vasıtasıyla çıkılmaktadır.

¹³⁰ H.Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s.36.

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Şehriyar-ı azam el gazi

Sultan Hamid-i Sani

Hazretlerinin müberretındandır.

1317 fi 15 Ş (şaban)¹³¹

Açıklaması:

Gazi ve büyük padişah

İkinci Sultan Hamid

Hazretlerinin temize

Çıkardıklarındandır.

17 Şubat 1900¹³²

2.6.2. İncesu Yeni Cami Minaresi (H. 1318/M. 1900)

İncesu İlçesi'nde kendi adını taşıyan mahalle ve sokak üzerinde bulunmaktadır. Caminin inşaat kitabesi yoktur. Avluya girişi sağlayan kuzey cephedeki yuvarlak kemerli kapı üzerine iki satırlık kitabe, minarenin H.1318/M. 1900 yılında inşa edildiğini göstermektedir.¹³³

Okunuşu:

İşte minare ve sayfiye ve çeşme Beyoğlu Kayseri'ye

Ahmed Hamdi Bey İbn-i Ömer Efendi'nin Asar-ı Hayriyesindendir. Sene 1318.

¹³¹ M.Çayırdağ , **a.g.m.**, s.57.

¹³² Halit Erkiletlioğlu, **a.g.e.**, s. 59.

¹³³ Mustafa Denктаş, İncesu'daki Türk Devri Anıtları, **Çekül Sanatsal Mozaik**, İstanbul, 2000, s.78.

Açıklaması:

Bu minare, yazlık çeşme Kayseri'deki Beyoğlu Ömer Efendi'nin oğlu Ahmed Hamdi Bey'in hayırlı eserindendir.¹³⁴

2.6.3. Huand Medresesi Batı Duvarındaki Çeşme

Hunat Medresesindeki Çeşme H.1326/ M.1908 yılında yapılmıştır. Ancak medresenin batı cephesinde yer alan girişin güneyinde, zeminden 1.80m. üstte sadece kitabesi mevcuttur.

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Bak su hayrı, eftalül hayır oldu nimet-i cem'a
Dökdüler seriri mahalde halisane ab-ı ru
Yapdular sarf eyleyib takdiriğine himmetleyin
Cami-i Ekber civraında ne hoş bir çeşme bu
Görmüye ruz-i kıyamette susuzlukta elem
Kim akıtırsa rıza'ullah için bir katre su

Açıklaması:

Su hayrı, nimetler içinde en değerli hayır oldu
Bu yerdeki yatağına halis yüz suyu döktüler
Gayret sarf ederek takdir edilecek (bir eser) yaptılar
Büyük cami civarında ne hoş bir çeşme bu
Görmesin, kıyamet gününde susuzluk sıkıntısı
Kim Allah rızası için bir damla su akıtırsa (1908)¹³⁵

¹³⁴ Halit Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s. 134.

¹³⁵ Halit Erkiletlioğlu, **a.g.e.**, s.60.

2.7. II.Abdülhamit Döneminde Kayseri’de Yapılmış Olup Günümüze Ulaşamayan Yapılar

2.7.1. Mıhlım I. Çeşmesi (H.1296/M.1878)

Çeşme, Gürcüler Mahallesi Buyurgan sokağı üzerinde yer almaktadır. Çeşme nişi içerisinde bulunan inşa kitabesine göre H.1185/M.1771 yılında inşa edilmiş olup, yine üzerindeki başka bir kitabeye göre H.1296/M.1878 yılında onarılmıştır.¹³⁶

İnşa kitabesinin üzerinde 0.45x0.35 m. ölçülerinde H.1296/M.1878 tarihli onarım kitabesi bulunmaktadır.

Arapca yazılışı;

Okunuşu;

Bu su değildir zemzemi ‘aynı ile eyledi revan

Lülesiyle eyler nida içsün deyü her susayan

Makbul suyudur şüphesiz it tarihi şerhi beyan

Ciran akıttı cehd idüb ab-ı hayatı cavidan

Ketebuhu Ali er- Rahmi Sene 1296.

H.1185/m.1771 yılında yapılan çeşme H.1296/M.1878 yılında elden geçirilmiştir.¹³⁷

2.7.2. Hatuniye (Kocabey) Medresesi Önünde Bulunan Çeşme (H.1318/M.1882)

Medresenin ön cephesinde bulunan çeşme yapılan onarımlar sırasında ortadan kaldırılmıştır. H.1318- M.1882 tarihinde onarıldığı anlaşılmaktadır.¹³⁸

¹³⁶ Mustafa Denктаş, **Kayseri’deki Tarihi Su yapıları**, Kayseri,2000, s.91.

¹³⁷ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.92-93

¹³⁸ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.234.

2.7.3. Kazancılar Camii Şerifi Çeşmesi (H.1303/M.1885)

El Hac Mustafa Bin Hacı Ahmed tarafından H.929/M. 1522 yılında inşa edildiği söylenen çeşme H.1188/M.1774 tarihinde de Koç-zade Mehmet Sami Ağa'nın eşi Zahide Hatun tarafından onartılıp bazı akarlarında vakfedilmiş olduğunu öğrenmekteyiz. Adı geçen çeşmenin son olarak H.1303/M.1885 tarihinde onarıldığını, H.1318/M.1900 tarihli Ankara Vilayeti Salnamesi defterindeki bilgilerden anlaşılmaktadır.¹³⁹

2.7.4. Husum Bey Çeşmesi (H 1306/ M.1888)

H.1318-M.1900 tarihli Ankara Vilayet Salnamesinde adı geçen eserin H 1306-M.1888 tarihinde onarıldığı anlaşılmaktadır. Bu Çeşmenin de banisi bulunduğu yer ve inşa tarihi hakkında bilgimiz yoktur.¹⁴⁰

2.7.5. Lala Cami Çeşmesi (H1306-M.1888)

XIII. yüzyılda inşa edilen Lala Cami yakınında bulunan çeşme günümüze ulaşamamıştır. H.1318-M.1900 tarihli Ankara Vilayet Salname defterinde H.1306-M1888 yılında Lala Çeşmesinin onarıldığı yazılıdır. Fakat bu çeşmenin yukarda bahsedilen çeşme ile aynı olup olmadığı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Bu çeşmenin ne zaman yıkıldığına dair bilgimiz bulunmamaktadır.¹⁴¹

2.7.6. Nuriye Medresesi Çeşmesi (H.1306/M.1888)

H.1318-M1900 tarihli Ankara Vilayeti Salname defterinde adı geçen çeşmenin H.1306/M.1888 tarihinde onarıldığına ait bilgiler bulunmaktadır. Kurşunlu Cami yakınlarında bulunan bu çeşmede bilinmeyen bir tarihte yıkılmıştır.¹⁴²

¹³⁹ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.236.

¹⁴⁰ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.245.

¹⁴¹ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.238.

¹⁴² Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.245.

2.7.7. Askerlik Dairesi (H.1308-1309/M.1890-1891)

Kayseri Vilayet Konağı arkasında askeri hastane yanında, garnizon komutanlığı olarak kullanılan iki katlı kesme taş yapı 1990 Mayısında yeni yapılacak valilik konağına yer açmak üzere yıktırılmış, arsası bu gün vilayet binasının bulunduğu yerdedir. Dört mermer sütunlu ve kemerli bir revakı bulunan alt katta dikdörtgen, üst katta kemerli büyük pencereli olan ahşap tezyinatlı bu bina milli mücadele yıllarında asker alma (ahz-ı asker) işleri yanında milli görevlere de sahne olmuştur. Bu yıllarda Mutafta Kemel Paşa ile Kayseri'nin kumandanı (kelam müfettişi) ve Bin Başı Emrullah Bey arasında olan irtibatı Askerlik Dairesi sağlıyordu. Bu kadar yakın yıllarda gereksiz yere yıkılarak zayi edilen bu mühim binanın yıkıldıktan sonra müzeye nakledilen kitabesinde şöyle yazılıdır:

... mükemmel oldu hakka bu makam-ı dil-küşa

barek Allah asr-ı han-ı Abdülhamid'de rü-numa

hadim-i şeyf-i şeri'at hami-i din-i mübin

haver-i burc-ı hilafet menba-ı cüd-i ata

bahar-ı lütfundan çıkan bir katre-i cüd-i kerem

fırka-i ceyşinde inşa eyledi valabina

çayır-ı yarın himmet-i kutsisi itham eyledi

takına avizelerdir necm-i Süreyya-yı sema

sene 1308¹⁴³

2.7.8. Gümüşoğlu Çeşmesi (H1308/M.1890)

Bu isimde bir çeşmenin bulunduğunu H.1318/M1900 Tarihli Ankara Vilayet Salnamesi defterinden öğrenmekteyiz. Adı geçen çeşme salname defterinden anlaşıldığına göre H1308/M.1890 tarihinde onarılmıştır. Fakat çeşmenin bulunduğu yer inşa tarihi ve banisi hakkında bilgimiz yoktur.¹⁴⁴

¹⁴³ M.Çayırdağ, **a.g.m.**, s.52.

¹⁴⁴ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.245.

2.7.9. Eski Askeri Hastane

Hükümet Konağı ve Orduevi arasında yer alan Eski Askeri Hastane binasının giriş kapısı üzerinde 1309 (M. 1891-1892) tarihi yazmaktadır. Bu kitabede; “Daire-i Umu-u Askeriye H. 1309 “ ibaresi yazılıdır.¹⁴⁵

Hastanenin giriş kapısından geriye hiçbir mimari eser kalmamıştır. Giriş kapısı 4 m genişliğinde 3. 5 m yüksekliğindedir. Yuvarlak kemerin kilit taşının hemen üzerinde siyah zemin üzerine sarı renkte boya ile taş işlenmiş yazı vurgulanmıştır.

2.7.10. Sinanönü Çeşmesi

Bu çeşmenin varlığını da H.1318/M.1900 tarihli Ankara Vilayet Salnamesi defterindeki bilgilerden anlaşılmaktadır. Sinanönü Çeşmesi de H.1308/M.1890 tarihinde onarılmıştır. Ancak çeşmenin inşa tarihi, bulunduğu mahalle ve yaptıran şahıs hakkında hiçbir bilgiye bulaşılammıştır.¹⁴⁶

2.7.11 Büyük Bürüngüz Şerife Hanım Çeşmesi

Büyük Bürüngüz Köyünün Çıkışında yeni inşa edilen çeşmenin üzerinde 1891 tarihli üç satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Celi Sülüs yazıyla yazılan kitabe şöyledir;

¹⁴⁵ Ali Yeğen, **Kayseri’de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 162.

¹⁴⁶ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.245.

Arapça Yazılışı;

Okunuşu;

Merhume ve mağfure ve rahmet-i hakk'ka muhtaca kethüda beyzade el-Hace

Şerife Naile Hanım'ın ruhu şad ve hayır-ı dua ile yad olamk niyet-i Halisesi ile

Rıza Allah'ü Teala işbu Çeşmeyi latif inşa kılınmıştır.sen 1308. (M.1891).

Çeşmenin köyün neresinde olduğu ve ne zaman yıkıldığı hakkında bilgimiz yoktur.¹⁴⁷

2.7.12. Şıhlı Kasabasında Bulunan I. Numaralı Çeşme

1970 yılına kadar sağlam olan çeşme bu tarihten sonra yıkılmıştır. Eski fotoğraflarından anlaşıldığına göre bağımsız olarak yapılan çeşme nişinin üzeri sivri bir kemerle örtülmüştür. Çeşmenin 0.75 x 0.38 m. ölçülerindeki kitabesi üzerinde

Arapça Okunuş

Okunuş ;

Hazret-i Sultan Hamid ol padişah-ı cem-hıdem

Kim'uluvv-i şanına hatyratıdır adıl-büvah

Teşnegan-ı feyz reyyan- zülal olsun deyu

Yabdı işbu çeşmeyi ol hüsrevü alem-penah

¹⁴⁷ Mustafa Denктаş, a.g.e., s.246.

Abşar-ı Dicle-i şırın-güvar-ı himmeti

Eylemiş aktar-ı mülkin su be-su ğark-ı niyan

Nola gilkimden akdı feyzi bir tarih-i tam

Mülki heb seyr-i ab kıldı Çeşme-i eltaf-ı şah

Sene 1309(M.1891-1892)

Şıhlı Belediyesi deposunda iken günümüzde kitabenini nerede olduğunu belediye yetkilileride bilmemektedir.¹⁴⁸

2.7.13. Şıhlı Kasabasında Bulunan II. Numaralı Çeşme

Bu çeşme de yıkılmıştır. Kayseri müzesinde bulunan fotoğraflara göre bağımsız olarak kesme taştan yapılan çeşmenin tek lülesi vardır. II. Abdülhamit Döneminde yapılan çeşmenin de 0.73 x 0.38 m. ölçülerindeki kitabeleri Şıhlı Belediyesi deposunda iken günümüzde kitabenin nerede olduğunu belediye yetkilileri de bilmemektedir. Kitabesine göre;

Arapça Yazılışı;

Okunuşu;

Şehin-şah-ı bı himmetağ Sultan Hamid el-han

Gerdun-ı inayatın hurşid-i cihan-nabı

Ya devru ya nezdın her sınıf-ı riyasına

İhsanına olmuştur her vecihle sır-ab-ı çeşmeyi de

¹⁴⁸ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.246.

Bu çeşmeyi de yabdı her kim olalar daseyr
 El taf-ı zülalinden bu karyenin ashab-ı
 feyz-i kulu tarihin nu vecihle arz itdi
 yabdı şehir-i mülke imara bu çeşme-i şadabı
 sene 1309(M.1891-1892)¹⁴⁹

2.7.14.Kiçi Kapı Yakınındaki Çifte Çeşme

Kiçi kapı civarında bulunan çeşme Yavuz Sultan Selim zamanında yapılmış olup M. 1898 tarihinde de hayırsever bir vatandaş tarafından onartılmıştır.¹⁵⁰

2.7.15.Kayseri Mevlevihanesi

Seyyid-i Burhaneddin Hazretleri zamanından beri H.1244 Kayseri Mevlevi-hane'si harab olmuşken, 1898-1899 yılında tamir ettirilmiştir. Bu tamir Ahmet Remzi Akyürek tarafından şu şekilde tarihlendirilmiştir:

Bendegan-ı Hazret-i Molla idi azürde-dil
 Çün harab olmuştu çoktan işte bu meydan-ı aşk
 Hamd li'llah gayret-i Nazm'la buldu intizam
 Etsin ol paşaya himet Hazret-i Sultan-ı aşk
 Çıktı bir derviş Remzi yazdı tarih-i güher
 Müjde kim ta'mir edildi tekye ey merdan-ı aşk (1316)

Bugünkü Ziraat Bankası ile Divan Pastahanesi arasında kalan yerde bulunan Mevlevi-hane günümüzde yok olmuş sadece buradan geçen caddeye konan “Mevlevi Caddesi” ismi yadigar kalmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁹ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.247.

¹⁵⁰ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.237.

¹⁵¹ H.Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, 1996, s.229.

2.7.16.Kemer Köyü Çeşmesi

Kemer köyü Çeşmesi¹⁵² Kayseri'ye 28 km. mesafede Kemer Köyü Meydanında bulunmaktadır.

Çeşmenin içerisinde yer alan kitabeye göre eser H.1320 /M.1902 yılında inşa edilmiştir. Çeşme kemeri kilit taşının hemen altında bulunan 36x32 cm. ölçülerindeki iki satırlık kitabe celi sülüs yazıyla yazılmıştır.¹⁵³

Arapça Okunuşu;

Okunuşu

Aynen yeşrabü biha ibadü'l-lahi yef cürüneha tefrica

sahibü'l hayrat Sarıcaoğlu Halil Ağa

Sene H.1320/M.1902¹⁵⁴

2.7.17 Hasbek Kirişçi Mescidi

Dilaver Paşa Mahallesi, Kirişçi Sokak üzerinde bulunan mescid,1966 yılında duvarlarının eğilmesi sonucu tamamen yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.

Caminin duvarlarında moloz taş, köşelere gelen birleşme noktalarında ise kesme taş malzeme kullanılmıştır. Son cemaat mahallinde yer alan giriş kapısı üzerindeki kemerde iki renkli taş dönüşümlü olarak uygulanmıştır.

Yapı kemeri üzerinde H.1322-1324 (M.1904/1906) tarihlerini taşıyan bir besmele ve hadis yazılı bir kitabe mevcuttur. Kapının her iki yanında birer pencereye yer verilmiştir. Kapının üzerinde de küçük bir pencere yer almaktadır.

¹⁵² Çeşmenin fotoğrafını Mustafa Denктаş, Kayseri'deki Tarihi Su yapıları, Kayseri,2000. adlı kitaptan alınmıştır.

¹⁵³ Mustafa Denктаş, a.g.e. s.130.

¹⁵⁴ Mustafa Denктаş, a.g.e. s.131.

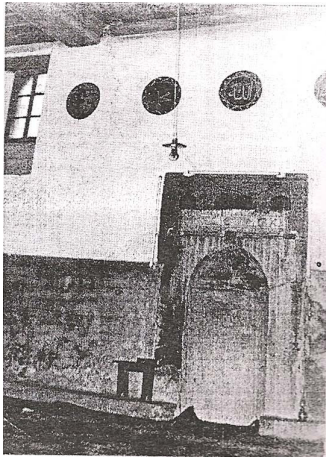
Harim kısmı mihrap duvarına dik uzanan iki sıra teşkil eden dört ahşap sütun ile üç sahına ayrılmıştır.

Harimde yer alan mihrap, sivri silindirik bir şekilde düzenlenmiş olup oldukça basit düzenlenmiştir. Mihrap üzerinde 0.30x1.00m ölçülerinde, XIV. yüzyıla ait bir mezar taşı dekoratif bir amaçla yerleştirilmiştir.

Ahşap minber harimin batı cephesinin güney cephesinde yer almaktadır.

Harim güney cephede iki, yan duvarlardan da ikşerden dört adet pencere ile aydınlatılmaktadır.

Son cemaat mahalinin sağ tarafında avlu duvarına bitişik taş basamaklı bir merdiven vasıtasıyla çıkılan minber minaresi yer almaktadır. Mescidin inşa tarihi ve banisi hakkında bilgilere ulaşamamıştır. Ancak cümle kapısı klasik Osmanlı izleri taşımaktadır.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Mustafa Denктаş, **Kayseri’de Türk Dönemi’nde İnşa Edilen ve Günümüze Ulaşamayan Anıtlar**, Kayseri, 2005, s.55.

3. KATALOG

3. 1. Dini Mimari

3. 1. 1. Camiler

3. 1. 1. 1. Keklikoğlu Cami

Katalog no: 3. 1. 1.1.

Fotoğraf No: 1-11

Çizim No: 2

Yapı Adı: Abdullah Şih (Şeyh) isimli bu cami yanlış kayıtlarla değiştirilerek mahallenin de adı olan Keklikoğlu yapılmıştır.

Bulunduğu Yer: Kayseri'nin Keklikoğlu mahallesinde bulunmaktadır.(Fotoğraf 1)

Tarih – Kitabe : “Abdullah Şih Mahallesi Keklikoğlu Camisi “1300”ibaresi güney batı cephede yer alan dış avlu kapısı üzerinde bir levhada yazmaktadır. H. 1300/M. 1882 tarihlidir. (Fotoğraf 2)

Malzeme: Kesme taş malzeme kullanılmış olup duvarları sıvalıdır.

Genel Tanım: Cami 5x13 m. ebatlarında güney-kuzey istikametinde dikdörtgen bir plan arz eder. Üst örtüsü ahşap direkler tarafından taşınan toprak dam iken sonradan betonla kapatılmıştır. (Çizim 2) Harim kısmında üst örtüyü taşıyan üç adet ahşap direk boylamasına uzanan dikdörtgen planlı harimi iki sahna ayırmıştır.(Fotoğraf 3, 4)

Caminin güney cephesinde mihrabın sağında ve solunda birer adet, batı cephede yine bir adet mazgal pencere ile aydınlatılma sağlanmıştır.(Fotoğraf 5) Harim kısmının

kuzeyinde beton kolona bindirilmiş kadınlar mahfiline batı yönden yedi basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır.(Fotoğraf 6) Bu merdivenin altında Abdullah Şih 'ın kabri yer almaktadır.(Fotoğraf 7)

Caminin orijinal mihrabı basit bir niş şeklinde iken 1985 yılında mihrabın yanındaki pencerenin alt eğimleri yükseltilerek mihrap normal boyda ve mozaik olarak tekrar düzenlenmiştir.(Fotoğraf 8) Zemin yine orijinalinde ahşap kaplama iken çürümüş olmasından dolayı üzerine beton atılarak onunda üstüne yeniden ahşap kaplanmıştır. Kadınlar mahfili zemini orijinalinde zemin ahşap döşemeli olup, iç duvarları da ahşap zar ile kaplanmıştır. Ancak mahfile cami içerisinden çıkılması güç olduğu gerekçesiyle 1985 yılında vakıflar bölge müdürlüğünce bazı tadilatlar yapılmıştır. ¹⁵⁶ Bu tadilatlarda eskimiş olan mahfilin ahşap zemini kaldırılarak beton atılmıştır.(Fotoğraf 9) İçerisindeki merdivende dışarı alınmıştır. Duvarlardaki zarlar sökülüp tamamen sıvanmıştır. Bu sırada duvarların bir bölümü ve mihrabın mozaikle kaplanmış olabileceği düşünülmektedir.

Mihrabın doğu köşesine koni biçiminde demir profil üzerine alüminyum kaplama bir vaaz kürsüsü yapılmıştır. (Fotoğraf 10)

Caminin batı cephesinin önünde bulunan dar avludan bir merdiven vasıtasıyla köşk minareye çıkılmaktadır. Caminin güney batı köşesinde, yerden 352 cm yüksekliğindeki bir taş kaide üzerinde köşk minare yükselmektedir.(Fotograf 11) Kesme taştan dört sütun üzerine inşa edilmiştir. Yekpare taş bloklardan işlenmiş sütun gövdeleri üzerinde sütun başlıkları baklava dilimi motiflidir. Alınlarda dişli sivri kemerlere yer verilmiştir. Minare peteği irice olup kare planlı, yukarı doğru köşeleri pahlanarak sekizgene dönüştürülmüştür. Buradan birkaç silme ile daralan külah sekizgen biçiminde sivrilerek bir alemle son bulmaktadır. Peteğin dört yönünde küçük pencercikler mevcuttur.

¹⁵⁶ İlhan Özkeçeci, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri, 1997, s. 136. ; İlhan Özkeçeci, **Kayseri Cami Mimarisinde Minber-Minberler**, Kayseri,1993,s.116.

3.1.1.2. Talas Ali Saib Paşa Cami

Katalog No: 3. 1. 1. 2.

Fotoğraf no: 12-21

Çizim No : 3

Yapı Adı : Ali Saib Paşa¹⁵⁷ Cami

Bulunduğu Yer: Talas'ta Kіçiköy mahallesinde kendi adıyla anılan cadde üzerinde bulunmaktadır. (Fotoğraf 12)

Tarih- Kitabe: Son cemaat mahallinin kuzey duvarı ortasına açılan kapı üzerinde H. 1304 (M. 1886) tarihli (65x120 cm) ölçüsünde kitabe yer almaktadır. ¹⁵⁸ Yeşil zemin üzerine altın sarısı renginde nestalik tarzda yazılmış olan kitabe, ikişer mısralık altı satırdan ibarettir.(Fotoğraf 13) İnce silmelerle çerçevelenen mermer kitabenin üzerinde kabartma olarak işlenmiş lale ve kıvrık dal motifleri yer alır. Ali Saip Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.

Kitabenin Arapça Yazılışı:¹⁵⁹

Okunuşu:

Nur-i mihrab-ı zafer Şah-ı Hamidü'ş-Şiyemin

Murtaza-menkabe Ser-asker Saib Paşa

¹⁵⁷ Ali Saip Paşa, Talas'da doğmuştur. Kesin olarak doğum tarihi bilinmemekte olup H. 1256(M. 1839) Mekteb-i Fünun-i Harbiye'ye girmiştir. Okulu tamamlayarak Erkan-ı Harb(Kuruma)sınıfından mezun olmuştur. H. 1290(M. 1873) tarihinde mareşal rütbesini almıştır. Sırbistan muharebesinde bulunduktan sonra H. 1302(M. 1891)yılında Seraskerliğe atanmıştır. İyi bir idareci, yufka yürekli ve yiğit bir şahsiyet olan Ali Saip Paşa, H. 1309(M. 1891)yılıının muharrem ayının 15'inde geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'da Sultan Mahmut Han'ın Türbesinin bitişiğindedir. Bkz. Kerim Türkmen, "Talas'ta Türk Devri Yapıları", **Vakıflar Dergisi**, C. XXVI, Ankara, 1997, s. 155-156.

¹⁵⁸ İsmet Sema Kaya, **a. g. t.**, s. 7.

¹⁵⁹ Kerim Türkmen, **a. g. m.** , s. 156.

Peyrev-i azm-i hüda-perver-i Şahanesidir
 Arz-ı asar-ı diyanetde bila reyb ü riya
 İşte bu cami'iken çeşm-i cihanda pinhan
 Çok zamandan beri manende-i nur-i ma'na
 Yeniden eyledi ihyasına sarf-ı himmet
 Himmeti var olan celbetdi o Hakan'a dü'a
 Ta ola ziver-i azan-ı cihan bang-i Ezan
 Ser-füre etdi bu tarihe cema'at Muhtar
 Kıldı bu mescidi te'sis Ali Saib Paşa
 H. 1304 (M. 1887-1888)¹⁶⁰

Anlamı :

Zafer mihrabının ruhu olan, övgüye değer huylu şah Abdülhamit Hz. Ali meziyetli serasker Saib Paşa

Dindarlık eserleri ortaya koyma hususunda Padişah'ın hidayet besleyen azminin şüphe edilmeyecek ve riayetsiz bir takipçisidir.

İşte bu cami çok zamandan beri mana ruhu gibi cihanın gözünden gizli iken

Yeniden canlanmasına o himmet etti. Himmeti var olsun, çünkü o hakana dua kazandırdı.

Ezan sesi cihanın kulaklarının süsü olduğu müddetçe yüceliğin kapısı ihtiyaçların kiblesi olması münasiptir

Muhtarın tarihine cemaat baş eydi. Bu mescidi Ali Saib Paşa inşa etti

1304/M. 1887.¹⁶¹

Malzeme: Düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Banisi: Ali Saip Paşa

Sanatçı: Bilinmemekte

¹⁶⁰ Mehmet Çayırdağ, “ Kayseri’de Sultan II. Abdülhamit...,” **a, g, m**, s. 50.

¹⁶¹ Kerim Türkmen, **a.g.m.**, s. 156.

Malzeme: Düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım: Ali Saip Paşa¹⁶² (Çizim 3) Camisine avlu duvarının batı kısmına açılmış ve inşa edildiği dönem özelliklerini taşıyan üçgen alınlıklı bir kapıdan girilir.(Fotoğraf 14) Bu üçgen alınlığın iç kısmı kabartma olarak güneş sembolü ve imparatorluk arması ile bezenmiştir.

Son cemaat mahalli yakın tarihte inşa edilmiş olup betonarme ile örtülüdür.

Caminin harimine, son cemaat mahallinin kuzey duvarı ortasına açılan yuvarlak kemerli kapıdan girilmektedir. (Fotoğraf 15)

Kuzey – güney istikametinde dikdörtgen bir plana sahip olan harimin içerisi dört sütuna atılmış sivri kemerlerle üç sahna ayrılmıştır. Bu sütunlar başlıkları ve aşağıdan yukarıya doğru incelişleriyle dor nizamını hatırlatmaktadır. Sütunlara oturan sivri kemerlerin oluşturduğu merkezi mekanın üzeri kubbe ile örtülmüştür.(Fotoğraf 16) Duvarlarla sütunlar arasına doğu- batı istikametinde sivri kemerler atılarak kubbe ağırlığı duvarlara aktarılmıştır. Bu kemerler duvardan hafif çıkıntı yapan plastırlar üzerine oturmaktadır. Orta sahn, yan sahnalara göre daha geniş tutulmuş olup merkezine yerleştirilen kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Kubbenin oturduğu poligonal yüksek kasnağın her cephesine sekizgen biçimli pencereler açılmıştır. Bu pencereler renkli camlarla tezyin edilmiş olup, alçı şebekelerle zenginleştirilmiştir. Pandantiflerin etrafı turkuaz renkli şeritle sınırlandırılmış ve ortalarındaki madalyonların içerisinde dört halifenin isimleri yazılıdır. Pandantiflerin ortasındaki madalyonların çevresi sarı renge boyanmış çiçek ve yapraklarla bezenmiştir. Burada da olduğu gibi XVIII-XIX yüzyıl Osmanlı sanatında çok yoğun olarak karşımıza çıkan buket halinde çiçek tasvirleri bulunmaktadır.¹⁶³ Kemerlerin üzeri kahverengi ve devetüyyü renkleriyle dönüşümlü olarak boyanmıştır. Kubbeli bölüm haricinde diğer mekanlar sonradan yapıldığı anlaşılan kirişlerle örtülmüş olup üzeri düz damlıdır.

¹⁶² Ali Saip Paşa'nın Talas'ta yapmış olduğu vakıflara ait vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 586 nolu defterin 240. sayfasında kayıtlı 14 Safer 1307 tarihli vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiyesinde Padişah II. Abdülhamit için de "Emirü'l-mü'minin Halife-i Seyyidü'l-mürselin Es Sultan El-Gazi Sultan Abdülhamid Han-ı Sani efendimiz hazretlerinin füzun-ı ömr-i şevketlerine ve devam-ı afiyet ve selametine dua" şartını koymuştur. Paşa, vakfının mütevellisine oğlu Hasan Sadi Paşa ve ondan sonra gelecek evlatlarını tayin etmişse de mütevellisiz kalmış olduğundan bugün mazbut(devletin tasarruf ettiği) vakıflar arasındadır. Bkz. Mehmet Çayırdağ, " Kayseri'de Sultan II. Abdülhamit..., a, g, m, s. 51.

¹⁶³ Oktay Aslanapa, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul, 1986, s. 372.

Yapının harimi doğu- batı cephelerinde üçer, güney – kuzey cephelerinde ikişer pencere ile aydınlatılmıştır.(Fotoğraf 17) Bu pencereler dışardan düz lentolu olup içeride yuvarlak kemerlidir. Yine mihrabın üzerinde ve bunun paralelindeki kuzey duvarı üzerinde birer adet yuvarlak formlu pencerelere yer verilmiştir. Bu pencerelerde alçı şebekeli ve renkli camlıdır.

Yapının beş köşeli mihrabı, minberi ve vaaz kürsüsü yakın bir tarihte yapılmıştır.(Fotoğraf 18-19-20) Kadınlar mahfili de harimin kuzeyinde yer alır. Bu mahfilin altındaki giriş kapısının sağında ve solunda demir korkuluklar vardır.

Kademeli üç sıra silme ile caminin beden duvarlarının üst kısmı hareketlendirilmiştir.

Harimin kuzey batı köşesinde minare yer almaktadır.(Fotoğraf 21) Kare kaideden Türk üçgenleri ile pabuçluk kısmına oradan da silme bir bilezik ile gövdeye geçilir. Minarenin gövdesi şerefe altına kadar sadedir. Yukarıya doğru incelen petek kısmının üzerine taş külâh yerleştirilmiştir. Minareye ve harimin içerisindeki kadınlar mahfiline avlunun güneybatısındaki merdivenle çıkılmaktadır.

Dışarıda avlunun kuzey batı köşesine de çeşme yerleştirilmiştir.

3.1.1.3. Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Cami (1889)

Katalog No:3. 1. 1. 3.

Fotoğraf No:22-34

Çizim No: 4-5

Yapı Adı: Mehmet Ali Bey Cami

Bulunduğu Yer: Pınarbaşı ilçesinin Kayaönü Mahallesiinde bulunmaktadır.(Fotoğraf 22)

Tarih- Kitabe: Cümle kapısının hemen üzerinde dört satırlık kitabe yer alır.(Fotoğraf 23) Mehmet Ali Bey tarafından H. 1307-M. 1889 tarihinde¹⁶⁴ inşa ettirilmiştir.

Okunuşu:

Rical-i Devlet-i aliyyeden ve Sivas hanedanından

Silahdarzade Mehmet Ali Efendi iş bu cami

Bin üç yüz yedi sene—i hicriyesinde bina ve kendisi de

Hitam-ı inşaatda terk-i dağdağa-yı fena eylemiştir. Ruhu-içün el-fatiha

(...)¹⁶⁵

Banisi: Mehmet Ali Bey tarafından inşa ettirilmiştir.

Sanatçı: Bilinmemekte

Malzeme: Caminin inşaatında tamamen kesme taş malzeme kullanılmış olup, son cemaat mahallinin üst örtüsü, kadınlar mahfili zemini, minber ve vaaz kürsüsü ahşaptan yapılmıştır.

Genel Tanım: Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alan üzerine oturan cami derinlemesine plan şemasına sahiptir. (Çizim 4-5) Harim kısmı doğu-batı doğrultusunda ovale yakın bir kubbe ile örtülü olup doğu-batı ve güney yönlerden tromplar yardımıyla beden duvarlarına, kuzey cephede ise iki bağımsız sütuna oturmaktadır. İki bağımsız sütunun kuzeyinde dikdörtgen bir alan bulunmaktadır. Bu mekanın kuzeybatı kısmı

¹⁶⁴ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı’ndaki Türk Devri Yapıları”, **a.g.m.**, s. 82.

¹⁶⁵ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı’ndaki Türk Devri Yapıları”, **a.g.m.**, s. 84.

ahşap bir malzemeye güney batı kısmı kapatılmış olup harim kısmından ayrı bir mekan oluşturulmaya çalışılmıştır. Buradaki ahşaptan yapılan bölme kısmı orijinal değildir.

Son cemaat mahalli, tavanı düz ahşap kirişlerle örtülüdür.(Fotoğraf 24) Son cemaat mahalli kuzey yönde dördü bağımsız olup, köşelerde birer adet duvara bitişik olmak üzere toplam altı sütun tarafından taşınmaktadır. Harimin batı cephesinde tek şerefeli minaresi yer almaktadır. Bu minare 1959 senesinde yapıya eklenmiştir.¹⁶⁶

Düz lentolu cümle kapısının çevresi farklı ebatlarda üç sıra silmeyle hareketlendirilmiştir. Lento taşının üzerine rozet, ay ve şemseye benzer motifler kabartma olarak taşla işlenmiştir. (Fot. 25) Cümle kapısının her iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş mihrabiyeler bulunmakta olup, oldukça sade bırakılmıştır.(Fot.26) Cümle kapısı üzerinde dört satırlık inşa kitabesi yer almaktadır. Kitabeliğin çerçevesi de dikdörtgen olup, her iki yanda yarım yuvarlak bezemeler kitabe çerçevesinden dışa taşırılmıştır.

Son cemaat mahallinde yer alan sütun başlıkları stilize akantus yaprakları ile süslenmiş olmakla birlikte yapraklar köşelerde volutlanmıştır.(Fotoğraf 27) Sütunlar birbirine yuvarlak kemerlerle bağlanmıştır. Sütunların kaideleri de yuvarlak şekilde düzenlenmiştir.

Harim kısmında kubbeye geçiş, köşelerdeki tromplarla sağlanmış olup, (Fot. 28-29) kubbe göbeği alçıdan dairesel bir madalyonla süslenmiştir. Madalyonun yüzeyi stilize akantus yaprakları ve bu yaprakların saplarına yerleştirilmiş vazolardan çıkan natüralist çiçeklerle bezenmiştir. (Fot.30) Kubbe ovale yakın yuvarlak bir şemada düzenlenmekle birlikte kubbe kasnağı oldukça yüksek tutulmuş ve her cepheye birer adet pencere açılmıştır.(Fot.31) Harim, kubbe kasnağına açılan pencereler hariç, doğu ve batı cephelere açılan dörder, güney ve kuzey cephelere açılan ikişer adet olmak üzere oniki adet pencereyle aydınlatılmıştır.

Güney duvarın ortasında bulunan mihrap, yarım daire niş şeklinde düzenlenmiş olup üst bölümü stilize akantus yapraklarıyla bezenmiştir. Akantus yaprakları dik ekseninde bir rozeti çerçevelemiş, bunun üzerine de etrafı çiçeklerle kuşatılmış sekiz köşeli bir yıldız yerleştirilmiştir.(Fot. 32) Mihrabın batısındaki ahşap minberin yan aynalıkları üzerinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Minberin kürsüsü ve korkulukları ajur

¹⁶⁶ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı’ndaki Türk Devri Yapıları”, **a.g.m.**, s. 84.

tekniğinde çeşitli geometrik şekillerin işlendiği ahşap şebekelerle süslenmiş olup taç kısmında selvi motifi ve etrafında kıvrık dal yaprak ve çiçeklerden oluşan bir bezeme ögesi bulunmuştur. (Fot. 33-34) Caminin vaaz kürsüsü kare biçiminde ahşap malzeme ile yapılmıştır.(Fot. 35)

Caminin harım kısmında yer alan ahşap mahfili kuzey yönde olup ikişer adet ahşap ve taş sütun tarafından taşınmaktadır. (Fot. 36)

3.1.1.4. Tavlusun (Aydınlar) Cami (1893)

Katalog No: 3. 1. 1. 4.

Fotoğraf No:35-41

Çizim No: 6

Yapının Adı: Tavlusun (Aydınlar) Cami

Bulunduğu Yer: Kayseri'nin merkez Aydınlar, eski adıyla Tavlusun olarak bilinen (arşiv belgelerinde Tavansun) köyünde bulunmaktadır. (Fot. 37)

Tarih-Kitabe: Caminin giriş kısmında bulunan Ateş-zade İzzet'in yazmış olduğu yedi satırlık taş kitabe yeşil zemin üzerine sarı tonlarında boya ile boyanmıştır.(Fot. 38)

Okunuşu:

Hacı Cafer Ağa olmuşdu bunun bani-i evvel Olurmuş böyle hayratı seven evvel misafirde

Binası muhtezayı belde idi sakfı ahşab Harabe müşrif olurdu lihaza ikide birde

Ahali istediler kim müşeyyed kılalar Bünyan Veli bu matluba köylüde kudret yokdu hazırda

Hüda yardım idenin fuzunter eyleye ömrün Okuna ta be-mahşer bu dua saln-ımenabirde
O şahin eyledi ihsanı tevsien bunu tecdid Düruda mahzar oldu nezd-i Rabb-i Hayy ü kaderde

Kulub mü'minin vecd-aver oldu secde itdikçe Uyandı nur-ı imam kalb-i etfal ü kabire
Didi tarihin Ateş-zade İzzet lafzen ve ma'nenŞeref saldı bu cami tavlusuna üç yüz on bir de

1311/ M. 1893¹⁶⁷

Anlamı:

Hacı Cafer Olmuştu Bundan önce bani Dünyada böyle hayratı Sevende Olurmuş

Bina önce ahşap idi İkide birde yıkılırdı harabe olurdu bu sebepten

Ahali istedi kim tekrar taş bina kılalar bu güzel isteğe halkın kudreti yoktu hazırda

¹⁶⁷ Kerim Türkmen tarafından okunmuştur.

Allah yardım edenin ömrünü güzel ve uzun eylesin Okuna bu dua ta mahşer meydanında bile

O şahin eyledi yardımıyla yeniden yaptı Kutuluşa sahip oldu her şeye gücü yeten hayat sahibi Allah'ın katında

Müminlerin kalbleri heyecanla çarpar oldu her secdeye vardıkça Ateş-zade İzzet tarih düşürerek lafzen ve manen

Bu cami tavlusuna şeref saldı üçyüzonbirde

1311/M.1893.

Banisi: Hacı Cafer Ağa tarafından inşa ettirilmiştir.

Sanatçı: Binayı inşa eden ustanın adı bilinmemekle beraber, kitabe Ateş-zade İzzet tarafından yazılmıştır.

Malzeme: Düzgün kesme taş malzeme kullanılmış olup kadınlar mahfilinde ahşap malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım: Cami kare bir plana sahip olup tek kubbeli olarak düzenlenmiştir.(Fot. 39) Merkezi kubbe sekizgen yüksek bir kasnak üzerine oturmakta olup sekizgenin her cephesine yuvarlak kemerli pencereler açılmıştır. Kubbe kasnağının üst kısmında hafif saçak kısmı yer almakta olup, kasnağın köşelerinde her köşeye denk gelecek biçimde yuvarlak top şeklindeki bezemeler, süsleme olarak görselliğe hitap etmektedir. (Çizim 6)

Camiye giriş kapısı, doğu cephenin kuzey kısmında içten yuvarlak dıştan dikdörtgen formlu olarak düzenlenmiştir. Girişin üstünde kitabe, onunda üzerinde dikdörtgen formlu bir pencere bulunmaktadır. Girişin ilerisinde son cemaat mahalli yer almakta olup, kuzey güney yönünde uzun dikdörtgen plana sahiptir.(Fot. 40) Son cemaat mahallinde biri girişin üzerinde olmak üzere doğu cephede ve batı cephede birer dikdörtgen pencereye yer verilmiştir.

Harim kısmına son cemaat mahallinin güney cephesine açılan basık yuvarlak kemerli kapıdan geçilmektedir. Harim kare bir plan arz etmekte olup, güney cephenin ortasında yer alan mihrap yuvarlak kemerli bir niş olarak düzenlenmiştir.(Fot.41) Mihrap nişinin içerisinde perde motifi yeşil ve kırmızı tonlarında iki yana açılmış bir şekilde

bezenmiştir. Bu perdelerin ortasında bir kandil motifine yer verilmiştir. Aynı düzenleme vaaz kürsüsü nişi içerisinde de bulunmaktadır.

Bugün aslına uygun bir şekilde restorasyonu yapılan caminin harim kısmında pencereler üzerinde kıvrım dal ve çiçek motiflerinden taç şeklinde kalem işi bezemeler yer almaktadır.

Harimin doğu cephesinde yer alan içten yuvarlak nişli, dıştan dikdörtgen iki pencerenin ortasında vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Alt kısmı beden duvarlarının yaklaşık 1. 00m. yukarısında taştan huni şeklinde duvarla bitişik şekilde yapılmıştır. Korkuluk kısmı ahşaptan olup korkuluğun bitiş kısmı dilimli olarak düzenlenmiştir. (Fot.42)

Kubbe kasnağının oturduğu dört köşede yer alan pendentiflerin ortalarında dört halifenin isimleri yazmaktadır.

Kadınlar mahfiline harimin kuzey doğu köşesinde yer alan on dört basamaklı merdiven yardımıyla ulaşılmakta olup zemin ve korkuluklar ahşaptan düzenlenmiştir.(Fot. 43)

3.1.1.5. Karacaoğlu Cami

Katalog No: 3. 1. 1. 5.

Fotoğraf No: 42-47

Çizim No: 7

Yapının Adı: Karacaoğlu Cami aynı zamanda Köyyıkan Cami olarak da bilinir.

Bulunduğu Yer: Caferbey mahallesinde Dilek ve Karaca sokaklarının kesiştiği yerde bulunmaktadır. (Fot.44)

Tarih- Kitabe: Caminin kapısı üzerinde Latin harfleri ile H.1316 (M. 1900-1901) tarihli bir levha bulunmaktadır. Ancak son cemaat mahalli girişinin kuzey cephesine son dönemlerde bir ön mekan eklenmiştir. Bu ön mekanın saçak kısmı arasında kalan bu levha görülemektedir.

Bani: Bilinmiyor

Sanatçı: Bilinmiyor.

Malzeme: Kesme taş malzeme kullanılmıştır. (Fot.45)

Genel Tanım: Cami harimi 10. 35x11. 65 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. (Çizim 7) İlhan ÖZKEÇECİ'ye göre üst örtüsü ahşap direklerden oluşmakta iken onarımlar sonucu direkler kaldırılıp betonla yenilenmiştir. ¹⁶⁸ (Fot. 46) Son cemaat mahalinin kuzey cephesi ortasından giriş sağlanmaktadır. Bu girişin simetrisinde harim girişi, harim girişi paralelinde de mihrap aynı ekseninde yer almaktadır.(Fot.47) Harim kısmında enlemesine iki adet bağımsız ayak, ikisi de duvara bitişik ayaklar üst örtüyü taşımaktadır.

Her cephede ikişer adet olmak üzere toplam sekiz pencere ile aydınlatılmıştır. Son cemaat mahalinin kuzey cephesinin tam ortasına açılan giriş kapısının sağında ve solunda ikişer adet olmak üzere dört adet pencere bulunmaktadır. Harimin doğu ve batı cephesindeki pencerelerden kuzey taraftakiler mahfil hizasında yer alıp diğerlerinden daha yüksekte tutulmuşlardır.

¹⁶⁸ İlhan Özkeçeci, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri, 1997, s. 126.

Kuzey cephede kare planlı beton kolonlara basan bir mahfil fevkani tarzda inşa edilmiştir. Mahfile çıkış dışarıdan, kuzey cephede minareye çıkan merdivenden sağlanmaktadır. (Fot.48)

Avlu duvarının kuzeydoğu köşesinde kare kaideli altı sütuna oturan barok rokoko tarzı bir köşk minare yer almaktadır.(Fot.49) Avlunun kuzey doğu cephesinde 25 basamaklı bir merdivenle çıkılan minare kare kaide üzerine oturmaktadır. Minarenin altı adet taş sütunu bulunmaktadır. Sütunlar yuvarlak formlu olup, bunlardan bir tanesi düz bilezikli olarak, diğerleri kıvrımlar, kenger yaprakları, altı kollu çiçeklerden rokoko üslubunda işlenmiştir.¹⁶⁹

1994 yılında onarım gören yapının, mihrabı ve minberi orijinal olmayıp sonradan fayanslarla dekore edilmeye çalışılmıştır. Mihrabın doğu köşesinde yer alan ters koni şeklinde ki betonarme vaaz kürsüsü de dahil olmak üzer bütün duvarlar yerden 130- 140 cm. yükseklikte ahşap kaplama ile kapatılmıştır. Duvarlara boydan boya badana yapılmıştır. Orijinalinde üstü açık, yüksek duvarlı avlu da yeniden düzenlenerek üzeri kapatılmış ve batısına üç adet, kuzeyindeki giriş kısmına dört adet pencere açılarak son cemaat mahalli haline getirilmiştir. Üzeri beton ve çatı ile örtülü olan bu bölüm kenarlarına taşıyıcı beton kolonlar ilave edilmiştir. Döşemenin bir kısmı açılarak merdivenle inilen bir odunluk tesis edilmiştir. Caminin son cemaat mahalline aliminyum profilli pencere ve çelik kapı yapılırken, girişe birde camekanlı davlumbaz konulmuştur.

Cami dışına bir ihata duvarı çekilmiştir. Cemaat yeni bir minare yapmak arzusu ile taştan yapılan orijinal köşk minareyi yıkmak istemiş, bu amaçla minareye ip takıp aşağı çekmek isteseler de başarılı olamayıp vazgeçmişlerdir. Köşk minare altı sütun tarafından taşınmakta olup sütun başlıkları çiçek motifleriyle bezenmiştir. Devrinin bezeme özelliklerini yansıtmakta olup caminin tek süsleme ögesidir. Köşk minarenin sütunları üzerinde dilimli kemere benzer bir uygulama yer almakta olup en üstü konsol çıkması şeklinde düzenlenmiştir.

¹⁶⁹ İlhan Özkeçeci, **Kayseri Cami Mimarisinde Minber-Minberler**, Kayseri,1993,S.105.

3. 1. 1. 6. Talas Han Cami

Katalog No: 3. 1. 1. 6.

Fotoğraf No:48-38

Çizim No: 8

Yapının Adı: Han Cami

Bulunduğu Yer: Kayserinin Talas ilçesinin Tablakaya Mahallesinde bulunmaktadır. Burası Han Mahallesi olarak da bilinmektedir. (Fot. 50)

Tarih- Kitabe: Kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla caminin banisi Meşihat Müsteşarı Derviş Efendidir¹⁷⁰. Kapı kemeri üzerinde yer alan 117x101 cm. ebatındaki ikişer mısralık yedi satırdan oluşan kitabede H. 1316 / M. 1899 tarihi verilmiş olup, beyaz mermer üzerine altın sırmalı olarak celi sülüsle yazılmıştır. Kitabenin hemen alt kısmının sağına ve soluna kabartma olarak gülbezek biçimli kabaralar yerleştirilmiştir.(Fot.51)

Banisi: Müsteşar Derviş Efendidir.

Sanatçı: Bilinmiyor.

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Emir ‘l-mü’minin kutb-ı zaman ‘Abdul-Hamid Hanın

Ki’asr-ı devletidir gıpta-bahşay-ı kamu a’sal

¹⁷⁰ Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de II. Abdülhamit Dönemi Yapıları” **a.g.m.**, s. 56.

Bu kutbun himmeti kudsiyyesidir fi sebilillah
 Hazaran-i ma'bed ü der-gah olub inşa'ıyle i-mar
 Mülukun eserine lazımdır elbet iktifa etmek
 Sa'adetler buyurmuş çünkü ana Ahmed-i Muhtar
 Onunçun hazret-i Derviş Efendi eyledi kendi namına
 Rıza'yı Hak için bu ma'bedi çün ravzatu'l –ebrar
 Okundukça uti'u ayeti mihrab u minberde
 Salat-ı hamseye durdukça saf saf zümret-i ahyar
 Huda banisine ecr-i cezili eylesin ihsan
 Bi-hakk-ı sürur'ilm bi-cah-ı ilahi'l-athar
 N'ola dergahına yazılsa Re'fet bu güher tarih
 Yapıldı ümmet-i beyzaya ziba cami'u'l-enver
 1316

Ketebehu Re-isül Hattatin

Muhsin Zade es-seyyid Abdullah

Anlamı:

Müminlerin emiri zamanın en büyüğü (ermiş) Abdülhamit Han Ki, devlet-i zamanında halkı saadetler içinde kıldı.

Zamanın en büyüğü olan bu ermişin himmet i sayesinde

Allah rızası için binlerce cami ve dergah imar edildi.

Meliklerin eserlerini lazımdır elbet takib etmek

Mutluluklar buyurmuş çünkü O'na Ahmed-i Muhtar

Onun için Hz. Derviş Efendi eyledi kendi namına

Hakkın rızası için bu mabedi inananlar bahçesine dönüştürdü

Mihrab ve minberde okundukca (Ayetlerime itaat ediniz)

Beş vakit namaza durdukça seçilmiş kişiler saf saf

Allah yaptırana sonsuz ecir (sevap) ve ihsan eylesin

Temizlerin ilahı her şeyi bilen Hakkın mutluluğu için

Bu dergaha Rafet yazdı bu güher tarihi

Yapıldı temiz ümmete bu güzel, nurlu cami

Yazan: Hattatların reisi Muhsinzade Es-seyyid Abdullah

Sene 1316

Malzeme: Düzgün kesme taştan inşa edilmiş olup minber, vaaz kürsüsü ve zemin katın üst örtüsünde ahşap malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım: Zemin kata batı cephesinde, üzerinde yuvarlak kemerli bir penceresi bulunan düz lentolu bir kapıdan girilmektedir.(Fot.52) Güney yönüne açılan iki adet pencere ve kapının sağında ve solunda birer pencere ile aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölüm sonradan yapılan onarımlar esnasında doğu batı doğrultusunda üç odaya ayrılmıştır. (Çizim 8) Güney cephede bulunan odanın güney duvarı ortasında yuvarlak kemerli bir mihraba yer verilmiştir.(Fot.53) Bu bölümün üst örtüsü ahşap kirişlerden oluşmaktadır.(Fot.54) Hangi amaçla kullanıldığı hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte Kerim Türkmen Sıbyan Mektebi olarak kullanılmış olabileceği kanaati üzerinde durmaktadır. ¹⁷¹ Han Caminin 16 yıllık imamı yapının adından da anlaşılacağı üzere o dönemde Han olarak kullanıldığını belirtmektedir. ¹⁷² Günümüzde bu mekanda bir mihrap ve vaiz kürsüsü bulunmaktadır. Zemin katın ortasında bulunan ikinci odaya son onarımlar esnasında güney duvarına kapı açılmıştır.(Fot.55)

Cami arazinin eğiminden dolayı iki katlı olarak inşa edilmiştir. Caminin avlusuna biri son cemaat mahalinin doğu cephesine bitişik olarak yapılmış kapıdan, diğeri güneybatı cephede avlu duvarı ortasına açılan kapıdan girilmektedir. Camiye giriş kuzey cephenin ortasında yer alan üstünde yarım yuvarlak pencereli, düz lentolu kapıdan girilmektedir. Girişin her iki yanında dikdörtgen formlu pencere düzenlemesi bulunmaktadır. (Fot.56)

¹⁷¹ Kerim Türkmen, “Talas’ta Türk Devri Yapıları” **a. g. m.** , s. 158.

¹⁷² Han Caminin 16 yıllık imamı olan Nazım Akyürek yapının mimarının 600m. ilerisinde yer alan Yeni Cami mimarıyla aynı şahıs olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yapının zemin katının çevre hanelerde yaşayan yaşlı insanlardan da edildiği bilgiler ışığında o dönemde Han olarak kullanıldığını belirtmiştir.

Caminin harim kısmına ise son cemaat mahallinin ortasında yer alan yuvarlak kemerli kapıdan girilmektedir.(Fot.57) İbadet kısmı kare mekanlı olup, sivri kör kemerler üzerine oturan bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeyi taşıyan sivri kemerler, duvara bağlı bodur ayaklar üzerine oturmaktadır. Kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmış olup sivri kemerlerin oturduğu ayakların bodur olması pandantiflerin daha aşağıdan başlamasına sebep olmuştur. Bundan dolayı harim kısmı daha masif bir görünüm kazanmıştır.

Kubbeyi taşıyan köşelerdeki pandantiflerin çevresi birbirini takip eden çiçek motifleri ile çevrilmiş olup, pandantiflerin alt kısmına bir çiçek, ortasına madalyon ve bunun yüzeyine dört halifenin isimleri yazılmıştır. Bu madalyonların çevresi de çiçek ve bitki motifleri ile süslenmiştir. (Fot58-59) Kubbe kasnağında bulunan on iki adet pencerenin aralarında vazodan çıkan çiçek motifleri yer almaktadır.(Fot.60)

Harimin güney cephesi diğer cephelere oranla daha fazla tezyin edilmiştir.(Fot.61) Yarım daire şeklinde olan mihrap nişinin üst kısmı mavi rengin hakim olduğu perde ve kandil motifleriyle bezenmiştir.(Fot.62)Mihrap nişi içerisinde, enlemesine olarak taşla işlenmiş yaprak ve çiçek motifi yer almaktadır. (Fot.63) Mihrap nişinin zeminden 1m. Kadar yukarısında kıvrık dal ve kenger yaprağı motifi bir şerit olarak işlenmiştir. Bu şeridin üst kısımları bugün çoğu silinmiş olan stilize edilmiş çiçek tasvirleri ile süslenmiştir.(Fot.64) Mihrap nişinin doğu ve batısındaki pencerelerle, mihrap nişi arasında kalan duvarlarda sütun üzerine yerleştirilmiş vazoda çiçek tasvirleri vardır. Buradaki bezemeler caminin diğer bölümlerine nazaran daha ayrıntılıdır. Özellikle korint tarzı sütun başlığı üzerindeki vazoda bulunan detaylar daha da belirgindir. Vazo içinde tomurcuk ve açmış şekilde gül ve sümbül çiçeği tasviri vardır.(Fot.65) Mihrap nişinin üzerinde ve yuvarlak pencerenin altında kıvrık dallarla çerçeveye alınmış madalyon içerisinde gül tasviri vardır. Bunlarla birlikte bu kıvrık dalların arasından çıkmış asma tasviri görülmektedir. Asmanın gövdesi kahverengi, üzüm salkımları ise mor renge boyanmıştır. Ayrıca tüm pencerelerin yuvarlak kemeri üzerinde kıvrım dal, yaprak ve çiçek motifleri yer alır.(Fot.66)

Caminin tamamen ahşaptan yapılmış minberinin, aynalık kısmı üzerine üç adet değişik boyutlardaki şemse motifi kabartma olarak işlenmiştir. Minberin korkulukları da tamamen ahşaptan yapılmıştır. Şerefenin taht kısmı önünde ve arkasında yer alan ikişer sütunun üzerine oturmaktadır. Kare bir alan üzerine oturan taht köşkünün yukarısı

oktogonal bir kasnağın taşıdığı piramidal bir külahla örtülmüş olup tepesine bir alem yerleştirilmiştir. (Fot.67)

Harimin güney doğu cephesinde yer alan vaaz kürsüsü ahşap malzemeden yapılmış olup korkuluk kısmında kıvrımlardan oluşan bezeme unsuruna rastlanmaktadır.(Fot.68)

Kuzey yönde sivri kemerin gerisinde yer alan kadınlar mahfilinin harime açılan yüzü insan boyundan yüksek ahşap bir kafesle kapatılmıştır. Ayrıca kuzey cephede tezyinata oldukça az yer verilmiştir.(Fot.69)

Caminin kuzeydoğu cephesinde dış avlu duvarında üçgen alınlıklı bir giriş bulunmaktadır. Bu alınlığın yüzeyi kabartma şeklinde taşa işlenmiş çiçek motiflerinden oluşmakta olup, inşa edildiği devrin bezeme özelliklerini yansıtmaktadır.(Fot.70) Ayrıca kapının kemer kilit taşının zemine bakan kısmında oldukça kabarık bir çiçek motifi yer almaktadır. (Fot.71) Üçgen alınlığın her iki yanında aşağıdan yukarıya doğru kademeler halinde artan vazoya benzer bir konsol çıkıntısı, onunda üzerinde üst üste yuvarlak taşlar bulunmaktadır. (Fot.72)

Caminin dış cephe duvarları saçak seviyesinde iki sıra silme ile sonlanmaktadır. Kuzey cephe hariç diğer üç cephede askı kemerlerin üzerine üçgen alınlıklar yerleştirilmiştir. Bu üçgen alınlıkların kemer kilit taşında akantüs yapraklarına yer verilmiştir.(Fot.73)

Kubbeyi taşıyan ayakların üst kısmında üzeri minyatür kubbeciklerle örtülü ağırlık kuleleri bulunmaktadır. Tepelerinde alemler bulunan ağırlık kulelerinin büyük ebatlı yapılmış olmasının nedeni dekoratif amaçtan çok statiktir. (Fot. 74)

Caminin minaresi son cemaat mahallinin güney doğusuna bitişiktir. Girişi yine son cemaat mahallinin doğu duvarının kuzeyinde yer alan kapıdan sağlanmaktadır. Kesme taştan inşa edilmiş olan minarenin gövdesi aşağıdan yukarıya incelmektedir. Kaide kısmında Türk üçgenleri ters-düz olarak yerleştirilmiş olup poligonal pabuçluk kısmına bir silme ile geçilmektedir. Buradan da minarenin gövdesine geçilmektedir. Gövdenin güney kısmına yer yer mazgal pencereler açılmıştır. Şerefenin yaklaşık 60cm. kadar altında da bir taş bilezik yer almaktadır. Şerefenin alt kısmı üçgen dilimlerden oluşan plastik süs kuşağı ile dekore edilmiştir. Şerefe korkulukları sade bırakılmıştır.(Fot.75) Petek kısmının tepesine taştan yapılmış bir laleye benzer motif ve üstünde alem kısmı bulunmaktadır. (Fot.76)

Caminin son cemaat mahalline kuzey cephenin ortasında yer alan düz lentolu bir kapıdan girilmektedir. Bu kapının üzerinde yuvarlak kemerli bir pencere yer alır. Son cemaat mahalline girişi sağlayan kapının sağında ve solunda birer, batı cephesinde biri alt katta biri üst katta ve ikinci katta da üç pencere olmak üzere yedi adet düz lentolu penceresi bulunmaktadır.

Son cemaat mahallinin harim giriş kapısı yuvarlak kemerli olup, kemer kilit taşı akantus yaprağı şeklinde düzenlenmiştir.(Fot.77) Kemer taşları dönüşümlü olarak yeşil ve gri renklerle boyanarak mermer havası verilmiştir. Kapı lentosunun doğu ve batısına dor tarzında sütunceler yerleştirilmiştir. Bu sütunceler de açık yeşil, kırmızı, kahverengi karışımlı bir renkle boyanmıştır. Sütun başlığı üzerinde akantus yapraklı konsol başlıkları vardır.

Harimin doğu ve batı cephesine üçer, kuzey ve güney cephesine ikişer pencere açılmıştır. Bu pencereler içeride yuvarlak kemerli nişler içerisine alınmış, dışarıda dikdörtgen çerçevelerle sınırlandırılmıştır. Caminin bütün cephelerindeki pencereler, askı kemerlerinin kilit taşları altına gelecek şekilde açılmıştır.

Yapının minare ve kuzeydoğu avlu giriş kısmı zemin kat, güney yönüne açılan iki adet pencere ve kapının sağında ve solunda birer pencere ile aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca minare kaidesi üzerine küçük bir pencere açılmış olup pencere bezeme ögesi olarak yapılmıştır.(Fot.78)Kubbe askı kemeri altındaki yuvarlak kemer farklı boyutlarda silmelerden oluşmaktadır.(Fot.79)

Kubbe üzerinde lale motifinden oluşan bezeme unsuru üstünde alem yer almaktadır.(Fot.80)

Mehmet Çayırdağ bu caminin mimarisinden dolayı Hunat Caminin minaresini ve orta kubbesini onaran ustanın eseri olduğunu belirtmektedir.¹⁷³

¹⁷³ M. Çayırdağ, **a. g. m.** , s. 56.

3. 1. 1. 7. Develi Tirem Cami

Katalog No:3. 1. 1. 7.

Fotoğraf No:81-93

Çizim No: 9

Yapının Adı: Tirem Cami

Bulunduğu Yer: Kayserinin ilçesi Develide Cami-i Cedit Mahallesi'nde bulunmaktadır. (Fot.81)

Banisi: Hacı Hasan Efendi İbn-i El-Hac Ali Ağa

Tarih- Kitab: Yapı, güney cephesinin tam ortasında yer alan kitabeye göre 1894 tarihinde inşa edilmiştir. Caminin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan 24 Ekim 1894 tarihli vakfiyesinden banisinin Hacı Hasan Efendi İbn-i El-Hac Ali Ağa olduğu öğrenilmektedir.

Banisi: Hacı Hasan Efendi İbn-i El-Hac Ali Ağa

Sanatçı: Bilinmemektedir.

Malzeme: Cami kesme taştan inşa edilmiş olup üst örtüde ahşap malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım: Cami kuzey-güney doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. (Çizim 9) Harime giriş, batı cephesinin kuzey kısmına açılan bir kapıdan sağlanmaktadır. Caminin kuzey cephesi ve doğu cephesinin kuzey tarafta evlerle bitişik olduğundan pencereye yer verilmeyip tamamen kapatılmıştır. Yine doğu ve batı cephelerin güney uçları dikdörtgen formlu birer pencereyle hareketlendirilmiştir.(Fot.82) Ayakların güneye bakan kısımları da yarım daire biçiminde yivlendirilerek yapıya hareket kazandırılmaya çalışılmıştır. Taşıyıcılar ve duvarlar yaklaşık 1m. kadar ahşap lambiri ile kaplanmıştır. Kuzey tarafta bulunan kadınlar mahfiline giriş, harime giriş kapısının hemen yanında yer alır.

Yapının güneydoğu ve güneybatı köşeleri pahlanmıştır. Pencerele duvar yüzeylerinden dışa taşırılan ve içe doğru kırılan pervazlarla çerçevelenmekte ve çerçevelerin yüzeyleri kırmızı boyayla boyanmıştır. Güney cephede de iki adet dikdörtgen formlu pencere ile aydınlatılma sağlanmıştır. Bu pencerelerin üzerinde ikisinin ortasına gelecek şekilde

inşa tarihini veren kitabe yer almaktadır.(Fot.83) Kitabe üzerinde H. 1312 ve Arapça “Maşallah” yazılıdır.

Yolun düzenine göre ayarlanarak sonradan yapılmış batı cephesinde bulunan giriş kısmında iki pencereyle aydınlatılmıştır. Yine bu cephede biri üstte diğeri altta olmak üzere iki pencereye yer verilmiştir. Bu pencereler dıştan dikdörtgen formlu olup içe doğru genişlemektedir.

Caminin güneybatı köşesinde dört yekpare ayakla taşınan köşk minaresi bulunmaktadır.(Fot.84) Buraya çıkış harimin kuzeybatı köşesinde yer alan on beş basamaklı merdivenle sağlanmaktadır. Minareyi taşıyan ayakların başlıkları basit silmelerle hareketlendirilmiştir ve basık sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kemerlerin üzerinde aşağıdan yukarıya doğru daralan piramit şeklinde yerleştirilmiş dört köşeli külah kullanılmıştır. (Fot.85)

Caminin batı cephesine asimetrik planlı bir ön mekan yakın bir tarihte eklenmiştir.(Fot.86) Bu mekana batı cephenin ortasına açılan düz lentolu bir kapıdan girilmektedir. Bu mekanın üzeri düz damla örtülüdür. Bu ön mekanın batı cephesi üzerine biri kare, diğeri dikdörtgen olmak üzere iki pencere açılmıştır. Ön mekanın batı cephesinin alt kısmına abdest muslukları yerleştirilmiştir. Güney cephesi üzerinde yer alan düz lentolu bir kapıdan depo olarak kullanılan mekana girilmektedir. Ön mekanın doğu cephesinin kuzeyinde kadınlar mahfiline çıkılan merdivenler bulunmaktadır.(Fot.87) Doğu cephenin tam ortasında yer alan düz lentolu kapıdan harim kısmına girilmektedir.

Harim iki sıra halinde yerleştirilen üzerleri yivli dört beton kolon tarafından mihraba dik üç sahına bölünmüştür. Üst örtü ahşap kirişlemeli tavan olup günümüzde alttan kontrplak levhalar ile kaplanmıştır.(Fot.88) Üst örtüyü taşıyan beton kolonların başlıkları ahşap çerçeve içerisine alınmış ve çerçevenin üzerleri zikzak motifleri ile bezenmiştir. (Fot.89)Başlıkların altı sembolik konsollarla tezyin edilmiştir.

Tirem Caminin mihrabı orijinal olup üzeri yeşil ve sarı yağlı boyalar ile boyanmıştır. (Fot.90)Mihrap nişi üç taraftan duvar yüzeyinden taşıntı yapan plasterlerle çerçeve içerisine alınmıştır. Plasterlerin pabuçluk şeklinde yapılan alt kısımlarının yüzeyi boş bırakılmıştır. Plasterlerin pabuçlukları yatay bir silme ile gövdeden soyutlanmış olup gövdenin üzeri beş adet silme ile yivlendirilmiştir. Plasterlerin üst kısımları beş yatay profille kademelendirilerek bir sütun başlığı tarzında tasarlanmışlardır. Başlıkların en alt

silmesinin üzeri yarım daire şeklinde yapılan geometrik bezemelerle süslenmiştir. Bu plasterlerin üzerine yatay bir pano yerleştirilmiştir. Yatay pano üç bölüme ayrılmış ve bu bölümler üzerinde bulunan ayet ve Arapça yazıların üzeri boya ile kapatılmıştır. panonun altında yer alan silme kuşağının üzeri yarım daire şeklindeki geometrik bezemelerle tezyin edilmiştir.(Fot.91) Mihrap nişinin üst kısmı 0. 5 m. genişliğindeki at nalı şeklinde bir profilli çerçeve içerisine alınmıştır. Aynı çerçeve yanlarda bir kademe yaparak aşağı doğru 0. 50 m. devam etmektedir. Profilin üzeri batı tarafta küçük baklava dilimleriyle, doğu tarafta ise yarım daire şeklinde yapılan oyma bezeme ile süslenmiştir.

Minber ahşaptan yapılmış olup orijinal değildir. Güneybatı köşeye yerleştirilmiş olan minber de caminin onarımları sırasında eklenmiş olup sanatsal değeri yoktur .

Metal bir korkuluğu olan kadınlar mahfilini de bir pencere aydınlatmaktadır.

Harim doğu ve batı cephelerin güney uçlarına açılan birer pencere ve güney cepheye açılan iki adet pencere ile aydınlatılmaktadır.

Vaaz kürsüsü doğu cephenin güneyinde yer almaktadır. Kürsünün üzeri ahşap lambirilerle kaplanmıştır.

Kadınlar mahfili kuzey cephenin üst tarafını tamamıyla kaplamaktadır.(Fot.92) Mahfilin girişi batıdaki ön mekanın kuzey doğusunda yer alan merdivenlerle sağlanmaktadır. Kadınlar mahfili doğu-batı doğrultuda dikdörtgen bir mekandan oluşmaktadır.(Fot.93) Mahfilin üzeri ahşap kirişlemeli tavanla örtülmüş olup günümüzde ahşap kirişlerin üzeri kontrplaklarla kapatılmıştır. Mahfilin batı cephesi, üzerine açılan dikdörtgen bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Mahfilin güney bölümü plastik bir çerçeve ile kaplanmıştır.

Caminin mihrabında yer alan geometrik bezemeler ile üst örtüyü taşıyan yivli beton kolonların başlık kısımlarındaki zikzak motifleri ve bunların altında yer alan sembolik konsollardan başka yapı içerisinde herhangi bir bezemeye rastlanmamıştır.

Cami güney cephesi üzerinde bulunan inşa kitabesine göre H. 1312/M. 1894 tarihinde inşa edilmiştir.

Caminin banisi Hacı Hasan Efendi ibn-i El-Hac Ali Ağa'ya ait vakfiyeye 42 nolu Develi Şer'iyeyi Sicilinin 19 Ekim 1895 tarihli 131 nolu belgesinde rastlanmaktadır. Bu vakfiyede Hacı Hasan Efendi İbn-i El-Hac Ali Ağa'nın yaptırmış olduğu caminin minberine, caminin imam ve müezzine vakıf ettiği parayı ve vakfın ilerde

yöneticilerinin kimler olacağı hakkında bilgiler bulunmaktadır¹⁷⁴. Aynı sicilin 24 Ekim 1895 tarihli 132 nolu belgesinde Tirem Mahallesi sakinlerinin, Tirem Mahallesi ve civardaki mahallelerde Cuma namazı kılınan bir caminin olmaması ve mahalledeki yaşlıların Cuma namazı kılmak için uzak olan camilere gitmekte güçlük çektikleri ve bu nedenle mahallede Hacı Hasan Efendi ibn-i El-Hac Ali Ağa'nın yaptırmış olduğu mescidi şerife minber konulması, mescidin camiye dönüştürülmesi ile ilgili mahalle sakinleri tarafından oluşturulan vakfiye yer almaktadır.¹⁷⁵ Bu belge bize caminin H. 1312/M. 1894 tarihinde ilk olarak Hacı Hasan Efendi Efendi ibn-i El-Hac Ali Ağa tarafından mescit olarak yapıldığını fakat mahalle sakinlerinin oluşturduğu bir vakıfla mescidin 24 Ekim 1895 tarihinde camiye dönüştürüldüğünü göstermektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 603 numaralı defter 106. sayfada 185. sırada yer alan 24 Ekim 1895 tarihli Hacı Hasan Efendi Efendi ibn-i El-Hac Ali Ağa'ya ait vakfiyeden¹⁷⁶ de mescidin camiye çevrildikten sonra Hacı Hasan Efendi Efendi ibn-i El-Hac Ali Ağa'nın camiye yeni akarlarda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca mescit camiye dönüştürüldükten sonra mahalle sakinleri tarafından vakfa büyük yardımlarda bulunulduğu anlaşılmaktadır.¹⁷⁷

Sonuç olarak Tirem Camisi 1894 tarihinde Hacı Hasan Efendi Efendi ibn-i El-Hac Ali Ağa tarafından mescit olarak yaptırılmış ve bundan bir sene sonra mahalle sakinlerinin isteği üzerine camiye dönüştürülmüştür.

¹⁷⁴ Mehmet Süme, **42 Numaralı Develi Şer'iyeye Sicili H. 1312-1313 (M. 1894-1895)**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Kayseri, 1993, s. 165-166.

¹⁷⁵ Mehmet Süme, **a. g. t.**, s. 166-167.

¹⁷⁶ Hacı Hasan Efendi Efendi ibn-i El-Hac Ali Ağa, Solakoğlu Hacı Ahmet Ağa'yı vakfa mütevellî tayin ederek, alyab-ı malından ifraz eylediği bin kuruşu vakfedip onu on bir buçuk hesabı üzere ıstırdah olunup hasıl olan rıhtım nısfı Tirem Mahallesi 'nde müceddeden bina ve inşa eylediği mescide konulan minbere ve caminin mihrabına vakfettiğine dair bilgi bulunmaktadır. Bkz. Ali Kılıcı, "Hurcufat Kayıtlarında Develi Vakıfları ve Vakıfta görevlilerin Ücretleri", **Bütün Yönleri ile Develi I. Bilgi Şöleni 26-28 Ekim 2002**, Develi, 2003, s. 663-664.

¹⁷⁷ 42 numaralı Develi Şer'iyeye Sicilinde 24 Ekim 1895 tarihli 133 nolu belgede Ahmed Ağa İbn-i El-Hac Osman'ın dört bahçesini Tirem Camisine vakfettiğine dair belge; yine aynı tarihli 135 nolu belgede Abdullah Efendi İbn-i El-Hac Ali Ağa vefat eden zevcesinin Kulpak Karyesi'ndeki iki yüz kuruşluk tarlasını satıp Tirem Camine vakfettiğine dair belge; yine aynı tarihli 135 nolu belgede Yeni Cami-i Şerif Mahallesi ahalisinden Süleyman Bin Hacı Ahmet'in Sarıca Karyesi'ndeki bahçesini Tirem Mahallesi'ndeki camiye vakfettiğine dair belge; yine aynı tarihli 136 nolu belgede Tirem Mahallesi ahalisinden Aziz Bin Kara Hisarlı Mustafa Ağa'nın Tiremde bulunan çayırılığını Tirem Mahallesi Camisi'ne vakfettiğine dair belge; yine aynı tarihli 137 nolu belgede Tirem Mahallesi ahalisinden Topçu İbrahim Kerimesi Aişe Bint-i İbrahim Nam Hatun'un Everek Köşkpınarı civarında Çırakpınarı Nam Mahallede yer alan elli harık bağı Tirem Nam Mahalde vaki Cami-i Şerif'e vakfeylediğine dair bilgiler bulunmaktadır.

3. 1. 1. 8. Methiye Köyü Cami

Katalog No: 3. 1. 1. 8.

Fotoğraf No:94-109

Çizim No: 10-11

Yapının Adı: Methiye Köyü Cami

Bulunduğu Yer: Kayseri ili Pınarbaşı ilçesine bağlı, Methiye Köyünde bulunmaktadır. Pınarbaşı'nın doğusunda kalan bu bölgeye Uzun Yayla denilmektedir. (Fot.94)

Tarih-Kitabe: Harimde yer alan kitabelere göre eserin H. 1320 / M. 1902 tarihlerinde Hacı Ali'nin oğlu Hacı Esad tarafından Mahmut ustaya inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.¹⁷⁸ Giriş kapısının hemen üzerinde yer alan ve zeminden çökertilmiş, kenarları iç ve dış bükey olarak profillendirilmiş kartuş yüzeyine H. 1320/ M. 1902 tarihi yazılıdır. (Fot.95) Ayrıca Harim kısmında yer alan dört bağımsız sütundan güneybatı köşedeki kare kesitli ahşap direğin doğu cephesi üst bölümüne caminin yedi satır inşa kitabesi yazılmıştır.¹⁷⁹

Okunuşu:

Bismillah Tamam Oldu

Bu mescid- Huda İzniyle yapıldı

Usta Mahmut ki yaptım

Mescid-i Avn etti Bari, diyerler

Mahmut usta Yadigari Sene 1320- 1902¹⁸⁰(Fot.96)

Harimin doğu duvarlarının ortasında üç satırlık yazı birbirinden farklı ölçülerdeki üç kartuş içerisine alınmıştır.

Okunuşu:

Esma-i şerifleri muharriri Ebubekir'in cürm-i

Hattıyesin affeyle ya Rabbi

¹⁷⁸ Mustafa Denктаş, "Pınarbaşı-Uzunyayla'daki Ahşap Direkli Camiler", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, Kayseri, 2004/1, s. 54.

¹⁷⁹ M. Denктаş, **a. g. m.**, s. 55.

¹⁸⁰ M. Denктаş, **a. g. m.**, s.5¹⁸⁰

5 mart sene 1321/1903 (Fot.97)

Kitabeden anlaşıldığına göre caminin beden duvarlarındaki hat yazıları Ebubekir adlı bir hattat tarafından caminin inşaatından bir yıl sonra yazılmıştır.¹⁸¹

Mahfilin orta bölümündeki dekoratif Bursa kemerli alınlığında bulunan dikdörtgen pano içerisine iki satırlık bani kitabesi yazılmıştır.

Okunuşu.

Sahibi solan Hacı Alizade Hacı Esad

Afa anhum sene 1320/1902

Bu kitabede caminin Hacı Ali zade (oğlu) Hacı Esad tarafından inşa ettirildiğini ve iki şahsın da inşaatın tamamlanmasından önce öldükleri anlaşılmaktadır.¹⁸² (Fot.98)

Banisi: Hacı Ali'nin oğlu Hacı Esad

Sanatçı: Mahmut usta

Malzeme: Caminin beden duvarlarında kesme taş, üst örtüsü ve taşıyıcı sistemde ahşap, mihrapta alçı malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanımı: Methiye Köyü Cami kuzey-güney doğrultuda mihraba dik üç sahınlı bir plan şemasına sahiptir. (Çizim 10) Ahşap düz tavanlı yapının; kuzey cephede yer alan son cemaat mahallini de içerisine alacak şekilde kırma çatıyla örtülü olduğu görülmektedir. (Fot.99)

Son cemaat mahalli 1960 yılına kadar orijinalinde önü açık iken yapılan onarımda kuzey cephesi tamamen kesme taşla örülerek kapatılmıştır. Harimle son cemaat mahallini ayıran duvarın üst kısmı yıkılarak mahfil, son cemaat mahallinin üst kısmını da içerisine alacak şekilde genişletilmiştir. Böylelikle son cemaat mahallinin üst örtüsü ile harimdeki mahfilin zemini aynı seviyeye getirilmiştir.

Son cemaat mahalline lentolu, iki kanatlı ahşap kapıdan girilmekle birlikte bu bölüm kuzey yönünde ikisi alta, üçü üste olmak üzere toplam beş adet dikdörtgen pencere ile aydınlatılmıştır. Son cemaat mahallinin üst örtüsü ahşap olup, batı cephesinin kuzey köşesinde minareye çıkış merdiveni yer almaktadır .

¹⁸¹ M. Denктаş, **a. g. m.**, s. 57.

¹⁸² M. Denктаş, **a. g. m.**, s. 58

Minare batı cephesinin kuzey köşesine 1981 yılında eklenmiş olup, tek şerfeden oluşmaktadır. Caminin orijinal ahşap, köşk minaresinin avlunun kuzeybatı köşesinde yer aldığı belirtilmekte olup çok tahrip olduğundan dolayı 20 yıl önce ortadan kaldırılmıştır.

Harime, son cemaat mahallinin güney cephesinin ortasına açılan lentolu kapıdan girilmektedir. (Çizim 11) Bu kapı iki ahşap kanatlı olarak düzenlenmiş olup birbiriyle simetrik üç farklı ölçüde dikdörtgen yüzeyle bölümlenmiştir. Bu dikdörtgen panoların etrafı merkezde beş yapraklı çiçeğe düğüm yapan, S kıvrımını sağlayan ve uç kısımlarından uzatılan kompozit çiçek düzenlemesinin birim örneği oluşturduğu bitkisel kompozisyonlu bordürlerle çerçevelenmiştir. Bu kompozisyon kapı üzerine sonradan çakılmıştır. Kapı yüzeyini bölümlendiren panoların merkezinde ise iki farklı kompozisyonla karşılaşılmaktadır. Ortadaki dikdörtgen panonun merkezinde tek parça olarak biçimlendirilen yüzeye çakılan bitkisel kompozisyon dikkati çekmektedir. Bu kompozisyonun alt ve üst bölümleri, üç dilimli palmet seklinde uzanmış ve c biçimli kıvrım yapan ve merkezdeki dört yapraklı çiçeği çevreleyen madalyon bezemesiyle süslenmiştir. Alt ve üst kısımlara yerleştirilen farklı ölçülerdeki dikdörtgen panoların yüzeyine aynı kompozisyon değişik boyutlarda işlenmiştir. Bu düzenlemede de merkezdeki altı yapraklı çiçeği C kıvrımı yaparak çerçeveleyen sapların üst ve alt bölümleri altı yapraklı kompozit bir çiçek motifi ile uzatılmıştır. Tek parça olarak düzenlenen bu kompozisyonlar dikdörtgen yüzeylere çivi ile çakılmıştır.

Caminin üst örtüsü, dördü bağımsız ikisi duvara bitişik toplam altı ahşap direk tarafından taşınmaktadır.(Fot.100) Dört bağımsız sütunun oluşturduğu çardak bölümüyle, bu bölümün doğu- batı ve güney cephelerini ters U biçiminde dolaşan üst örtüde iki farklı bezeme yüzeyi oluşturulmuştur.

Çardak bölümünü kuşatan tavan yüzeyi, doğu ve batı cephelerde kuzey-güney doğrultusunda, güney cephesinde ise doğu-batı doğrultusunda çakılmış yedi adet ince çıtayla bölümlendirilmiştir. Bu çıtaların oluşturduğu şerit yüzeylerin tamamı kırmızıya boyanmış olup, zemin yüzeyi üzerine sarı ve beyaz boyayla diagonal olacak şekilde işlenmiş gül motifleriyle bezenmiştir. Çardak bölümünde ters U biçiminde doğu, batı ve güney yönde kuşatan ahşap tavanın, bütün yan bölümleri en altta yan yana sıralanan konsol dizisiyle süslenerek sınırlandırılmıştır. Bu konsol dizisinin üzerinde yer alan ve iç bükey kavislendirilerek diğerlerinden daha geniş tutulan kuşak, alçı üzerine sarı,

kırmızı, mavi ve siyah boyalarla işlenmiş kıvrım dallar hatayı tarzında üç yapraklı çiçek motifleriyle süslenmiştir. Bu kuşaktan sonra gelen çerçevenin yüzeyi kırmızı renge boyanarak boş bırakılmıştır.(Fot.101) Ahşap tavan; birbirinden farklı genişlikte ve farklı kompozisyonlarla düzenlenmiş üç bordürle çerçevelenmiştir. En içteki ahşap bordür, yan yana üç dilimli palmet dizisini çağrıştıracak bir düzenlemeye sahiptir. Diğer ikisinden daha geniş tutulan ortadaki ahşap bordür, birbirine C şeklinde kıvrımlar yapan yedi dilimli palmet yapraklarıyla, birbirine bağlanmış olan bir bitkisel kompozisyonla bezenmiştir. Yeşil renkte boyanmış olan yaprak düzenlemesinde, yedi dilimli palmetlerin kırmızı, sarı, pembe renkte boyandığı dikkati çekmektedir. En dıştaki en ince bordür, C şeklindeki sapların yan yana sıralanmasıyla oluşmuş bitkisel bir süslemeye sahiptir. Her üç bordürde de bulunan süsleme öğelerinin başka yerde hazırlanarak bordür yüzeyine yan yana getirilerek çivi ile çakıldığı görülmektedir.

Harimin güney cephesinde mihrap eksenine rast gelecek şekilde tavan kısmında mukarnas biçiminde bir sarkıt ile yüzeyi dilimli yapraklar ve palmetlerle doldurulmuş dairesel bir ahşap göbek yerleştirilmiştir. (Fot.102)

Dört bağımsız ahşap direğin oluşturduğu çardak bölümünün tavanı, genişlikleri birbirinden farklı yedi adet bordür ve merkezdeki dairesel göbekte hareketlendirilmiştir. Bu ahşap dairesel göbek mihrap eksenindeki tavanda yer alan göbekte aynı ölçü ve kompozisyonda yapılmıştır. Göbeğin oluşturduğu kare yüzeyin, üçgen biçimde şekillendirilmiş köşelerinde siyah zemin üzerine kahverengi ve beyaz boyalarla işlenmiş akant yapraklı bitkisel bezemeler görülmektedir. Göbek çevresinden dışa doğru bir, üç ve altıncı bordürler yan yana sıralanan üç dilimli palmet bezemesiyle süslenmiştir. İkinci ve beşinci bordürler diğerlerinden daha geniş tutulmuş olup düz ve ters C biçiminde kıvrımlar yapan sapların birbirine bağlandığı yedi dilimli palmet dizisi ile hareketlendirilmiştir. Palmetlerin sarı, pembe ve kırmızı, yapraklarının ise yeşile boyanmış olması dikkati çekmektedir. Burada anlatılan bordür bezemeleri yan yana çiviyle çakılarak düzenlenmiştir.

Çardak bölümünün tavanının eteği iç bükey olarak kavislendirilmiştir. Kahverengi boyalarla kartuşlar şeklinde bölümlendirilerek içlerine ortada bir gül, iki yanına yatay bir şekilde yerleştirilmiş çiçek demeti motifleriyle süslenmiştir. Sarı, açık gri, siyah ve kırmızı renk boya bezemenin yapımında kullanılmıştır. Bu bezemenin altında çardağın bütün iç cephelerini dolaşan dekoratif ahşap konsol dizisi yer alır. Konsol araları siyah,

yüzeyleri ise sarı renkle boyanmıştır. Çardak bölümünü iç ve dış cephesi ile motifin güneye bakan alınlığının en alt kısmında aynı seviyede dolaşan ahşap kuşakta ise yan yana ritmik olarak dizilen beş ve yedi dilimli palmet motifleri bulunmaktadır. Palmetleri ters işlenmiş olan bu düzenlemede, zemin rengi gri olup palmetlerin yüzeyi ritmik olarak tekrarlanacak biçimde kırmızı, sarı ve pembe renkle boyanmıştır. Birim motifin yedi dilimli olduğu palmet motifi çiviyle yan yana çakılmak suretiyle meydana gelmiştir.(Fot.103)

Harimin ortasında yer alan dört bağımsız ahşap direğin yani çardak bölümünü taşıyan kare kesitli ahşap direklerle kirişlerin birleşme bölgelerine, taşıyıcı fonksiyonu olmayan dekoratif Bursa kemerleri yerleştirilmiştir. Bu kemer köşeliklerinin yan yüzeyleri tek bir sapın taşıdığı kıvrım dallardan oluşan ahşaptan yapılmış bitkisel bezeme ile hareketlendirilmiştir. Bu ahşap bezeme kafes oyma tekniğiyle şekillendirilmiş olup yaprak yüzeyleri sarı ve yeşil renkle boyanmıştır. Motifin doğu ve batı cephelerinde aynı uygulama görülmektedir. Çardak bölümünde oluşturulan bursa tipi kemerin karın bölümü ve dilimli kemer köşeliklerinin iç yüzeylerinde kırmızı, sarı, yeşil ve pembe boyalarla işlenmiş natüralist çiçek ve tomurcuklarla karşılaşılmaktadır.

Harim güney ve kuzey cephelerde ikişer, doğu ve batı cephelerde üçer adet, mihrap üzerinde bir adet yuvarlak kemerli pencerelerle aydınlatılmıştır. Bu pencereler içten yuvarlak dıştan dikdörtgen formudur.

Harimin güney, doğu ve batı cephelerindeki duvar yüzeyleri beyaz zemin üzerine Allah ve sıfatları ile Muhammet ve dört halifenin isimleri beyaz zemin üzerine siyah boya ile yazılmıştır. Bu hatların başlangıç ve sonlarına tek sapa yerleştirilmiş üçlü lale motifinin yapıldığı görülmektedir.

Caminin bütün duvarları ve ayakların alt kısmı zeminden bir metre yüksekliğe kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Güney cephenin ortasındaki alçı mihrap ikişer sütunce ile sınırlandırılmıştır. Bu sütuncelerin gövdeleri burmalı olarak düzenlenmiştir. Mihrapta bulunan sütuncelerden dış kısımda olanlarının üzerinde ay yıldızlı alem kabartması yer alır. (Fot.104) İçindeki sütuncelerin başlığında ise kıvrımlar oluşturarak üstte birleşen akant yaprakları, köşelik bezemesini meydana getirir. Bu sütuncelerin alt bölümünde vazodan çıkan yaprak motifi yer almaktadır. Bu bezemenin merkezindeki iki yaprak arasına altı kollu yıldız kabartması işlenmiştir. Bu sütuncelerin aralarına kıvrım yapan bir akant yaprağı üzerine şamdanlıkların tablaları yerleştirilmiştir.

Yarım daire olarak düzenlenmiş olan mihrap nişi alçıdan şeritlerle üçe bölünerek üst kısmı dört sivri kemer dizisi ile taçlandırılmıştır. Ortadaki iki kemere açılan vazo biçimindeki bir kandil motifi dikkati çekmektedir.

Minber ahşaptan çakma tekniği ile oluşturulmuş olup yan aynalıkları dikdörtgen ve üçgen panolara bölümlendirilmiştir (Fot.105). Panoların yüzeyleri sade bırakılmıştır. Minberin yine korkuluk ve taht kısmının alt bölümü çakma tekniği ile yapılmıştır. Tahtın üzerine dekoratif olarak ahşaptan dilimli bir kubbecik yerleştirilmiştir. Tahtın en alt bölümünde yer alan panonun içerisi C biçiminde kıvrımlar yapan yapraklar, üç dilimli palmetler ve sekiz yapraklı rozet motifleri ile bezenmiştir.(Fot.106) Kompozisyonda zemin rengi siyah üzeri kahverengi ve sarı renkli boyalarla işlenmiştir. Minber kapısının taç bölümü, iki parça ahşap levhanın birleşmesinden meydana gelmektedir .(Fot.107) Burada da yine ahşaptan oyularak yapılan minber tacı panosuna çivilerle çakılan kompozisyonda, gövdeleri dilimlenen iki katlı olarak düzenlenen vazolara yerleştirilmiş yaprak sayıları farklı çiçekler ve S kıvrımı yapan iri dallardan oluşan bezeme dikkati çeker. Çiçeklerde pembe ve kırmızı yapraklarda yeşil renk boya kullanılmıştır. Kompozisyonun en üst bölümü, hilal içerisine yerleştirilmiş üç yapraklı bir bitkisel bezeme ile son bulur.

Mihrabın üstündeki yuvarlak kemerli iki pencere renkli camla süslenmiştir.(Fot.108)

Mahfil, harimin kuzey cephesi boyunca uzanmakta olup, kuzey batı köşede bulunan ahşap merdivenlerle çıkılmaktadır.

Harimin doğu ve batı cephesinde, zeminden 1.40 m. kadar üstte, taş kabartma şeklinde işlenmiş altı adet bitkisel süsleme unsuru bulunmaktadır. Bu süsleme unsurları konsol şeklinde çıkıntı yapmakta olup, her biri aynı motifte düzenlenmiştir. (109)

Caminin harim kısmının ahşap üzerine kalem işi boyama tekniği ile bezendiği görülmektedir. Kalem işi bezemenin yanında, ahşaptan oyularak oluşturulan desenlerin ahşap tavana çivilerle çakılmak suretiyle iki türlü bezeme yapıldığı görülür. Minberde ise çakma ve ahşap üzerine kalem işi boyama tekniklerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Yapının mihrabında ise alçı malzeme ile kaplama tekniğinden yapılmış, akant yapraklarından oluşan bitkisel kompozisyonlar tercih edilmiştir.¹⁸³

¹⁸³ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler”, **E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.16, Kayseri, 2004, s.59-60.

Günümüzde üzeri kırma çatıyla örtülü olup yapılan onarımlar sırasında eklenmiştir. Caminin damının orijinalinde toprakla örtülü olduğu anlaşılmaktadır.

3. 1. 1. 9. Hilmiye Köyü Camisi

Katalog No : 3. 1. 1. 9.

Fotoğraf No : 110-127

Çizim No : 12-13-14

Yapının Adı : Hilmiye Köyü Camisi

Bulunduğu Yer : Pınarbaşı İlçesinin Hilmiye Köyünde bulunmaktadır. (Fot.110)

Tarih Kitabı : Caminin inşa kitabesi yoktur.

Banisi : Banisi ve mimarı da bilinmemektedir.

Sanatçı : Orijinalinde Methiye Köyü Camisinde olduğu gibi bu caminin de hariminin beden duvarlarında Dağıstanlı Sani adlı bir hattat tarafından H. 1325-1326 / M. 1907-1908 tarihlerinde Allah ve sıfatları ile Muhammed ve dört halifenin adları yazılmıştır. Mustafa DENKTAŞ bu hatların büyük bir bölümünün 1981 yılında yapılan onarımlar sırasında üzerinin boyanarak kapatıldığını belirtmiştir.¹⁸⁴ Yine mihrabın kemer köşeliklerinden doğu tarafında H. 1322 / M. 1904, batı tarafta ise H. 1324 / M. 1906 tarihleri okunmaktadır. (Fot.111) Hilmiye Köyü Camisiyle birbiriyle yakın mesafelerde bulunan Methiye Köyü Camisi de (H. 1320 / M. 1902) tarihinde yapılmıştır. Her iki caminin tavanındaki dekoratif bursa kemerleri mihrap ve minberleri arasındaki renk, motif, üslup ve malzeme dikkatlice incelendiğinde, her iki yapının da birbirine çok yakın tarihlerde aynı usta veya ustalar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Mihrabın kemer köşeliğinde belirtilen tarihlerde yapılmış olduğunu kabul etmekteyiz.¹⁸⁵

Malzeme : Cami beden duvarlarında kesme taş malzeme, üst örtü,minber ve vaaz kürsüsünde ahşap malzeme ve mihrapta alçı malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım : Hafif meyilli bir arazide doğu – batı doğrultusunda mihraba paralel iki sahnalı olarak düzenlenmiştir. Üzeri ahşap direklerin taşıdığı kirişleme tavanla örtülü olup üstü toprakla kaplıdır. (Çizim 12) Bu günkü mevcut kırma çatıyla kuzey cephede yer alan son cemaat mahalli son onarımlar sırasında eklenmiş olup orijinal değildir.

¹⁸⁴ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 16, Kayseri, 2004/1, s. 60.

¹⁸⁵ M. Denктаş, **a. g. m.** , s. 62.

Caminin harim bölümünün her cephesinin alt kısımlarında ikişer adet, güney cephenin üst bölümüne bir adet, mahfilinde doğu ve batı cephelerine birer adet olmak üzere toplam on bir adet dikdörtgen biçimli pencere ile aydınlatılma sağlanmaya çalışılmıştır. Bu pencerelerin alt, üst ve yanları şevli olarak yapılmıştır.

Harimin kuzey batı köşesinde yer alan ahşaptan tek şerefeli minareye giriş harimin içerisindeki kapıdan sağlanmaktadır. Fazla yüksek yapılmayan minare, 1980 yıllarında tamamen sökülerek yeniden aynı malzeme kullanılarak inşa edilmiştir.¹⁸⁶ Günümüzde ise ahşap minarenin gövdesi tamamıyla saca kaplanmıştır. Ancak iç kısmı orijinaldir.

Harim kısmına, lentolu çift kanatlı kapıdan geçilerek girilmektedir. İç mekanda, ikisi bağımsız olmak üzere biri doğu duvarına, diğeri de batı duvarına bitişik olmak üzere dört adet ahşap direk üst örtüyü taşımaktadır. Yine doğu batı yönde atılan kirişlerle mihraba paralel iki sahna ayrılmıştır. Mihrabın önünde bulunan sahn diğeri göre daha geniş tutulmuştur. (Fot.112) Bu sahnın tekne tavanı doğu batı yönünde dikdörtgen olarak biçimlendirilmiştir. Tekne tavan yüzeyi onbir adet ahşap ince çıtanın doğu batı yönünde çakılmasıyla on eşit şeritle bölümlendirilmiştir. Bu şeritlerin zemin rengi kırmızıya boyanmış olup içlerine birbirine göre diagonal şekilde dizilmiş üç gül ve yapraklardan oluşan çiçek buketi ile süslenmiştir. Güller sarı, yeşil ve pembe renkte, yapraklarda açık yeşil renk kullanılmıştır. (Fot.113)

Tavan ortasına işlenen dairesel göbeğin merkezine mukarnas biçiminde bir sarkıt yerleştirilmiştir. (Çizim 14) Göbek merkezindeki sarkıtın etrafı yan yana sıralanmış dokuz dilimli on dört adet palmetle çerçevelendirilmiştir. Göbek merkezinden kenarlara doğru ışınsal düzende çakılan yirmi yedi adet ahşap ince çıtayla güneş kompozisyonu elde edilmiştir. Göbek kompozisyonunda ise iki ahşap çıta arasına üç parça halinde bitkisel bir düzenleme yerleştirilmiştir. Bu düzenlemede, merkezden kenarlara doğru önce C biçiminde kıvrım yapan sapların taşıdığı dilimli yapraklar göze çarpar. İkinci düzenlemede düz ve ters olarak S kıvrımı yapan saplar dokuz dilimli bir palmeti çerçevelemektedir.(Fot.114)

¹⁸⁶ M. Denктаş, **a. g. m.** , s. 58.

En dıştaki düzenlemede ise C biçimli kıvrım yapan sapın taşıdığı dilimli yapraklar ile üç dilimli palmet ve altı yapraklı rozetler görülür. Bu düzenlemeyi oluşturan her üç parçada tavandan bağımsız olarak yapıp çıta aralarına gelecek şekilde çakılarak kompozisyon tamamlanmıştır. Göbek kompozisyonu, yüzeyi balıksırtı şeklinde yivlenmiş ahşap parçaların çakılmasıyla çerçevelenmiştir. Kompozisyonu oluşturan düzenlemeler merkezden dışa doğru halkalar oluşturacak şekilde sarı, yeşil ve mavi renklerde boyanmıştır.

Tavanı bütün cepheleriyle kuşatan bordür ritmik olarak yedi ve beş dilimli palmet kompozisyonu ile bezenmiştir. Beş dilimli palmetler ise pembe, mavi ve sarı renklerde boyanmıştır. Ahşap tavanın köşe dönüşlerindeki kıvrımlardan dolayı dip kenarlarda oluşan üçgen yüzeyler kıvrımlar yapan sapların taşıdığı dilimli yapraklar ve farklı palmetlerle bezenmiştir. Bu kompozisyon da çivi ile çakılmıştır.

Tekne tavan dört cephede dolaşan alın kısmı, dilimli yapraklarla sonlanan üç dilimli palmetlerin yan yana dizilmesiyle oluşan bitkisel kompozisyonla bezenmiştir. Bu bordürlerde bulunan üç dilimli palmetlerin çanak yaprakları kademendirilerek taç yaprağı kuşatmasıyla diğer örneklerden farklılık göstermektedir. Bu düzenlemede zemin kırmızı, sap ve yapraklar yeşil, palmetler ise sarıya boyanmıştır. Diğer örneklerdeki gibi bu kompozisyonunda yan yana çivi ile çakılarak meydana getirilmiştir. Tavanın alt bölümü üç bordürle farklı ölçülerde tamamen kuşatılmıştır. İçten dışa doğru ilk bordürde, C kıvrımlı saplar içerisinde yedi dilimli palmet dizilerinden oluşan bitkisel kompozisyonla bezenmiştir. Yan yana çivilerin çakılmasıyla oluşan bu düzenlemede hem saplar hem de palmet motifi yeşile boyanmıştır. Ortadaki ikinci ve üçüncü bordürlerin yüzeyine yapraklarla demetlenmiş iki gül motifinin işlendiği süslemeler görülür. İki bordürün birbirinden farkı ise ikinci bordür zeminin kırmızı, üçüncü bordürün zemininin ise yeşile boyanmış olmasıdır.

Ahşap tavanın alt bölümü, iç bükey kavis yaparak geniş bir bordürle sade bırakılmış, onunda alt bölümünde dekoratif ahşap konsol dizisi yer almaktadır. Mustafa DENKTAŞ bu bölümün yüzeyinin orijinalinde yüzeyin kalem işiyle süsü olabileceğini belirtmiştir.

187

İkinci sahnin tavanı ise doğu- batı doğrultusunda çakılan ahşap çıtalarla on iki şerit halinde düzenlenmiştir. Şerit zeminleri açık yeşile boyanmıştır. Yüzeyleri ise

¹⁸⁷ M. Denктаş, **a. g. m.**, s. 60.

yapraklarla demetlenmiş iki gül motifi ile süslenmiştir. (Fot.115)Yapraklar koyu yeşil, güllerden biri sarı, diğeri beyaza boyanmıştır. Yine tavanın bütün cepheleri en alt bölümde iç bükey kavis yapan ve yüzeyi sade bırakılan geniş bir bordürle kuşatılmıştır. Tavanın güney cephesinde alt kenarındaki bordürde, düz ve ters S kıvrımlı sapları ve üç dilimli palmetlerden oluşan bitkisel kompozisyon dikkati çekmektedir. Buradaki düzenlemede zemin siyah, üzerindeki motifler yeşile boyanmıştır.

Ahşap üst örtüyü taşıyan kare kesitli direkler ile bu direklerin taşıdığı doğu-batı yönünde atılan kirişin birleşme bölümünde dekoratif Bursa kemeri yer almaktadır. Kemer köşeliklerinin tüm yönleri süslenmiştir. (Fot.116) Kemer köşeliklerinin güney yönünde dilimli yapraklardan oluşan kıvrımlı dal düzenlemesi çivi ile çakılarak biçimlendirilmiştir.

Kemer köşeliklerinin kuzey yönünde ise zemin siyah üzeri açık yeşille boyanmıştır. Kemer köşeliklerinin ortasına yapraklarla demetlenmiş üçlü gül buketi işlenmiştir. Açık yeşil yapraklar pembe ve kırmızı güllerle bezenmiştir.

Güney cephesi ortasında bulunan alçı mihrabın içerisi niş şeklinde düzenlenmiştir. (Çizim 13) Üç yönden iç ve dış bükey profillerle çerçevelenmiştir. Mihrap nişinin her iki yanında ikişer sütuncelere yer verilmiştir. Bu sütuncelerin kaidesinde bir rozet kabartması olup, sütuncenin gövdesi burmalı olarak yapılmıştır. Başlıkları lale biçiminde düzenlenen bu sütuncelerden dıştakiler ay yıldızlı bir alemle tamamlanmıştır. İçteki sütuncelerin üzerine vazodan çıkan akant yaprakları mihrap köşeliğinin üzerinde birbirleriyle birleşerek taç oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Mihrap nişinin üst bölümü yatay bir kuşakla sınırlandırılmış içerisine Kelime-i Tevhid yazılmıştır. Bu yazı kuşağının ortasına zincirle asılan bir kandil motifi yerleştirilmiştir.(Fot.117)

Minber, çakma tekniğinde ahşaptan yapılmıştır. Yan aynalıkları farklı ölçülerde yan yana üçgen ve dikdörtgen yüzeylere bölünmüştür. (Fot.118) Bu panoların yüzeyleri tavanda da görülen yaprak demetli ikili gül buketleriyle bezenmiştir. Yan aynalıkları korkuluk altında tamamlanan panoda üçlü gül buketleri bir vazoya yerleştirilmiş şekilde düzenlenmiştir. Bu panonun zemini sarı, yapraklar yeşil, güller kırmızı ve beyaza boyanmıştır.(Fot.119) Korkuluk kısmında yan yana dizilen şemse motifine benzer kartuşlarla süslenmiştir. Minber tahtının doğu ve batı yönlerindeki dekoratif kemer köşelikleri ile geçit kısmındaki kemer köşeliklerinde hatayı tarzında çiçek kabartmasıyla hareket kazandırılmıştır. Tahtın üzerinde ahşap dilimlerden meydana gelen dekoratif

kubbecikle örtülüdür.(Fot.120) Minber kapısının tacı bir vazodan çıkan dilimli yapraklar, farklı dilimlerde palmetler, dalların taşıdığı yaprak ve çiçeklerle bezenmiştir. Ahşap bir levha üzerine çivi ile çakma tekniğinde olan bu bitkisel kompozisyon üstte beş köşeli bir yıldızı çerçeveleyen hilalle son bulmaktadır.(Fot.121)

Vaaz kürsüsü yine ahşaptan olup dikdörtgen biçimindedir.(Fot.122) Üst kısmı güney yönde taşırılmıştır. Batı cephesi kalem işi ile süslenmiş olan vaaz kürsüsü ahşap parçaların çivi ile çakılmasıyla oluşmuş bir bezeme düzenine sahiptir. Burada alt bölümü, sapları C biçiminde, dilimli yapraklarla son bulan üç dilimli palmetlerin yan yana oluşan bitkisel bir kompozisyona sahiptir. Aynı kompozisyonun ters hali alttaki kuşağa da uygulanmıştır. Vaaz kürsüsünün alt bölümü kare ve dikdörtgen bölümü panolara bölünmüştür. Pano yüzeylerine yapraklarla demetlenmiş üçlü gül buketleri işlenmiştir. Bütün panolarda zemin açık yeşil, yapraklar koyu yeşil, güller kırmızı, beyaz ve sarıya boyanmıştır.

Mihrabın doğusuna iki, minberin batısına bir, doğu cephede bir, batı cephede üç olmak üzere duvarlara açılan akant yaprakları üzerine yerleştirilmiş tablodan oluşan yedi adet şamdanlık konulmuştur. (Fot.123, 124, 125, 126)

Ahşap mahfile harimin kuzey batı köşesindeki merdivenle çıkılmakta olup harimin kuzeyini tamamıyla kaplamaktadır. Mahfilin güney cephesinin ortasında, bir balkon şeklindeki düzenlemenin, üç cepheden dış kenarları bir frizle bezenmiştir.(Fot.127) Friz yüzeyi ritmik olarak dizilen yedi ve beş dilimli palmetlerle bezenmiştir. Beş dilimli palmetler gri renkte, yedi dilimli palmetler dönüşümlü olarak mavi, sarı ve pembe renkte boyanmışlardır. Balkonun alt kısmını dört yönde kuşatan bordür ise C biçimli kıvrım yapan sapların çerçevelediği yedi dilimli palmet motifinin tekrarından oluşmaktadır. Balkonda bulunan friz ve bordürlerin kompozisyonları çivi ile çakılarak oluşturulmuştur.

Hilmiye Camisinde iki türlü bezeme türüyle karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi ahşap üzerine kalemişi boya ile yapılmıştır. İkincisi ise tavandan ayrı olarak ahşaptan oyulan desenlerin ahşap tavana çivi ile çakılması ile oluşan kompozisyonlardır.

Minberde ise yapım tekniği olarak çakma, süsleme tekniği olarak da ahşap üzerine boyama ve çakma teknikleri bir arada kullanılmıştır.

Mihrapta ise alçı malzeme ile kalıplama tekniği yapılmış, ağırlıklı olarak akant yapraklarından oluşan bitkisel kompozisyon görülmektedir.

Kitabe  stten ve yanlardan konsollarla sınırlandırılmış olup üstte bulunan konsol üzerinde kabartma olarak işlenmiş   ek motifleriyle bezenmiştir.

Günümüzde  zeri kırma çatıyla örtülü olup yapılan onarımlar sırasında eklenmiştir. Caminin damının orijinalinde toprakla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca son cemaat mahalli orijinalinde yoktur.¹⁸⁸

¹⁸⁸ M. Denktaş, **a. g. m.**, s. 58.

3. 2. Sivil Mimari

3. 2. 1. Türbeler

3. 2. 1. 1. Zeynel Abidin Türbesi (H. 1303 /M. 1886)

Katalog no: 3.2.1.1.

Fotoğraf No:127-A-127-Ö

Çizim No:14-A-14-B

Yapının Adı: Zeynel Abidin¹⁸⁹ Türbesi (Fot. 127-A)

Bulunduğu Yer: Şehir merkezinde Cumhuriyet Meydanının güney doğusunda yer almaktadır.

Tarih-Kitabe: Zeynel Abidin'in Türbesi (Çizim No: 14-A, 14-B), tekkesi, camisi ve çeşmesi için Boyacıoğlu Üstat Abdi isimli şahıs H.951-M.1544 tarihinde vakıflar yaparak bir vakfiye tanzim ettirmiştir. Bu ilk türbe zamanla harap olmuş olup II. Abdülhamit döneminde yeniden yaptırılmıştır. Külliye'nin tekke, cami ve çeşmesi ise tamamen yok olmuş yerine il halk kütüphanesi yaptırılmıştır. M.1886 yılında yeni türbe yapılırken fotoğrafları çekilmiş olup yıldız sarayındaki Ankara fotoğraf albümüne alınmıştır. Fotoğrafta önceki senelerde yıkılan kütüphanenin tam yerinde kule minareli mescid görülmektedir.¹⁹⁰ Türbelerin kapatılmasından bu yana önce spor salonu daha sonra kütüphane olarak kullanılmış ve 1994 yılında tekrar türbeye çevrilmiştir.¹⁹¹

Türbenin kuzey yönündeki giriş kapısı üzerindeki kitabe tarih kitabesi bulunmaktadır.(Fot.127-B) Cephelerde yer alan pencerelerin üzerinde de kitabeler

¹⁸⁹ Halk arasında "İmam Sultan" olarak isimlendirilen Zeynel Abidin Seyyid, rivayetlere göre 1349 yılında doğmuş ve 1414 yılında vefat etmiştir. Kayseri'de Rufai tarikatlarından önde gelenlerindendir.M. Çayırdağ, "Kayseri'de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri", I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(11-12 Nisan1996), Kayseri,1996,s.48.

¹⁹⁰ Eski Veteriner müdürlerinden Kayserili Abdülkadir Zamantı'nın gönderdiği bir mektupta 23 Rebilürahir 1303, 17 Kanun-i Sani-i Rumi ve 29 Kanun-ı Sani-i Efrenci 1886 tarihli Tercuman-ı hakikat ve Tarik gazetelerinde türbenin yapımı için gönderilen 200 lira ile avize ve puşide hakkında malumat bulunduğunu kapı üzerindeki 1303 tarihli kitabesinde zamanın Kayseri Naibi Edirneli Fevzi tarafından yazılmış olduğunu yine aynı gazete kayıtlarına dayanarak bildirmiştir. Puşide ve gazetenin o zamanki Kayseri Müftüsü, Mirat-ı Mecelle yazarı (Abdülkadir Bey'in de dedesi) Mesut Efendi tarafından getirildiğini belirtmiştir. M. Çayırdağ, "Kayseri'de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri", I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(11-12 Nisan1996), Kayseri,1996,s.48-49

¹⁹¹ Türbe spor salonu yapılırken avizesi Cami-i Kebire nakledilmiş olup 1996 yılında harap olmuş ve camları kaybolmuştur. Camiye yeni avizeler yaptırılması üzerine türbeye nakledilmiştir. Türbe içindeki yine padişah tarafından hediye edildiği anlaşılan büyük ebat hereke halısı, 1950 yılından önce, türbe kapatıldıktan sonra şehirde devrin siyasi ileri gelenlerinden birinin inşaatında örtü olarak kullanılmasından dolayı zayi olduğu söylenmiştir. M. Çayırdağ, "Kayseri'de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri", I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(11-12 Nisan1996), Kayseri,1996,s.49.

bulunmaktadır.(Fot.127-C-D-E-F-G-H-I) Kayseri Kadısı Mehmet Fevzi Efendi tarafından yazılan 168x60 cm. ebatında ve altı satır halindeki mermer kitabesinin¹⁹² metni şöyledir:

Arapça Yazılışı;

Okunuşu:

“ Hazretü’l Gazi Hamid Han-ı diyanet perverin
 Malikü’l-Mülk, mülkünü ma’mur buyursun ta kıyam
 Ömrünü; ikbalini, hem şevket ü iclalini
 An-bean müzdad ü mevfur ede Hayyüla yenam
 Çün üstüne hep türbe-i sadat ile mabedleri
 Kıldı imarat ü tezyinat ile Darü’s-Selam¹⁹³
 İşte bak bu türbe-i pür zeyn-i Zeynelabidin
 Emr-i ferman-ı şerifi ile buldu hoş hitam
 Ola dareynde muini hem şefii ol şehin
 Ceddi paki hazret-i dost-ı hüda hayrü’l-enam
 Hameden dü katre düştü Fevzi tarih yazmağa
 Kabr-i Zeynelabidin cennet gibi ala makam¹⁹⁴

¹⁹² M. Çayırdağ, “Kayseri’de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri”, I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(11-12 Nisan1996), Kayseri,1996,s.49.

¹⁹³ Halit Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, 1997, s.219.

¹⁹⁴ Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Sultan II.Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s.49.

Anlamı;

Dinine ve diyanetine bağlı Gazi Abdülhamit Han Hazretlerinin

Devletine,yüce Allah kıyamete kadar devamlı kılsın

Canlı ve hiç uyumaz olan

Ulu Tanrı onun ömrünü, padişahlığını, ululuğunu ve yüceliğini

Her zamn arttırıp çoğaltsın

Çünkü o büyük zatların kabirleri üzerine büyük türbeler ve ibadat için camiler

Yaptırmakla memleketi süsledi, Bağdat'a ve Medine'ye benzetti

İşte Zeynel Abidin türbesi de onun emri fermanı ile yapılp süslendi ve

Çok güzel bir şekilde tamamlandı.

Temiz soylu Allah dostu, varlıkların hayırlısı (Hz. Peygamber)

Dünya ve ahirette, padişahın yardımcısı ve şefaatçisi olsun.

Ey Fevzi! Bu türbenin yapılışına tarih düşürmek için, kalemden iki damla

Mürekkep damlayarak; “Zeynel Abidin’in kabri cennet gibi yüce makamdır”. Dedim.¹⁹⁵

Kitabenin sağ tarafına iki pano halinde yazılmış tarih yer alır. Kitabeye göre;

Arapça yazılışı;

Okunuşu;

“Maşallah sene 1303

ba 7 r Hurrehu Mehmed ol-hilmi bin zilelizade”

Anlamı; Maşallah, 1303 senesinin 7. Recep günü Zilelizade oğlu Mehmet Hilmi tarafından yazıldı.¹⁹⁶

Tarih kitabesinin hemen yanında yer alan kitabe Zilelizade oğlu Mehmet Hilmi tarafından yazılmıştır.

Son satırcet hesabı ile tarihi vermektedir. Ancak taplamda sonuç kitabede rakamla yazılı olan 1303 tarihi değil 1305 tarihini vermektedir. Mehmet Çayırdağ kitabedeki

¹⁹⁵ H.Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s.158.

¹⁹⁶ H.Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s.157.

tarihi 1303 Rumi-mali olarak yazılabileceğini bunun karşılığı olan 1305 Hicri tarihi satırda kullanılmış olabildiğini belirtmektedir.

Türbenin yedi penceresi üzerinde 27 x 41 cm. ebatındaki mermer levhalara da Hz. Peygambere hitaben şu kaside yazılmıştır.

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Şehinşah-ı risalet bais-i sername-i hilafet

Nebiy-yi nur ü huddet millet-cay-ı cümle mahlukat

Husiusa bund(a) zair oldu Zeynelabidin nuru

Emamirü'l-müslümin hem kutbü'l-a'zam fahr-i mevlüdat

Huda-yı azam ü hallak olmuşken sana aşık

Seza olmazmı ehl-i beytin olsa nur-ı mahsusat

Bihar-ı rahmetinden katre olmuşdur şefa'at-saz

Kul oldu babına her demde her bir ferd-ü makdurat

Melekler felekler can verir bir kere tak bile

Gubar hak-i payın sürme her çeşim meşhudat

Resul-i mucibbet ve rahmetellil alemin ül-hak

İmam ül-enbiya ve seyyüdü's-sadat-ı mavcudat

Bu baba yüz sürüb kıl iltica nur-ı tazarru'la

Olur cümle masi senden elbet mahv u ve humat

Anlamı:

Peygamberlerin şahının şahı, yaratışın baş sebebi

Birlik ışığının peygamberi, cümle yaratılanların sığındığı yer

Özellikle bu eserde Zeynel Abidin'in ışığı görüldü.

O hem Müslümanların imamı idi, hemde muayyen bir zamanda doğanların merkezi idi.

Büyük ve var eden Allah'ım sana aşık oldum.

Uygun olmaz mı peygamberin akrabası senin nurundan olsa

Senin şefaatin rahmet denizinden bir damladır

Yaradılan her bir fert bir anda kapında kul oldu

Melekler ve bütün senin etrafında dönenler,bir öpüş için canlarını verdiler

Ama her bilinen göz ayak toprağının tozuna sürülmez.

Alemlerin Rabbi, seçkin peygamberi için rahmetini esirgemez

O (Zeynel Abidin) Peygamberlerin önderinin ve Hazreti Hasan'ın soyundan gelmiştir.

Bu kapıya yüz sürüp, yalvararak O Nur'a katıl

Cümle günahlar ve kuruntular senden uzaklaşır.

Zeynel Abidin türbedsinin etrafı bir çok meşurun da metfun bulunduğu geniş mezarlık idi. Ayrıca türbenin bitişiğinde bir medresenin (Yeni Kapı Medresesi) de bulunduğu vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Bani: II. Abdülhamit

Sanatçı: Şair Fevzi Efendi tarafından türbenin, giriş kapısı üzerindeki kitabe ve pencereler üzerindeki kitabeler yazılmıştır. Girişin üzerindeki tarih yazılı kitabe ise Zilelizade oğlu Mehmet Hilmi tarafından yazılmıştır.

Malzeme: Düzgün kesme taş malzeme beden duvarlarında kullanılmıştır.

Genel Tanım: Yapı, 8.32 x 8.32 m. ölçülerinde kare bir plana sahip olup üzeri kubbe ile örtülüdür.

Türbenin giriş kısmı kuzey cephenin tam ortasında yer almakta olup yarım yuvarlak bir kemere sahiptir. (Fot.127-İ) Yapının üzerini örten kubbe, köşelerden zemine kadar inen dört bodur ayaklar üzerine oturmakta olup cephelerde de beden duvarları tarafından taşınmaktadır. (Fot. 127-J)Ayaklar üzerinde sivri takviye kemerleri yer almaktadır.(Fot.127-K)

Kubbenin göbeği oldukça yoğun bir kalem işi bezemeye sahiptir.(Fot.127-L) Kalem işi bezeme daha çok bitkisel kompozisyonlardan oluşmaktadır. Kubbe geçişleri pendentiflerle sağlanmıştır. Han Camide olduğu gibi bu türbede de bodur ayaklar tarafından taşınan kubbe geçişleri alçak tutulmuştur. Pendentiflerin içerisinde madalyonlara yer verilmiş olup bunlar bitkisel kompozisyonlardan oluşmaktadır. Aynı

bitkisel kompozisyon pencerelerin çevresinde ve kapı çevresinde de görülmekte olup kubbe göbeğinde de görülmektedir. Buralarda görülen bitkisel kompozisyonlar kıvrım dallar, rumi ve palmetlerden oluşmaktadır.

Zeynel Abidin'in sandukası, türbenin tam ortasında bulunmaktadır.(Fot.127-M)

Türbe girişinde yer alan yuvarlak kemerin kilit taşı akantüs yaprağıyla hareketlendirilmiştir. Ayrıca girişin yanlarına dekoratif kare ayaklar yerleştirilmiş olup başlıklarında kenger yapraklarından oluşmaktadır. Ayakların üzerinde yine ikinci bir dekoratif yuvarlak kemer bulunmakta olup üzeri farklı ebatlarda silmelerle hareketlendirilmiştir. Burada bulunan kemer kilit taşı üzerinde akantüs yaprağı bulunmaktadır. Girişin üzerindeki yuvarlak kemer kısmı ve ayaklar üzerindeki yuvarlak kemer bölümünde mermer malzeme kullanılmıştır. İki kemer arasında mermer malzeme kullanılmış olup yüzeyinde kitabelik kısmına yer verilmiştir. Ancak kitabelik kısmında herhangi bir yazı bulunmamaktadır. (Fot.127-N)

Yapının giriş kapısının doğu ve batısında birer adet, diğer cephelerde üçer adet pencere bulunmaktadır. Ayrıca her cephenin kemer kilit taşının hemen altına yuvarlak formlu birer pencere olmak üzere 15 pencere beden duvarlarında yer almaktadır. Burada bulunan pencereler dikdörtgen formlu olup her birinin üzerinde yarım yuvarlak dışa taşkın bordur kuşağına yer verilmiştir. Her bir kemerin kilit taşı boş bırakılmıştır. Bu bordürler üzerinde kare içerisinde üçgen bezemeler yer almaktadır. Yarım yuvarlak biçimde olan bu bordürlerin alınlık kısmına kitabeler yerleştirilmiştir. Ancak türbenin batı cephesinde ve güney cephenin batı kısmındaki kitabelik bölümünde kitabe bulunmamaktadır. Kubbe kasnağında ise 12 pencereye yer verilmiştir.

Kare planın üzerini örten kubbenin kasnağı oldukça yüksek tutulmuştur. Kubbe kasnağı onikigen olup her cephenin köşesi ayaklarla hareketlendirilmiştir. Onikigen kasnağın her cephesinin ortasında yarım yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Kasnaktan kubbeye geçişte dışa taşkın saçak yer almaktadır.

Türbenin beden duvarlarının her köşesinde akantus yapraklarının oluşturduğu bitkisel kompozisyona yer verilmiştir.(Fot.127-O) Ayrıca kubbe kasnağının kubbeye geçiş kısmında köşelerde yuvarlak şekilli süsleme öğelerine yer verilmiştir. (Fot.127-Ö)

Huand Hatun Cami, Hacı Kılıç Camii, Pınarbaşı Melikgazi Camii, Talas Han Cami, Talas Yeni Camii kubbelerinde olduğu gibi Zeynel Abidin Türbesinin üzerini örten

kubbede de dikdörtgen taşların üst üste gelerek, kademe kademe yükseldiği ve bir noktada birleştiği bir düzen içerisinde.

Türbenin beden duvarlarının her cephesinin üzeri basık üçgen alınlıklıdır.

3. 2. 1. 2. Talas Esmâ Hanım Türbesi

Katalog No :3. 2. 1. 2.

Fotoğraf No :128-130

Çizim No : 15

Yapının Adı : Esmâ Hanım Türbesi

Bulunduğu Yer : Talas’da K  k  y Mahallesi Erhan Caddesi yanındaki Talas Mezarlığının kuzey batı köşesinde bulunmaktadır.

Tarih Kitabı : Ali Saib Paşa tarafından   len annesi Esmâ Hanım(H. 1282/ M. 1866) için H. 1307/ M. 1889-1890 tarihinde yaptırımı   olup kitabede Esmâ Hanımın   l  m tarihi 1866 olarak yazılmıştır.(Fot.128) Böylece türbenin kitabesinin Esmâ Hanımın   l  m  nden 24 yıl sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Serasker olan Ali Saib Paşa’nın mektupçusu Muhtar Bey tarafından yazılmıştır.¹⁹⁷ Türbenin doğu cephesinde yer alan sağır kemerin yüzeyine mermer üzerine talik yazı ile dört satırdan oluşan kitabe işlenmiştir.

Arapça Yazılışı :

Okunuşu:

Rahmet-  md  z-i Ezel Hazreti Esmâ Hanım

Mihriban mader ‘ ismet ver-i Saib Paşa

Bu cihandan iki yüz seksen iki salında

El çekip kıldı nihan-hane kabri me’va

Zade-i   smeti ser-asker-i Sa’ib –Himmet

¹⁹⁷ H. Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, 1996, s. 224, Abdullah Satoğlu, “Esmâ Hanım Türbesi” Maddesi, **Kayseri Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, s. 113.

Üstüne türbe yapub ruhunu itdi ihya

Bi-bedel yazdı bu tarih-i selisi muhtar

Yaptı nu türbe-i ulya Ali Sa'ib Paşa

1307¹⁹⁸

Anlamı:

Üzerine sonsuz rahmet olsun ismetli Saib Paşanın mihriban annesi Hz. Esma Hanım'a

Bu cihanda iki yüz seksen iki (salında) el çekip kabri kendine mesken kıldı

Oğlu serasker Saib himetle üstüne bir türbe yapıp ruhunu etti ihya

Muhtar karşılıksız olarak yazdı bu akıcı tarihi Ali Saib Paşa da yaptı bu yüce türbeyi¹⁹⁹

Banisi : Ali Saib Paşa ölen annesi Esme Hanım için yaptırmıştır.

Sanatçı : Kitabesi Muhtar Bey tarafından yazılmıştır.

Malzeme : Tamamen kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım : Türbe sekizgen bir plana sahip olup üzeri asker miğferine benzer bir kubbe ile örtülerek tepesine taş alem yerleştirilmiştir.(Fot.129)

Sekizgen planlı türbenin köşelerine duvardan öne doğru çıkıntı yapan plastırlar yerleştirilmiştir. (Çizim 15) Bu plastırların tepelerine de küçük kulecikler yerleştirilmiştir. Her cephesi üç kademeli olan türbenin ilk kademesi yani mumyalık kısmı, yatay olarak yerleştirilmiş 18 cm. ebadında bir sıra kesme taşla dışa çıkıntı oluşmaktadır. Bu bir sıra yatay kesme taşın üzerine her cephenin ortasına gelecek şekilde dikdörtgen birer pencere yerleştirilmiştir. Bu pencereler taş şebekelidir. Bu pencerelerin 30 cm. kadar üzerinden başlayan ve köşelerdeki plastırlar arasına atılan bir sıra silme ile cephe ikinci kademeye bölünmüştür. Bu silmenin üzerinde yer alan köşelerdeki payandalar, stilize başlıklarla hareketlendirilmiştir. Bu stilize başlıkların üzerine oturan sağır yuvarlak kemerler içerisine, yuvarlak formlu pencereler açılmıştır. Bu kemerlerin üzerinde ise dışarı doğru taşıntı yapan üç kalın silme ile türbenin cephesinin üst kısmı tamamlanmıştır.

¹⁹⁸ Kerim Türkmen, "Talas'da Türk Devri Yapıları", **Vakıflar Dergisi**, Sayı XXVI, Anara, 1997, s. 160. , Ali Yeğen, **Kayseri'de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 165.

¹⁹⁹ H. Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s. 173. , Kerim Türkmen, **a. g. m.** , s. 160.

Türbede sandukanın bulunduğu üst mekana ve mumyalık kısmına giriş kapısı yoktur. Güney yönde türbenin alt bölümünde sökülen taşlardan açılan küçük bir delikten sandukanın bulunduğu üst bölüme girilmektedir. Tamamı taştan olan sandukanın yan kısımları ile baş kısımları değişik formlardaki gülbezek motifleri ile tezyin edilmiştir.

Kitabe üstten ve yanlardan iki kademeli konsollarla çerçevelenmiş olup üstte bulunan konsol üzerinde kabartma olarak işlenmiş çiçek motifleriyle bezenmiştir. (Fot.130)

3. 2. 1. 3. Seyyid Burhaneddin Türbesi

Katalog No :3. 2. 1. 2.

Fotoğraf No :131-137

Çizim No : 16

Yapının Adı : Seyyid Burhaneddin Türbesi²⁰⁰

Bulunduğu Yer : Kayseri şehir merkezinin doğusunda Talas Caddesi üzerinde kendi adıyla anılan mezarlığın içinde yer almaktadır.(Fot.131)

Tarih Kitabı :Seyyid Burhaneddin²⁰¹’in kabri üzerine Selçuklular ve Beylikler zamanında başka bir türbe yapılmadığı anlaşılmaktadır. ²⁰²

H. 1309/ M. 1891 tarihine kadar üzeri açık ve eski tarzda iken, o yılın başlarında teftiş ve dolaşma maksadıyla Kayseri’ye gelen Ankara valisi Abidin Paşanın üst makamlara yazı göndermesiyle²⁰³ Sultan II Abdülhamit’in talimatıyla H. 1312/M. 1894 yılında vakıf bütçesi ile türbe yapılmış, padişah’a buraya bir avize hediye etmiştir. Bu hususta Sadrazam Ahmed Cevad Paşa(1891-1895)’nın Bab-ı Ali Daire-i Sadaret Ahmedî divan-ı Hümayın ‘ın dan 1157 sayı ile Sultan II Abdulhamit’e sunduğu telhis şöyledir.

Devletlü Efendi Hazretleri

Mevlana Celaleddin Rumi- kuddise sırrühü’s-sami hazretlerinin hocası olup Kayseride meftun bulunan Hoca Burhaneddin Et-Tirmizi Hazretlerinin kabri üzerine otuz bin gürüş sarfıyla bir türlü inşası irade-i saniye-i cenib-i padişah muktezay-ı alisinden

²⁰⁰ Seyyid Burhaneddin hazretleri, daha çok ziyaretçiye ve dolayısıyla fatihalara sebep olur düşüncesiyle, hocaları ve şeyhlerin kabri üzerine, göz okşayıcı türbeler yapılmasını istemişlerdir. Ancak Seyyid hazretleri kendisi için kabrinin toprağı yıldızların altında, ağaçların gölgesinde olsun isterim, Sultan Ul Ulema Baha Veled gibi büyük zatların türbelerine mukabil benim üzerime türbe yapılmasından haya ederim diye buyurmuştur. Abdullah Satoğlu, “II. Abdülhamit”, **Kayseri Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, s. 395-396 . ;Ahmet Eflaki, **a. g. e.** , s. 151.

²⁰¹ Seyyid Burhaneddin, Mevlevî kaynaklarına göre Özbekistan’ın Afganistan sınırı yakınında bulunan Tirmiz şehrinde sonradan düşülen bir kayda göre 1165 veya 1166 yılında dünyaya gelmiştir. Yetişme çağlarında Sultan-ül Ülema Bahaeddin Veled’in(Mevlana Celaleddin’in babası), Afganistanın Belh şehrindeki dergahına gidip müridi olmuştur. Bahaeddin Veled, oğlu Mevlana ile birlikte Konyaya göçünce Burhaneddin orada kalmıştır. Ancak Bahaeddin Veled ölünce yalnız kalan oğlu Mevlana’nın yanına hocalık yapmak üzere 1231 yılında gelmiştir. Mevlana’nın iyice yetiştiğine kanaat getirdikten sonra daha önce gördüğü Kayseriye yerleşmiştir. Bkz. Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar, “Mevlana ve Etrafındakiler(risale)”, Çev. Tahsin Yazıcı, **Tercüman 1001 Temel Eser**, İstanbul, 1977, s. 246.

²⁰² Ahmet Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**,(Çev. Tahsin Yazıcı) İstanbul, 1973, s. 151. ; Mehmet Çayırdağ, “Seyyid Burhaneddin’den Sonra Kayseri’de Mevlevilik, **III. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (06-07 Nisan 2000)**, Kayseri, 2000, s. 112. ; Ali Yeğen, **Kayseri’de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 160.

²⁰³ Ali Yeğen, **Kayseri’de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 160. ;Halit Erkiyetlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri. 1996, s. 226

olmasıyla türbe-i mezkûre kargir olarak bil-inşaa mesarifi vakia yapılan keşf-i sani mücibince otuz bin beş yüz on dört buçuk guruşa baliğ olmuş ve hazine-i hassa-i şahaneden irsal olunan avizenin ücret-i nakliye ve talikiyesi olmak üzere üç yüz yirmi yedi buçuk guruşa ve türbenin tefriş ve tertibi içinde bin yediyüz seksen guruş ki, cem'en beşbin altı yüz yirmi iki guruş tesviyesine lüzum görülmüş olacağıdan ve mesarifi inşaya cennet- mekan Mustafa Han hazretleri vakfı serifinden sahf ve ita kılındığından meblağ-ı mezburun dahi vakfı şerif-i meskûre masraf kaydolunmak ve hasılat vakfiyesinden ita olmak üzere üç yüz on senesi evkaf bütçesi tertibinden sarfı hussunun Evkafı Hümayum nezaret-i serefsinuh masdur buyurui ise mantuk-i alisi infaz edileceği beyanıyla tezkere-i senaveri terkim kılındı efendim. 25 Rebrül –ahır sene 312, 13 Teşrin-i evvel sen 310. sadr-ı azam ve yaver-i Ekrem Cevad.

Telhisin altına padişaha arz edilip uygun görüldüğüne dair şu not yazılmıştır.

Maruza-i Kemineleridir ki

Reside-i dest-i ta'zım olup melfuflarıyla manzur-ı ali olan iş bu tezkire-i semiye-i sedaretpenahları üzere mucibince irade-i saniye-i cenab-ı hilafetpenahı şerefsudur buyrulmuş olmağla ol bab da emr-u ferman Hazret-i Viyülemirindir.

29 Rebuül ahır 312. 17 Teşrin-i evvel 310

Serkatibi Hazreti Şehiyarı Süreyya

Bu hussuta Şuray-ı Devlet'te inşaatın masrafının yapılması ve işin yürütülmesi Ankara valiliğine (Kayseri bu tarihte Ankara'ya mutasarrıflık olarak bağlı) hasale edilmesi hussunda 4 Rebiül ahır 312. 13 Teşrin-i evvel 310 tarihi ve 1701 sayılı kararını almıştır.

Kitabe Ali Emiri Efendi tarafından yazılmıştır.²⁰⁴(Fot.132)

Seyyid Burhaneddin türbesi girişindeki kapı üzerinde Türkçe kitabede;

Fart-ı adab ile gir zair-i mahlus ki budur

Merkad-ı Muhterem-i Hazreti Burhaneddin

Çeşm-i irfanına kühl ister isen olmalısın

Cephe sayı-kalem-i hazret-i Burhaneddin²⁰⁵

²⁰⁴ Mehmet Çayırdağ, "Seyyid Burhaneddin'den Sonra Kayseri'de Mevlevilik", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(06-07 Nisan 2000)**, Kayseri, 2000, s. 113.

²⁰⁵ Ali Yeğen, **Kayseri'de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 160.

Anlamı:

Temiz kalpli, ziyaretçi, büyük edepli gir ki burası

Muhterem Hazreti Burhaneddin'in mezarıdır.

Arif olan gözlerine sürme çekmek istersen

Hazreti Burhaneddin ayağına yüz sürmelisin

Banisi : II. Abdülhamid

Sanatçı : Kitabeyi Ali Emiri Efendi yazmıştır.

Malzeme : Düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım : Türbe, ortası kubbeli, giriş hariç üç tarafı kubbeye bağlı kısa yuvarlak tonozlu olup girişte küçük kapı önü revağı bulunmaktadır. (Çizim 16) Güneyinde binaya bitişik H. 749/M. 1348 tarihli beylikler devri Eratna dönemi emirlerinden Emir Erdoğmuş'un tek tonozlu türbesi bulunmaktadır. Bu yapı Selçuklu tarzında olup içinde dört adet taş sanduka bulunmaktadır.(Fot.133)

Türbe içerisinde kubbe altında, büyükçe yarım silindir şeklinde sandukası bulunmaktadır. Sandukanın başında son Mevlevi şeyhlerinden, mezarı türbe avlusunda bulunan Kayserili Ahmet Remzi Dedenin Seyyid hakkında yazmış olduğu "ayine-i Seyyid-i sırdan" başlıklı manzum methiyesi bulunmaktadır.

Kuzeyde yer alan yuvarlak kemerli basık girişin önünde, ikisi bağımsız, ikisi beden duvarlarına bitişik dört sütunun taşıdığı üçgen alınlıklı revak düzenlemesi yer alır.(Fot.134) Sütunların kaide kısmı aşağıdan yukarı doğru daralan bir düzenleme göstermektedir. Sütunlar tek parçadan oluşmakta olup sütun başlıkları stilize edilmiş kenger yapraklarından oluşmaktadır. Sütun başlıklarının en üst kısmı kıvrım dal ve yaprakların oluşturduğu çiçek motifleri ile tezyin edilmiştir. Üç tarafı açık sivri kemerli revak düzenlemesinin kemer kilit taşında çiçek motifi, iki kenarında da yaprak motifi bulunmaktadır. Yanlardaki kemerlerde de aynı bezeme mevcuttur. Sivri kemerler boyutları farklı üç sıra silme ile hareketlilik kazanmıştır.

Girişin her iki yanında üstünde sağır yuvarlak kemerlerin bulunduğu dikdörtgen pencereler yer alır. Aynı pencere düzenlemesi doğu ve batıda yer alan tonoz örtülü mekanlarda da bulunmakla birlikte sağır yuvarlak kemerlerin de üzerinde yuvarlak alçı şebekeli pencere düzenlemesi bulunmaktadır.

Kubbede yuvarlak bir kasnak düzenlemesi yüksek tutulmuş olup pencere açıklığı yoktur.(Fot.135) Kasnağın etrafında altı adet dekoratif amaçlı taş süsleme öğeleri yer almaktadır.(Fot.136)

Türbenin girişinden itibaren ortada bir kubbe etrafında kuzey cephe haricinde üç eyvan düzenlemesinden oluşan bir plana sahiptir. Eyvanlar beşik tonozludur. (Fot.137)Türbenin güney cephesi ortasına açılan dikdörtgen pencere ile Emir Erdoğan Türbesinin içerisi gözükmemektedir.

Türbe girişinin solunda duvar dibindeki, Mevlevi kavuklu mezartaşlarından duvar tarafında olanı, Kayseri Mevlevi şeyhi H. 1251/M. 1835 vefat eden Süleyman Türabi, onun yanında yine Mevlevi şeyhi olan oğlu Ahmet Remzi Efendi'ye ait kabirleri bulunmaktadır

Türbenin etrafındaki odalar ve çevre düzenlemesi, belediyenin yardımıyla kurulan bir dernek tarafından sonradan yapılmıştır. Türbenin idaresi Mayıs 1981 tarihinden itibaren Kayseri Müzesi Müdürlüğüne, 1993 yılından itibaren de “Seyyid Burhaneddin Hazretleri Hizmet Vakfına verilmiştir. Türbe etrafındaki mezarlığa ceset koyulmamaktadır. Tarihi mezar taşları toplanarak müzeye nakledilmiştir.²⁰⁶

²⁰⁶ Mehmet Çayırdağ, **a. g. e.** , s. 67-68.

3. 2. 2. Medreseler

3. 2. 2. 1. Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi

Katalog No :3. 2. 2. 1.

Fotoğraf No :138-148

Çizim No : 17-18-19-20

Yapının Adı : Şıhlı Hamidiye Medresesi

Bulunduğu Yer : Develinin 50 km. güney batısında Taşçı (Bakırdağ) bucağına bağlı Şıhlı Kasabasında bulunmamaktadır. (Fot.138)

Tarih Kitabı : Medresenin kuzey cephesi ortasında iki kat yüksekliğinde olan taç kapısı üzerindeki beş beyitlik kitabeye göre eser II. Abdülhamit döneminde H. 1309/ M. 1891-1892 yılında inşa edilmiştir. ²⁰⁷(Fot.139)

Okunuşu:

Farü-l mülk hazreti Abdülhamit Han

Ol saye-i hüceste-i el taf-ı kürdigar

Hazırladı ulüm-u fûnun-ı ve saitin

Her sınıf ahaliye o şehri mueddelet şiar

İldamı sayesinde o şah-ı muazzamın

Dar'ül-ülum şöhretini aldı her diyar

Ercümle işbu medreseyi ehl-i ilim için

Bünyad-ı adl ü dad gibi kıldı payidar

Tarihi çıktı üç semavata feyziya

Banısidir bu medresenin şah-ı kamikar

Sene 1309²⁰⁸yazılıdır.

²⁰⁷ Yıldırım ÖZBEK, "Develide Türk Mimarlık Eserleri", **Çekül Sanatsal Mozaik-Kentsel Bilinç-Çevre-Kültür**, İstanbul, Nisan 2000, s. 62. ; Ali YEĞEN, **Kayseri'de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 158. ; M. GÜRLEK, **Memleketim Develi**, Ankara, 1975, s. 222.

²⁰⁸ Ali Yeğen, **a. g. e.**, s. 159. ; M. Çayırdağ, "Kayseri'de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri" **a. g. m.**, s. 52. ; H. Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, 1996, s. 226.

Açıklaması:

Hükümdarların övücü Hazreti Abdülhamit han ki o,

Allah'ın lütuflarının uğurlu gölgesidir.

O adaletiyle tanınmış padişah, halkın her sınıfı için, ilimlerin ve fenlerin vasıtalarını hazırladı.

O yücelik sahibinin gayretleri sayesinde memleketin

Her yeri bir ilim yurdu şöhretini kazandı .

Bu medreseyi de ilim adamları için bir adalet binası

Halinde yaptırdı.

Medresenin yapıldığı tarih göklere çıktı. 1309.²⁰⁹

Medresenin yapılmasına vesile olan Şihlî Kılıç Ali Efendi, aynı zamanda medresenin ilk müderrisi olmuştur. Medresenin bütün masrafı padişah tarafından karşılanmıştır.²¹⁰

A. Rıza Yalkın'ın "Kılıçoğlu Medresesi" olarak tanıtmış olduğu medresenin inşaatı hakkında 1909 tarihi adana vilayet salnamesinin 151. sayfasındaki kaydı şöyledir:

"Memalik-i mahruse-i şahanelerinin her kuşesine enva-i hayrat ve merrat ile an ihya buyurmakta olan Halife-i Faruk Siret, Viyy-i ni'met -i bi minnet Gazi Sultan Abdülhamit Han-ı Sani Efendi Hazretleri bu kaza dahilindeki Şeyhli karyesince bir ma-i leziz icrasıyla beraber mükemmel ve müteaddit hücreleri şamil-i birde medresenin inşa ve ikmaline cib-i hümayun-i mülakanelerinden miktar-i kafi meblağ ihsan buyurmasıyle emr-i inşaat derdest-i ikmaldir.

A. R. YALKIN, 1928 yılında görmüş olduğu medresenin 24 hücresi, bir mescidi, bir de dershanesinin olduğunu belirtir. Medresenin Kayseri müzesi arşivinde bulunan 1932 tarihli krokisinde toplam 27 hücre olduğu tespit edilmiştir. Bu hücrelerden birisi tuvalet, birisi de gusülhane, biri de mescit olarak belirtilmiştir. YALKIN'ın bahsettiği derslane, giriş holünün üzerinde bulunan "müderris odası" olarak bilinen mekandır. 166. 000

²⁰⁹ H. Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s. 82.

²¹⁰ M. Çayırdağ, "Kayseri'de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri" **a. g. m.** , s. 52.

kuruşluk bağışla medresenin yapılışı ve müderrisi Kılıç Ali Efendi hakkında 1928 yılında 94 yaşındaki Kadir Ağa'dan bilgiler nakletmiştir.²¹¹

1988 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce restorasyonu yapılmış, 1986 yılında çizilen rölövesinde, tuvaletin sağındaki mekanın güney duvarında bulunan bir niş, burasının mescit olma ihtimalini güçlendirmektedir. Günümüzde nişin bulunduğu bir hücre yoktur. 1932 yılında çizilen krokide nişli mekan gusülhane, onun batısındaki mekanda mescit olarak belirtilmiştir. Y. ÖZBEK'e göre 1932 yılında çizilen krokide mescit olarak belirtilen bu hücre aynı zamanda dersane olarak kullanılmaktadır.

Taç kapı kemerinin üzerine beş beyit halinde düzenlenmiş olan medrese kitabesi nesih yazı ile işlenmiştir. Medresenin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabenin de üzerinde iki adet pencereye yer verilmiştir. Bu pencerenin üzerinde okunmayan bir kitabe mevcuttur (ancak büyük ihtimalle maşallah yazılıdır).²¹²(Fot.140, 141) 1972 yılında çekilen resimlerde öğrenci hücrelerinin dışarıya bakan duvarlarına da birpencere açıldığı gözlenmektedir. Medresenin kuzey duvarı ortasında yer alan taç kapının iki kat olarak yükselen bölümü arka cephede bir odaya dönüştürülmüştür.(Fot.142, 143) Medresenin dershanesi olarak adlandırılrsa da, 1900 yılında 50 öğrencinin okuduğu bilinen medresede, bu mekanın dersane için küçük bir yer olduğu kabul edilebilir. Y. ÖZBEK; burasının müderris odası olabileceği üzerinde durmaktadır. (Çizim 20) Hamidiye medresesi, revaklı ve havuzlu avlu etrafına sarılmış tek katlı öğrenci hücreleri ile klasik medrese plan şemasının, taşrada 19. yüzyıl sonundaki devamı niteliğinde olduğunu belirten Yıldırım ÖZBEK; Şıhlı Kasabasının Adana Kayseri arasında bir yerleşim merkezi olduğuna dikkat çekerek medresenin bir bölge okulu karakterinde olduğunu makalesinde ayrıca belirtmiştir.²¹³

Banisi : II. Abdülhamit Han

Sanatçı : Bilinmemekte

Malzeme :Malzemesinin eski fotoğraflardan anlaşılacağı üzere kesme taş ve moloz taş olduğu görülmektedir. (Fot.144) Ancak kesme taşın kaplama malzeme olup olmadığı

²¹¹ Y. Özbek, “ Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şıhlı Hamidiye Medresesi”, **Vakıflar Dergisi**, C. XXIV, Ankara, 1994, s. 164.

²¹² Y. Özbek, “ Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şıhlı Hamidiye Medresesi”, **Vakıflar Dergisi**, C. XXIV, Ankara, 1994, s. 165.

²¹³ Y. Özbek, “Develi'deki Türk Mimari Eserleri”, **a. g. m.** , s. 62.

hakkında bir şey söylemekten uzağız.²¹⁴ Revak kemerlerini taşıyan sütunlar yekpare taştan yapılmıştır. Ayrıca portalde kullanılan taş duvarda kullanılan kesme taştan daha sert bir yapıya sahiptir. Ahşap malzeme üst örtüde pencere ve kapılarda kullanılmıştır.

Genel Tanım : Hamidiye medresesi 37x44 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plan arz eder. (Çizim 17, 18, 19) Medresenin, yol seviyesinin altında kalmış kuzey cephesi ortasına açılan taç kapısı, üç sıra iç ve dış bükey kaval silme ile içe doğru kademelendirilmiştir. Medrese kapısından üstünde “müderris odası”olan tonozla örtülü hole geçilir. Bu holden dokuz basamaklı merdiven vasıtasıyla avluya inilmektedir.(Fot.146) Revak koridorlarından 35-40 cm. daha aşağıda olan dikdörtgen avlu zeminin ortasında havuz bulunmaktadır.(Fot.147) Revaklarda yekpare taştan yapılmış sütunlara oturan yuvarlak kemerler yer almaktadır. Avlu etrafında sıralanmış yirmi dört öğrenci hücresi bulunmaktadır. Revaklı ve havuzlu bir avlu etrafında sıralanmış hücrelerin güney doğusunda tuvalet hücreleri ve onun batısına mescit olarak belirtilen mekan dışında, 24 öğrenci hücresi bulunmaktadır. Öğrenci hücrelerinin hepsi aynı karakterdedir. Bir kapı ve pencere ile revaklı avluya açılmaktadır.(Fot.145) Öğrenci hücrelerinde nişler bulunmaktadır.

Revak ve öğrenci hücrelerinin üstü ahşap kirişler üzerine düz damla örtülüdür. Taç kapının kuzey duvarından yükselen bölümü arka cephede ikinci kat olarak bir odaya dönüştürülmüştür.

Medresenin giriş kapısı yuvarlak kemerli olup kilit taşına işlenen akantus yaprağından başka herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır. (Fot.148)

Avlu içindeki doğu ve batı taraftaki merdivenler yardımıyla müderris odasına çıkılmaktadır. Eyvan şeklinde bir girişi olan müderris odası dikdörtgen bir plana sahiptir. Müderris odasının güney cephesinin tam ortasından kapı, bunun her iki yanında birer pencere açılmıştır. Yine bu mekanın her cephesinde ikişer pencere ile aydınlatılma sağlanmıştır.

1972 yılında çekilen medrese fotoğraflarında, güney duvarının tamamen yıkılmış olduğu görülmektedir. Bu fotoğraflara göre doğudaki öğrenci hücreleri bir pencere ile dışarıya, diğer pencere ile de revaklı avluya açılmaktadır. Bu fotoğrafta medresenin üst örtüsünün kırma çatılı olup Marsilya cinsi kiremitle örtülü olduğu görülmektedir.

²¹⁴ Y. Özbek, “ Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şıhlı Hamidiye Medresesi”, **Vakıflar Dergisi**, C. XXIV, Ankara, 1994, s. 165.

Orijinalinde ahşap kirişler üzeri toprak olan üst örtü, bugün ahşap kirişler üzerine betonarmedir.²¹⁵

²¹⁵ Yıldırar Özbek, **a.g.m.**,62.

3. 2. 3. Okullar

3. 2. 3. 1. Kayseri Lisesi

Katalog No :3. 2. 3. 1.

Fotoğraf No :147-157

Çizim No : 21

Yapının Adı : Kayseri Lisesi

Bulunduğu Yer : Kiçikapı Semtinde bulunmaktadır

Tarih Kitabı : Lise dengi okul olarak yaptırılan bina o zamanki ismi ile

idadi “Derece-i Üla Mekteb-i Mülkiye İdadi’si” adıyla kurulmuştur. ²¹⁶

Öğretim ilk defa Kapan Mahallesiinde Seyfullah Efendi Konağında başlamıştır. Lisenin ilk yapılan bölümü olan ortaokul, yine o zamanki ismi ile Rüştüye kısmı Kayserili Kaptan-ı Derya olan Ahmet Paşa tarafından 1870 yılında yaptırılmıştır. Bugünkü Kayseri Lisesi binası birinci katı H. 1322 M. 1904 yılında Kiçikapı Mahallesiine yapılmıştır.(Fot.149)²¹⁷ Kayseri Lisesi binası ile ilgili Ahmet Remzi Dede’nin iki kıtalık şiiri ile tespit edilmiş olup ebce hesabıyla tarih de belirtilmiştir.

Bu şiire göre:

Kayseri Mekteb-i İdadisinin ikmal-i inşasına

Dil-küşa ali safa bahş eylemekte her yeri Görmedi

Mislin bu hala mektebin çeşm-i cihan

²¹⁶ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünde “Bab-ı Ali Sadaret Dairesi” ’nin gelen evrak servisinde 2553 sayılı yazısı ve “Şura-yı Devlet Maliye Defteri” bölümüne gelen 2815 sayılı yazılarda Mekteb-i İdadi’nin açılışı dolayısıyla okulun donanımı için Maarif Vekaleti, “Bab-ı Ali Sadaret Dairesine başvurarak fizibilitesini hazırlattığı harcama kalemleri için ödenek istemiştir. Durum “Şura-yı Devlet” komisyonunda görüşülmek üzere adı geçen ihtiyaçların karşılanması için devrin sadrazamı Ferit Paşa tarafından 18 Ramazan 1323 M. 1905 tarihli bir tezkere kaleme alınmıştır. Yazılı müracaatında, o senenin taşra teşkilatı bütçesinin harcama kalemlerinden tesbit edilen yedibinyüzatmışbeşbuçuk kuruşluk bir ödenek talebinde bulunulmuştur. Padişah adına tezkereyi alan “Serkatib-i Şehriyar” (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği) Mehmet Paşa başvurunun altına o dönemin yazışma üslup geleneği doğrultusunda not düşerek gereği için “ Şura-yı Devlet Maliye Defteri” komisyonuna iki zilkade 1323 (M. 1905)tarihinde havale etmiştir. Mezkur komisyonun 25 Şaban 1323(M. 1905) tarihinde Maliye Daire Reisi Başkanlığında toplanarak gündeme aldığı bu konuyu değerlendirip talep doğrultusunda mevcut senenin taşra bütçesinden ödenmesine dair bütçe vermiştir. “Şura-yı Devlet” dairesinin mührüyle de tasdik edilen karar evrağı biri “Maliye Dairesi Reisi” olmak üzere yirmi iki kişilik üyelik heyetinin oniki üyesinin iştirakıyla karara bağlanmıştır. Bkz. Yusuf ÖZMERDİVENLİ, “Kayseri Lisesi’nin Kayserinin Eğitim Öğretim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Kayseri Lisesi 100. Yıl Şeref Belgeseli**, Kayseri, 1997, s. 117.

²¹⁷ Mehmet Çayırdağ, **Kayseri Tarihi Araştırmaları**, Kayseri, 2001, s. 346.

Oldu pek dikeş güher darih her mısra ana

Her sühandan anlasın, “Remzi” budur nakş-i cihan (1322)²¹⁸

Tarih-i diğer beray-ı mekteb-i mezkur(Kayseri İdadisi)

Kayseri şehri gibi Kenz-i ulüm

Buldu bak şanına layık mekteb

Etti etfali talebkar-ı fünun

Kesb-i ulviyete saik mekteb

Tam tarihi yazıldı remzi

Oldu emsaline faik mekteb(1322)

Binanın zemin katı ile ikinci katı arasında bir konsol çıkması bulunmaktadır. Kuzey cephedeki revak düzenlemesi üzerinde yer alan konsolun ortasında, yanlardan korint başlıklı ve gövdesi yivli birer sütuncenin çerçevelediği bir kitabelik bölümü bulunmaktadır. Mehmet ÇAYIRDAĞ’a göre bu şiir giriş kapısı üzerinde mermer levhada yazılı iken kitabenin cumhuriyet döneminde sökülmüş olabileceğini belirtmiştir.(Fot.150) Lisenin ikinci katı 1915-1916 yılında tamamlanmış, ismi de “Sultani” olmuştur.²¹⁹ 1927 yılında “Kayseri Lisesi” adını almış ve faaliyete geçmiştir.²²⁰ İki katlı binanın ihtiyaca cevap vermemesi üzerine 1927 yılında ek binayapılmıştır. Lisenin batısında bulunan bu binaya koridor vasıtasıyla geçilmektedir Aynı yıl lisenin 20m. güneydoğusuna konferans salonu, yemek hane ve kütüphane salonları eklenmiştir.

Kayseri Lisesi kuruluşundan itibaren bölgedeki tarihi eserlerin toplandığı müze görevini de yaparak Kayseri müzeciliğinin temellerini oluşturmuştur.

Banisi : II. Abdülhamid

Sanatçı : Bilinmemekte

Malzeme : Lisenin yapımında kullanılan malzeme düzgün kesme taştır.

²¹⁸ Yusuf ÖZMERDİVENLİ, “Kayseri Lisesi’nin Kayserinin Eğitim Öğretim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Kayseri Lisesi 100. Yıl Şeref Belgeseli**, Kayseri, 1997, s. 105

²¹⁹ Mehmet ÇAYIRDAĞ, “Kayseri’de Sultan II . Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s. 57-58.

²²⁰ Ali Yeğen, **Kayseri’de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 171

Genel Tanım : Doğu batı istikametinde köşelerden çıkıntılı dikdörtgen bir plan arz eden yapının ana giriş kapısı kuzey cephenin ortasındadır. (Çizim 21)

Ana giriş kapısının önünde ikisi bağımsız ikisi de yarısı duvara bitişik olmak dört sütunun taşıdığı bir revak düzenlemesi cepheye hakim konumdadır.(Fot.151) Bu revak düzenlemesine simetrik olarak güney cephenin de yarım yuvarlak şeklinde dışa çıkıntı yaptığı görülür. Kuzeydeki ana giriş içerisinde simetriğinde güney cephe duvarına bitişik bir oda bulunmaktadır. Bu odanın her iki yanından üst kata çıkışı sağlayan merdivenler yer almaktadır. (Fot.152)

Doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı yapının dört köşesinde derslik olarak düzenlenmiş odalar birbirine simetrik olarak düzenlenmiştir. Yapının üç adet kapısı bulunmakta olup bunlar doğu, batı ve kuzey cephelerin tam ortasında yer almaktadır. Kuzey cephedeki kapının revak düzenlemesi haricinde diğer kapılardan hiç farkı yoktur.(Fot.153) Yine kuzey cephedeki çift kanatlı kapının üst kısmındaki yuvarlak kemerli pencere uygulaması diğer kapılarda da aynen uygulanmıştır. Yine üç giriş kapısının yanlarında yer alan birer pencere diğer pencere düzenlemelerine göre geniş ve yüksek tutularak simetri korunmuştur.

Kayseri Lisesinin zemin katında altı oda sınıf, ikisi depo, ikisi muavin odası, biri harita odası, biri öğretmenler odası ve memurlar odası olmak üzere on üç oda mevcuttur . Güneydoğu köşesinde yer alan sınıfın batısında tuvalet bulunmaktadır . Üst katta aynı simetride yapılmıştır. Revağın kuzeyinde yer alan çift kanatlı kapıdan girildiğinde simetrisinde bir muavin odası ve her iki yanında da yukarıya çıkışı sağlayan merdivenler bulunmaktadır

Ana giriş kapısı önünde dört sütun bağımsız ikisi yarım olarak duvarla bitişik altı sütun bulunmaktadır. Sütun başlıkları korint tarzındadır. Bu sütunların alt kısımlarının 40cm. kadarı sekizgen kaide üzerine oturmaktadır . Sütunlar aşağıdan yukarıya doğru daralmaktadır . Sütunlar tek parçadan oluşmaktadır . Revak düzenlemesi yanlardan açık olup sivri kemerlerle üst örtüyü taşımaktadır. Sivri kemerlerden kuzeydekiler, yanlardakilere nazaran daha geniş ve yüksek tutulmuştur . Yanlardaki sivri kemerler yine korint nizamdaki sütun başlıklarının beden duvarlarına bitişik olması ile sonlanmaktadır .(Fot.154) Kuzeydeki sivri kemerin kilit taşının üzerinde yine korint nizamın da bitkisel kompozisyon taş işlemdir .(Fot.156) Her iki yandaki kemerin kilit taşı üzerinde yine korint nizamında taş işlenmiş süsleme öbeği bulunmaktadır .

Kuzeydeki geniş ve yüksek tutulmuş sivri kemerin kilit taşı üzerinde yer alan süsleme öbeği yanlardakilerden farklıdır. Revakta yer alan kemerlerin köşeliklerinde kare bir kesme taş çıkıntı yaparak içerisine işlenmiş bitkisel bir kompozisyon görülmektedir. (Fot.157) Bu kompozisyonun ortasında bir çiçek motifi ile onun etrafını çevreleyen yapraklarla oluşturulmuş bezeme görülür. Kapını doğu ve batısında yuvarlak kemerli üçer pencere diğer pencerelere göre daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Doğru ve batısında dışa taşıntı yapan sınıfların ana girişe bakan cephelerinde ikişer sağır pencere yer almaktadır. Bu sınıfların kuzey cephelerinde yuvarlak kemerli pencerelerin altında konsollar bulunmaktadır.

Yapının doğu-batı doğrultusunda uzanan koridoru, üst örtüsü beden duvarlarından başlayan kirişler yardımıyla taşınmakta ve duvarlara ağırlık aktarılmaktadır.(Fot.158)

Yapının zemin katında toplam kırk dört pencere mevcuttur. Bunlardan dördü sağır pencere olup kuzey cephede doğu ve batıda köşelerde yer alan sınıfların revağa bakan yüzlerinde yer almaktadır. İkinci katı kuzey cephesinde bulunan revak düzenlemesi üzerinde üçgen alınlıklı bir düzenleme bulunmaktadır.(Fot.159)

3. 2. 4. Çeşmeler

3. 2. 4. 1. Talas Ali Saib Paşa Çeşmesi

Katalog No :3. 2. 4. 1.

Fotoğraf No :160-162

Çizim No : 22

Yapının Adı : Ali Saip Paşa Çeşmesi

Bulunduğu Yer : Talas İlçesinin Kçüköy Mahallesiinde Ali Saip Paşa Sokağı üzerinde, aynı adı taşıyan caminin²²¹ avlusunun kuzey batı köşesinde bulunmaktadır. (Fot.160)

Tarih Kitabı : Günümüzde kullanılmayan çeşme²²² Ali Saip Paşa tarafından H. 1304/ M. 1886 yılında inşa edilmiştir²²³.(Fot.161) Kitabeye göre;

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Neb-i cudü kerem cuy-huruşan-ıhimen

Ser'asker-i Ekrem "Ali Sa'ip Paşa"

Mühr-i kevser eltafinı icra eyler

Hak-ı Pakize intisabe iddia reva

İşte tarih-i selis aktıkça gürlər

²²¹ Ali Saip Paşa Caminin avlu kapısı üzerindeki kitabeye göre cami, H. 1305/M. 1887 tarihinde adı geçen şahıs tarafından inşa ettirilmiştir. Bkz. Kerim Türkmen, **a. g. m.** , s. 155-157

²²² Kerim Türkmen, **a. g. m.**, s. 161-162

²²³ Ali Sab Paşa Talas da doğmuştur . Talas'ın yerlisi olup serasker olduğu dönemde Talas da bir çok eser yapmıştır . Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte olup H. 1256/M. 1839 tarihin de mekteb-i Fünun-i Harbiye ye girmiş, adı geçen okulu bitirerek, Erkan-ı Harb sınıfından mezun olmuştur . H. 1290/M. 1873 yılında maraşal rütbesini almış Sırbistan savaşından sonra H. 1302/M. 1884 tarihinde seraskerliğe atanmıştır. H. 1309/M. 1891 yılının muharem ayının 15'inde kalp kırizi sonucu vefat etmiştir . Mezarı İstanbul da Sultan Mahmut Hanın Türbesinin bitişiğindedir . Geniş bilgi için Bkz. , Ahmet Nazif Efendi, **Kayseri Meşhurları**, s. 88

Tatlı su eyledi icra Ali Saip Paşa

Sene 1304

Banisi : Ali Saip Paşa

Sanatçı : Bilinmiyor

Malzeme : Çeşmenin ayna taşı, su yalağı ve kitabesinde mermer, diğer bölümlerinin tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım : Duvarlarla birlikte inşa edilen kemersiz çeşme 3. 38 m. yüksekliğinde 1. 65 m. genişliğindedir. (Çizim 22) Çeşmenin cephesi, yanlardan boydan boya duvar içerisine gömülü sütuncelerle sınırlandırılmış olup kemeri ve nişi bulunmamaktadır. Çeşme, en üst kısmında 0, 90 m. aşağısı basit bir silme kuşağı ile enlemesine ikiye bölünmüştür. Silme kuşağının hemen üstünde mermer kitabe mevcuttur. Silme kuşağının hemen altında aşağıya doğru daralan on altı adet sarkıt dikkati çekmektedir. Kitabe 0, 67x 0, 40m. ölçülerindedir. Kitabe üç yönde cepheden öne doğru çıkıntı yapan profilli yastıklarla çevrilmiştir. Bu yastıkların doğu yönündeki kısmı zaman içerisinde tahrip olmuştur.²²⁴

Çeşmenin saçak kısmı basit silmeler ile hareketlendirilmiştir. Yanlarda duvara gömülü sütunların saçak kısmına gelen bölümleri, basit şekillendirmeler ile sütun başlıklarına dönüştürülmüştür. Çeşmenin en üst kısmına, yağmur ve kar sularının daha kolay akması için harpuşa yerleştirilmiştir.

Çeşmenin tek lüleli ayna taşının etrafı açılmış çiçek motifleri ile süslenmiş olup, tam altına zemine gömülü küçük bir mermer su yalağı yerleştirilmiştir.(Fot.162) Süsleme olarak saçak kısmında, kitabenin etrafını çevreleyen yastıklardaki profilli silmeler ile kitabenin hemen altında yer alan sarkıtlar ve ayna taşı üzerindeki açılmış çiçek motiflerinden bahsedilebilir. Yapı orijinal hali ile günümüze ulaşabilmiştir.

²²⁴ Mustafa Denктаş, **Kayseri'deki Tarihi Su yapıları**, Kayseri, 2000,s.121.

3. 2. 4. 2. Talas Hacı Ahmet Efendi Çeşmesi

Katalog No:3. 2. 4. 2.

Fotoğraf No:163-164

Çizim No: 23

Yapının Adı: Hacı Ahmet Efendi Çeşmesi

Bulunduğu Yer: Talas İlçesinin Tabucak Mahallesinde Beydağı sokağı üzerinde bulunmaktadır.(Fot.163) Han Cami, çeşmenin güney doğusunda yer aldığından Han Cami Çeşmesi olarak da bilinmektedir. Çeşme bu sokak boyunca devam eden bahçe duvarı içerisine inşa edilmiştir.

Tarih Kitabı: Çeşme nişi içerisindeki kitabe sökülüş olduğundan kaynaklardan yararlanılarak altı satırlık kitabenin inşa tarihine değinilmektedir.(Fot.164)Kitabenin nerede olduğu bilinmemektedir. Çeşmenin merkezinde yer alan kitabe 0. 47x0. 48m. ölçülerindedir. Kitabenin yanlarında dekoratif amaçlı yastık kabartmalar gözükmektedir.

Çeşme nişinin zemini yakın bir tarihte yapılan onarımlar esnasında 30 cm. yüksekliğinde betonla doldurulmuş olup ortasında da 0. 50x0. 70m. ölçülerinde bir yalak açılmıştır.

H. 1303/M. 1885 yılında Hacı Ahmet Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Beş satırdan oluşan kitabe celi sülüs yazıyla yazılmıştır.

Arapça Yazılışı;

Okunuşu:

Es'adehu

Hacı Ahmet Efendi eyledi bu çeşmeyi inşa

Mücerred maksadı istihsal-i rızay-ı Kibriya

Abdest alup su içen kimseden

Bir fatiha ile üç ihlas ve dua eyler bir rica

Sene 1303 selase ve selase maye ve elf min ramazan

Anlamı:

“Mutlandırdı”

Hacı Ahmet Efendi bu çeşmeyi yaptırdı

Tek maksadı Allah’ın rızasını kazanmaktır

Abdest alıp su içen kimseden

Bir fatiha ile üç ihlas dua etsin diye rica eder

Sene 1303 binüçyüz Ramazan²²⁵

Banisi: Hacı Ahmet Efendi

Sanatçı: Bilinmiyor

Malzeme: Çeşmenin kitabesi mermer olup diğer bölümlerinde kaba yontu ve kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Genel Tanım: Duvarla birlikte inşa edilen tek cepheli eserin yüksekliği 3. 80 m. , genişliği 2. 35m. ve derinliği 1. 60 metredir. 0. 90m. derinliğindeki nişin üzerindeki yuvarlak kemeri, yanlardan kare kesitli yekpare kesme taş ayaklar üzerindeki basit tablalı başlıklara oturmaktadır. (Çizim 23)

Çeşme nişinin yarım kubbe biçimindeki küresel örtüsü taşların ışınsal olarak dizilmesiyle oluşturulmuştur. Çeşmede hiçbir süs unsuru yoktur. Birkaç kez onarım geçiren çeşme orijinalliğini kaybetmiştir.

Çeşmenin ilginç olan yönü, çeşmenin ayna taşına doğru her iki yönde daralması ile çeşme nişinin üzerindeki taşların radyal olarak yerleştirilmesidir. Aynı uygulama Gevher Nesibe Çeşmesi²²⁶ ve Göllü çeşmesinde de²²⁷ görülmektedir.

²²⁵ Mustafa Denктаş, **Kayseri ‘deki Tarihi Su Yapıları**, Kayseri, 2000, s. 118. ; Kerim Türkmen, “Talas’da Türk Devri Yapıları”, **Vakıflar Dergisi ...**; H. Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s. 167.

²²⁶ M.Denктаş, **a.g.e.**, s.58.

²²⁷ M.Denктаş, **a.g.e.**, s.41.

3. 2. 4. 3. Talas Meydan Çeşmesi

Katalog No:3. 2. 4. 3.

Fotoğraf No:165-167

Çizim No: 24

Yapının Adı: Meydan Çeşmesi

Bulunduğu Yer: Kiciköy Mahallesinde Ali Saip Paşa Sokağına girişin hemen sağında bulunan çeşme halen kullanılmaktadır. (Fot.165)

Tarih Kitabı: İlk inşasında bugün bulunduğu yerin 20 m. güneyinde yer almakta iken Talas Belediyesi tarafından 1968 yılında yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında ilk inşa edildiği yerden sökülerek bugünkü yerine taşınmıştır. Çeşmedeki üçgen alınlık içerisindeki kitabeye göre H. 1305/M. 1887 tarihinde Ali Saip Paşa tarafından babası İbrahim Efendi adına inşa ettirilmiştir. Kitabeye celi sülüs yazıyla yazılmıştır. (Fot.166)

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Valid-i Saib “Ali Paşa” şebhed leşkerleri

Bundan evvel kıldı rahmet – gah-ı Mevlaya nisab

Yadigar-ı mü’mine olsun deyü bu çeşmeyi

Yabdurub dehası nam itdi ila yevmi’l-hisab

Geldi balay-ı hakikatinden tarih için

Ayn-ı rahmet o yabdı İbrahim Efendi için savab sene 1305

Anlamı:

Serasker Ali Saip Paşa’nın babası

Bundan evvel Mevla’nın rahmetine sığındı

Bu çeşmeyi mü'minelere yadigar olsun diye

İnşa edip dahası ahiret gününe kadar ebedileştirdi

Geldi tarih için geçmişin hakikatinden

Bu rahmet gözü İbrahim Efendi için oldu sevap

Sene 1305²²⁸

Banisi: Ali Saip Paşa

Sanatçı: Bilinmemekte

Malzeme: Yığma duvar tekniği ile inşa edilen çeşmede kitabe, ayna taşı ve yalağı mermerden, diğer kısımları düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Genel Tanım: Meydan çeşmesi tek cepheli olup dikdörtgen prizmal gövdeli olarak düzenlenmiştir. (Çizim 24) Kuzeyinde yer alan bina ile bitişik durumdadır. Kayseri’de kemersiz olarak inşa edilen iki çeşmeden biriside bu çeşmedir.

Yüksekliği 5. 00 m., genişliği 3. 60 m. olup üzerinde ise üçgen alınlıkla sonlanmaktadır. Çeşme yanlardan 5 cm. öne doğru çıkıntı yapan yığma ayaklarla sınırlandırılmıştır. Ayakların kaide kısımları dışarı doğru genişlemektedir. Ayakların üzerinde silmeler olup her iki kenarından 3 cm. enindeki oymalarla hareketlilik kazandırılmıştır.

Ayakların kaide kısımları dışarı doğru genişlemektedir. Ayakların üzerinde silmeler olup her iki kenarından 3 cm. enindeki oymalarla hareketlilik sağlanmıştır. Bu oymalar alt ve üst kısımlarda içeri doğru yarım daire oluşturmuştur.

Ayaklar altta ve üstte cepheden taşıntı yapan silmelerle nihayetlendirilmiştir. Ayaklar ile üçgen çatının altında yatay olarak konulmuş simetrik taşların üzeri aynı şekilde oyulmuştur. Bu ayakların üzerinde ise üçgen alınlık kısmı bulunmaktadır. Alınlık kısmının saçak bölümü dışarı doğru değişik ölçülerde silmelerle tezyin edilmiş olup tam tepesine üç kademeli akroter konulmuştur.

Üçgen alınlığın tam ortasında çeşmenin 62x49 cm. ebadında mermer kitabesi yer almaktadır.(Fot.167) Mermer kitabe yanlarda “S” formu konsollar ile üst kısımda düz

²²⁸ Kerim Türkmen, “Talas’da Türk Devri Yapıları...**a. g. m.** , s163. ; Mustafa Denктаş, **Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar)**, Kayseri, 2000, s. 122. ; H, Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s. 172.

konsollarla çerçeve içerisine alınmıştır. Üst kısımdaki düz konsolun üzerine ise boydan boya stilize kenger yaprakları ile dış yanlarına sembolik vazolar işlenmiştir.

Kitabenin tam altında çeşmenin cephesine boydan boya yerleştirilmiş beş kademeden oluşan süsleme kuşağının ilki, bir düz silme kuşağıdır. Silmenin altında kare şeklindeki piramidal şerit, onunda altında bir düz silme kuşağı yer alır. Bu silmeninde altında birbiri içerisine geçmiş üç kademeli kalın dentikül motifleri(parmağa benzer motifler) yer almaktadır.

Çeşmenin ayna taşı, öne doğru taşıntı yapan ve üzeri silmelerle hareketlendirilen kahverengi bir taşla sınırlandırılmıştır. Bu sınırlamanın içinde kalan mermer ayna taşı üzerinde, tek lüle bulunmaktadır. Ayna taşının yanlardaki dekoratif ayakları üzerine oturan yuvarlak kemerin üzeri ortada birbirine yanaşan iyonik sütun başlıklarını andıran volütçüklerle süslenmiştir. Bununda üzeri üçgen alınlıkla son bulmaktadır. Bu volütlerin alt ve üst kısımları kenger yaprağı ile bezenmiştir. Kemer ve ayakların üzerinde silmelerle hareketlendirilmiştir. Ayna taşının altında tek delik bulunmakta olup burada tek musluk yer almaktadır. Ayna taşının hemen önünde bulunan mermerden küçük yuvarlak yalak zemine gömülü vaziyettedir. Çeşmenin doğusunda hayvanların su içmesi için yapılan büyük iki yalaktan birisi tahrip olmuş diğeri günümüze ulaşabilmiştir.

Süsleme olarak üçgen alınlığın tepesindeki taş akroter, saçak kısmındaki silmeler, kitabenin çevresindeki “S” konsollar, stilize kenger yaprakları, köşelerdeki vazolar, kitabenin altındaki beş kademeli süsleme kuşağı ile ayna taşının çevresindeki süslemelerden söz edilebilir.

Talas Meydan Çeşmesi, Ali Saip Paşa Çeşmesinde olduğu gibi düz cephe olarak düzenlenmiştir.²²⁹

²²⁹ M.Denktaş, **a.g.e.**,s.261.

3. 2. 4. 4. Talas Esmâ Hanım Çeşmesi

Katalog No:3. 2. 4. 4.

Fotoğraf No:168-169

Çizim No: 25

Yapının Adı: Esmâ Hanım Çeşmesi

Bulunduğu Yer: Kiciköy Mahallesi, Ali Saip Paşa Sokağının bittiği yerin hemen sağındaki çukur içerisinde yer almaktadır.(Fot.168)

Tarih Kitabı: Çeşme nişi içerisindeki inşa kitabesine göre, eser Ali Saip Paşa tarafından, annesi Esmâ Hanım için H. 1305/ M. 1887 yılında yaptırılmıştır.(Fot.169)
Ayna taşının 20 cm yukarısında bulunan üç satırlık kitabe 49x59 cm ölçülerinde sülüs hatla yazılmıştır.

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Mader-i Saip Ali Paşa sebil-hanelerinden

hak yolunda yabdi halledühü²³⁰ Ba'de'l-intikal

teşnegan içtikçe su²³¹ Müminler aldıkca vuzu

eylesinler ruhuna bir rahmetle birlikte seyr-i cemaal

hameden muhtar efendi bi-düş tarih-i tamam

²³⁰ Arapça gramere göre buradaki “halledühü” kelimesi bir hanım olan Esmâ Hanım’dan bahsettiğine göre “halledaha” olması gerekir. Geniş bilgi için bkz. Kerim Türkmen, **a. g. m.** , s. 162.

²³¹ Bu mısra Türk insanının bütün insanlara sevgi ve saygı beslediğinin, onları kucakladığının güzel bir delilidir. Çünkü bu mısra Talas’da o dönemde oturan Rum ve Ermeni azınlığın da su içebileceği belirtilmiştir. Müslümanların ise abdest alabilecekleri ifade edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Kerim Türkmen, **a. g. m.** , s. 162.

kıldı esma hanım icra beldeye ma-i zulal

Sene 1305

Anlamı:

Saip Ali Paşa annesinin sebil hanelerinden hak yolunda

Yaptı ölümünde sonra daim kılsın diye

Susayan inananlar su içtikçe, müminler aldıkça Abdest

Eylesinler ruhuna rahmetler birlikte seyr-i cemal

Muhtar Efendi tam tarihini düştü, ücra beldeye temiz

Sene 1305²³²

Malzeme: Çeşmenin ayna taşı ve kitabesi mermer, diğer bölümlerinde kaba yonu ve kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Banisi: Ali Saip paşa

Sanatçı: Kitabeyi Muhtar Efendi Yazmıştır.

Genel Tanım: Çeşme dikdörtgen prizmal gövdeli olup güney ve batısında yer alan yapılara bitişik olarak inşa edilmiştir. Tek kemerli olan çeşmenin yüksekliği 3. 06 m. genişliği 2. 55m. ve derinliği 1. 56m. ölçülerindedir. (Çizim 25) Hafif basık yuvarlak kemeri yanlardan tek sıra taşlardan örülmüş yığma ayaklar üzerine oturmaktadır. Çeşme nişinin içerisi, kemerin oturduğu üzengi noktasının hemen altından başlayan ve zemine kadar inen 22cm. kalınlığındaki duvarla kademelendirilmiştir. Bu duvar yakın bir tarihte örülmüş olup üzerindeki ayna taşı hafif güneye kaydırılmıştır. Mermer ayna taşının çevresi bitkisel çiçek motifleriyle süslenmiştir. Bu bezeme dışında çeşmede başka süsleme yoktur. Ayna taşının üzerinde tek bir musluk delik vardır ancak musluk yoktur.

Çeşme birçok defa onarım geçirmiştir. Bu sebeple orijinal halini kaybetmiştir. Ancak günümüze sadece ayna taşı ve kitabesi ulaşabilmiştir. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

²³² Kerim Türkmen, **a. g. m.** , s. 162.

3. 2. 4. 5. Seyit Gazi Mahallesi Çeşmesi

Katalog No:3.2.4.5.

Fotoğraf No:170-174

Çizim No: 26

Yapının Adı: Seyit Gazi Mahallesi Çeşmesi

Bulunduğu Yer: Seyit Gazi Mahallesi Dinçtürk Sokağı üzerinde bulunan eser halen kullanılmaktadır. (Fot.170)

Tarih Kitabı: Kemer üzerinde bulunan kitabeye göre çeşme H. 1322/M. 1904 senesinde inşa edilmiştir.(Fot.171) Kemerin kilit taşının hemen üzerinde 60x40 cm ebatında inşa kitabesi bulunmaktadır.

Arapça Yazılışı:

Okunuşu:

Damla damla göl olup ab-ı sehay-ı ehl-i cüd
Eyledi icra bu dil-cuy-ı çeşmeden azb-ı Fırat
Yazdı tarihi gühr atışlarına rey su gibi
Sende iç bu çeşmeden be afiyet ab-ı hayat
Sene H. 1322/M. 1904²³³

Anlamı:

Bulutlardan damla damla akan tatlı su cömertçe göl oldu
bu gönül çeken çeşmeden akan tatlı su
su sayan cevhere tarih yazdı nehir suları gibi
sende bu çeşmeden su içki

²³³ M. Denктаş, **Kayseri Tarihi Su Yapıları**, Kayseri, 2000, s. 132.

sağlık ve hayat suyu olsun

M. 1904²³⁴

Malzeme: Kitabesi mermer olup diğer kısımlar düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Genel Tanım: Çeşme 3.90 m. yüksekliğinde, 3.90 m. genişliğinde ve 1.78 m. derinliğindedir. (Çizim 26) Çeşme nişi ise 1. 30 m. derinliğindedir. Üzerini örten profilli yuvarlak kemeri, yanlarda kesme taştan örülmüş ayaklar üzerindeki profilli başlıklara oturmaktadır. Kemerin oturduğu başlıkların 65 cm. yukarısında profilli kenar silmeleri saçak kısmında da devam eder. Çeşmenin kuzey duvarının önü yan tarafa bina yapılmasından dolayı zeminden yukarı doğru 2. 65 m. yüksekliğinde kapanmıştır. Bu yüzden kuzeydeki kenar silmesinin alt kısmı kısmen görülememektedir.

Kitabenin her iki tarafına simetrik olarak birer adet gülbezek motifi yerleştirilmiştir.(Fot.172) Bunların üzeri açılmış çiçek motiflerinden oluşan bitkisel kompozisyon ile tezyin edilmiştir. Ayna taşı üzerinde iki adet delik bulunmaktadır.(Fot.173) Ayna taşının hemen üzerinde tek musluk bulunmakta olup tesisat açıktan dolaşıldığı için güzel bir görüntü arz etmemektedir. Çeşme nişinin güneyinde bir adet seki dikkati çekmektedir.

Çeşmenin tam tepesinde köşk minare yer almakta olup buraya batı yöndeki oniki basamaklı bir merdiven yardımıyla çıkılmaktadır. (Fot.174)

Köşk minarenin yüksekliği 4. 75 m. , eni 1. 10 m. ölçülerindedir. Kesme taş ile inşa edilen minare, sekizgen formlu dört adet ayak üzerine oturmaktadır. Baklava motifleri işlenmiş olan ayak başlıkları dekoratif kemerleri taşımaktadır. Bütün cephelerde ayakları birbirine bağlayan dekoratif kemerlerin üzerine, kabartma olarak birer adet servi ağacı motifi işlenmiştir. Köşk minarenin külahının sekizgen bir kaidesi olup üst kısmı tahrip olmuştur. Bunlardan ötürü bu bölüm saçla kapatılmış ve tepesine de bir alem yerleştirilmiştir.

Çeşme onarım geçirmiş olmakla birlikte orijinal seki ve su yalağı tahrip olmuştur.

Süsleme unsuru olarak kemer, kenar, saçaktaki profilli silmeler, kitabenin her iki yanında gül bezekler ve köşk minarenin sütun başlıklarındaki baklava motifi ve bu

²³⁴ H. Erkiletlioğlu, **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri, 2001, s. 179.

başlıkları birbirine bağlayan dekoratif kemerler ve üzerindeki selvi ağacından bahsedilebilir.

Çeşmenin üzerindeki köşk minarenin çeşmenin yapılış tarihinden daha önceki bir tarihte yapıldığı ve bugün bulunduğu yere nakledildiği bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir. M. Denктаş bu görüşe katılmamakla birlikte çeşme ve minarenin aynı dönem eseri olduğunu belirtmiştir.²³⁵

Kayseri içerisinde bulunan köşk minareli çeşmelerden birisini de Seyit Gazi Mahallesi Çeşmesi ihtiva eder. Çeşme halen kullanılmaktadır.

²³⁵ M. Denктаş, **a. g. e.** , s. 132.

3. 2. 5. Hamamlar

3. 2. 5. 1. Talas Ali Saib Paşa Hamamı

Katalog No :3.2.5.1.

Fotoğraf No :175-183

Çizim No : 27-28

Yapının Adı : Ali Saib Paşa Hamamı

Bulunduğu Yer : Talas ilçesinde Harman Mahallesi de Müsteşar Sokağı üzerinde Han Caminin 30m kadar kuzeyinde bulunan hamam halen kullanılmaktadır. (Fot.175)

Tarih Kitabı :Hamamın hiçbir yerinde yapım kitabesi bulunmamaktadır. Ali Saib Paşa tarafından yaptırılmış olduğunu gösteren H. 1307/M. 1889 tarihli vakfiye VGM. arşivindedir .²³⁶ Ayrıca H. 1318/M. 1900 tarihli Ankara vilayeti Salnamesi Defterinin Kayseri ile ilgili bölümünde, “...Yine o sene (H. 1305/M. 1887) zarfında Talas Karyesinde Serasker merhum Ali Saib Paşa tarafından müceddeden ve muntazam bir cami-i şerif ile bir su mahzeni ve bir hamam inşa kılınmış ve Harman Cami-i Şerifine de bir minare yapılmıştır...” yazılıdır.²³⁷

Banisi : Ali Saip Paşa

Sanatçı : Bilinmiyor.

Malzeme :Kesme taş malzeme kullanılmıştır . (Fot.176)

Genel Tanım : Hamam güney kuzey istikametinde uzanmakta olup ilk yapıldığı planı üç eyvanlı ve iki halvetten oluşmakta iken son onarımlarda doğu eyvanın batı kısmına duvar örülerek soğukluk kısmından bir kapı açılmıştır. (Çizim 27-28)Yine batı eyvanın doğu kısmına duvar örülmüş fakat tamamiyle kapatılmayıp kuzey yönünden bir kapı açıklığı bırakılmıştır. Günümüzde ise ilk yapılmış olunan orijinal planına dönmüştür. Hamamdaki mekanlar kuzeyden güneye doğru sırasıyla, hamama girişi sağlayan ön

²³⁶ V. G. M. arşivindeki 586 numaralı defterin 240. sayfasının 240. sırasındaki vakfiyede hamamdan şu şekilde bahsedilmektedir . “...Medine-i Kayseriyye’ye tabi Talas Kasabasında Han mahallesinde vaki bir taraftan Protestan Mektebi ve etrafı selalesi tarik-i mahdüt tarbian 640 mira arsada mebn-i iki halvet ve oniki kurnayı ve müstemilat-ı saire-i malüme-yi havi bir bab hamam ve suyu hamam-ı mezkûre cereyan itmek üzere taştan kesme kiber bir kıt’a su mehzenini...” .

²³⁷ Mustafa Denктаş, **Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları (Çeşmeler, Hamamlar)**, Kayseri, 2000, s. 224.

bölüm, iki bölümden oluşan soyunmalık, sıcaklığa geçişi sağlaya koridor, sıcaklık, tuvalet, su deposu ve külhan kısmı olarak sıralanmıştır.²³⁸

Giriş, kuzey cephenin ortasından açılan düz lentolu bir kapıdan sağlanmaktadır . Buradan girildiğinde 4. 07 x 5. 47 m. ölçülerinde bir mekan bulunmaktadır . Bu mekanda kuzeyde bir doğu da iki dikdörtgen formlu pencere ile aydınlatılma sağlanılmıştır.

Sonradan yapıldığı anlaşılan ikinci kata batısında yer alan demir bir merdiven vasıtasıyla çıkılmaktadır.(Fot.177) Bu mekanın güney cephesine açılan basık kemerle 1. 18 m. enindeki bir kapı ile soyunma kısmına geçilmektedir .

Beşik tonozlu olarak düzenlenmiş olan soyunmalık kısmı orijinalinde doğu ve batı istikametinde uzanırken zaman içerisinde yıkılınca içeri doğru alınmıştır. Böylece küçülen soyunmalık kısmının duvar kalıntıları batı yönde bulunan bahçe içerisinde yer almaktadır.²³⁹

Hamamın soyunmalığı farklı ölçülerdeki iki bölümden oluşur. Kuzeydeki ilk soyunma mekanı 5. 15 x 4. 45 m. ebatlarında olup üzeri kuzey-güney istikametinde uzanan beşik tonozla örtülmüştür. Bu mekanın doğu yönüne dikdörtgen formlu iki, batı yöne kare formlu bir pencere açılarak aydınlatılma sağlanmıştır. Bu mekan güney cephede 1. 35 m. genişliğinde ve üzeri beşik tonozla örtülü ikinci bir mekanın eklenmesiyle genişletilmiştir. Bu mekanında doğusuna açılan dikdörtgen formlu pencere ile aydınlatılmıştır. Bu mekan güney cephesinde hafif batıya kaydırılmış kapı vasıtasıyla sıcaklık kısmının doğu eyvanına geçilir. 4.25 x 3.22 m. ölçülerindeki bu bölümün üzeri de doğu batı yöndeki beşik tonozla örtülmüştür. Bu tonozun tepesine açılan yuvarlak formlu bir adet ışık gözü ve doğudaki dikdörtgen formlu pencere ile mekan aydınlanmaktadır. İki bölümden oluşan soyunmalık kısmında soyunma kabinleri yoktur.

Hamamın soğukluk kısmı yoktur. Orta kısımdaki soyunmalığın batı cephesindeki kapıdan koridora girilmektedir.(Fot.178) Doğu –batı yönünde beşik tonozla örtülü olup tonoz sırtındaki ışık gözünden aydınlatılma sağlanmıştır. Bu dar koridorun güney cephesinin batı ucuna açılan ikinci bir kapıdan sıcaklığa geçilmektedir.(Fot.179)Üç eyvan ve iki halvetten oluşan sıcaklığın üzerini oval bir kubbe örtmektedir. Kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmış olup üç sıra halinde açılan 16 ışık gözü tarafından

²³⁸ Mustafa Denктаş, **a. g. e.** , s. 224

²³⁹ Kerim Türkmen, “ Talas’da Türk Devri Yapıları”, **Vakıflar Dergisi**, C. 26, Ankara, 1997, s. 161.

aydınlatılma sağlanmıştır.(Fot.180) Kubbenin tam altında 0. 33 m. yüksekliğinde sekizgen göbek taşı yer almaktadır. Sıcaklığın doğu ve batı cephelerinde bulunan eyvanların içerisinde 0. 88. m. genişliğinde 0. 20 m. yüksekliğinde sekiler yer almaktadır. Sıcaklığın güney cephesinin tam ortasında 4.34 x 3.22 m. ölçülerindeki ana eyvan yer almaktadır. Eyvanın üzeri doğu-batı yönde beşik tonozla örtülü olup tonozun tepesindeki bir ışık gözüyle aydınlatılmaktadır. Diğer iki eyvan da yine beşik tonozla örtülü olup tepesinde ışık gözü bulunmaktadır.(Fot.181) Eyvanın güney cephesi ortasına açılan 0. 58 m. genişliğindeki açıklık ile su deposu irtibatlandırılmıştır. Eyvan üç yönde 0. 98 m. genişliğinde , 0. 20 m. yüksekliğinde sekilerle çevrilerek bunların üzerine dört adet kurna yerleştirilmiştir. Bu kurnalar orijinal olmayıp üzerine kabartma olarak lale motifleri işlenmiştir.

Sıcaklığın güney doğu ve güney batı köşelerine simetrik olarak açılan köşe kapılarından halvetlere girilmektedir. İki halvette birbirinin tam olarak simetriğidir. 3. 60 x 3. 60 m. ölçülerindeki her iki halvetin üzerleri kubbe ile örtülmüştür. (Fot.182) Kubbelere geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Her iki halvetinde kubbelerinin ortasına yedişer adet ışık gözü yerleştirilerek aydınlatılma sağlanmıştır. Halvetlerin kapı açıklığı haricindeki bütün cepheler 0. 90 m. genişliğinde ve 0. 20 m. yüksekliğindeki sekilerle çevrilmiştir. Bu sekiler üzerinde dörder adet kurna bulunmaktadır.

Hamamın bütün kısımlarının zemini ile duvarların 1. 30 m. kadar olan bölümlerin tamamı mermerle kaplanmıştır. Hamamın kurnalarının çoğunluğu orijinal olup ayna taşları yoktur.²⁴⁰

Sıcaklığa girişi sağlayan batıdaki ikinci kapının batısında tuvalet ve tıraşlık kısmına girişi sağlayan kapı yer almaktadır.(Fot.183) Sıcaklık kısmından direkt tuvalet ve tıraşlık kısmına geçilmesi oldukça ilginçtir. 1. 35 m. genişliğinde ince uzun bir hol olarak düzenlenen tuvalet ve tıraşlık kısımlarının üzeri beşik tonozla örtülüdür. Tonozun üzerine üç adet yuvarlak ışık gözleri yerleştirilmiştir.²⁴¹

Hamamın su deposu ve külhan bölümü güney cephesi boyunca uzanmaktadır. Su deposunun üzeri güney kuzey yönünde uzanan beşik tonozla örtülmüştür. Su deposunun güneyindeki külhan kısmı da orijinallliğini kaybetmiştir. Külhanın doğusundaki

²⁴⁰ Günümüzde hamamın işletmesini yapan Ferhat Yeşil, soyunma mekanının duvarları içerisinde tüteklerin olduğunu ve kışın bu tüteklige açılan bacaya soba borularını bağladıklarını ifade etmiştir. Bkz. M. Denктаş, **a. g. e.** , s. 227.

²⁴¹ K. Türkmen, **a. g. m.** s. 161.

merdivenle hamamın üst katına çıkılmaktadır. Hamamda kullanılan sıcak su modern tekniklerle ısıtılmaktadır. Orijinal su yolu ihtiyaç duyulduğunda hamamın su ihtiyacını karşılayabilmektedir. Hamamın kanalizasyonu güney batı yönde kapalı bir kanaldan akmaktadır.

Hamam orijinal halini yitirmiş olup bazı bölümleri yıkılarak küçülmüş, yeni bölümler inşa edilmiş ve bazı kısımlar da fonksiyonlarını kaybetmiştir. Bugün hamama girişi sağlayan kuzey yöndeki girişi yapıya bilinmeyen bir tarihte yapılan onarımlar esnasında eklenmiş olmalıdır. Doğu cephede bu ön mekan ile soyunmalık kısmı duvarları arasındaki malzeme farkı bizim görüşümüzü doğrulamaktadır. Soyunmalık bölümünün doğu yönündeki duvarın çok düzgün olarak örülmesine karşılık, batı yönündeki duvarın moloz taşlarla gelişigüzel görülmüş olmasıdır.

Halen soyunma mekanı olarak kullanılan güneydeki bölümün, fonksiyonu da yapılan onarımlar sırasında değiştirilmiştir. Bu bölümün batı duvarının kalınlığı ile aynı mekanın diğer cephesinin duvar kalınlıklarının farklı ölçülerde bulunması, batı yönündeki ince duvarın sonradan örüldüğünü akla getirmektedir.

Bu bölümün duvarları içerisinde tütekliklerin bulunması bu görüşümüzü desteklemektedir. Bilindiği üzere Anadolu'daki Türk Hamamlarında soyunma kısmında tüteklik bulunmaz. Kanaatimizce, günümüzde soyunmalık olarak kullanılan bu bölüm orijinalinde sıcaklığa açılan bir eyvandı. Soyunma kısmının batı cephesinin yıkılması ile daha sonraki onarımlar esnasında küçülmesi sonucu, soyunma kısmı ihtiyaca cevap vermiştir.

3.2.6. Saat Kuleleri

3.2.6.1. Saat Kulesi

Katalog No : 3.2.6.1.

Fotoğraf No : 184-193

Çizim No : 29

Yapının Adı : Saat Kulesi

Bulunduğu Yer : Şehrin Cumhuriyet Meydanında(Eski Sarayönü) bulunmaktadır.
(Fot.184)

Tarih Kitabı : Kule ve muvakkithanenin yapıldığına dair Mevlevi Şeyhi Ahmed Remzi Dede (Akyürek) aşağıdaki şiiri tarih düşürmek üzere yazmıştır .

Gerekli Kayseri Şehrinde bir ziba çalar saat

Münebbih olmağa evkat-ı halkı rüz_u şeb hala

Cenab_ı Mir Haydar bende-i şah-ı keremperver

Muvaffak oldu olsun kad-ı cahı an-ba-an bala

Mücevher saatte benzetti Remzi yazdı tarihin

Yapıldı mevkiinde saat-hane pekalla 1322 (M. 1906)²⁴²

O tarih de Kayseri Mutasarrıfı olan Haydar Bey’in desteği ile yapımına başlanan saat kulesi ve muvakkithane bizzat Şeyh İbrahim Efendinin (Belediye Reisi) nezareti altında tamamlanmıştır. Kulenin ustası Tavlusunlu Salih Usta olup yapı 26, 00 liraya mal olmuştur.²⁴³

Başlangıçta vakit tayini için “Muvakkithane” olarak kullanılan saat kulesinin bitişiğindeki kare planlı oda, daha sonraları Anadolu ve Rumeli müdafaa-ı hukuk Cemiyeti Kayseri şube merkezinde Heyet-i Temsiliye’nin toplantı yeri olarak kullanılmıştır.

Son yıllarda çeşitli kuruluşlara tahsis edilen Muvakkithane odası önceki yıllarda Milli Mücadeleye ait resimler ve malzemelerin teşhir edildiği küçük bir müze haline

²⁴² M. Çayırdağ, “Kayseri’de Sultan II. Abdülhamit Dönemi Bina ve Kitabeleri”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s. 58.

²⁴³ H. Erkiiletlioğlu, **Osmanlı Zamanında Kayseri**, Kayseri, 1996, s. 236.

getirilmiştir. ²⁴⁴ 13 Ekim 1924 yılında Atatürk'ün Kayseri'ye ikinci gelişinde eşi Latife Hanım ile muvakkithanede oturmuş halkın sorunlarını dinlemişlerdir. ²⁴⁵

Banisi : Kayseri Mutasarrıfı Haydar Bey'in desteği ile yapılmıştır.

Sanatçı : Tavlusunlu Salih Usta

Malzeme : Düzgün kesme taş malzemeden yapılmış .

Genel Tanım : Halk arasın da “Saathane” olarak isimlendirilen Saat Kulesinin dört cephesi de “Bernhard Zacharia Thurmuhren Fabrik Leibzig no:3509 markası taşıyan saatlerle saçtan prognit şeklinde yapılmış çatının üzerinde, esen rüzgarın yönünü gösteren ok işaretli bir çubuk ve yönleri gösteren yazılar “şark, garb, cenup, şimal” yazılı dört çubuk ve bunların ortasında rüzgar yönünü gösteren ok işareti vardır . Saathane tepesinde bulunan çan, saat başlarında ve çeyreklerde çalmaktadır. Her birinci çeyrekte bir, yarım saatte de iki, üçüncü çeyrekte üç, saat başlarında ise dört defa vurarak saat kaçta ise dört'e ilave etmekte idi . Saat haftada bir kurulmakta idi. ²⁴⁶ Saat kulesi kare planlı düzenlenmiş olup batı cephesinde bulunan yuvarlak basık kemerli bir kapı vasıtasıyla kuleye çıkılmaktadır.(Fot.185) (Çizim 29) Kuleye bitişik olarak yapılan küçük muvakkithane odasının kuzey tarafında küçük bir giriş kapısı bulunmaktadır. Küçük odanın her cephesi üçgen alınlıklı olarak düzenlenmiştir. (Fot.186) Bu bölümün üzeri oluklu saç ile örtülü olup geçmiş zamanda muvakkithane(Güneşe bakılarak namaz vakitlerinin belirlendiği yer) olarak kullanılmıştır.(Fot.187) Yaklaşık 15 m. yüksekliğindeki kule enine silmelerle üç bölüme ayrılmıştır. Her bölümün arasına konsollarla tüm cepheleri çevrelemektedir. En üst bölümün ortasında dört köşede saatler bulunmaktadır. Bunun üzerindeki sivri piramidal külah kısmında dikdörtgen açıklık olup içinde saatin çanı bulunmaktadır. Külahın üzeri alüminyum saçla örtülüdür. Kuleye, minareye çıkışta olduğu gibi dolambaçlı merdivenle çıkılmaktadır. (Fot.188)

Muvakkithane kısmının giriş kapısı yuvarlak basık kemerli ve dışa taşkın silmelerden oluşan bir düzenlemeye sahiptir.(Fot.189) Girişin her iki yanına dekoratif sütunlar duvardan hafif çıkıntılı olarak yer alır. Dekoratif sütunların altta kaide kısmı ve üstte de sütun başlığı bulunmaktadır. Ayakların gövde ve her iki uç noktalarında çiçek motifi

²⁴⁴ Abdullah Satioğlu, “Kayseri”, **Kayseri Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, s. 393.

²⁴⁵ Hakkı Acun, “Anadolu Saat Kuleleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. 10, Ankara, 1999, s. 474. ;Yusuf Özmerdivenli, “Saat Kulesi”, **Kayseri Lisesi 100. Yıl Şeref Belgesi**, Kayseri, 1997s. 144.

²⁴⁶ H. Erkiletlioğlu, **Kayseri Yakın Tarihinden Notlar**, Kayseri, 1998, s. 28.

taşa işlenmiştir.(Fot.190) Girişin üzerinde yer alan yuvarlak kemerin kilit taşında kenger yaprağından oluşan küçük bir konsol çıkması bulunmaktadır. (Fot.191)

Muvakkithane girişinin her iki yanında sivri, doğu ve batı cephelerde de birer adet yuvarlak kemerli pencere düzenlemesi yer almaktadır.(Fot.192) Toplam dört adet olan bu geniş pencerelerin ahşap çerçeveleri de kuzeydekiler sivri, doğu ve batıdakiler de yuvarlak düzenlenmiş olması yönüyle farklılık gösterir. Muvakkithane odasının doğu ve batısında yer alan üçgen alınlık kısmında yuvarlak pencere düzenlemesi bulunur.

Muvakkithanenin güney cephesinde kulenin hemen önünde yedi basamakla bodrum kata inilmektedir.(Fot.193) Kare planlı kulenin ilk iki bölümünün kuzey cephesinde iki mazgal pencereye yer verilmiştir. Saat kulesine giriş kulenin batı cephesindeki basık yuvarlak kemerli kapıdan sağlanmaktadır.

3. 2. 7. Kütüphaneler

3. 2. 7. 1. Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi

Katalog No :3.2.7.1.

Fotoğraf No :194-196

Çizim No : 30

Yapının Adı : Reşit Akif Paşa Kütüphanesi

Bulunduğu Yer : Kütüphane Yeni Mahalle’de bir okul bahçesi içerisinde bulunmaktadır. Bu gün Türk Hava Kurumunun deri toplama deposu olarak kullanılmaktadır. (Fot.194)

Tarih Kitabı : Kütüphane giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre; H. 1323 M. 1905 yılında Reşit Akif Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.²⁴⁷(Fot.195)

Malzeme : Bölgenin yapı özelliğine uygun olarak düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Banisi : Kitabeden anlaşıldığı kadarıyla Reşit Akif Paşa tarafından inşa ettirilmiş olmalıdır.

Sanatçı : Bilinmemektedir.

Genel Tanım : İki katlı olarak düzenlenmiş olan kütüphane sekizgen bir plana sahiptir. Alt kata kuzey yöndeki düz lentolu basık kapıdan girilir.(Fot.196-197) İç kısmı basık tutulmuş olup doğu-batı istikametinde atılan sekiz adet ahşap sütunun taşıdığı kirişleme bir tavanla örtülüdür. (Çizim 30) Batı cepheye açılan pencere vasıtasıyla bu bölümün aydınlatılması sağlanmıştır. Asıl kütüphane bölümü olan üst katın doğusunda çevresi silmelerle hareketlendirilmiş olan giriş kapısı bulunmaktadır. Buraya altı basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Basık, yuvarlak kemerli girişin dışında sekizgen planın her cephesine sivri kemerli pencereler açılmıştır. Pencerelerin köşeleri plastırlarla dışa taşıntı yaparak çerçeve oluşturulmuştur. Plastırların üst kısmındaki saçığın eteklerine her köşeye birer adet gelecek şekilde konsollar konulmuştur. Çatının 0, 50 m. aşağısı cephelerin tamamını dolaşacak şekilde üç sıra silme ile süslenmiştir. Her cepheyi dolaşan bu silme ile saçak kısmı arasında kalan alan içerisine ikişer adet kartuşlar

²⁴⁷ Bahtiyar Eroğlu “Kültür Yapılarımızdan Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi ve Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi”, **Erciyes Dergisi**, Sayı 269, Mayıs 2000, s.2.

kabartma olarak işlenmiştir. Üzeri düz tavanlı olup plana uygun olarak sekizgen kırma bir çatı ile örtülüdür. Kütüphane içerisi 4, 75 m. çapında olup üzeri ahşap bir tavanla örtülüdür.²⁴⁸

²⁴⁸ Mustafa Denktaş, “Pınarbaşı’ndaki Türk Devri Yapıları”, **a.g.m.**, s. 85.

3.3. Askeri Mimari

3. 3. 1. Develi Askerlik Şubesi (Hükümet Konağı)

Katalog no: 3.3.1

Fotoğraf No: 198-201

Çizim No:

Bulunduğu yer: Develi Merkez (Everek) Elbiz Caddesi

Tarih Kitabı: Askerlik Şubesi üzerinde inşa tarihi ve banisini veren herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Güney cephede giriş revağının üst kat duvarı üzerinde kitabe için hazırlanmış taş panonun, üzerine kitabe hak edilmemiştir. Yapının ikinci katında bugün mevcut olmayan üçgen alınlığın ortasında, taş madalyon içerisinde II. Abdülhamid'e ait tuğra ikinci kat balkonunun demir korkuluğu üzerine konmuştur.

Malzeme: Düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Banisi: Bilinmiyor

Sanatçı: Bilinmiyor

Genel Tanım : Askerlik Şubesi²⁴⁹ iki kat ve bir bodrumdan oluşmaktadır. Konak tamamen kesme taştan inşa edilmiş olup üzeri kırma çatıyla kapatılmıştır (Fotoğraf 198).

Askerlik Şubesi iki kat ve bir bodrumdan oluşmakta olup doğu-batı yönünde uzanan bir arazi üzerine inşa edilmiştir.

İki kattan oluşan Askerlik Şubesi'nin doğu ve batı cepheleri altı üstlü açılan altışar yuvarlak kemerli pencere ile hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 199). Kuzey cephe, giriş kısmının doğu ve batısına açılan altı üstlü yerleştirilmiş on iki adet yuvarlak kemerli pencereyle boşaltılmıştır. Güney cephe aynı zamanda revaklı giriş kapısının da bulunduğu cephedir. Giriş kapısı cephenin tam ortasında yer almakta olup kapıya batı tarafında bulunan beş basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Kapının önüne iki yekpare sütun tarafından taşınan revaklı bir balkon yapılmıştır. Bu uygulama ikinci

²⁴⁹ Günümüzde Milli Savunma Bakanlığı tarafından Askerlik Şubesi olarak kullanılan yapının izin alınamamasından dolayı röleve planı çıkartılamamış ve yapının iç mekanından fotoğraf çekilememiştir.

katta da tekrarlanmıştır. Orijinalde neo-klasik bir üslupla ele alınan üçgen alınlıklı bir çatıyla sonlandırılmaktaydı (Fotoğraf 200). Fakat günümüzde bu üçgen alınlıklı kısım yıkılmıştır. Alınlığın ortasında bulunan taş madalyon içerisinde ki II. Abdülhamid'e ait tuğra ikinci kat balkonunun demir korkuluğu üzerine konmuştur (Fotoğraf 201). İkinci kat balkonunun, içeriye girişi sağlayan düz lentolu kapısının üzerinde kitabe yazılması için düşünülmüş, fakat yazılmamış kitabe panosu bulunmaktadır. Revaklı giriş kapısının doğu ve batısına cephe yüzeyinden taşıntı yapan yuvarlak kemerli üçer adet pencere açılmıştır. Birinci kat pofilli bir silme kuşağıyla ikinci kattan ayrılmaktadır. Bu silme kuşağı cephe köşelerinde sonlanmaktadır. Cephe köşeleri cephe yüzeyinden taşıntı yapan bir plaster şeklinde tasarlanmıştır. İkinci kat balkonunun doğu ve batısına yuvarlak kemerli üçer adet pencere açılarak alt katla uyum sağlanmıştır. Cephenin saçak kısmını üç kademeli profilli bir silme kuşağı dolanmaktadır.

Askerlik Şubesi'nin iç mekânına birinci kattaki revaklı kısımda bulunan yuvarlak kemerli kapıdan girilmektedir. İç mekânın giriş katında yer alan odaların tavanları ahşap tavan olarak tasarlanırken, zemin beton malzemeye inşa edilmiştir. Giriş katı cephe duvarları üzerine açılan yuvarlak kemerli pencerelerle aydınlatılmaktadır. Bu mekânda giriş kapısının bulunduğu aks üzerinde yer alan iki merdivenle üst kata çıkılmaktadır.

Askerlik Şubesi'nin ikinci katında bulunan odaların üzerleri ahşap tavanla örtülmüştür. Bu katın zemininde de ahşap döşeme kullanılmıştır.

Şubenin birde bodrum katı bulunmaktadır. Bodrum kat bir dönemler hapisane olarak kullanılmıştır²⁵⁰. Günümüzde bodrum kat kum doldurulmuştur.

Askerlik Şubesi'nin cepheleri üzerinde saçak ve iki kat arasını dolaşan silme kuşaklarından başka herhangi bir bezeyici öge bulunmamaktadır.

Giriş revağı üzerinde, günümüze ulaşamayan neo-klasik tarzla ele alınan üçgen alınlıklı çatının bir benzer örneğiyle Kayseri Lisesi'nin ikinci katı (1915)²⁵¹(Fot.159) giriş revağının çatı kısmında karşılaşılmaktadır. Osmanlı Mimarisine, neo-klasik üslup III. Selim (1789-1807) döneminde batı tesirli bir sanat akımı olarak girmiş ve II. Mahmut döneminde gelişmesini devam ettirmiştir²⁵². Bu dönemde inşa edilen kamu yapılarının

²⁵⁰ Ali Yeğen, **Kayseri'de Tarihi Eserler**, Kayseri, 1993, s. 163.

²⁵¹ Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Sultan II. Abdulhamid Dönemi Bina ve Kitabeleri", **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 2000, s. 58.

²⁵² Semavi Eyice, "XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu", **İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yılığ**, S. 9-10, İstanbul, 1981, s. 169.

hemen hepsi bu üslubun etkisi altına girmiştir. Bu çeşit yapıların en tipik özelliği cephelerinde bir veya birkaç antik taklidi sütuna dayanan üçgen biçiminde bir alınlığa sahip olmalarıdır²⁵³. Develi Askerlik Şubesi’de bu üslubun geç örnekleri içerisinde, üslubun Anadolu taşra mimarisindeki uzantılarından birini teşkil etmektedir.

H. 1288 / M. 1871-72, H. 1289 / M. 1872-73, H. 1290 / M. 1873-74 vd. tarihli Ankara Vilayeti Salnamelerinde Develi’de bir hükümet konağı bulunduğu bahsedilmektedir. Fakat salnamelerde konağın bulunduğu yer belirtilmemektedir. Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı’nda bulunan H. 1334 / M. 1915 tarihli bir belgede Develi’de Hükümet Konağı inşasına ilişkin kayıt bulunmaktadır. Bu belgenin 1915 tarihli olmasını ve en erken tarihli salnamenin de 1871-72 tarihli olmasını dikkate alarak, 1915 tarihli belgede inşasından bahsedilen Hükümet Konağı’ndan önce Develi’de bir hükümet konağı bulunduğunu kesin olarak söylememiz mümkündür. Konak üzerinde II. Abdülhamid’in tuğrasının bulunması bu yapının Salnamelerde geçen Hükümet Konağı olduğunun açıkça delilidir. Buda şunu göstermektedir ki 1915 yılında Develi’de yeni bir hükümet konağı inşa edilmiş olup eski hükümet konağı askeriye tahsis edilmiştir.

Sonuç olarak Develi Askerlik Şubesi XIX. yy son çeyreğinde Hükümet Konağı olarak inşa edilmiş olup, 1915 tarihinde yeni bir hükümet konağının inşa edilmesinden dolayı askeri alanda hizmet vermeye başlamıştır.²⁵⁴

²⁵³ Semavi Eyice, **a. g. m.**, s. 173.

²⁵⁴ Develi Askerlik Şubesi Hakkında tüm bilgiler, Çizimler ve fotoğraflar Sultan Topçu tarafından verilmiştir. Bkz. Sultan Topçu, **Develi’deki Türk Devri Eserleri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Eylül 2005, s. 104.

3. 3. 2. Askerlik Şubesi Lojmanı

Katalog no: 3.3.2.

Fotoğraf No:202-205

Çizim No: 31-32

Bulunduğu yer: Develi merkez (Everek) Elbiz Caddesi

Tarih Kitabı: Lojman batı cephesi üzerinde bulunan kitabeye göre H. 1318 / M. 1900 tarihinde Ustat Hakkı bin Mahmut tarafından inşa edilmiştir. Birinci kat cephe duvarının kuzey köşesinde yer alan yuvarlak kemerli pencerenin üzerinde 0. 45 x 0. 27 m. ölçülerinde üç satırlık inşa kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 202).

Okunuşu

.....

Amel-i Ustat Hakkı bin Mahmut.

Sene 1318.

Malzeme: Konak tamamen kesme taştan inşa edilmiş olup üzeri ahşap kırma çatıyla kapatılmıştır

Banisi: Bilinmiyor

Sanatçı: Ustat Hakkı bin Mahmut

Genel Tanım:

Lojman batı cephesi üzerinde bulunan kitabeye göre H. 1318 / M. 1900 tarihinde Ustat Hakkı bin Mahmut tarafından inşa edilmiştir. Lojman iki kat ve bir bodrumdan oluşmaktadır. Konak 1989 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Konağın doğu cephesi bodrum katı ve giriş katı üzerine açılan beş adet dikdörtgen ve cephenin birinci kat üzerinde bulunan, cephe yüzeyinden taşıntı yapan beş adet yuvarlak kemerli pencereyle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 203). Konağın girişi günümüzde kuzey cephe üzerinde yer alan kapıdan sağlanmaktadır. Bu cephede bodrum kat üzerine iki adet yuvarlak pencere, giriş katı üzerine yedi adet dikdörtgen pencere ve birinci kat üzerine de yedi adet yuvarlak kemerli pencere açılmıştır. Giriş kapısının orijinalde önünde, doğu ve batısında yer alan basamaklarla çıkılan dört bölümlü bir revak

bulunmaktaydı. Bu kısım yıkılmıştır. Konağın batı cephesi, bodrum katı üzerine iki dikdörtgen, giriş katı üzerine yanlarda iki büyük dikdörtgen ortada küçük kare bir pencereyle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 204). Birinci katta da yanlarda yuvarlak kemerli iki adet pencere ve ortada küçük bir adet kare pencere açılmıştır.

Konağın güney cephesi orijinalde giriş kapısının bulunduğu cepheydi. Günümüzde cepheden 1. 90 m. taşıntı yapan giriş kat revağının doğu ve batısında bulunan merdiven basamakları sökülerek buradaki giriş kapısı iptal edilmiş ve dört sütunlu revak giriş katının balkonuna dönüştürülmüştür. Bu cephenin bodrumu üzerine ikisi yuvarlak kemerli biri tamamen yuvarlak formu üç adet pencere açılmıştır. Giriş katı üzerine balkon kapısının doğu ve batısına birer adet dikdörtgen pencere yerleştirilmiştir. Balkonun doğu ve batısına açılan ikişer adet dikdörtgen pencereyle cepheye hareket kazandırılmıştır. Birinci kat alt katın bir tekrarı olup buradaki pencereler yuvarlak kemerli olarak tasarlanmışlardır. Her iki katın balkonunun etrafı alçıdan yapılmış şebekelerle tezyin edilmiştir. (Fotoğraf 205)

Konağın bütün cephelerinde katlar arası profilli silmelerle hareketlendirilmiştir. Konağın saçak kısmı üç kademeli profilli silme kuşakları ile oluşturulmuştur. Saçağın üzeri kırma çatıyla kapatılmıştır.

Konağa kuzey cephe üzerinde yer alan düz lentolu kapıdan girilmektedir²⁵⁵. Giriş katının ortasında bir koridor yer almakta ve koridorun kuzey ve güneyinde odalar sıralanmaktadır (Çizim 31). Girişin doğusunda yer alan oda 4. 90 x 4. 25 m. ölçülerinde olup üzeri ahşap tavanla örtülüdür. Oda kuzey ve doğu cephesi üzerine açılan ikişer pencere ile aydınlatılmaktadır. Bu odanın güneyinde odaya bitişik mutfak yer almaktadır. Mutfak 2. 50 x 4. 25 m. ölçülerinde olup üzeri ahşap tavanla kapatılmıştır. Mutfak doğu cephesi üzerine açılan dikdörtgen bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Mutfağın güneyinde ikinci bir oda bulunmaktadır. Oda 5. 70 x 4. 25 m. ölçülerinde olup üzeri ahşap tavanla kapatılmıştır. Oda güney ve doğu cepheleri üzerine açılan ikişer pencere tarafından aydınlatılmaktadır. Bu odaların simetriği olan üç odada koridorun batısında bulunmaktadır.

²⁵⁵ Konağın içerisine girmek için izin alınamadığından dolayı konağın içerisinden fotoğraf çekilememiştir. Bilgiler Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan alınan röleve planına dayanılarak verilmiştir.

Konağın birinci katına kuzeybatı köşesinde yer alan merdivenle çıkılmaktadır (Çizim 32). Üst kat alt katın bir tekrarı niteliğindedir. Bu katında doğu ve batısında üçer dikdörtgen oda yer almaktadır. Odaların üzerleri ahşap tavanla örtülmüştür.

Konağın cepheleri üzerinde, katlar arasındaki profilli silmeler ve güney cephede yer alan revaklı balkon kısmından başka, lojman oldukça sade bir şekilde ele alınmıştır.

Askerlik Şubesi Lojmanı, H. 1318 / M. 1900 tarihinde Üstat Hakkı bin Mahmut tarafından inşa edilmiştir.²⁵⁶

²⁵⁶ Askerlik Şubesi Lojmanı hakkında her türlü bilgi, plan ve fotoğraflar Sultan Topçu tarafından verilmiştir. Bkz. Sultan Topçu, **Develi'deki Türk Devri Eserleri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Eylül 2005, s. 106.

4. KARŞILAŞTIRMA DEĞERLENDİRME

4. 1. Camiler

4. 1.1. Tipoloji

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren camilerin genel şemaları ile kubbe, iç mekan, son cemaat mahalli, mihrap, minber gibi ana elemanların biçimleri bozulmadığı halde yapısal elemanlarda ve bezemelerde değişimlere rastlanmaktadır.²⁵⁷

II. Abdülhamit dönemi Kayseri Merkez, çevre ilçe ve köylerde toplam kitabesi mevcut dokuz camii tespit edilmiştir. Bunlardan Keklikoğlu Camii, Karacaoğlu Camii Kayseri'nin merkezinde bulunmaktadır. İlçe merkezlerinde ise Talas Ali Saip Paşa Camii, Talas Han Camii, Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii, , Develi Tirem Camii yer almaktadır. Çevre köylerde ise Tavlusun(Aydınlar) Camii, Methiye Köyü Camisi ve Hilmiye Köyü Camisi köy merkezlerinde yer almaktadır.

Kayseri merkezde yer alan Keklikoğlu Camii, Karacaoğlu Camii mescit tipinde küçük boyutlarda düzenlenmiş olması yönüyle Develi Tirem Camisine benzemektedir. Üst örtüleri ahşap direklerden oluşmakta iken son onarımlarda betonla örtülmüştür.

4. 1. 1. 1. Ahşap Direkli Camiler

Anadolu'da ahşap direkli cami yapma geleneği, XIII. Yüzyılda başlayıp XX. Yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Kayseri Pınarbaşı Methiye Köyü Camii(Fot.100) plan şeması bakımından Pınarbaşı'daki Hilmiye Köyü Camiyle(Fot.116) çok benzeşmekte olup bu iki camide; Niğde, Ankara, Konya, Yozgat, Aydın ve Denizli gibi şehirlerde

²⁵⁷ Betül Bakır, **Mimaride Rönesans ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri**, Ankara, Haziran 2003, s.53.

inşa edilen ahşap direkli camilerin yapılması geleneğini, Kayseri’de devam ettiren örnekler olması açısından önemlidir. Methiye ve Hilmiye Camileri ahşap tavanları aynı zamanda kalem işi bezeme gürülmektedir. Bu camiler, Kayseri çevresinde kalem işi süslemeli başka örneklerin bulunmamasından dolayı da ayrıca önem taşımaktadır.²⁵⁸ Keklikoğlu Cami Üst örtüsü ahşap direkler tarafından taşınan toprak dam iken sonradan betonla kapatılmıştır. Harim kısmında üst örtüyü taşıyan üç adet ahşap direk boylamasına uzanan dikdörtgen planlı harimi iki sahna ayırmıştır.²⁵⁹ (Fotoğraf 3, 4) Karacaoğlu Cami İlhan ÖZKEÇECİ’ye göre üst örtüsü ahşap direklerden oluşmakta iken onarımlar sonucu direkler kaldırılıp betonla yenilenmiştir.²⁶⁰ (Fot. 46) Harim kısmında enlemesine iki adet bağımsız ayak, ikisi de duvara bitişik ayaklar harimi enlemesine iki sahna ayırmış olup, üst örtüyü de taşımaktadır.²⁶¹ Develi Tirem Cami harimi iki sıra halinde yerleştirilen üzerleri yivli dört beton kolon tarafından mihraba dik üç sahna bölünmüştür. Üst örtü ahşap kirişlemeli tavan olup günümüzde alttan kontrplak levhalar ile kaplanmıştır.(Fot.88)

Türk mimarisinde ahşap direkli camilerin ilk örneklerini Orta Asya’daki Gazneli ve Karahanlı Devletleri tarafından X-XII. yüzyılları arasında Hive, Kurut ve Oburda şehirlerinde inşa edildikleri bilinmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde de Konya Sahipata(1258) ve Sivrihisar Ulu(XIII. yüzyılın ilk yarısı) Beylikler döneminde ise Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman(1297), Karaman Hoca Mahmud(XIV. yüzyıl) ve Kastamonu Kasabaköy(1367) camileri ile Niğde Eskiçiler (Şah) Mescidi (1413-14) de ahşap direkler üst örtüyü taşımaktadır. Osmanlı döneminde de malzeme olarak ahşap direkli cami yapma geleneği devam ettirilmiştir. Bunlara örnek olarak ; İzmit Emir Ali Köyündeki OrhanGazi (XIV. yüzyıl ortaları), Niğde Sır Ali (XV. yüzyıl), Konya Doğanhisar Ulu (1548), Aksaray Eski Ulu (XV-XVI. Yüzyıl), İstanbul Osman Ağa (1612), Kethüda(1695-1703), Kosova Seydibey (Kurila) (XVII. yüzyıl), Tokat Fidi Köy (Akça Köy), Silahtar Ömer Paşa (XVIII. yüzyıl), Denizli / Acıpayan –Yazır Köyü Cami (1802) ve Kayseri- Develi Şıhlı Kasabası Yusuf Ağa (1916) camileri verilebilir.²⁶² Bu camilerin üst örtüsü ahşap direkler tarafından taşınmakta olup Methiye ve Hilmiye

²⁵⁸ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, Kayseri, 2004/1, s. 68.

²⁵⁹ İlhan Özkeçeci, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri, 1997, s. 136. ; İlhan Özkeçeci, **Kayseri Cami Mimarisinde Minber-Minberler**, Kayseri,1993,s.116.

²⁶⁰ İlhan Özkeçeci, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri, 1997, s. 126.

²⁶¹ İlhan Özkeçeci, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri, 1997, s. 126.

²⁶² Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, Kayseri, 2004/1, s. 68

Camilerinde hem üst örtüyü taşımakta olup, hemde tavanın ahşap malzemeye yapılması bakımından farklıdır. Aynı zamanda her iki caminin ahşap tavan yüzeylerinde kalem işiyle çok yoğun bir süsleme görülür. Keklikoğlu, Karacaoğlu camilerinin üst örtüsünde herhangi bir bezeme unsuruna rastlanmamakla birlikte, üst örtüyü taşıyan beton kolonların başlıkları ahşap çerçeve içerisine alınmış ve çerçevenin üzerleri zikzak motifleri ile bezenmiştir. (Fot.89) Başlıkların altı sembolik konsollarla tezyin edilmiştir. Bu yönüyle diğer camilerden farklılık göstermektedir.

4. 1. 1. 2. Tek Kubbeli Camiler

Tek kubbeli camiler, kare bir ibadet mekanından oluşan ve üst örtüsü olan kubbenin doğrudan duvarlara oturduğu örneklerdir.²⁶³

Çalışmamızdaki iki örnek bu grupta değerlendirilebilir. Tavlusun (Aydınlar) Camii (Fot.37) ve Talas Han Cami(Fot.50) tek kubbeli cami plan şemasına girmektedir. Merkezi plan şeması Türk mimarisinde aşama aşama gelişerek Selimiye Camii ile zirveye çıkmış bir uygulamadır. Türk mimarisinde ilk örneklerine Kışlak Hazara ve Talhatan Baba Camilerinde²⁶⁴ rastladığımız bu şemanın Anadolu’da daha da gelişeceği izlenimini veren örnekleri XIII. yüzyılda Konya’da yapılan mescitlerdir.²⁶⁵ Beylikler Devrinde özellikle Manisa Ulu Cami²⁶⁶ ile bir ilerleme sağlanmış, Osmanlıların ilk dönemlerinde de Bursa Alaaddin Cami(1335)²⁶⁷, Tuzla Hüdavendigâr Cami²⁶⁸ gibi küçük ebatlı camilerde kullanıldığı gibi, Mudurnu Yıldırım Bayezit Camii’nde olduğu gibi daha büyük mekanlarda kubbe ile kapatılmıştır. Nihayet Edirne Üç Şerefeli ve Eski Fatih Camii²⁶⁹ ile başlayan merkezi mekan gelişimi, Sinan’ın Süleymaniye, Edirnekapi Mihrimah ve Selimiye Camilerinde²⁷⁰ zirveye ulaşmıştır. Kitabe ve vakıf kayıtlarına göre (1818-1824)yıllarında yapılan Arapgir Gümrükçü Osman Paşa Camii²⁷¹, Hacı

²⁶³ Tek kubbeli cami tanımı Yıldırım Özbekten alınmıştır.

²⁶⁴ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul, 1984, s. 20.

²⁶⁵ M. Katoğlu, “XIII. Yüzyıl Konya’ında Bir Cami Grubunun Plan Tipi ve Son Cemaat Yeri”, **Türk Etnoğrafya Dergisi**, S. IX, Ankara, 1967, s. 87.

²⁶⁶ G. Öney, **Beylikler Devri Sanatı**, Ankara, 1989, s. ?.

²⁶⁷ **Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eserleri**, C. III, Ankara, 1983, s. 14.

²⁶⁸ Filiz Yenişçirlioğlu, “Tuzla Hüdavendigâr Cami”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, S. 6 Ankara, 1987, s. 9.

²⁶⁹ O. Aslanapa, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul, 1986, s. 371.

²⁷⁰ Abdullah Kuran, **Mimar Sinan**, İstanbul, 1986, s. 344.

²⁷¹ A. Uluçam, “Arapgir Gümrükçü Osman Paşa Camii Hakkında”, **Vakıflar Dergisi**, C. XX, Ankara, 1988, s. 129.

Bektaşî Veli manzumesi içinde XIX. yüzyılda yapılan Tekke Camii²⁷² Han Camii ile aynı yüzyılda yapılmış başkentin dışındaki benzerleridir.²⁷³

4.1.1.3. Derinlemesine Planlı Camiler

(Derinlemesine planlı camilerin en önemli özelliği mihrap önü kubbesinin vurgulanması ve harim içerisinde özetlenmiş bir iç avlunun yer almasıdır. Bu plan şemasıyla birçok Selçuklu camisinde karşılaşılmaktadır. Planın en belirgin özelliklerini taşıyan Selçuklu camilerinden biri Erzurum Ulu Camisi'dir (1179)²⁷⁴. Burada dikdörtgen planlı harim kible duvarına dikey uzanan yedi sahından oluşmaktadır. Daha geniş olan orta sahnın mihrap önünde sivri kemerlere oturan pandantifli bir kubbeye sahiptir. 1213 yılından önce yapıldığı kabul edilen Akşehir Ulu Camii²⁷⁵ her ne kadar plan değişikliğine uğramış ise de bu plan şemasının mihraba dik uzanan yedi sahnınlı örneklerinden bir diğeridir. Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1297)²⁷⁶ bu plan şemasının ahşap direkli örneğini teşkil etmektedir. Kayseri'deki Ulu (XII.yy ilk yarısı)²⁷⁷, Kölük (XII.yy ilk yarısı)²⁷⁸ Huant Hatun (1238)²⁷⁹ ve Hacı Kılıç Camileri (1249)²⁸⁰ bu plan şemasının aynı bölgedeki örnekleri içerisinde yer almaktadır.²⁸¹ Talas Ali Saip Paşa Camii(Fot.12,15) ve Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii(Fot.22,36) planları da II. Abdülhamit döneminde inşa edilmiş olmasına rağmen bu plan şemasına sahiptir. Talas Ali Saip Paşa Camisi, kuzey – güney istikametinde dikdörtgen bir plana sahip olan harimin içerisi dört sütuna atılmış sivri kemerlerle üç sahna ayrılmıştır. Sütunlara oturan sivri kemerlerin oluşturduğu merkezi mekanın üzeri kubbe ile örtülmüştür.(Fotoğraf 16) Duvarlarla sütunlar arasına doğu-batı istikametinde sivri kemerler atılarak kubbe ağırlığı duvarlara aktarılmıştır. Bu kemerler duvardan hafif çıkıntı yapan plastırlar üzerine oturmaktadır. Orta sahn, yan sahnlarla göre daha geniş tutulmuştur. Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camide ise, üç yönden

²⁷² M. Akok, "Hacı Bektaşî Veli Mimari Manzumesi", **Türk Etnografya Dergisi**, S. X, Ankara, 1968, s. 39.

²⁷³ Sultan Topçu, a.g.t, s, 110.

²⁷⁴ Haşım Karpuz, **Erzurum'da Türk-İslam Yapıları**, Ankara, 1976, s.5-6.

²⁷⁵ Yekta Demiralp, **Akşehir ve Köylerinde Türk Anıtları**, Ankara, 1996, s.9-16.

²⁷⁶ Yaşar Erdemir, **Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi**, Beyşehir, 1999.

²⁷⁷ Alev Çakmakolu Kuru, **Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri'deki Türk Devri Mimarisi**, Ankara, 1998, s.33-62.

²⁷⁸ Erol Yurdakul, **Kayseri Kölük Camii ve Medresesi**, Ankara,1996.

²⁷⁹ Haluk Karamağaralı, " Kayseri'deki Hunat Camiinin Restitüsyonu ve Hunat Manzumesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Notlar", **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. XXI, Ankara, 1976, s. 199-245.

²⁸⁰ Gönül Öney, Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi, **Belleten**, C.XXX, S.119, Ankara, 1966, s.377-390.

²⁸¹ Sultan Topçu, a.g.t., s.122

duvarlara oturan kubbe kuzey yönde iki ayak tarafından taşınmaktadır. İki ayağın kuzeyinde dikdörtgen bir şema gösteren betonarme üst örtüye sahip bir mekan yer alır.

Her iki camide plan şeması bakımından farklılıklar gösterebilir derinlemesine planlı cami gurubuna girmektedir.

4.1. 2. Yapı Elemanları

Bu çalışmamızda yer alan dokuz caminin yapı bünyesinde yer alan bölümleri ayrı ayrı kendi içinde değerlendirilerek başlıklar halinde ele alınmıştır. Burada yapı elemanlarından kastettiğim, yapının kendi bünyesinde yer alan ve her birinin işlevi diğerininkinden farklı olan, işlevine göre farklılık gösteren yapı elemanlarını aynı başlıkta ele alıp incelemektir. Bunları duvarlar, üst örtü , taçkapı, son cemaat yeri,minare, mihrap, vaaz kürsüsü

Talas Han Camiinin zemin katı han olarak düzenlenmiş olup merdivenler vasıtasıyla caminin ikinci katına son cemaat mahalline ulaşılması rampayla çıkılması XVII-XIX. yüzyıl özelliği olarak kabul edilmektedir.²⁸²

4. 1. 2. 1. Taç Kapılar

Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde tespit edilen dokuz cami içerisinde düz lentolu bir girişe sahip olanlar Keklikoğlu cami olup avlu giriş kapısı yuvarlak, basık kemerli bir forma sahiptir.(Fot.1) Ali Saip Paşa Caminin avlu taç kapısı (Fot.14) plastırlarla her iki yandan dışa taşıntılı bir şekilde düzenlenmiş olup, avlu kapısı ve harime giriş kapısı düz lentoludur. Ancak harim giriş kapısı içten yuvarlak kemerli olarak düzenlenmiştir.(Fot.15) Mehmet Ali Paşa Caminin taç kapısı ise yine düz lentolu bir forma sahip olup iki silmeyle hafif dışa taşkın olarak düzenlenmiştir. (Fot.22) Tavlusun Camini de taç kapısı dıştan düz lentolu iken içten yarım yuvarlak kemerli bir düzene sahiptir. (Fot.37) Karacaoğlu caminin taç kapısı yine düz lentolu olup oldukça sade düzenlenmiştir. Han caminin zemin katının batısında yer alan zemin kat girişi bir silmeyle dışa taşırılmış olup düz lentolu bir düzene sahiptir. Bu girişin üzerinde yarım yuvarlak kemerli bir pencere yer almaktadır.(Fot.52) Han Caminin kuzeyinde yer alan son cemaat mahalline girişi sağlayan taç kapısı da yine zemin kat girişi gibi düz lentolu olup üzerinde yarım yuvarlak kemerli bir pencereye sahiptir. (Fot.56) Zemin katta yer

²⁸² D. Kuban, **a. g. e.** , s. 119.

alan girişten farkı dışa taşkın olmamasıdır. Talas Han Caminin harim giriş kapısı oldukça süslü olup her iki yandan plastırlarla dışa taşırılmıştır. Giriş üzerinde yer alan yuvarlak formlu kemerde dışa taşırılmıştır.(Fot.57) Han caminin kuzedoğusunda yer alan avlu taç kapısında yine düz lentoludur. Methiye (Fot.94,95) ve Hilmiye köyü camileride(Fot.110) düz lentolu birer girişe sahip olup oldukça sade bırakılmıştır. Han Cami harime giriş taç kapısı haricinde tüm camilerin taç kapıları düz lentolu olarak düzenlenmiştir.

4. 1. 2. 2. Üst Örtü

Ali Saip Paşa, Mehmet Ali Bey, Tavlusun, Han Camii üst örtüsü kubbe olup bunlardan Mehmet Ali Bey Camii kubbesi oldukça geniş tutulmuştur. Ali Saip Paşa Camiinin harim kısmında dört sütuna atılmış sivri kemerlerle üç sahane ayrılmıştır. Sivri kemerlerin oluşturduğu merkezi mekanın üzeri kubbeye örtülmüştür. Duvarlarla sütunlar arasına doğu-batı istikametinde sivri kemerler atılarak kubbe ağırlığı duvarlara aktarılmıştır. Kubbe sekizgen bir kasnak üzerine oturmakta olup kasnak oldukça yüksek tutulmuştur. Bu yönüyle Tavlusun, Han, Mehmet Ali Bey Camii kubbesini anımsatmaktadır. Mehmet Ali Bey Camisinde ise harim kısmının kuzey yönünde iki taş sütun, diğer yönlerde duvarlar üzerine kubbe oturmaktadır. Tavlusun Camisi harim kısmı üzerinde tamamiyle duvarlar üzerine oturan kubbe yer almaktadır. Han Camisinde ise ibadet kısmı sivri kemerler üzerine oturan bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeyi taşıyan sivri kemerler duvara bodur ayaklar üzerine oturmaktadır. Tirem, Methiye, Hilmiye, Karacaoğlu ve Keklikoğlu Camilerde üst örtüde ahşap malzeme kullanılmıştır. Bunlardan Hilmiye ve Methiye Köyü Camilerinde üst örtü ahşap direklerle taşınırken, Tirem, Keklikoğlu, Karacaoğlu Camilerinde üst örtü beton kolonlar tarafından taşınmaktadır. Bu camilerin üst örtüleri dışarıdan kırma çatıyla kapatılmıştır. Üst örtüler oluşturulurken kuzey-güney doğrultuda atılan ahşap kirişlerin üzerine doğu-batı yönünde hatıllar atılmıştır. Hatılların üzeri 0. 30-0. 40 m. yükseklikte toprakla örtülmüştür. Günümüzde bu toprak kısmının üzeri kırma çatıyla örtülmüştür. Üst örtüyü taşıyan ahşap direkler doğrudan zemine oturmakta olup örneklerin hepsinde işlevsellikleri ön plana çıkarılmıştır. Tirem Camisinin üst örtüsü sonradan yapılan onarımlar esnasında beton malzemeye yapılmıştır.

Talas Han Camisi'nin kubbesi, Hunat Hatun minaresi kubbesiyle benzerlik göstermektedir. Taşların kademe kademe aşağıdan yukarıya doğru çıkmasıyla hareketli bir dış görünüş ortaya koymaktadır.

Talas Ali Saip Paşa Camii(Fot.12), Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii(Fot.22), Tavlusun (Aydınlar)Camii(Fot.37), Talas Han Caminin(Fot.50) harim kısmındaki kubbe kasnağı oldukça yüksek tutulmuş olup XVIII-XIX yüzyıl Osmanlı mimarisine şarkuli bir görünüm kazandıran yüksek kasnak barok dönem özelliğidir.²⁸³

4. 1. 2. 3. Son Cemaat Mahalleri

İncelenen dokuz camiden Pınarbaşı Mehmet Ali Bey, Tavlusun, Karacaoğlu, Han, Methiye ve Hilmiye Köyü camilerinde son cemaat mahalline yer verilmiştir. Bu camilerin son cemaat mahalleri orijinaldir. Ali Saip Paşa Camisinin son cemaat mahalli yakın tarihte inşa edilmiş olup betonarme ile örtülüdür. Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii(Fot.24) son cemaat mahalli ahşap düz tavanlı olup üst örtüyü kuzey yönde dördü bağımsız ve birer adet de köşelerde duvara gömülü olmak üzere toplam altı sütun taşımaktadır. Sütun başlıkları akantüs yaprakları köşelerinde volutlanmış olarak tezyin edilmiştir. Tavlusun Camisinin son cemaat mahalline giriş doğu cephenin kuzey kısmından sağlanmaktadır. Kapıdan girildiğinde doğu-batı istikametinde uzanmakta olduğu görülmektedir.(Fot.40) Kapalı bir son cemaat yerine sahip olan Tavlusun Camii bu yönüyle Han Camii, Methiye ve Hilmiye Köyü Camilerindeki son cemaat mahallini hatırlatmaktadır.

4. 1. 2. 4. Minareler

Minareler camii mimarisinin en karakteristik özelliklerinden biri olup ilk örnekleriyle Hicaz, Suriye ve Kahire'de (7 ve 8. yüzyılda) karşılaşılmaktadır. Bundan sonra inşa camilerde birer minare yapılması gelenek haline getirilmiştir. Bu suretle dini mimaride mühim bir unsur haline gelen minare, her memleketin mimari üslubuna, yapı malzemelerine ve kültürel değerlerine göre muhtelif şekiller almıştır.²⁸⁴ Keklikoğlu, Karacaoğlu ve Tirem Camileri minareleri köşk minare şeklinde düzenlenmiştir. Köşk

²⁸³ Doğan Kuban, **Türk-İslam Sanatı Üzerine Denemeler**, İstanbul, 1982, s. 117.

²⁸⁴ Sultan Topçu, **a, g, t**, . S. 129.

minareli olan üç camide de taş malzeme kullanılmış olup Keklikoğlu, Tirem Camii minaresi kare formlu olarak dört ayak üzerinde, Karacaoğlu Camii minaresi altı ayak üzerinde yükselmektedir. Bunlardan Karacaoğlu Camii köşk minare ayaklarının başlık kısmında çiçek motiflerine yer verilmiştir. Bunlar Seyyid Gazi Çeşmesi üzerindeki köşk minareyi andırmaktadır. Ali Saip Paşa, Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Cami minaresi son cemaat mahallinin güney doğusuna bitişiktir. Aşağıdan yukarıya doğru incelen minarenin kaide kısmında Türk üçgenleri ters düz olarak yerleştirilmiş olup poligonal pabuçluk kısmına bir silme ile geçilmektedir. Burada da gövdeye geçilmekte olup güney kısma mazgal pencere açılmıştır. Şerefenin altında bir taş bilezik yer almakta olup bu yönüyle Ali Saip Paşa Cami minaresini hatırlatmaktadır. Şerefenin alt kısmı üçgen dilimlerden oluşan plastik süs kuşağı ile dekore edilmiştir. Petek kısmı da bir bilezikle sonlanmakta olup onun da üzerinde lale şeklinde bir bezeme unsuruna rastlanmaktadır. Bu yönüyle İncesu Yeni Cami minaresinin²⁸⁵ peteğinin üst kısmında yer alan lale motifini hatırlatmaktadır. Aynı lale motifi Han Camii'nin kubbesinde de yer almaktadır. Methiye Köyü Camii minaresi beden duvarlarının kuzeybatı köşesinde tek şerefeli taş malzeme olarak yükselmektedir. Ali Saip Paşa Camii minaresi üç sıra silme ile gövdesi hareket kazanmış olup kare kaideli olarak düzenlenmiştir. Kare kaideden Türk üçgenleri ile pabuçluk kısmına oradan da silme bir bilezik ile gövdeye geçilir. Yukarıya doğru incelen petek kısmının üzerine taş külâh yerleştirilmiştir. Minareye harimin içerisindeki güneybatı köşedeki merdivenle çıkılmaktadır. Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camisinin minaresi orijinal değildir. Tavlusun(Aydınlar) Camii minaresi doğu cephenin kuzey kısmında girişin üzerinde yer almakta olup yukarıya doğru incelen petek kısmı ve taş külâhlı olması yönüyle Ali Saip Paşa Camiine benzemektedir.

Hilmiye Köyü Camisinin tek şerefeli fazla yüksek yapılmayan ahşap minaresi, harimin kuzeybatı köşesinde bulunmakta olup 1980'li yıllarda tamamen sökülerek, yeniden aynı malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Günümüzde, ahşap minarenin gövdesi tamamen saca kapatılmıştır.

²⁸⁵ M. Denктаş, "İncesu'daki Türk Devri anıtları", **Çekül Sanatsal Mozaik Kentsel Bilinç. -Çevre-Kültür-**İstanbul, s. 67

4. 1. 2. 5. Kitabeler

İncelemiş olduğumuz dokuz camiden yedi tanesinin kitabesi bulunmakta olup diğer iki yapı Keklikoğlu ve Karacaoğlu Camilerinin(Fot.2) kapıları üzerinde Latin harfleriyle tarih yazmaktadır. İnşa kitabesine sahip olan camiler Talas Ali Saip Paşa(Fot.13), Pınarbaşı Mehmet Ali Bey(Fot.23), Tavlusun(Aydınlar)(Fot.38), Talas Han(Fot.51), Methiye Köyü Camilerinde (Fot.95,96,97,98) bulunmaktadır. Tirem(Fot.83) ve Hilmiye Köyü Camilerinde (Fot.111) inşa kitabesi bulunmamakla birlikte kitabe olarak tarih düşürülmesinden dolayı ve benzer yapılarla hemen hemen aynı tarihlerde olduğu düşünülerek bu kitabeler inşa kitabesi olarak düşünülmektedir.

Kayseri merkez çevre ilçe ve köylerde bulunan Ali Saip Paşa, Mehmet Ali Bey, Tavlusun, Han, Tirem taş üzerine kitabeler işlenmiştir. Keklikoğlu Camide avlu girişi üzerinde metal bir levha üzerine tarih düşürülmüştür. Karacaoğlu Caminde de aynı malzemeden yapılmış olan tarih levhası soncemat duvarı ile kuzeydeki ön mekan arasında kalmıştır. Hilmiye Köyü Camisinde ise mihrabın kemer köşeliklerinden doğu ve batı tarafında alçı üzerine yazılmış kitabe bulunmaktadır. Methiye Köyü Cami giriş kapısı üzerinde taşla işlenmiş olup harimde üst örtüyü taşıyan ahşap ayak üzerine oyma tekniğinde işlenmiştir. Ayrıca kadınlar mahfilinin güney duvarına ve harimin doğu duvarına da kalem işi ile üç satırlık kitabe yazılmıştır. Talas Ali Saip Paşa, Mehmet Ali Bey, Han, Methiye, Tirem Camilerinde kitabeler son cemaat mahallinin kuzey duvarı ortasına açılan kapı üzerinde yer almaktadır. Bunların dışında camiye girişin üzerinde bulunan kitabe örneği Tavlusun camisinde görülmektedir. Hilmiye Köyü Camisinde ise mihrap köşeliklerinde tarihler yer almaktadır. Ali Saip Paşa, Tavlusun Camii kitabelerinde yeşil renkli zemin üzerine sarı renkli boya ile taşla işlenmiş kitabe vurgulanmıştır.

Mehmet Ali Bey Camii kitabesinde zemin mavi, yazılar beyaz olarak düzenlenmiştir. Han Camisinde ise mavi zemin üzerine sarı renkte boya kullanılmıştır. Methiye Köyü Camii harimindeki ahşap direk üzerinde bulunan usta kitabesi sarı zemin üzerine siyah boya ile yazılmıştır.

Ali Saip Paşa, Han, Tavlusun Camii kitabelerinde olduğu gibi İstanbul Yeni Valide Camisinde olduğu gibi cümle kapısı üzerindeki on iki satırlık büyük mermer kitabesi ve altın rengindeki yazılar batı etkisindedir.²⁸⁶

Keklikoğlu ve Karacaoğlu Camileri kitabeleri Latin harfleriyle yazılmış olup, Ali Saip Paşa Cami kitabesi Nestalik tarzda yazılmıştır. Mehmet Ali Bey, Tavlusun, Han, Tirem, Methiye ve Hilmiye Köyü Camilerinde Kitabesi Celi Sülüs tarzında kitabeler yazılmıştır.

4. 1. 2. 6. Taşıyıcı Elemanlar

Tespit edilen dokuz camiden Keklikoğlu Camisinin(Fot.3) üst örtüsü üç adet ahşap sütun tarafından taşınmaktadır. Yine Ali Saip Paşa Camii(Fot.17) kubbesini dört sütun ve bu sütunlara atılmış sivri kemerler taşımaktadır. Duvarlar ile sütunlar arasına doğu-batı istikametinde sivri kemerler atılarak kubbe ağırlığı duvarlara aktarılmıştır. Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camisinin(Fot.36) harim kısmında kuzey yönde iki taş sütun, diğer yönlerde duvarlar üzerine kubbe oturmaktadır. Kubbeye geçiş köşelerde tromplarla sağlanmıştır.(Fot.29) Son cemaat mahallinde ise kuzey yönde dördü bağımsız birer adet de köşelerde duvara gömülü toplam altı sütun üst örtüyü taşımaktadır.(Fot.22) Sütun başlıkları stilize akantüs yaprakları ile süslenmiştir.(Fot.27) Bu yapraklar köşelerde volutlanmıştır. Sütunlar birbirine kemerlerle bağlanmıştır. Tavlusun Cami kubbesi beden duvarlarına oturmakta olup kubbeye geçiş pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Han Caminin harim kısmındaki kubbeyi taşıyan sivri kemerler duvara bağlı bodur ayaklar üzerine oturmaktadır. (Fot.61) Kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmış olup sivri kemerlerin oturduğu ayakların bodur olması pandantiflerin daha aşağıdan başlamasına sebep olmuştur. (Fot.58,59) Tirem Cami harimi iki sıra halinde yerleştirilen üzerleri yivli dört beton kolon tarafından mihraba dik üç sahına bölünmüştür. Üst örtü ahşap kirişlemeli tavan olup günümüzde alttan kontrplak levhalar ile kaplanmıştır.(Fot.88) Üst örtüyü taşıyan beton kolonların başlıkları ahşap çerçeve içerisine alınmış ve çerçevenin üzerleri zikzak motifleri ile bezenmiştir. (Fot.89)Başlıkların altı sembolik konsollarla tezyin edilmiştir. Karacaoğlu Cami harim kısmında enlemesine iki adet bağımsız ayak, ikisi de duvara bitişik ayaklar üst örtüyü taşımaktadır. (Fot.46) Methiye Köyü Camisi

²⁸⁶ Betül Bakır, Mimaride Rönesans ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Ankara, Haziran 2003, s.53.

(Fot.100)üst örtüsü, dördü bağımsız ikisi duvara bitişik toplam altı adet ahşap direk tarafından taşınmaktadır. Hilmiye Köyü Camii (Fot.112,116)harim kısmında ise birisi doğu diğeri batı duvarına bitişik diğer ikisi bağımsız, toplam dört ahşap direk üst örtüyü taşınmaktadır.

4. 1. 2. 7. Pencereleler

Çalışmada tespit edilen dokuz caminin hepsinde harim kısmı pencereler tarafından aydınlatılmaktadır. İçten ve dıştan dikdörtgen formlu olan pencere düzenlemesi Keklikoğlu Camii(Fot.5), Mehmet Ali Bey (Fot.33), Tirem (Fot.82), Karacaoğlu(Fot.46), Hilmiye Camileri(Fot.117) belirtilebilir. Tavlusun(Fot.41), Ali Saip Paşa(Fot.17), Han (Fot.53,61), Methiye(Fot.100) ve pencerelerinde içten yarım yuvarlak niş içerisine dikdörtgen formlu olarak düzenlenmiştir. Hilmiye ve Mehmet Ali Bey Camilerinde dikdörtgen formlu, Methiye Camii'nde yarım yuvarlak formlu ve Han Camii'nde mihrap üzerinde yuvarlak formlu pencere düzenlemesi görülmektedir. Ali Saip Paşa Camisinin kubbe kasnağının her cephesine sekizgen biçimli pencereler açılmıştır. Han Camii kubbesinde on iki adet yuvarlak kemerli pencere bulunur.

4. 1. 3. İç Mekan Öğeleri

4. 1. 3. 1. Mihraplar

Bu çalışmamızda dokuz Caminin mihrabından yarım yuvarlak niş şekilde düzenlenmiş olan mihraplar Keklikoğlu (Fot.5), Mehmet Ali Bey(Fot.32), Tavlusun(Fot.41), Karacaoğlu(Fot.47),Han (fot.62) Tirem Cami Mihrap nişinde(Fot.90) görülmektedir. Üç taraftan duvar yüzeyinden taşıntı yapan plasterlerle çerçeve içerisine alınmıştır. Bunların dışında Ali Saip Paşa Cami mihrabı (Fot.18) mermerden yapılmış olan mihrap nişi beşgen olup, mukarnas kavsaraya sahiptir. Methiye(Fot.100,104) ve Hilmiye Köylerindeki mihraplar(Fot.111,117) aşağıdan yukarıya doğru daralan çok hafif dilimlerle hareketlendirilen bir düzene sahiptir.

Keklikoğlu, Karacaoğlu Cami mihrapları son onarımlarda fayansla döşenmiş, Ali Saip Paşa Cami son onarımlarda mermerle döşenmiş olup orijinal değildir. Methiye ve Hilmiye Köyü Cami Mihrapları alçı malzeme ile yapılmışlardır. Mehmet Ali Paşa, Tavlusun, Han ve Tirem Cami mihrapları taş malzeme ile yapılmışlardır.

Dokuz cami içerisinde tezyinat bakımından kalem işi ile süslenmiş cami mihrapları, Han Camii(Fot.61,62,63,64,65,66) ve Tavlusun (Fot.41) Camilerinin mihrabıdır. Tavlusun Camisi mihrap nişinin içerisinde perde motifi yeşil ve kırmızı tonlarında iki yana açılmış bir şekilde bezenmiştir. Bu perdelerin ortasında bir kandil motifine yer verilmiştir. Han Caminin yarım daire şeklinde olan mihrap nişinin üst kısmı mavi rengin hakim olduğu perde ve kandil motifleriyle bezenmiştir.(Fot.62)Mihrap nişi içerisinde, enlemesine olarak taşa işlenmiş yaprak ve çiçek motifi yer almaktadır.Fot.63) Mihrap nişinin zeminden 1m. kadar yukarısında kıvrık dal ve kenger yaprağı motifi bir şerit olarak işlenmiştir. Bu şeridin üst kısımları bugün çoğu silinmiş olan stilize edilmiş çiçek tasvirleri ile süslenmiştir.(Fot.64)

Keklikoğlu, Karacaoğlu, Ali Saip Paşa mihrapları son onarımlar esnasında orijinallliğini kaybetmiştir.

Methiye (Fot.100,104) ve Hilmiye Köyü Camisi(Fot.111,117) mihrapları duvar yüzeyinden dışa taşıntı yapmış olup, her iki mihrabında yanlarında ikişer sütuncuğa yer verilmiştir. Bu sütunların etrafında “S” ve “C” kıvrımlarını oluşturan bitkisel kompozisyonlar ahşap tavandaki bezemelerle yoğunluk bakımından yarış halindedirler.

Tirem Cami mihrap(Fot.90,91) nişi üç taraftan duvar yüzeyinden taşıntı yapan plasterlerle çerçeve içerisine alınmıştır. Plasterlerin pabuçluk şeklinde yapılan alt kısımlarının yüzeyi boş bırakılmıştır. Plasterlerin pabuçlukları yatay bir silme ile gövdeden soyutlanmış olup gövdenin üzeri beş adet silme ile yivlendirilmiştir. Mehmet Ali Bey Cami mihrap nişinin üzeri tac şeklinde düzenlenmiş olup stilize akantus yapraklarıyla bezenmiştir. Akantus yaprakları dik ekseninde bir rozeti çerçevelemiş, bunun üzerine de etrafı çiçeklerle kuşatılmış sekiz köşeli bir yıldız yerleştirilmiştir.(Fot. 32)

4. 1. 3. 2. Minberler

Mehmet Ali Bey(Fot.33,34), Tavlusun(Fot.41), Han (Fot.67), Hilmiye(Fot.105) ve Methiye Köyü Camileri minberleri(Fot.118) ahşaptan yapılmış olup, bunlardan Hilmiye, Methiye ve Han Camii minberlerinin korkulukları ahşap üzerine çakma tekniğinde yapılmışlardır. Hilmiye ve Methiye Köyü Cami minberleri tavanda görülen yaprak demetli gül motifleri burada da görülmektedir. Yan yana aynalıkları farklı

ölçülerde olan Hilmiye Köyü minberinde yan aynalıkların korkuluk altında pano içerisinde(Fot.119) vazoya yerleştirilmiş üçlü gül buketleri kalem işi olarak yer almaktadır. Minber tahtının doğu ve batısında bulunan kemer köşeliklerinde de çiçek kabartmasına rastlanmaktadır. Minber kapısının tacı(Fot.121) bir vazodan çıkan dilimli yapraklarla bezenmiş bitkisel kompozisyonla Methiye Köyü minber kapısının tacını hatırlatmaktadır. Hilmiye Köyü Camisi minber tahtının üzerinde dekoratif kubbecik bulunmakta olup(Fot.120) bu yönüyle Methiye Köyü ve Han Camii minber tahtlarını (Fot.67) hatırlatmaktadır. Keklikoğlu Caminin minberi yoktur. Ali Saip Paşa Cami Minberi son onarımlarda mermer malzeme ile yapılmıştır.(Fot.19) Karacaoğlu Camisi minberi son onarımlarda mihrapta olduğu gibi fayansla döşenmiştir.(Fot.47) Tirem Cami minber ahşaptan yapılmış olup orijinal değildir. Güneybatı köşeye yerleştirilmiş olan minberi de caminin onarımları sırasında eklenmiş olup sanatsal değeri yoktur.

4. 1. 3.3. Mahfiller

Tavlusun(Fot.43), Hilmiye(Fot.112), Methiye, Ali Saip Paşa Camilerinin mahfilleri (Fot.15) ahşaptan olup Tirem(Fot.92,93), Mehmet Ali Bey(Fot.36), Karacaoğlu Camilerinin mahfil korkulukları (Fot.46)ahşaptır. Keklikoğlu (Fot.3) ve Han Caminin(Fot.69) kadınlar mahfili betonarme olup korkulukları da demirden yapılmıştır.

4. 1. 3. 4. Vaaz Kürsüleri

Keklikoğlu Cami sacdan(Fot.6), Ali Saip Paşa Cami Vaaz Kürsüsü de(Fot.20) mermerden, Karacaoğlu, Methiye Camisi vaaz kürsüsü yoktur. Mehmet Ali Paşa Caminin Vaaz Kürsüsü(Fot.35), Han Caminin(Fot.68),Hilmiye Köyü Caminin(Fot.122) harimin güneydoğu köşesinde yer almakta olup ahşaptan yapılmıştır. Mehmet Ali Paşa Camisinde seyyar bir merdivenle üzerine çıkılan vaaz kürsüsü kare bir şekilde yapılmıştır. Tavlusun Caminin vaaz kürsüsü(Fot.42) harimin doğu cephesinde yer almaktadır. Zeminden 1.30 m. kadar üstte bulunmakla birlikte yarım yuvarlak niş icarisine yerleştirilmiştir. Tirem Camisi vaaz kürsüsü doğu cephenin güneyinde yer almaktadır. Kürsünün üzeri ahşap lambirilerle kaplanmıştır.

4. 1. 4. Malzeme

Çalışmamızda tespit edilen dokuz camiden Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii(Fot.22,31), Tavlusunlar(Aydınlar) Camii (Fot.37,39), Talas Han Camii (Fot.50,52) ve Tirem Camisinde (Fot.81) kesme taş malzemeye inşa edilmişlerdir. Bunların dışında Methiye (Fot.94), Hilmiye (Fot.110) ve Keklikoğlu Camileri(Fot.1) beden duvarlarında kesme taş malzemenin yanında üst örtüde ve taşıyıcı unsurlarda da ahşap malzeme kullanılmıştır. Talas Ali Saip Paşa Camii(Fot.12), beden duvarlarında kesme taş, soncemaat mahali üst örtüsünde ahşap kullanılmıştır. Keklikoğlu, Karacaoğlu ve Methiye Köyü Camilerinde (Fot.44,45) beden duvarlarında kaba yonu taş ve kesme taş bir arada kullanılmıştır. Bununla birlikte Karacaoğlu, Ali Saip Paşa, Methiye Köyü Camisinde harim cephe duvarlarının yaklaşık 1 m. kadar ahşap lambriyle kaplanmıştır. Talas Han, Tavlusun ve Tirem Camilerinin harim cephe duvarları ahşap levhalarla kaplanmıştır. Kadınlar mahfilinde Pınarbaşı Mehmet Ali Bey, Ali Saip, Tavlusun, Methiye ve Hilmiye Köyü Camilerinde ahşap malzeme kullanılmıştır.²⁸⁷ Keklikoğlu, Mehmet Ali Bey, Karacaoğlu, Talas Han Camilerinin korkulukları ahşap olup zemin betonarmedir. Methiye ve Hilmiye Köyü Camilerinde mihraplarının alçıdan düzenlenmesi ve tavanlarının biçimlenişi ve süslemelerinin benzerliği usta veya ustalarının aynı şahsiyetler olabileceği izlenimini güçlendirmektedir²⁸⁸, Mehmet Ali Bey Cami kubbe ortasında bezeme unsuru olarak alçı malzeme kullanılmıştır. Mehmet Ali Bey, Han Camisinin son cemaat mahallinin üst örtüsü ahşap direk olarak düzenlenmiş olup Han Camii zemin katı üst örtüsü tamamiyle ahşap direklerle örtülmüştür.

İncelenen dokuz camiden Karacaoğlu, Methiye Köyü Camilerinde dış cephesi sıvasız olarak yapılmıştır. Tüm camilerin beden duvarları değişik formlarda açılan pencerelerle hareketlendirilmiştir. Keklikoğlu, Ali Sip paşa Cami duvar kalınlığı 0.60 m. , Mehmet Ali Paşa 0.50 m. , Tavlusun, Tirem ve Han Cami 1.00 m. , Karacaoğlu, Methiye Cami 0.70 m., Hilmiye Camisi ise 0.80 m. ebatındadır.

²⁸⁷ Mustafa Denктаş, “Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, Kayseri, 2004/1, s. 64.

²⁸⁸ M. Denктаş, **a. g. m.** , s. 68. .

4. 1. 5. Süsleme

Tespit edilen dokuz camiden altı tanesinde bezeme unsurlarına rastlanmıştır. Bunlar Talas Ali Saip Paşa, Pınarbaşı Mehmet Ali Bey, Tavlusun, Talas Han, Methiye ve Hilmiye Köyü camilerinde rastlanmaktadır. Bu camilerde bezemeler taş ve ahşap malzeme üzerine uygulanmıştır. Diğer Keklikoğlu (Fot.10), Karacaoğlu (Fot.49), camilerinde süsleme unsuru sadece köşk minarelerinde mevcut olup Tirem Camisinde(Fot.88) ise taşıyıcı unsur olan kolonların yivli olarak yapılması tek süsleme unsurudur. Bu camiler daha çok işlevsel olarak inşa edilmişlerdir. Ali Saip Paşa Caminin mihrabı son dönem onarımlarında mermerden inşa edilmiştir. Bezeme unsurlarına rastlanan altı camide süsleme unsuru olarak daha çok kalem işi ve taş işçiliği görülmektedir. Kalem işi süslemeler daha çok harim içerisinde mihrap ve üst örtüde yoğunlaşmaktadır. Taş işçiliği ise daha çok taç kapı üzerinde bulunmaktadır. Tirem Cami mihrabı (Fot.90) üzerinde yer alan bitkisel ve geometrik bezemeler taş üzerine oyulması yönüyle Mehmet Ali Bey Camisine (Fot.32) benzemektedir.

Ali Saip Paşa Caminin kubbesini(Fot.16) ve kubbe kasnağını taşıyan pandantiflerin etrafı turkuaz renkle sınırlandırılmış olup ortadaki şeritlerin içerisine dört halifenin isimleri yazılıdır. Pandantiflerin kubbe ile birleştiği silme ile pandantifin merkezindeki madalyonların çevresi sarı renge boyanmış yaprak ve çiçeklerle bezenmiştir. Bu çiçek motifleri çeşitli kıvrım dal ve yapraklardan oluşan çiçek motiflerinin benzeri Han Camii(Fot.60), Tavlusun caminin kubbe, kubbe kemeri ve pandantiflerde görülmektedir. Bu yapılarda olduğu gibi XVIII-XIX. Yüzyıl Osmanlı sanatında çok yoğun olarak karşımıza çıkan buket halinde çiçek tasvirleri bulunmaktadır. Osmanlı Sanatında özellikle Lale Devrinden sonra sık olarak karşımıza çıkan çiçek tasvirlerinin en zengin örneğine III. Ahmet'in Topkapı Sarayında yaptırdığı “yemiş odası” olarak bilinen odanın duvarlarında rastlanır.²⁸⁹

Daha önce minyatürde gördüğümüz vazoda çiçek resimleri, XVIII. Ve XIX. yüzyıl içinde yapılan pek çok dini ve sivil mimaride de²⁹⁰ Klişeleşmiş bir tezyini kalıp olarak kullanılmıştır²⁹¹. Bu durum mimariden çok bezemeler açısından bu dönem üslubunun

²⁸⁹ O. Aslanapa, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul, 1986, s. 372.

²⁹⁰ Y. Demiriz, **Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler**, İstanbul, 1986, s. ; G. Renda, **Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, 1700-1850**, Ankara, 1977.

²⁹¹ A. O. Uysal, “Bolvadin’de Bir Lale Devri Eseri Ağlönü Çeşmesi”, **A. Ü. D. T. C. F. Dergisi**, C. XXXII, Ankara, 1988, s. 1-2.

başkent dışında da kabul görüp beğenildiğini göstermektedir.²⁹² Han Caminin yarım daire şeklinde güney duvara oyulmuş mihrap nişinin üst kısmı mavi rengin hakim olduğu perde ve kandil motifleri ile dekore edilmesi yönüyle Tavlusun Caminin mihrabıyla(Fot.41,42) kalem işi bezemeleri benzerlik göstermekle birlikte Methiye Köyü Camisi (Fot.100,104) ve Hilmiye Köyü Camisi mihrap nişinin(Fot.117) içerisindeki alçıdan işlenmiş kandil motifiyle de benzerlik taşır. Mimarlıkta kalem işi ve perde motifinin kullanılması XVIII. Yüzyıldan sonra görülen bir özelliktir.²⁹³

Han Cami mihrabındaki (Fot.61,62) perde motifi Tavlusun Camii mihrabı ve vaaz kürsüsündeki perde motifine(Fot.41,42) benzemektedir.

Kemeraltı Camii (1812), mihrabı kemer yüzeyine kadifeden yapılmış etkisi bırakan alçıdan boyalı bir perde motifi ile bezenmiştir. Perdenin kenarları sırma şerit gibi pervazlanarak iki yandan sarkan kordon ve püsküllerle de gerçek etkisi pekiştirilmiştir. Bu batı Anadolu'daki geç devir camileri için tipik ortak özelliktir. (İzmir'deki Hisar Cami, Başdurak Camii, Salepçioğlu Camii, Damlacık Camii ve Muğla'da Şeyh Camii'nde görüldüğü gibi)²⁹⁴

Yozgat Çapanoğlu Cami(1794)'nin bol pencereleri yüksek kubbesi ile ferah bir mekan olan hariminde pencere üstlerinde "C" ve "S" kıvrımlı soyut yapraklar kartuşlar süsleme öbeği olarak Tavlusun Camiinin pencere çevresi ve üzerindeki kalem işi süslemeleri hatırlatmaktadır. Talas Han Cami Harim kısmının(Fot.61) güney cephesinde kıvrım dallar arasında yaprak ve çiçek motiflerinin vazo içerisinde verilmesi yönüyle barok etkileri hissettirmektedir. Nevşehir Gülşehir'de Kara Vezir Camisi(1779) "C" ve "S" kıvrımlarıyla taçlanan mihrabın etrafı renkli kalem işi gül ve yaprak demetlerinden bir çelenkle çevrilidir.

Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde tespit edilen dokuz cami içerisinde bezeme özellikleri yoğun olan Talas Ali Saip Paşa Cami avlu taç kapısı(Fot.70,71,72) ile yine Talas Han Camisinin harime giriş kapısını gösterebiliriz. Mehmet Ali Bey Camisi(Fot.25) girişinin üzerinde ay yıldız ve şemse motifleri yönüyle farklıdır. Han(Fot.70,71,72) ve Ali Saip Paşa Camilerinin avlu taç kapıları (Fot.14) üçgen

²⁹² Semai Eyice, "XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. IX-X, İstanbul, 1981, s. 166.

²⁹³ G. Renda, **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı, 1700-1850**, Ankara, 1977, s.89. ; R. Arık, **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Ankara, 1988, s.126.

²⁹⁴ Rüçhan Arık, **a. g. m.**, s. 252

alınlıklı olması yönüyle ve bu üçgen alınlığın içerisinde güneş motifinin bulunması yönüyle birbirine benzemektedir. Ali Saip Paşa avlu taç kapısı üzerindeki Osmanlı İmparatorluk arması bulunmaktadır. Han Camisinde ise güneş figürünün altında boş bırakılan kitabelik bölümü bulunmaktadır. Methiye Köyü (Fot.95) ve Han Camisinin ahşap kanatlı kapısı(Fot.56,57) orijinaldir. Han Camii'nde bezeme unsurları kapı kanadı üzerindeki dikdörtgen pano içerisinde çiçek motiflerinden oluşmaktayken Methiye Köyü Camisi üzerinde birbiriyle simetrik olarak düzenlenmiş üç farklı ölçüde dikdörtgen yüzeye bölümlendirilmiştir. Dikdörtgen panoların etrafı merkezde beş yapraklı bir çiçeğe düğüm yapan “S” kıvrımlı saplar ve uç kısımlarından uzatılan kompozit çiçek düzenlemesi ile çerçevelenmiştir.

Methiye Köyü Camisi Harim kısmındaki çardak bölümünde ters U biçiminde doğu, batı ve güney yönde kuşatan ahşap tavan konsol dizisiyle süslenerek çerçevelenmiştir. Bu konsol dizisinin üzerinde diğerlerine göre geniş tutulan kuşak, alçı üzerine işlenmiş olup kıvrım dallar üç yapraklı çiçek motifleriyle süslenmiştir. Bu kuşaktan sonra gelen çerçeve yüzeyi kırmızı renge boyanarak boş bırakılmıştır.(Fot.101)

Methiye Köyü Cami harimindeki çardak bölümünün tavanı, genişlikleri birbirinden farklı yedi adet bordür ve merkezdeki dairesel göbekte hareketlendirilmiştir. Çardak bölümünü taşıyan kare kesitli ahşap direklerle kirişlerin birleşme bölgelerine, taşıyıcı fonksiyonu olmayan dekoratif Bursa kemerleri yerleştirilmiştir. Bu kemer köşeliklerinin yan yüzeyleri tek bir sapın taşıdığı kıvrım dallardan oluşan ahşaptan yapılmış bitkisel bezeme ile hareketlendirilmiştir. Bu ahşap bezeme kafes oyma tekniğiyle şekillendirilmiştir.

Hilmiye Köyü Cami Harim kısmında mihrabın önünde bulunan sahinin(Fot.112) tekne tavan yüzeyi ahşap ince çıtanın doğu batı yönünde çakılmasıyla on eşit şeritle bölümlendirilmiştir.Tavan ortasına işlenen dairesel göbeğin merkezine mukarnas biçiminde bir sarkıt yerleştirilmiştir. Göbek merkezinden kenarlara doğru ışınal düzende çakılan yirmi yedi adet ahşap ince çıtayla güneş kompozisyonu elde edilmiştir. Ahşap üst örtüyü taşıyan kare kesitli direklerle bu direklerin taşıdığı doğu-batı yönünde atılan kirişin birleşme bölümünde dekoratif Bursa kemeri yer almaktadır. Kemer köşeliklerinin tüm yönleri süslenmiştir. (Fot.116) Güney cephesi ortasında bulunan alçı mihrabın içerisi niş şeklinde düzenlenmiştir. Mihrap nişinin her iki yanında ikişer sütuncelere yer verilmiştir. Bu sütuncelerin kaidesinde bir rozet kabartması olup,

sütuncenin gövdesi burmalı olarak yapılmıştır. Başlıkları lale biçiminde düzenlenen bu sütuncelerden dıştakiler ay yıldızlı bir alemle tamamlanmıştır. İçteki sütuncelerin üzerine vazodan çıkan akant yaprakları mihrap köşeliğinin üzerinde birbirleriyle birleşerek taç oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Hilmiye Köyü Cami minberi, çakma tekniğinde ahşaptan yapılmıştır.

4. 2. Türbeler

II. Abdülhamit dönemine ait Kayseri merkez çevre ilçe ve köylerde sağlam bir şekilde günümüze ulaşan üç türbeye rastlanmıştır.

4. 2. 1. Tipoloji

17. yüzyıla değin Osmanlı türbeleri genellikle kubbeye örtülü, çokgen gövdeli ve revaklı giriş bölümü olan yalın prizmatik yapılar olarak tasarlanmışlardır. Sınırlı da olsa kütsel ve mekânsal açıdan bu genellenin dışına²⁹⁵ çıkan özgün türbe denemeleriyle karşılaşılır. 16. yüzyıl sonlarında türbe tasarımında yenilikler belirmeye başlamış ve değişim 17. yüzyıl içinde de sürmüştür. 16. yüzyıl sonu türbe plan ve kütle düzeninde değişiklikler getirir.²⁹⁶ 17. yüzyıldan kalma tek sekizgen planlı türbe yapısı Eyüp'le I. İbrahim'in gözdelerinden Şekerpare Hatun'un türbesidir.²⁹⁷

Zal Mahmut Paşa Türbesi'nde görüldüğü gibi, dışa göre içteki kenar sayısının azaldığı örnekler de vardır. Şehzadeler türbesi Zal Mahmut Paşa Türbesi'nin bir benzeridir. Dışta sekizgen plan içte kareye indirgenmiştir ve her yönde eklenen eyvanlarla iç mekân genişletilmiştir.²⁹⁸ Bu yönüyle Seyyid Burhaneddin Türbesinde(Fot.135,137) ortada kubbeli mekan ve kuzey cephe haricinde üç cephede eyvanlara yer verilmiştir. Koca

²⁹⁵ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 402

²⁹⁶ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 403.

²⁹⁷ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 404.

²⁹⁸ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 403.

Sinan Paşa ve Siyavuş Paşa Türbelerinde de dışta onaltıgen içte sekizgene dönüştürülmüş ve kenarlara açılan eyvanlarla duvar yüzeyi hareketlendirilmiştir.²⁹⁹

17. yüzyıl türbelerinde eyvan sayısında değişik uygulamalar izlenir. 1610 tarihli Destari Mustafa Paşa Türbesi'nde (Şehzade Camisinin dış avlusunda) iki yönde. Bayram Paşa Türbesinde ise üç yöndedir.

Çokgen plan şemasının tüm olanakları denendikten sonra, dört kenarlı türbe şemasının geçerli olmaya başlaması dikkat çekicidir. Sultanahmet ve Valide Sultan Türbeleri'nde görülen kubbeye örtülü kare planlı iç hacim³⁰⁰ Zeynel Abidin Türbesi bu yapılara benzemektedir. Kuyucu Murat Paşa, Ekmekçioğlu Ahmet Payı, Halil Paşa. Nakkaş Hasan Paşa, Güzelce Kılıç Ali Paşa türbeleri kare plan düzenini sürdüren önemli örneklerdir.³⁰¹

Nakkaş Hasan Paşa türbesi'nde kasnak bölümü çok yüksek tutulduğundan kare plan üzerine oturtulan sekizgen bölüm bir ikinci gövde niteliğindedir. Zeynel Abidin Türbesi kare plan ve kasnağın yüksek tutulması yönüyle bu yapıya benzemektedir.³⁰²

Şeyh Zafir Külliyesi'nin(Raimondo d'Aranco 1905-1906) türbesi belirtilebilir. Kare planlı kubbeye örtülü türbe geleneğini sürdüren yapı, bu yönüyle Zeynel Abidin Türbesini hatırlatmaktadır.³⁰³

4. 2. 2. Yapı Elemanları

4. 2. 2. 1. Taç Kapılar

Esmâ Hanım Türbesinin mumyalık kısmı ve sandukanın bulunduğu üst mekanda giriş kapısı yoktur. Güney yönde türbenin alt kısmından sökülen taşlardan açılan küçük bir delikten sandukanın bulunduğu üst bölüme girilmektedir. Seyyid Burhaneddin Türbesi taç kapısı basık yuvarlak bir kemerli bir girişe sahiptir(Fot.134). Bu girişin önünde

²⁹⁹ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 403

³⁰⁰ Ayla Ödekan, **a.g.m.**, s.404.

³⁰¹ Ayla Ödekan, **a.g.m.**, s.404.

³⁰² Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 404.

³⁰³ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 406.

yanları açık revak düzenlemesi bulunmaktadır. Zeyne Abidin Türbesi girişinde yer alan yuvarlak kemerin kilit taşı akantüs yaprağıyla hareketlendirilmiştir. Ayrıca girişin yanlarına dekoratif kare ayaklar yerleştirilmiş olup başlıklarında kenger yapraklarından oluşmaktadır. Ayakların üzerinde yine ikinci bir dekoratif yuvarlak kemer bulunmakta olup üzeri farklı ebatlarda silmelerle hareketlendirilmiştir. Burada bulunan kemer kilit taşı üzerinde akantüs yaprağı bulunmaktadır. Girişin üzerindeki yuvarlak kemer kısmı ve ayaklar üzerindeki yuvarlak kemer bölümünde mermer malzeme kullanılmıştır. İki kemer arasında mermer malzeme kullanılmış olup yüzeyinde kitabelik kısmına yer verilmiştir. Ancak kitabelik kısmında herhangi bir yazı bulunmamaktadır. (Fot.127-N)

4. 2. 2. 2. Kitabeler

Esma Hanım Türbe kitabesi (Fot.128) yapının doğu cephesinde yer alan sağır kemerin yüzeyine mermer üzerine işlenmiştir. Talik yazı ile dört satırdan oluşan kitabesi yanlardan ve üstten konsollarla çerçeve içerisine alınmıştır. Seyyid Burhaneddin Türbesinde(Fot.132) ise lacivert zemin üzerine sarı renkli boya ile taş işlenmiş olan yazı kısmı vurgulanmıştır. Taşa yazılmış olan bu kitabe dört satırdan oluşmakta ve tarih belirtmemektedir. Zeynel ağabeydin Türbe girişi üzerinde tarih kitabesi (Fot.127-B), girişin yanındaki pencerelerde doğu ve güney cephe pencerelerinin üzerinde kitabeler bulunmaktadır. Doğü cephedeki pencereler ve güney batıdaki pencere üzerinde kitabeye rastlanmamaktadır. Buradaki kitabeler taş üzerine yazılmış olup lacivert zemin üzerine yazılar sarı renkte boyanmıştır. (Fot.127-C-D-E-F-G-H-I)

4. 2. 2. 3. Taşıyıcı Elemanlar

İncelenen her üç türbeden Esma Hanım Türbesinde(Fot.129) taşıyıcı olarak beden duvarları kullanılmıştır. Zeynel ağabeydin Türbesinde köşelerde bodur ayaklar, cephelerde beden duvarları kubbeyi taşımaktadır. Seyyid Burhaneddin Türbesinde ise (Fot.135,137)kubbeyi eyvanların yuvarlak kemerleri taşımaktadır. Üç cephede yer alan eyvanların üst örtüsü beşik tonozlu olup beden duvarlarına oturmaktadır

4. 2. 2. 4. Üst Elemanları

İncelenen türbelerden Esmâ Hanım Türbesi'nin kubbesi asker miğferine benzer bir özellikte olup(Fot.129) tepesine taş alem yerleştirilmiştir. Kubbe kasnağının kısa tutulması yönüyle Kayseri'deki diğer bir çok yapıyla zıt bir özellik göstermektedir. Seyyid Burhaneddin Türbesinin ortasında bulunan kubbe yüksek tutulmuş (Fot.131,133,136) ve kasnak kısmına pencere açılmamıştır. Kasnaktan kubbeye geçişte değişik boyutlarda konsol şeklinde çıkıntı yer almaktadır. Son onarımlar esnasında kubbenin üzeri saca kapatılmıştır. Kuzey cephe haricinde yer alan üç cephedeki eyvanların üzeri yuvarlak tonozlardan oluşmaktadır. Kubbe ağırlığı üç cephedeki eyvan kemerlerine oturmaktadır.

Huand Hatun Cami, Hacı Kılıç Camii, Pınarbaşı Melikgazi Camii, Talas Han Cami, Talas Yeni Camii kubbelerinde olduğu gibi Zeynel Abidin Türbesinin üzerini örten kubbeye de dikdörtgen taşların üst üste gelerek kademe kademe yükseldiği ve bir noktada birleştiği bir düzen içerisinde. Mehmet Çayırdağ, Zeynel Abidin Türbesi ile Talas Han Cami kubbelerinin aynı ustaya ait olabileceğini belirtmektedir.³⁰⁴

4. 2. 2. 5. Pencere

Esmâ Hanım Türbesinin(Fot.129) her cephesi üç kademeye ayrılmış olup birinci kısımda dikdörtgen formu pencere düzenlemesi, süslemeli şebekelerle hareketlendirilmiştir. Bu kısmın üstünde ikinci kademe yer almakta olup sağır kemerler içerisine kalın silmeli yuvarlak pencere düzenlemesi kitabenin bulunduğu doğu cephesi haricinde her cephede yer almaktadır. Seyyid Burhaneddin Türbesinde (Fot.131,133,134) ise kuzey cephede yer alan kapı girişinin her iki yanında dikdörtgen formu pencere düzenlemesi tüm cephelerdeki pencerelerle aynı düzendedir. Eyvanlardan doğu ve batı cephede dikdörtgen formu pencerelere yer verilmiş olup bunun da üzerinde yuvarlak formu alçı şebekeli pencere düzenlemesi yer almaktadır. Güney cephede yer alan eyvanın yine doğu ve batı duvarında birer dikdörtgen formu pencereye yer verilmiştir.

Zeynel ağabeydin Türbesinde kasnektaki pencerelerde dahil olmak üzere toplam 27 pencereye yer verilmiştir. Beden duvarlarında dikdörtgen formu pencereler bulunmakta

³⁰⁴ Mehmet Çayırdağ, Kayseri Tarihi Araştırmaları, Kayseri, 2001,s.346.

olup sivri takviye kemerinin hemen altında dört cephede yuvarlak formlu kemere yer verilmiştir.

4. 2. 3. Malzeme

İncelenen her iki türbenin beden duvarları ile üst örtülerinde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Esmâ Hanım türbesinin doğu cephesinde yer alan mermer kitabesi bulunmaktadır.(Fot.128) Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin her cephenin üst kısmında yer alan yuvarlak pencereler alçı şebekeli olarak düzenlenmiştir. (Fot.133)

4. 2. 4. Süsleme

İncelenen iki türbeden Esmâ Hanım Türbesi süsleme bakımından Seyyid Burhaneddin türbesine göre daha yoğundur. Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin bezemesinin yoğun olduğu bölüm giriş revağında (Fot.134) ve kubbe kasnağında (Fot.135) yoğunlaşmaktadır. Esmâ Hanım Türbesi'nin (Fot.129) sekizgen dış yüzeyindeki cephelerin köşelerine duvardan öne doğru çıkıntı yapan payandalar yerleştirilmiştir. Bu payandaların tepelerinde de küçük kulecikler eklenmiştir. Sekizgen türbenin her cephesi üç kademeye ayrılmış olup ilk kademesi yatay olarak yerleştirilmiş bir sıra kesme taşla inşa edilmiştir. Bunun üstünde ise her cephenin ortasına gelecek şekilde dikdörtgen birer pencere yerleştirilmiştir. Bu pencereler taş şebekeli olarak yapılmıştır. Bu pencerelerin üzerinden başlayan ve köşelerdeki payandalar arasına atılan bir silme ile cephe ikinci kademeye bölünmüştür. Bu silmenin üzerinde yer alan köşelerdeki payandalar stilize edilmiş başlıklarla hareket kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu payandalar üzerine sağır yuvarlak kemerlerin içerisine, yuvarlak formlu pencereler açılmıştır. Bu yuvarlak pencerelerin çerçeveleri de kalın silme şeklinde taştan düzenlenmiştir. Yarım yuvarlak kemerlerin de üstünde dışa taşıntı yapan birbirinden farklı boyutlarda üç silme kuşağıyla kubbe kasnağına geçilmektedir. Türbenin doğu cephesinde yer alan sağır kemerin yüzeyine yuvarlak pencere yerine mermer kitabelik yerleştirilmiştir. Kitabe (Fot.130) üstten ve yanlardan konsollarla sınırlandırılmış olup yanlardaki konsollar “S” kıvrımlı olarak düzenlenmiştir. Mermeri çerçeve içerisine alan bu konsolların üzerinde kabartma olarak işlenmiş çiçek motifleriyle bezenmiştir. Sağır kemer kilit taşı üzerinde at nalına benzer bir süsleme öbeğine rastlanmaktadır. Seyyid

Burhaneddin Türbesi'nin giriş revağı ikisi bağımsız ikisi beden duvarlarına bitişik sütunlar tarafından taşınmaktadır sütun başlıkları stilize edilmiş kıvrım dal yaprak ve çiçek motifleriyle süslüdür. Bu sütunlar üzerine sivri kemer oturmakta her sivri kemerin kilit taşında yine stilize edilmiş kıvrım dal ve çiçek motifi yerleştirilmiştir. Yine kubbe kasnağında plastik konsol çıkması yuvarlak kasnağın etrafında yerleştirilmiş altı adetten oluşmaktadır. Revağın kuzey cephesindeki sivri kemer üzerinde üçgen alınlık kısmı (Fot.131) bulunmakta bu yönüyle Kayseri Lisesi'nin kuzey giriş cephesi üzerinde ikinci kattaki üçgen alınlıkla benzeşmekte (Fot.159) olup aynı üçgen alınlık Han Camii (Fot.70) ve Ali Saip Paşa Camii avlu taç kapısı (Fot.14) üzerinde bulunmaktadır.

Seyyid Burhaneddin Türbesinin içerisine son onarımlar esnasında şakayık motiflerinden oluşan kalem işi süslemelerle bezenmiştir.

4. 3. Medreseler

4. 3. 1. Tipoloji

Selçuklular döneminde Nişapur'da kurulan medreselerin her yönüyle örnek teşkil edilecek tarzda en önemlisi Alparslan'ın veziri Nizamülmülk'ün kurduğu Nizamiye Medresesidir. Yine Nizamülmülk'ün kurduğu Nizamiye Medresesidir(1067-1068).³⁰⁵ Yine 1234 Bağdat'ta kurulan Mustansiriye Medresesi dört Sünni mezhep üzerinden eğitim yapmakta, her mezhep için ayrı bir kütüphane, hamam, hastahane, mutfak, yurt, müderribhane(laboratuar)ve rektörlük daireleri bulunmaktadır.³⁰⁶

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'ya eğitim ve öğretim hususunda çok fazla yatırım yapılmamasının sebebi Anadolu Selçuklular döneminde yapılan medreselerin bu hususta kafi gelmesinden kaynaklanmaktadır.³⁰⁷ Osmanlılar Döneminde ilmi faaliyetler Osman Gazi döneminde başlamıştır.³⁰⁸

Medreselerin zayıflaması ve yıkılmaya terki II. Mahmut'tan itibaren başlamıştır. Çünkü bu dönemde ilmiyenin bir kenara bırakıldığı, sahip olduğu büyük imkanların ve hakim

³⁰⁵ İsmet Zeki Eyüboğlu, "Medrese", **Meydan Larus**, C. 8, İstanbul, 1972, s. 515.

³⁰⁶ İsmet Parmaksızoğlu, "Medrese", **M. E. B. Türk Ansiklopedisi**, C. 13, İstanbul, 1976, s. 370-381

³⁰⁷ Ziya KAZICI, **Osmanlı Öğretim ve Eğitim Sisteminde Genel Medreseler**, **Osmanlı**, Ankara, 1999, s. 163.

³⁰⁸ M. Çayırdağ, Seyyid Burhaneddin'den Sonra Kayseri'de Mevlevilik", **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(06-07 Nisan 2000)**, Kayseri, 2000, s. 119.

oldukları nüfus sahalarının teker teker ellerinden alınmaya başlandığı ve 1826'da Evkaf-ı Humayun Nezaretinin kurulup o zamana kadar ilmiyenin büyük ölçüde yararlandığı vakıf gelirlerinin devlet bütçesine alınması sebep olmuştur. II. Abdülhamit döneminde takip edilen İslami politikalar döneminde de yeni okulların açılması münasebetiyle medreselerin ıslahı hususunda önemli herhangi bir şey yapılmamıştır.³⁰⁹

Osmanlı mimarisinde Medreseler ,külliye'nin bir paçası ve bağımsız olsa da şemanın uygulanması açısından bir fark gözetilmemiştir. XVII. ve XVIII. yüzyılda medreselerin şemasını belirleyen üç temel unsur avlu, hücre dizilişi ve dersane ilişkisinde geleneksel özellikler ve biçimsel kaygıların dikkate alındığı plan şemaları söz konusudur. Zerrin KÖŞKLÜ, medreseleri plan şemasına göreyediye ayırmıştır. Bunlardan birincisi; U plan, ikincisi; L plan, üçüncüsü; dikdörtgen plan, Dördüncüsü; tek sıra hücrelerden oluşan plan, beşincisi; Karşılıklı iki sıra hücrelerden oluşan plan, iki katlı karşılıklı hücrelerden oluşan plan, yedincisi; belirli bir şemaya girmeyen uygulamalar olmak üzere yediye ayırmıştır. Şıhlı Hamidiye Medresesi planı bunlardan üçüncü sırada yer alan dikdörtgen plan şeması gurubuna girmektedir.

XVII. ve XVIII. yüzyılda dikdörtgen bir avlunun dört tarafını çeviren hücreler ve hücrenin dersane ile olan konumuna göre alt guruplarda incelenen dikdörtgen plan gelişerek devam etmektedir.³¹⁰

II. Abdülhamit döneminde eğitimde nicelik olarak yayılma, nitelik olarak ise gerilemenin başladığı kabul edilir.³¹¹ II. Abdülhamit 1892 tarihinde medreselileri askere gitmekten muaf tutarak³¹² talebe sayısında sun'î bir artış sağlanmıştır.

Osmanlı mimarisinde özellikle bir külliye'nin parçası olarak inşa edilen medreselerde erken devirden Kanuni döneminin sonuna kadar kullanılmış standart bir plandan ziyade çeşitlilik göze çarpar. Son dönem Osmanlı medreseleri ile ilgili olarak toplu bir çalışmaya rastlanmadığından değerlendirmede az sayıda örnek ele alınmıştır.

Ürgüp; Mustafa Paşa (Sinassos) Kasabasında bulunan H. 1316/M. 1899 tarihli Mehmet Şakir Paşa Medresesi, arazi meybinden kaynaklanan bir mecburiyetli iki katlı yapılmıştır. Çok karmaşık bir plan arz eden medresenin portalı, bölge taşının verdiği

³⁰⁹ M. Çayırdağ, **a.g.m.**, s., 122.

³¹⁰ Zerrin Köşklü, "XVII. ve XVIII: Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi", **Türkler Ansiklopedisi**, C.XII, Ankara, 2002, s.162.

³¹¹ H. A. Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu**, Ankara, 1987, s. 6.

³¹² Atay H. , "1914'DE Medrese Düzeni", **İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, S. V, Ankara, 1982, s. 24.

işleme kolaylığı nedeniyle Şihli Hamidiye Medresesinden daha süslü bir görüntü arz etmektedir.

Son dönem Osmanlı medreseleri içinde en geç tarihli eser olarak Samsun Süleyman Paşa Medresesi 1904 tarihlidir. Kitabesinden 11 hücreli olduğu anlaşılan medrese iki katlı olup, revaklı avlu etrafına sıralanmış mekanlardan oluşmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plan arzeden medresenin üst örtüsü kırma çatı olup kiremitle örtülüdür. Avlu revak kemerleri dikdörtgen payelere oturmaktadır. Süleyman Paşa Medreselerinde II. Abdülhamit eserlerinde gördüğümüz neo-klasik akımın unsurlarından olan üçgen alınlık kullanılmıştır. Esasen, araştırmacılar tarafından Osmanlı medrese mimarisinde kabul edilmiş bir klasik plan şeması olmakla birlikte, revaklı avlu etrafına sıralanmış öğrenci hücreleri ve hücrelerden daha geniş yapılarak çoğu zaman kubbeyle örtülü ve beden duvarlarından dışa taşırılarak vurgulanan dersane hücrelerinden oluşan planı klasik şema olarak kabul edilebilir.

Hamidiye Medresesi, II.Abdülhamit döneminin zor ekonomik şartları altında bir ücra kasabaya yapılmış olmasıyla eğitimi taşraya yayma çalışmalarına bir örnektir. Dikdörtgen ve havuzlu avlusunun etrafına sıralanmış 25 öğrenci hücresi ve revak düzeniyle klasik şemayı hatırlatır. Yuvarlak kemerleri kapı kemerlerindeki kademelenme ve kapı kemeri kilit taşına işlenen akantüs yaprağı barok tesirler olarak dönem özelliklerini yansıtır.³¹³

Üçgen alınlık, kademeli kemer, yuvarlak kemer, akantüs yaprağı ve tuğra kabartması gibi dönem özelliği bezemelere rastlanır. Hepsinde üst örtü kiremit çatılıdır. Revaklar kubbeden ziyade ahşaptan düz tavanla kaplanmıştır. II. Abdülhamit döneminde az sayıda medrese inşa edilmesi, değişen sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik sebeplerle, medrese eğitiminin terk edilerek batılı eğitim sistemine geçilmesi şeklinde izah edilebilir. Bu dönemde yine yeni medrese inşaatından ziyade eski medreseler onarılmıştır.³¹⁴ ele alınmıştır.

³¹³ Yıldırım Özbek, “ Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şihli Hamidiye Medresesi”, **Vakıflar Dergisi** , C.XXIV, Ankara, 1994, s.167.

³¹⁴ Y. Özbek, “Son Dönem Osmanlı Medreselerine bir.... **a. g. m.** , s. 167.

4.3.2. Yapı Elemanı

4.3.2.1. Taç Kapı

Şıhlı Hamidiye medresesi (Fot.138), yol seviyesinin altında kalmış kuzey cephesi ortasına açılan taç kapısı, üç sıra iç ve dış bükey kaval silme ile içe doğru kademelendirilmiştir. Medresenin giriş kapısı (Fot.141) yuvarlak kemerli olup kilit taşına işlenen akantus yaprağından (Fot.148) başka herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktadır. Medresenin kuzey cephesi ortasında iki kat yüksekliğinde olan taç kapısı üzerindeki beş beyitlik kitabeye yer verilmiştir.(Fot.139) Bu kitabenin üzerinde iki pencereye yer verilmiştir.(Fot.141)

4.3.2.2. Kitabe

Taç kapı kemerinin üzerine beş beyit halinde düzenlenmiş olan medrese kitabesi nesih yazı ile işlenmiştir.(Fot.139) Medresenin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabenin de üzerinde iki adet pencereye yer verilmiştir. Bu pencerenin üzerinde okunmayan bir kitabe mevcuttur.(Fot.140)

4.3.2.3. Dersane Mescit

Şıhlı Hamidiye Medresesinde ise dikdörtgen şemanın güneydoğusunda yer alan tuvaletlerin olduğu hücrenin batısında yer almaktadır. XVII. ve XVIII. yüzyılda yapılan diğer örneklerden Urfa Abbasiye Medresesinde(1695) hücrelerin arasına yerleştirilen dersane uygulaması yönüyle Hamidiye Medresesini hatırlatmaktadır. Erzurum İspir Kadioğlu (1726), Erzurum Şeyhler (1760) ve Bitlis Yusufiye (1799) medreselerinde dersane bulunmamaktadır. İstanbul Sultan Ahmet Medresesinde dikdörtgen şemanın bir köşesinde dışa taşıntılı olarak yerleştirilmiş olup Şıhlı Hamidiye Medresesi dersane mescidi dışa taşkın bir özellik göstermez.

Osmanlı medrese mimarisinin en önemli bileşenlerinden biri olan dersaneler XVII. ve XVIII. yüzyıl medreselerinde de işlevsel ve yapısal olarak geleneksel özelliklerini korumaktadır. Zerrin KÖŞKLÜ'ye göre bu dönem medreselerinde dersane kare planlı, sekizgen planlı ve daha çok Anadolu örneklerinde dikdörtgen planlı olmak üzere üç tipte ele almıştır. Şıhlı Hamidiye Medresesi dersane mescidi dikdörtgen bir

plana sahiptir. İki penceresi revak düzenlemesine açılmaktadır. Hakkari Meydan, Urfa İbrahimiye, Diyarbakır/Çermik Çeteci Abdullah Paşa dersaneleri dikdörtgen plan şeması gösteren Anadolu'daki örnekler arasındadır.³¹⁵

Odalar ve dershanenin avlunun dört kenarını kapattıkları örneklerde 16. yüzyılla 18. yüzyıl arasında dersane yoktur. Mescit işlevi gören dersane odalardan ayrıdır. Nur-u Osmaniye'de (1755-1756) dersane dikdörtgenin kenarlarından biri üzerindedir. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Medresesi'nde (1726) dersane avluya doğru taşma yapmaktadır. Amasya Kapı Ağası (1488) ve İstanbul Rüstem Paşa Medreselerinde (1547-50) özgün bir deneme olarak karşımıza çıkan sekizgen plan şemasının bu dönem medrese planlamasında yeğlenmemesi ilginçtir.³¹⁶

4.3.2.4. Hücreler

XVII. ve XVIII. yüzyıl medreselerinde de en önemli temel birim olan hücreler erken ve klasik dönemden beri süregelen özelliklerini korumaktadır. Medrese hücreleri kare ya da dikdörtgen planlıdır.

XVII. ve XVIII. yüzyılda tek sıra hücrelerden oluşan şema Anadolu'da uygulanmıştır. Şema hücrelerin dersane ile ilişkisine göre alt tiplere ayrılmaktadır. Şıhlı Hamidiye Medresesi hücreleri tek sıra halinde olup bu yönüyle İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesine (1670) benzemekte olup, bu medresede de tek sıra hücrelere bitişik dersane görülmektedir.³¹⁷ Şıhlı Hamidiye Medresesinde öğrenci hücrelerinin hepsi aynı karakterdedir. Bir kapı ve pencere ile revaklı avluya açılmakta olup (Fot.145) her birinin içerisinde niş bulunmaktadır. Hücrelerden kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı köşede yer alanlar dikdörtgen bir mekandan oluşmakta iken, diğer 21 hücre kare bir mekana sahiptir.

³¹⁵ Zerrin Köşklü, a.g.m.,s.364.; Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 400.

³¹⁶ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 400.

³¹⁷ Zerrin Köşklü, a.g.e.,s.364.

4.3.2.5.Revaklar

XVII. ve XVIII. yüzyıl medrese revaklarında genellikle sivri kemer kullanılmış olup, batılılaşma etkisiyle mimarimize sızan yuvarlak kemer de kullanılmıştır. Bu dönem revaklarında genel olarak sütun kullanılmış, az da olsa paye de uygulanmıştır. Sütun başlıklarında baklavalı, mukarnaslı ve barok etkili değişik başlıklar ele alınmıştır. Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısına doğru yapılan medreselerde barok üslubun yeni başlık formları ile medrese revaklarında etkili olduğu görülmektedir. Şıhlı Hamidiye Medresesi dikdörtgen bir plana sahip olup, dört cephede de öğrenci hücrelerine ve revaklara(Fot.145) yer verilmiştir. Revak düzenlemesinin avluya bakan cepheleri sütunlu ve kemerli olarak düzenlenmiştir. Sütunlar yekpare taştan yapılmış olup üzerine yuvarlak kemerler oturmaktadır. İstanbul Ahmediye, Kastamonu Münire, İstanbul Nuru Osmaniye, İstanbul I.Abdülhamit Medreseleri yuvarlak kemerin uygulandığı medrese revaklarından bazılarıdır.³¹⁸ Şıhlı Hamidiye Medresesi revağında bulunan sütunlar kare kaideli olup, bilezik biçimli başlıkları bulunmaktadır.

4.3.2.6.Üst Örtü

XVII. ve XVIII. yüzyıl medreselerinde hücre örtüsü, dersane mescit ve revakların örtüsü genellikle kubbe ya da tonozdur.³¹⁹ Ancak Şıhlı Hamidiye Medresesinin öğrenci hücrelerinin, dersane mescidinin ve revakların üstü ahşap kirişler üzerine düz damla örtülüdür.(Fot.145,146,147) Medrese kapısından dokuz basamaklı bir hole ulaşılır burası beşik tonozla örtülüdür.

4.3.2.7.Müderris Odası

Medresenin kuzey duvarı ortasında yer alan taç kapının iki kat olarak yükselen bölümü arka cephede bir odaya dönüştürülmüştür.(Fot.142-143) Medresenin dershanesi olarak adlandırılrsa da, 1900 yılında 50 öğrencinin okuduğu bilinen medresede, bu mekanın dersane için küçük bir yer olduğu kabul edilebilir. Y. ÖZBEK; burasının müderris odası olabileceği üzerinde durmaktadır.³²⁰ Buraya avlu içindeki doğu ve batı taraftaki merdivenler yardımıyla çıkılmaktadır. Eyvan şeklinde bir girişi olan müderris odası

³¹⁸ Zerrin Köşklü, **a.g.m.**, s.365.

³¹⁹ Zerrin Köşklü, **a.g.m.**,s.365.

³²⁰ Y. Özbek, “Develi’deki Türk Mimari Eserleri”, **a. g. m.** , s. 62.

dikdörtgen bir plana sahiptir. Müderris odasının güney cephesinin tam ortasından kapı, bunun her iki yanında birer pencere açılmıştır. Yine bu mekanın her cephesinde ikişer pencere ile aydınlatılma sağlanmıştır.

Şihli Hamidiye Medresesi, Edirne II. Bayezit Medresesi'ne öğrenci odaları ile tek sıra revakla çevrili ortası avludan oluşan bir yapı olması özelliğiyle benzetilmektedir.

4. 3. 3. Malzeme

Malzemesinin eski fotoğraflardan anlaşılabacağı üzere kesme taş ve moloz taş birlikte kullanılmıştır.(Fot.144) Ancak kesme taşın kaplama malzeme olup olmadığı hakkında bir şey söylemekten uzağız.³²¹ Şihli Hamidiye Medresesi düzgün kesme taştan inşa edilmiş olup öğrenci hücreleri önünde bulunan revak bölümünü taşıyan sütunlar yekpare taştan yapılmıştır. Medresenin kuzey cephesinde yer alan iki kitabe de mermer malzemeden yapılmıştır. Mehmet Baykana göre öğrenci hücrelerinin zemini ahşap döşeme olup bunlarında altında bodrumların bulunduğunu belirtmektedir. 1973'ten 1975 tarihine kadar ortaokul olarak hizmet vermiştir.³²² Ayrıca portalde kullanılan taş duvarda kullanılan kesme taştan daha sert bir yapıya sahiptir. Ahşap malzeme üst örtüde pencere ve kapılarda kullanılmıştır.

Şihli Hamidiye Medresesi beden duvarlarından kuzey, güney ve doğu cephedeki duvar kalınlığı 0.80 m. olup, batı cephesi 0.70 m. ebatlarındadır.

4. 3. 4. Süsleme

XVII. ve XVIII. yüzyıl medreseleri oldukça sade yapılardır. Medreselerde bezemenin doğrudan uygulandığı alanlar sınırlıdır.³²³

Medresenin, yol seviyesinin altında kalmış kuzey cephesi ortasına açılan taş kapısı, üç sıra iç ve dış bükey kaval silme ile içe doğru kademelendirilmiştir. Medresenin giriş kapısı yuvarlak kemerli olup kilit taşına işlenen akantus yaprağından başka herhangi bir

³²¹ Y. Özbek, “ Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şihli Hamidiye Medresesi”, **Vakıflar Dergisi**, C. XXIV, Ankara, 1994, s. 165.

³²² Mehmet Baykan, Şihli Kasabası Sosyal ve Kültürel Dayanışma Derneği Kurucusu olmakla birlikte ortaokul eğitimini o dönemde okul olarak kullanılan Şihli Medresesinde tamamlamıştır.

³²³ Zerrin Köşklü, **a.g.m.** , s.366.

süsleme unsuruna rastlanmamaktadır.(Fot.148) Aynı süsleme öbeği Kayseri Lisesi'nin giriş revağı önündeki sivri kemerlerin üzerindeki kilit taşında da bulunmaktadır.

4. 4. Okullar

4. 4. 1. Tipoloji

Osmanlı Devleti'nde eğitimin bozulması XVI. yüzyıla kadar geri gitmekle birlikte fark edilişi veya açıkça dile getirilişi Koçi Bey tarafından yapılmıştır.³²⁴ Fakat eğitimin düzeltilmesi ve yenilenmesi amacıyla II. Mahmud'a kadar ciddi bir adım atılmamıştır. İlk rüştiyeler II. Mahmud tarafından kurulmuştur.³²⁵

Batılı anlamda modern eğitimin 1773'te açılan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'la başladığı bununla beraber Tanzimattan sonra siyaset ve eğitimde “Osmanlılık” idealinin ön plana çıktığı kabul edilir.³²⁶

Nizam-ı Cedit'in orduda başlattığı eğitimin modernizasyonu Tanzimat döneminde sivil kadroların yetiştirilmesine yöneltilmiş ve genelde eğitim reformuna doğru bazı önemli adımlar atılmıştır. Medrese vb. dinsel eğitim kurumlarını kendi haline bırakan ve eğitimi bunun dışında yeniden örgütleyen Tanzimat yönetiminin ilk önemli uygulaması ortaöğretim düzeyinde bir “Rüşdiye”leri modelini geliştirip yaygınlaştırmasıdır. 1838'de başlatılan Rüşdiyeler programını yüzyılın ikinci yarısında bazı meslek okulları ve “Usul-i Cedit Üzre” öğretim yapan Mekteb-i İptidailer izledi.³²⁷

İmparatorluktaki okulların hangi düzeyde olursa olsun ortak mimari özelliklerini saptamak mümkün değildir. Dikdörtgen veya “U” biçimli bir kitlesi ve basitleştirilmiş bir neo-klasik cephe düzeni olan modelin yaygınlığının yanı sıra çeşitli Avrupa

³²⁴ Muammer Demirel, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştiye Mektepleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XV, Ankara,2002,s.59.

³²⁵ Muammer Demirel, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştiye Mektepleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XV, Ankara, 2002, s.44.

³²⁶ Y. Akyüz, **Türk Eğitim Kurumları**, Ankara, 1989, s. 511.

³²⁷ Afife Batur, “Mimarlık Batılılaşma Döneminde Osmanlı”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, S. 4, İstanbul, 1985, s. 1057.

lkelerinden aktarılmış ve bu nedenle üslup farklılıkları taşıyan uygulamalar da vardır.³²⁸

Tanzimat Devri’nde daha çok okul aarak okul sayısını çoğaltmak hedeflendiğinden, okul binalarının elverişli olup olmadığına dikkat edilmemiştir. Eski sıbyan mektepleri, bazı boş evler rüştiye okulu yapılmış olup II. Abdülhamit Devri’nde yeniden binalar yapılmıştır. Bu devirde rüştiye binalarına katılım fazla olduğundan mevcut okul binaları yetersiz kalmıştır.³²⁹

II. Abdülhamit döneminde, eğitimde reform hareketleri başlamış ancak, sıbyan mektepleri ve vakıf kuruluşu medreseler bu hareketlerin dışında kalmıştır.³³⁰ Bu dönemde ilk, orta dereceli okullar çoğalmış, taşraya yayılmış, teşkilatları modernleştirilmiştir.³³¹ Hatta Türk olmayan unsurların çocukları için ‘‘Aşiret Mektepleri’’ yapılmıştır.³³² Bütün bunlarla beraber II. Abdülhamit döneminde eğitimde nicelik olarak yayılma, nitelik olarak ise gerilemenin başladığı kabul edilir. II. Abdülhamit 1892 tarihinde medreseleri askere gitmekten muaf tutarak talebe sayısında sun’i bir artış sağlanmıştır.

Develi Lisesi ‘‘U’’ şeklinde bir plana sahiptir. Bu plan şeması genellikle adaş rüştiye ve iptidai mekteplerde uygulanılan plan şemasının bir devamıdır. Kayseri merkezde bulunan Kayseri Lisesi (1904)³³³ ve Kayseri’nin Pınarbaşı ilçesinde bulunan Barbaros İlkokulu (1910)³³⁴ bu plan şemasının Kayseri’deki örneklerini teşkil etmektedir. Kayseri Lisesi 1904 yılında tek katlı olarak inşa edilmiş(Fot.149) 1915–16 yılında ikinci bir kat daha eklenerek mevcut halini almıřtır³³⁵. Pınarbaşı Barbaros İlkokulu ise tek katlı olarak işlevini devam ettirmektedir. Sivas Kongre Binası (Eski Sivas Lisesi) (1870)³³⁶ bu plan şemasının Kayseri dışındaki örneklerinden birini oluşturmaktadır.

³²⁸ Afife Batur, ‘‘Mimarlık Batılılaşma Döneminde Osmanlı’’, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, S. 4, İstanbul, 1985, s. 1058.

³²⁹ Muammer Demirel, **a.g.m.**, s.55.

³³⁰ B. Kodaman, **II. Abdülhamit Dönemi Eğitim Sistemi**, İstanbul, 1980, s. 290.

³³¹ B. Kodaman, **a, g, e.**, s. 312.

³³² B. Kodaman, ‘‘II. Abdülhamid ve Aşiret Mektebi’’, **Türk Kültürü Araştırmaları**, C. XV, Ankara, 1976, s. 1-2.

³³³ Mehmet Çayırdağ, ‘‘Kayseri’de Sultan II. Abdülhamid Döneminde Ait Mühim Yapılar’’, **Kayseri Tarihi Araştırmaları**, Kayseri, 2001, s. 346.

³³⁴ Mustafa Denктаř, ‘‘Pınarbaşı’ndaki Türk Eserleri’’, **Sanatsal Mozaik**, İstanbul, 2000, s. 87.

³³⁵ Mehmet Çayırdağ, ‘‘Kayseri’de Sultan II. Abdülhamid Dönemi Bina ve Kitabeleri’’,**a.g.m.**, s. 346.

4. 4. 2. Yapı Elemanları

4. 4. 2. 1. Taç Kapılar

Kuzey cephenin tam ortasında yer alan düz lentolu iki kanatlı giriş kapısının önünde revak düzenlemesi yer almaktadır.(Fot.151) Bu revak düzenlemesinin kuzey cephesinde dört bağımsız sütun tarafından taşınan sivri kemerler yer almaktadır. Revak düzenlemesinin yanları açık olup burada da, sivri kemer kullanılmış sivri kemerlerin güney uç kısmı yapının beden duvarlarıyla birleşmiştir. Giriş kapısının üzerinde yarım yuvarlak bir pencere düzenlemesi, girişle aynı genişlikte düzenlenmiştir.

4. 4. 2. 2. Pencereler

Kayseri Lisesi'nde pencereye oldukça çok yer verilmiştir. Bu pencereler geniş ve yüksek tutulması açısından önemlidir. (Fot.149,151,153,154,159) Yapının kuzey girişi üzerinde yer alan yarım yuvarlak pencere düzenlemesi doğu ve batıda bulunan diğer giriş kapıları üzerindeki pencereleriyle aynı düzendedir.

Yapının zemin katında toplam kırk dört (Fot.154), ikinci katında da kırk dört olmak üzere seksen sekiz pencere mevcuttur. Bunlardan dördü sağır pencere olup (Fot.159) kuzey cephede doğu ve batıda köşelerde yer alan sınıfların revağa bakan yüzlerinde yer almaktadır. Yine ikinci katta da pencere düzenlemesi simetrik olarak birinci katın aynısıdır. Bu pencereler dışa bakan cephelerde yarım yuvarlak formda düzenlenmiş olup iç kısımda doğu-batı doğrultusunda yer alan koridor üzerinde sınıflara açılan kapıların yanlarında pencerelere yer verilmiştir.

4. 4. 2. 3. Üst Örtü Elemanları

Kayseri Lisesi'nin birinci katı(Fot149) 1904 yılında yapılmış olup ikinci katı (Fot.159) 1915 yılında eklenmiştir. 1915 yılına kadar tek kat olarak kullanılan binanın o dönemdeki örtü sistemi bilinmemekle birlikte günümüzde betonarme ile örtülüdür. Üst örtüyü taşıyan duvarlar oldukça yüksek tutulmuş olup birinci katın tavanında on iki adet kirişle üst örtünün ağırlığı duvarlara aktarılmıştır.(Fot.158)

4. 4. 3. Malzeme

Kayseri Lisesi'nde malzeme olarak tamamen kesme taş kullanılmıştır.(Fot.149) Lisenin ortasında bulunan doğu-batı doğrultusunda uzanan koridor zemini onarımlar esnasında siyah zemin üzerine beyaz yıldız motiflerinden oluşan kalebodurlar döşenmiştir. (Fot.152) Cephelerdeki pencerelerin çerçeveleri ahşaptan olup yuvarlak pencere formuna uygun olarak düzenlenmiştir. Kayseri Lisesi'nde kesme taş malzeme kullanılması yönüyle Develi Lisesi'ne benzemektedir.

4. 4. 4. Süsleme

Kayseri Lisesinin giriş kapısı önündeki revak kısmında üçgen alınlık kısmı (Fot,159) neo-klasik özellik göstermekte etrafında yer yer kabarık çiçek motifleri, kemer kilit taşındaki kenger yaprağı (Fot.150,156) motifleri barok etkiler taşımaktadır. Kayseri Lisesi süslemeleri daha çok eklektik (seçmeci) bir üslupta düzenlenmiştir.

Kayseri Lisesinin kuzey cephesinde yer alan giriş kapısı önündeki üçgen alınlıklı revak düzenlemesi (Fot.151) ikisi silindir formlu bağımsız, ikisi de gövde kısmı olmayıp başlık kısmı duvara bitişik düzenlenmiştir. Bu sütunların başlıkları korint nizamında düzenlenmiştir. (Fot.155) Duvara bitişik olması yönüyle Kayseri Talas'ta Harman Caminin son cemaat mahallinde yanlardan duvara birleştirilmiş yarım silindirik sütunlar, başlıklarının korint üslubunda olması ve caminin çatısının kuzeyi üçgen bir alınlıkla şekillendirilmiş olması yönüyle Kayseri Lisesine benzemektedir. Korint tarzı sütun başlığı daha çok Barok dönemde kullanılmaya başlamıştır.³³⁷ Üçgen alınlık uygulaması Talas Han Cami, Ali Saip Paşa Camii, Kayseri Pınarbaşı'ndaki Aziziye Camii'nde ve Kayseri'de geç dönemde yapılan kiliselerde görülmektedir. Üçgen alınlık uygulaması bakımından Aksaray Valide Cami ve Kasımpaşa Camii Kebirinde de bulunmaktadır.³³⁸

Kayseri lisesinin revağı üzerindeki üçgen alınlığın üzeri silmelerle hareketlendirilmiştir. XVIII-XIX. Yüzyıl Osmanlı mimarisinde cephelerdeki silme kullanımındaki artış ve mimariye şakuli görünüm kazandıran yüksek kasnak Barok

³³⁷ Doğan Kuban, **Türk Barok Mimarisi Hakkında Deneme**, İstanbul, 1954, s. 134.

³³⁸ D. Esemeli, " Baldeken Tarzındaki Camilerin Geç Osmanlı Devrindeki Görünümleri Üzerine", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S. 8. , İstanbul, 1990, s. 55.

dönem özelliğidir.³³⁹ Ayrıca revakta yer alan kitabelik kısmının her iki yanında sütuncelere yer verilmiş ve bunlar yivlendirilmiştir.(Fot.150)

Kayseri Lisesi'nin birinci kat ve ikinci katı birbirinden ayıran konsol ile Sivas Kongre Binası'nın (Eski Sivas Lisesi) (1892)³⁴⁰ 1927 tarihli fotoğraflarında karşılaşılmaktadır. Develi Lisesi'nde de böyle bir uygulamaya yer verilmiştir.

4.5. Çeşmeler

II.Abdülhamit dönemi Kayserisinde kitabesi mevcut olan ve günümüze ulaşan beş adet çeşme varlığını korumuştur.

4.5.1. Tipoloji

Çeşme ve sebil yapımı Lale devri'yle birlikte niceliksel ve niteliksel gelişme gösterir. Dikdörtgen prizma gövdeli ve silmelerle dikdörtgen çerçeve içine alınmış simetri ekseninde sivri kemerli nişleriyle klasik dönem çeşme tasarımı 17. yüzyılda da sürmüştür. Ancak oransal ilişkilerde değişme olmuştur. Örneğin, Üsküdar'da İskele Camisi'nin avlu duvarında ve Üsküdar Salacakta Silahtar Ağa Meydan Çeşmesi(1682) kütlenin yatay olarak gelişmesine örnek gösterilebilir.

Osmanlı çeşmeleri değişik araştırmacılar tarafından farklı şekilde gruplandırılmıştır. A.Aytöre, Çeşmeleri ilk önce şehir dışında ve şehir içindeki çeşmeler olarak iki grupta ele almış olup, şehir içi çeşmelerini; Hususi Çeşmeler, Umumi Çeşmeler, Abidevi Çeşmeler ve Şadırvanlar olarak dört grupta değerlendirmektedir. C.Esat Arseven ise çeşmeleri bulundukları yerlere göre; Mahalle, Cami, Şadırvan, Oda, Abidevi Çeşmeler ve Musluklar olarak altı grupta incelemiştir. Semavi Eyice, Osmanlı Çeşmelerini cephe ve Meydan Çeşmeleri başlıkları altında iki grupta ele almıştır. Yılmaz Önge de çeşmeleri çalışma şekilleri ve durumlarına göre olmak üzere iki grupta değerlendirmiştir. Ayla Ödekan da çeşmeleri konum ve fiziksel biçimlerine göre gruplandırmaktadır. Mustafa Denктаş da Kayseri çeşmelerini Ayla Ödekan tarafından yapılan tipolojiye göre değerlendirmiştir.³⁴¹

³³⁹ D. Kuban, **Türk-İslam Sanatı Üzerine Denemeler**, İstanbul, 1982, s. 117.

³⁴⁰ Sultan Topçu, **a. g. t.**, s. 145.

³⁴¹ Mustafa Denктаş, **Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları**, Kayseri, 2000, s.252.

Çeşmeler tek-çok kanatlı, tek-çok cepheli, tek-çok musluklu ve kübik, çokgen, silindirik gövdeli oluşlarına göre fiziksel biçimleniş açısından da tiplere ayrılabilirler. Hayvanların su içmelerini sağlayan özel yalaklı çeşmeler de vardır.³⁴²

Kayseri ve çevresinde bulunan çeşmeler, bulundukları yer ve cephe kompozisyonu dikkate alınarak iki grupta incelenmiştir. İlki; Bağımlı Çeşmeler ikincisi; Bağımsız Çeşmeler olmak üzere.

4.5.1.1. Bağımlı Çeşmeler

4.5.1.1.1. Bir Yapının Duvarıyla Birlikte İnşa Edilen Çeşmeler

Bu grupta ele alınan çeşmeler herhangi bir yapının duvarıyla aynı anda inşa edilmişlerdir. Araştırmamızda üç örnek bu gruba girmektedir. Bunlar; Hacı Ahmet Efendi Çeşmesi (Fot.163) bahçe duvarıyla, Ali Saip Paşa Çeşmesi (Fot.160), caminin avlu duvarıyla, Esmâ Hanım Çeşmesi(Fot.168) arkasındaki evin duvarıyla birlikte inşa edilmişlerdir.

Anadolu’da bir yapının duvarıyla birlikte inşa edilen pek çok çeşme bulunmaktadır. Bunlar; Amasya- Tokat yolu üzerinde bulunan Hatun Hanı Çeşmesi(1291), Sivas Gök Medrese Çeşmesi(1271),Erzurum Hatuniye Çeşmesi(1292), İstanbul Mihrimah Sultan Çeşmesi(1680) gibi pek çok örnek bulunmaktadır.³⁴³

4.5.1.1.2. Herhangi Bir Yapının Duvarına Sonradan Eklenen Çeşmeler

Bu gruba giren çeşmeler önceden var olan bir yapının duvarına sonradan eklenmiştir. Talas Meydan (Fot.165)ve Seyit Gazi Mahallesi Çeşmeleri(Fot.170) bu gruba girmektedir. Anadolu’da inşa edilen çeşmelerin çoğunluğu bu gruba girmektedir. Bu tipin Anadolu’daki örneklerinden bazıları; Sahabiye Çeşmesi, Göllü Çeşmesi, Oduncu(Çakaloz) Çeşmesi, Niksar Hoca Sultan Çeşmesi(1897), Kastamonu Abid Çeşmesi(1880).³⁴⁴

³⁴² Ayla Ödekan, “Mimarlık ve Sanat Tarihi”, **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 412.

³⁴³ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.253.

³⁴⁴ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.254.

4. 5. 1. 2. Bağımsız Çeşmeler

Bu tip Çeşmeler Sokak, Köşe, Meydan vb. yerlere bağımsız olarak yapılmışlardır. Bu Gruba giren çeşmeler tezimiz içerisinde yer almamaktadır.³⁴⁵

4. 5. 1. 3. Cephe Kompozisyonlarına Göre Çeşmeler

İncelenen beş çeşmeden üç tanesinde çeşme nişinin üzeri yuvarlak kemerle örtülmüştür. Bunlar; Hacı Ahmet Çeşmesi (Fot.163), Esme Hanım Çeşmesi(Fot.168), Seyit Gazi Mahallesi Çeşmesi (Fot.170)'dir. Çeşmelerin yuvarlak kemerli olarak yapılmaları XVIII. yüzyıldan sonra başlamıştır.³⁴⁶

Nişsiz düz cephe çeşmeler grubuna ise Talas Ali Saip Paşa (Fot.160) ve Talas Meydan Çeşmeleri (Fot.165) girmektedir. Bu tipte inşa edilen çeşmeler daha çok XIX. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Talas Meydan Çeşmesinin (Fot.165) dikdörtgen prizmal gövdenin üzeri üçgen alınlıkla nihayetlenmekte olup bu tipte inşa edilen çeşmeler daha çok XIX. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır.³⁴⁷ Seyit Gazi Çeşmesi (Fot.174) üzerinde köşk minaresi bulunmaktadır. Köşk minareler daha çok minaresiz mescitlerin yanındaki çeşmelerin üzerinwe yerleştirilmiştir. Köşk minareler dikdörtgen prizmal gövdenin üzerinde, genellikle bir köşesinde yer almaktadır. Bu minareler dört sütuna atılmış kemerciklerle oluşturulan baldaken bir biçime sahip olup üstü sivri bir külahla örtülmüştür. Köşk minarelere genellikle çeşmenin arkasına yerleştirilen merdivenler vasıtasıyla çıkılmaktadır. Çeşmenin üzerindeki köşk minarelere Kayseri'deki pek çok mescit ve camide rastlanmaktadır.³⁴⁸

4. 5. 2. Yapı Elemanları

Çeşme niş kemerinin oturduğu yanlardaki duvarlar 0.40x 0.60 m. enindedir. Çeşme niş kemerinin yanlardaki duvarlara oturduğu örnek Talas Esme Hanım Çeşmesidir.(Fot.168) Bu çeşmeye benzeyen diğer örnekler ise; Hacı Velet çeşmesi,

³⁴⁵ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.255.

³⁴⁶ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.258.

³⁴⁷ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.261.

³⁴⁸ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.262

Yazı Cami Çeşmesi, Erkilet İkiz Çeşme vb.³⁴⁹ Çeşme Niş Kemerinin yeşpare taş ayaklara oturduğu örnek ise Seyit Gazi Çeşmesidir. Bu çeşmeye benzer örnekler ise; Sahabiye Çeşmesi, Şeyh İbrahim Tennuri Çeşmesi, Yeşilhisar Çeşmesi vb. Çeşme niş kemerinin duvara gömülü sütunlara oturduğu örnekler arasında Talas Hacı Ahmet Efendi Çeşmesi(Fot.163) de vardır. Diğer örnekler ise; Mıhlımlı Çeşmesi, Asmalı Çeşme, Harman Cami Çeşmesi vb.

Çeşme nişinin üzerini örten kemerler cephe kompozisyonlarının en belirleyici elemanıdır. Talas Ali Saip paşa (Fot.160)ve Talas Meydan Çeşmeleri (Fot.165) istisna olmak üzere Kayseri'deki tüm çeşmelerin nişleri kemerlerle kapatılmıştır. Büyük Bürüngüz Köyü Meydan ve Yazıcı Çeşmeleri ile Çifteönü çeşmesindeki kemerler Çeşme nişini örtmekten ziyade bu çeşmelerin baldaken formlarından dolayı üst örtüyü taşımaktadır.³⁵⁰

Üçgen alınlıklı çeşmelerin hemen hepsi XIX. yüzyıl Avrupa mimari akımlarının Anadolu'daki yansıması niteliğindeki geç dönem eserleridir. Talas Meydan Çeşmesi üst kısmı beşik çatıyla örtülüdür. Ali Saip Paşa Çeşmesi ise üst bölümü harpuşa ile örtülmüştür.³⁵¹

Kayseri ve çevresinde bulunan çeşmelerin ayna taşları genellikle mermer ve sert kesme taş malzemeden yapılmıştır. Ayna taşları çeşme cephesine daha çok yatay şekilde yerleştirilmiştir. Ayna taşlarında genellikle tek lüle deliği bulunur nadiren Seyit Gazi Mahallesi'nde olduğu gibi iki lüle deliği bulunmaktadır. Buna örnek olarak; Büyük Bürüngüz Meydan, Çakaloz, Şeyh İbrahim çeşmeleri gösterilebilir.³⁵²

Çeşme nişi içerisinde sekilerin bulunduğu çeşmeler arasında Seyit Gazi Çeşmesi de gelmektedir. Bu sekiler genellikle yeşpare taştan yapılmış olup çoğunlukla 0.80 x 0.80 m.ebatlarında ve 0.30 m. yüksekliğindedir. Bu sekilere örnek olarak; Çakaloz, Yazıcı, Marta Sokağı Çeşmeleri gösterilebilir.³⁵³

³⁴⁹ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.263

³⁵⁰ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.264.

³⁵¹ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.265.

³⁵² Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.266.

³⁵³ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.268.

4. 5. 3. Malzeme

İncelemiş olduğumuz beş çeşmenin malzemesi kesme taş olup hepsinin kitabesi mermer malzemeden yapılmıştır. Seyyid Gazi Mahallesi Çeşmesinin ayna taşı taştır.(Fot.170) Ayna taşının izi bulunmaktadır. Hacı Ahmet Çeşmesi haricinde Esmâ Hanım(Fot.168), Talas Meydan (Fot.165), Ali Saip Paşa (Fot.160,162) çeşmeleri ayna taşları da mermer olarak düzenlenmiştir. Seyyid Gazi Mahallesi Çeşmesinde iki lüle kullanılmış diğerlerinde tek lüle kullanılmıştır.(Fot.173)

4. 5. 4. Süsleme

Türk baroğu en özgün örneklerini mütevazı sokak çeşmeleri, sebiller ve türbe yapılarında ortaya koymuştur.³⁵⁴ D. Kuban'a göre ilk yabancı motif, Sultanahmet'teki III. Ahmed Çeşmesinin saçağı altında görülen akant frizidir.³⁵⁵ Gülnûs Sultan Türbesi'nde yer alan çeşme ayna taşı üzerinde ortadaki vazo içinde çiçek motifleri ile çeşmeyi çevreleyen mukarnaslı korniş ve en üstte taş tepelikle nihayetlenen cephe Osmanlı Klasik dönemi ve Barok üslubun karışımını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Ali Saip Paşa Camii çeşmesinin ayna taşında (Fot.162) yer alan yüksek kabartma tekniğinde düzenlenmiş olan çiçek motifleri mermere işlenmiştir. Ayrıca gövde kısmında yer alan enine mukarnaslı korniş ve en üstte taş tepelik kısmıyla benzer özelliklere sahiptir.³⁵⁶

Çeşme tasarımında asıl değişiklik 18. yüzyıl içinde belirir ve Barok, Rokoko üsluplarının etkisiyle kütle plastiğinde, düzenlemede bezemede zengin bir çeşitlilik oluşur. Konum ve fiziksel biçimlenişe dayanarak çeşme tipolojisi oluşturmak olanaklıdır. Dış mekan çeşmelerinin bir grubu bir sokak duvarında, köşebaşında, bir meydanın odak noktasında ve bir avlu içindedir.

Üsküdar'da Emetullah Valide Sultan Çeşmesi (1709) 18. yüzyıl başında klasik düzenlemeyi sürdüren bir örnektir. Ensiz çeşme nişinde ışınal niş örtüsü yeni öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı öğeler Hacı Ahmet Çeşmesi(Fot.163) nişinin yarım

³⁵⁴ D. Kuban, **Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul 1954 s. 105-106.

³⁵⁵ D. Kuban, **Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul 1954 s. 105.

³⁵⁶ Betül Bakır, **Mimaride Rönesans ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri**, Ankara Haziran 2003, s.54.

kubbe biçimindeki küresel örtüsü, taşların ışınsal olarak dizilmesi yönüyle benzetmektedir.³⁵⁷

1740 yılıyla birlikte çeşme mimarisinde önce rokoko ve sonra da barok özellikler belirlemeye başlar. 1740'da önce bezeme ilkelerinde gözlenen çözülme, 1740'dan sonra fiziksel biçimleniş de gözlenir.³⁵⁸

19. yüzyılın ikinci yarısının en ilginç çeşmesi neo-klasik üslubun başarılı bir uygulaması Eyüp Pertevniyal Kadın Efendi Çeşmesi (1856) dir. Roma taklarını hatırlatan cephe düzenlemesi kolon-kiriş-kemer üçlüsüyle klasik ölçü ve uyumda kurulmuştur. Ögeler iri ve dolgundur. Klasik gırlant ögesi korint başlığı kabartma olarak yontsal zengin bezemelerdir. Talas Han Cami'de ise yine çeşme cephesinin her iki yanına gelecek şekilde yığma ayaklar yönüyle benzetmekte olup, kemersiz olarak yapılması yönüyle farklılık göstermektedir.³⁵⁹

Ali Saib Paşa Çeşmesinin (Fot.160) saçak kısmı basit silmeler ile hareketlendirilmiştir. Bu yönüyle Seyyid Gazi Çeşmesi kemerindeki(Fot.170) silmeleri hatırlatmaktadır. Ali Saip Paşa Çeşmesinin tek lüleli ayna taşının(Fot.162) etrafı açılmış çiçek motifleri ile süslenmiş olup, tam altına zemine gömülü küçük bir mermer su yalağı bulunmaktadır. Süsleme olarak saçak kısmında, kitabenin etrafını çevreleyen yastıklardaki profilli silmeler ile kitabenin hemen altında yer alan sarkıtlar ve ayna taşı üzerindeki açılmış çiçek motiflerinden bahsedilebilir. Yapı orijinal hali ile günümüze ulaşabilmiştir. Talas Hacı Ahmet Çeşmesi (Fot.163) nişinin yarım kubbe biçimindeki küresel örtüsü taşların ışınsal olarak dizilmesiyle oluşturulmuştur. Çeşmede hiçbir süs unsuru yoktur. Birkaç kez onarım geçiren çeşme orijinallliğini kaybetmiştir. Çeşmenin ilginç olan yönü, çeşmenin ayna taşına doru her iki yönde daralması ile çeşme nişinin üzerindeki taşların radyal olarak yerleştirilmesidir. Aynı uygulama Gevher Nesibe Çeşmesi ve Göllü Çeşmesinde de görülmektedir.³⁶⁰ Ayakların kaide kısımları dışarı doğru genişlemektedir. Ayakların üzerinde silmeler olup her iki kenarından 3 cm. enindeki oymalarla hareketlilik sağlanmıştır. Bu oymalar alt ve üst kısımlarda içeri doğru yarım daire oluşturmuştur.

³⁵⁷ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 412.

³⁵⁸ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 413.

³⁵⁹ Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi", **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 415

³⁶⁰ Mustafa Denктаş, **Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları**, Kayseri, 2000, s.118.

Talas Meydan Çeşmesi (Fot.159), ayaklar altta ve üstte cepheden taşıntı yapan silmelerle nihayetlendirilmiştir. Ayaklar ile üçgen çatının altında yatay olarak konulmuş simetrik taşların üzeri de aynı şekilde oyulmuştur. Bu ayakların üzerine ise üçgen alınlık kısmı yerleştirilmiştir. Alınlık kısmının saçak kısmı dışarı doğru değişik ölçülerde silmelerle tezyin edilmiş olup tam tepesine üç kademeli akroter konulmuştur. Buradaki üçgen alınlık yönüyle Kayseri Lisesi'nin ikinci katındaki üçgen alınlık kısmını (Fot.159), Talas Han Camii doğu avlu giriş taş kapısı (Fot.70) ve Ali Saip Paşa Camii batı avlu giriş taş kapısında (Fot.14) bulunan üçgen alınlığı hatırlatmaktadır. Meydan çeşmesindeki üçgen alınlığın tam ortasında çeşmenin 62x49 cm. ebadında mermer kitabesi yer almaktadır. Mermer kitabe yanlarda "S" formu konsollar ile üst kısımda düz konsollarla çerçeve içerisine alınmıştır. Buradaki S formu konsolların mermer kitabenin yanında yer alması yönüyle Esmâ Hanım Türbesi (Fot.169) mermer kitabe çevresindeki bezeme öbeklerini hatırlatmaktadır. Yine Meydan Çeşmesi kitabesi(Fot.166,167) üstündeki düz konsolun üzerine boydan boya stilize kenger yaprakları ile Esmâ Hanım Türbe kitabesi üstündeki motiflere benzemektedir.

Ayna taşının yanlardaki dekoratif ayakları üzerine oturan yuvarlak kemerin üzeri ortada birbirine yanaşan iyonik sütun başlıklarını andıran volütcüklerle süslenmiştir. Bununda üzeri üçgen alınlıkla son bulmaktadır. Bu volütlerin alt ve üst kısımları kenger yaprağı ile bezenmiştir. Kemer ve ayakların üzerinde silmelerle hareketlendirilmiştir. Bu yönüyle neo-klasik üslubu hatırlatmaktadır. Süsleme olarak üçgen alınlığın tepesindeki taş akroter, saçak kısmındaki silmeler, kitabenin çevresindeki "S" konsollar, stilize kenger yaprakları, köşelerdeki vazolar, kitabenin altındaki beş kademeli süsleme kuşağı ile ayna taşının çevresindeki süslemelerden söz edilebilir.

Esmâ Hanım Çeşmesi (fot.168) mermer ayna taşının çevresi bitkisel çiçek motifleriyle süslenmiştir. Çiçek motifleri dışında çeşmede başka süsleme yoktur. Ayna taşının üzerinde tek bir musluk deliği vardır, ancak musluk yoktur.

Seyyid Gazi Mahallesi Çeşmesi kitabesinin (Fot.172) her iki tarafına simetrik olarak birer adet gülbezek motifi yerleştirilmiştir. Bunların üzeri açılmış çiçek motiflerinden oluşan bitkisel kompozisyon ile tezyin edilmiştir. Ayna taşı üzerinde iki adet delik bulunmaktadır.(Fot.173) Ayna taşının hemen üzerinde tek musluk bulunmakta olup tesisat açıktan dolaşıldığı için güzel bir görüntü arz etmemektedir. Çeşme nişinin güneyinde bir adet seki dikkati çekmektedir. Çeşmenin tek süsleme unsuru olarak

kemer, kenar, saçaktaki profilli silmeler, kitabenin her iki yanında gül bezekler ve köşk minarenin sütun başlıklarındaki baklava motifi ve bu başlıkları birbirine bağlayan dekoratif kemerler ve üzerindeki selvi ağacından bahsedilebilir. (Fot.170,174)

Seyyid Gazi Mahallesi Çeşmesi üzerinde bulunan minare uygulaması ve arka kısımda merdiven vasıtasıyla çıkılması yönüyle diğer çeşmelerden oldukça farklıdır.(Fot.174)

4. 6. Hamamlar

VII. yüzyılda Kusayr-ı Amra'da ve Sarok Hamamlarında görüldüğü gibi, ilk Müslüman hamamları, antik geleneği devam ettiren Bizans hamamlarının hemen hemen bir benzeri olduğu, bu benzerliğin mimari ve tesisatla kalmayıp, tezyinatta da devam ettiği görülmektedir. Ancak onlardan farklı olarak, Müslümanlığın şartlarına uygun bir şekilde temizlenilebilmesi için, antik devir hamamlarında görülen soğuk ve sıcak su havuzlarının kaldırılıp, bunun yerine kurnalardan akan su ile yıkanma usulü benimsenmiştir.

Anadolunun fethi öncesi Selçuklu Türklerinde, saray, köşk, han ve tekke hamamları gibi özel hamamların yanında, şehirdeki külliyele içerisinde yer alan halk hamamlarının da kullanıldığından söz edilebilir.

XII. ve XIII. Yüzyıllarda Şam'da inşa edilmiş M.1172 tarihli Büzuriye, El Akif, (M.1174), Sitti Adhra M.1196, Sami (M.1204-05)ve XII. yüzyılın başlarına tarihlenen Eş Şafi hamamları gibi büyük hamamları da genellikle dört eyvanlı soyunma mahalleri, merkezi kubbeli mekanlar etrafında radyal bir düzenle niş ve halvetlerden oluşan geniş ılıklikları, Roma hamamlarına benzeyen sıcaklıkları ve çift kazanlı sıcak su depoları bulunmaktadır.³⁶¹

4. 6. 1. Tipoloji

Anadolu Türk hamam mimarisi, yapıldığı dönemler içinde çeşitli plan tipolojilerine göre değerlendirilmiştir. Yılmaz Önge, Selçuklu hamamlarını haçvari dört eyvanlı tip, yıldızvari dairevi tip ve münferit tipler olarak üç başlık altında incelemiştir.³⁶² Semavi Eyice ise Osmanlı hamamlarını; haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tip, yıldızvari

³⁶¹ Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII ve XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara, 1995, s.9.

³⁶² Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara, 1995., s. 10.

sıcaklıklı tip, kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip, ortası kubbeli enine sıcaklıklı tip, çok kubbeli sıcaklıklı tip, ortası kubbeli enine sıcaklıklı tip ve soğukluk-sıcaklık ve halvet eş odaları halinde olan tipler olarak değerlendirmiştir.³⁶³

Mustafa Denктаş, Kayseri hamamlarını yedi gruba ayırmış olup bunlardan birincisi dört eyvanlı köşe halvetli olup bu da yine kendi içerisinde üçe ayrılmıştır. Bunlarda ilki dört eyvanlı köşe halvetli, ikincisi üç eyvanlı köşe halvetli tip, üçüncüsü ise iki eyvanlı köşe halvetli tiptir. Talas Ali Saib Paşa Hamamı Kayseri hamamları plan tipolojisine göre üç eyvanlı köşe halvetli plan tipine girmektedir. Bu plan tipinde olan Kayseri'deki diğer örnekler Sultan Hamamı (erkekler) (XII. yüzyıl başları), Hunat Hamamı (kadınlar kısmı) (1238), kadınlar hamamı (erkekler) (1542), Deveci Hamamı (XVII. yüzyıl başları) dır.³⁶⁴

Mardin'de XII-XIII. yüzyılda yapılmış Sitti Radviyye ve Yeni Kapı Hamamları gibi Artuklu eserlerinde, merkezi kubbeli mekana göre aksiyal eyvanlı ve köşe halvetli sıcaklık şemasının uygulanması yönüyle Talas Ali Saib Paşa Hamamını (Fot.179,181) hatırlatmaktadır.³⁶⁵

Anadolu Türk hamam mimarisinde üç eyvanlı plan şemasının uygulandığı en eski örnekler Kayseri'de bulunmaktadır. Bu plan şeması dört³⁶⁶ eyvanlı köşe halvetli plan tipiyle birlikte hamam mimarisinde en çok tercih edilen plan tipi olmuştur. Anadolu'daki örnekleri; Konya Türbe Hamamı (kadınlar) (XIV. yüzyıl), Ezine Şerefşah Hamamı (XIV. Yüzyıl), Göynük Süleyman Paşa Hamamı (1331-35), Bursa Emir Sultan Süleyman Hamamı (1426), Ankara Karacabey Hamamı (XV. Yüzyıl), Karaman Seki Hamamı (XV. yüzyıl), Denizli Işıklı Kasabası iki nolu Hamamı (XV. yüzyıl), Langa Hamamı (XV. yüzyıl), İstanbul Gedik Ahmet Paşa Hamamı (1475), Ankara Cenabi Ahmet Paşa Hamamı (

4. 6. 2. Yapı Elemanları

Ali Saib Paşa Hamamı mevcut haliyle soyunmalık, sıcaklığa giriş koridoru, sıcaklık, tıraşlık ile tuvalet, su deposu ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır.

³⁶³ Semavi Eyice, "İznik'ta Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Üzerine Bir Deneme", **Tarih Dergisi**, C.XI, İstanbul, 1960, s.99-120.

³⁶⁴ Mustafa Denктаş, **Kayseri'deki Tarihi Su Yapıları**, Kayseri, 2000, s.277.

³⁶⁵ Yılmaz Önge, **Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları**, Ankara, 1995, s.9.

³⁶⁶ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s. 277.

4.6.2.1. Kapılar

Ali Sait Paşa hamamının soyunmalığına girişli sağlayan kuzey cephedeki cümle kapısı basık kemerlidir.(Fot.176) Soyunmalığın ilk bölümünden yine düz lentolu bir kapıdan ikinci mekana geçilmektedir.(Fot.177) Soyunmalığın güneyinde yer alan sıcaklığa girişi sağlayan geçiş koridoru basık sivri kemerli olarak düzenlenmiştir.(Fot.178,183) Aynı uygulama köşe halvetlerinde de tatbik edilmiştir.

4.6.2.2. Pencere

Hamam, soyunmalık kısmında, batıda kare formlu, doğuda dikdörtgen formlu üç, doğu eyvanda bir dikdörtgen formlu pencere ile aydınlanırken(Fot.175) sıcaklık kısmı tonoz ve kubbelerde ışık gözleri ile aydınlatılmıştır. Ana kubbeye 16 (Fot.180), halvet kubbelerine (Fot.182), eyvanlara 1 adet ışık gözü açılmıştır.(Fot.180,182)

4.6.2.3. Üst Örtü

4.6.2.3.1.Kubbe

Hamamlarda en çok tercih edilen örtü elemanı olan kubbe, Ali Saib Paşa Hamamının sıcaklık bölümü ve köşe halvetlerinin üst örtüsünde kullanılmıştır.(Fot.180,182) Sıcaklık bölümü ortasında yer alan kubbe uygulaması Kayseri İlinde Setenönü, İncesu Merzifonlu kara Mustafa paşa külliyesi, Yeşilhisar Çarşı (yıkılmış), Gesi, Salahattin hamamlarında da uygulanmıştır. Ali Saip Paşa Hamamının köşe halvetlerinde yer alan kubbe uygulaması Setenönü, İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi hamamı ve Deveci hamamlarında da görülmektedir.

4. 6. 2. 3. 2. Tonoz

Kayseri ve çevresinde inşa edilen hamamlarda daha çok sivri, beşik ve aynalı tonozun kullanıldığı görülmektedir.³⁶⁷ (Fot.181) Talas Ali Saib Paşa hamamının soyunmalık kısmı ve sıcaklık kısmındaki üç eyvanında da üst örtü beşik tonoz olup kayseri

³⁶⁷ Mustafa Denктаş, a.g.e., s.288

Selahattin ve Hunat hamamının (kadınlar),³⁶⁸ Pınarbaşı Yeni hamamın sıcaklık kısmındaki eyvanların üzerinin beşik tonozla örtülmesi yönüyle benzemektedir.³⁶⁹

4. 6. 3. İç Mekan Öğeleri

4. 6. 3. 1. Soyunma Mahalleri

XII.-XII. yüzyıl hamamlarında, alan bakımından en geniş hacim soyunma veya camekan mahallidir. Burası genellikle, halvetleri de dahil olmak üzere bütün sıcaklık mahallinin sahasına hemen hemen eşdeğer bir büyüklükte tutulmuştur. Bu devir hamamlarında, soyunma mahalline doğrudan cümle kapısından geçilerek girilmektedir.³⁷⁰ Bu gelenek Ali Saip Paşa Hamamında (Fot.176,177) da devam etmiştir. Soğukluk kısmına yer verilmeyen hamamın soyunmalık kısmı iki bölümden oluşmaktadır. Bu iki kısımdan ilki iki katlı olarak düzenlenmiş olup (Fot.177) demir bir merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır. İki bölümünde üzeri beşik tonoz örtülüdür.

4. 6. 3. 2. Sıcaklık

Ali Saip Paşa Hamamının sıcaklık kısmına soyunmalığın güneyinde yer alan iki girişten sağlanmaktadır.(Fot.178,183) Bunlardan ilki soyunmalığın güney doğusunda yer alan kapıdan sağlanmakta olup diğeri ise güney batı köşede yer alan küçük bir koridor vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Sıcaklık bölümü, (Fot.179)ortada bir göbek taşı olup üzeri kubbe örtülüdür. Kubbenin doğu, batı ve güneyinde birer eyvana yer verilmiştir. (Fot.179,181) Güneyde bulunan ana eyvanın her iki yanında birer halvet hücreğine yer verilmiştir.

Sıcaklığın merkezinde kubbenin tam altında mermer göbek taşı 0.33 m. yüksekliğinde olup eyvanlar yaklaşık 0.20 m. yüksekliğinde, halvetler 0.25 m. yüksekliğinde mermer sekilerle çevrelenmiştir.(Fot.179) Ana eyvan ve köşe halvetlerde yine mermerden dörder adet kurna bulunmaktadır.

³⁶⁸ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.289

³⁶⁹ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.275.

³⁷⁰ Yılmaz Önge, **a.g.e.**, s.22.

4. 6. 3. 3. Eyvanlar

Ali Saib Paşa Hamamı orijanalinde üç eyvanlı olup iki köşe halvetine sahipken, sonraki onarımlarda doğu ve batıdaki eyvanların sıcaklığa bakan cepheleri duvarla kapatılmıştır.(Fot.181) Ayrıca soyunmalık bölümünü büyütmek için sıcaklığın doğusunda yer alan eyvanın batı cephesi ince bir duvarla örülerek kapatılmış, eyvanın kuzey cephesine açılan bir kapıdan da soyunmalık mekanı ile irtibat sağlanmıştır. Günümüzde ise eski plan şemasına geri dönülerek üst örtüsü kubbeli merkezi mekan etrafında doğu-batı ve güney cephede beşik tonozlu eyvan düzenlemesi yer almaktadır. Bu yönüyle üç eyvanlı ve köşe halvetli plan tipine girmektedir.

4. 6. 3. 4. Halvet Hücreleri

Ali Saip Paşa Hamamında sıcaklık bölümünün güney doğu ve güney batı köşelerinde birer adet köşe halveti bulunmaktadır. (Fot.179)Halvetlerin üzerini örten kubbe yedi adet yuvarlak formu ışık gözü ile aydınlatılmaktadır. Burada da sıcaklık kısmında bulunan sekilere yer verilmiş olup üçer adet kurna da bulunmaktadır.

4. 6. 4. Malzeme

4. 6. 4. 1. Kesme Taş

Kayseri ve bölgesinde taş malzemenin yoğun olarak bulunması bu malzemenin tercih edilmesine neden olmuştur. Ali Sait Paşa hamamının bütün duvarlarında ve üst örtülerinde bu malzeme yoğun olarak kullanılmıştır. (Fot.175)Kesme taş ile inşa edilen Kayserideki diğer hamamlardan bazıları Sultan hanı, Karatay Hanı Hamamı, İncesu Merzifonlu kara Mustafa Paşa Külliyesi Hamamı'dır. Ayıca kesme taş malzeme üst örtüde kaplama malzemesi olarak kullanılmış olup Kayseri ilinde oldukça yoğun olarak uygulanmıştır. Bunun sebebi de taşçı ustalarının burada yetişiyor olması ve taş malzemenin bu bölgede zengin olmasından kaynaklanmaktadır. Kayseri'de üst örtüsü taşla kaplı olan örneklerin başından Sultan Hanı, Karatay Hanı, Hunat (1969 yılından sonra yapılan onarımdan sonra kaplanmış), Setenönü ve İncesu Merzifonlu kara Mustafa Paşa Külliyesi, Cafer Bey, Yeşilhisar ve Gesi'deki hamamlardır.

Kayseri ve çevresinde bulunan hamamların duvarlarının büyük bir bölümü sağırdır. Duvar kalınlıkları 0.70-1.20 m. arasında değişmektedir. (Fot.175)

4. 6. 4. 2. Mermer

Ali Sait Paşa Hamamında kesme taşla birlikte mermer malzeme de kullanılmış olup, bunlar 7 adet Kurna taşında, sıcaklık bölümünün ortasındaki göbek taşı ve sıcaklık kısmının zemininden itibaren beden duvarlarının 1.30m. üstüne kadar mermerle kaplanmış oluğu görülmektedir.(Fot.179)

4. 6. 5. Süsleme

Fonksiyonları gereği dışa kapalı yapılar olan hamamlar diğer dini ve sivil yapılara göre daha az bezenmiştir. Bu görüşe bağlı olarak kayseri ve çevresindeki hamamlarda fazla tezyinata rastlanmamıştır.³⁷¹

Ali Saib paşa Hamamının sıcaklık mekanının güneyindeki ana eyvanda yer alan dört adet mermer kurna üzerine lale motifleri, kabartma olarak işlenmiştir. Kurnalar orijinal değildir.(Fot.179)

4.7. Saat Kuleleri

4.7.1. Tipoloji

Şehirleri ve kasabaları süsleyen birer anıt ve sembol olan saat kuleleri kentin en yüksek tepesine ya da her yerden görülebilen meydanlara dikilebilir. Bu yapıları, mevkilerine göre üçe ayırabiliriz.

1. Meydanlarda yer alanlar
2. Yamaç ve tepelerde yer alanlar
3. Bir yapı üzerinde yer alanlar

³⁷¹ Mustafa Denктаş, **a.g.e.**, s.293

Şark alemi, saati geliştirme şerefine hak kazanmış ise de, kule saati yapma geleneği batılılarca gerçekleştirilmiştir. Avrupa’da XIII. Yüzyıldan itibaren bu saatler kilise ve saray kulelerinde görülmekte iken, XIV. yüzyılda astronomik ve sanatsal saatler kullanılmaya başlanmıştır. İtalya’da Dondi’nin 1348 ile 1362 seneleri arasında ve Fransa’da Henri’de Vick’in Fransa Kralı V. Charles için 1360’da inşa etmiş oldukları saatler bunların ilk örnekleridir.³⁷²

Saat kulesi yapma geleneği Avrupa’da XIV. Yüzyılda yaygınlaşmışsa da Osmanlı topraklarına, Kienitz’e göre Kanuni Sultan Süleyman Döneminden (1520-1566) hemen sonra XVI. yüzyılın sonlarında girdiği kabul edilir. Kienitz ‘in bu fikrini XVI. yüzyılda yapılan Banyaluka Ferhat Paşa Cami Saat Kulesi (1577) ve Üsküp Saat Kulesi destekler. 1573 yılında Üsküp’e gelen seyyah Flip Difren-Kane saatin her saat başı Fransız usulü çaldığını belirtir. Ayrıca 1593’de Üsküp’ü gezen bir Türk yazarı şehirdeki bir saat kulesini “gavurların” (dinsizlerin) binaları arasında saymıştır. Bu tarihten 65 yıl sonra H. 1071/ M. 1660-61’de Üsküp’e gelen Evliya Çelebi’de saat kulesinden söz eder.

XIV. yüzyıl başlarında Avrupa’da ortaya çıkan saat kuleleri yapma geleneğinin Osmanlı topraklarına XVI. yüzyıl sonlarında girdiğini XVIII. yüzyıldan sonra yaygınlaştığını belirtmiştik. Avrupa’dan bu kadar geç bir tarihte Anadolu’ya yayılmasını birkaç nedene bağlayabiliriz. Bunların en başında muvakkithanelerin bulunması gelir. İslam ülkelerinde erken tarihlerden beri bulunduğu anlaşılan muvakkithaneler, saat ayarının yapıldığı ezan ve namaz vakitlerinin halka duyurulduğu yerlerdir.(Fot.187) İkinci nedeni kule saatlerinin iki saatten başlayıp en dakik olanlarında bile yarım saate yakın bir hata görülmesidir. Diğer bir nedeni de İslam ülkelerinde namaz vakitleri gerçek güneş saatine göre düzenlenmiş ve ayrıca saat adı verilen bir düzen kullanılmıştır.

XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı hayatına giren saat kulesi yapma geleneği, XVIII. ve XIX. yüzyılda batıdan doğuya doğru giderek artmıştır. Saat kulelerinin Anadolu’nun içlerine kadar yayılmasının en kuvvetli sebebi ise; II. Abdülhamit’in tahta çıkışının 25. seneyi devriyesinde (1901) valilere saat kulesi yapımıyla ilgili fermanıdır. Anadolu saat kuleleri üzerinde yapılan çalışmalarda 60’a yakın ayakta, 25’e yakında yok olan saat kulesi belirlenmiştir.

³⁷² S. Tekeli, **16. Asırda Osmanlılarda Saat Ve Taküüddin’in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar**, Ankara, 1966, s. 82.

Bu yapılar zaman gösteren aletleri taşımaları yanında; kaidelerindeki çeşmeler ve sebil; muvakkithane görevlerinin yanı sıra yangın kulesi ve sisli-puslu havalarda yön gösterici, ayrıca bazılarının üzerlerinde taşıdıkları (rüzgargülü, barometre gibi)değişik hava olaylarını ölçen aletler taşımasıyla da çok fonksiyonlu yapılar olarak kullanılmışlardır. Alaca, Boyabat, Şefaati, Yerköy ve Yozgat-Bahadın ilçelerinde de saat kuleleri yapılmıştır.

Kayseri Saat Kulesinde olduğu gibi (Fot.184) Bursa Saat Kulesi, Çanakkale³⁷³, Dolmabahçe³⁷⁴, Sungurlu, Yozgat Saat Kuleleri³⁷⁵ kare planlı, Göynük Saat Kulesi altıgen gövdeli iken Çorum Saat Kulesi, minareyi andıran silindir gövdesi, sekizgen kaideli ve şerefeli olarak düzenlenmişlerdir. Ancak Kayseri, Çorum Saat Kuleleri zemini ile üst kısmının ölçüleri eşitken Göynük, Dolmabahçe³⁷⁶, Sungurlu, Bursa, Yozgat ve Çanakkale Saat Kulelerinininki aşağıdan yukarıya doğru incelen bir görünüşe sahiptir.

Kayseri Saat Kulesi (Fot.185)yaklaşık 10 m. yüksekliğinde iken Bursa Saat kulesi 33m., Çorum Saat Kulesi 28m, Dolmabahçe Saat Kulesi yaklaşık 30m. , Göynük Saat Kulesi yaklaşık 10-12m. yüksekliğindedir.

4.7.2. Yapı Elemanları

Kayseri Saat Kulesinin üst örtüsü piramidal külahlı(Fot.184), Sungurlu Saat Kulesinininki dalgalı saçaklı ahşap köşklü, Göynük Saat Kulesinininki altıgen sivri külahlı iken Çanakkale Saat Kulesinde çanın asıldığı çokgen gövdeli kubbeli bir köşk yer alır. Aynı kulenin ve Göynük Saat Kulesinin ikinci ve üçüncü katında sivri kemerli pencere düzenlemesi görülürken Bursa ve Yozgat Saat kulesinin ve Sungurlu Saat Kulesinde ikinci kat hariç her cephede yuvarlak kemerler bulunmaktadır. Çanakkale Saat Kulesinin güney cephesinde kapı, kuzey cephesinde ise bir çeşme nişine sahiptir. Dolmabahçe Saat Kulesi platformun köşelerinde yuvarlak tekneli ve iki katlı fışkiyeler görülmektedir. Köşelerdeki çift sütunlar ortasına ilk iki kat yuvarlak kemerli üçüncü kat dikdörtgen pencereli düzenlenmiştir.

³⁷³ Hakkı Acun, “Anadolu Saat Kuleleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**. C. 10, Ankara, 1999, s. 472

³⁷⁴ Hakkı Acun, “Anadolu Saat Kuleleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**. C. 10, Ankara, 1999, s. 473

³⁷⁵ Hakkı Acun, “Anadolu Saat Kuleleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**. C. 10, Ankara, 1999, s. 474

³⁷⁶ Hakkı Acun, “Anadolu Saat Kuleleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**. C. 10, Ankara, 1999, s. 473

Dolmabahçe Saat Kulesinde balkon düzenlemesi, Çorum, Çanakkale, Göynük, Sungurlu, Yozgat Saat kulesinde de mevcuttur.³⁷⁷

4. 7. 3. Malzeme

Zamanın mimari geleneğini (Barok, Rokoko, Ampir, Eklektik, ve Neo-klasik Üslup)iyi bir şekilde yansıtan saat kuleleri, genel olarak sade taş yapılardır.

Kayseri Saat Kulesi (Fot.185), Anadolu'daki örneklerden Bursa, Göynük, Sungurlu, Dolmabahçe, Çorum, Çanakkale Saat Kulesinde olduğu gibi düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Bursa ve Yozgat Saat kulesine çıkış merdivenleri ahşap olarak düzenlenmiştir.

4.7.4. Süsleme

Bursa Saat kulesine çıkışta da olduğu gibi Kayseri Saat Kulesinde(Fot.185), Çorum, Sungurlu ve Yozgat Saat Kulesinde yuvarlak kemerli bir girişe sahiptir. Bursa Saat kulesi gövdesi altı parçaya, Çanakkale Saat Kulesi beş parçaya, Dolmabahçe Saat Kulesi dört parçaya Kayseri, Göynük Saat kulesi üç, Sungurlu Saat Kulesi sekiz parçaya, Yozgat Saat Kulesi altı bölünmüştür. Dolmabahçe Saat Kulesi köşelerindeki çift sütunları üzeri korint başlıklı olup yivli olarak düzenlenmiştir. Sütun başlıklarında kapı ve pencere alınlıklarında silmelerde ve saçaklarda gırtlantılar, kıvrık dal ve çiçek motifleri S ve C kıvrımlı barok ve Ampir özellikleri görülür.

4.8. Kütüphane

Tarihimizde kütüphanelerin ilk örnekleri, Uygurlar Devri'yle (745-970) başlatılır. Tun-Huang (Dun- Huang) şehri yakınlarında bulunan Bin Buda Mağara Tapınağı'nda dörtgen planlı bir hücre kimi araştırmacılarca ilk Türk Kütüphanesi olarak kabul edilir.

İslamiyet'in kabulünü takiben Horasan ve Maveraünnehir'de Gazne ve Büyük Selçuklu Devirlerinde inşa edilen bir çok medrese ve sarayda kütüphaneler kurulduğu bilinmektedir. Türklerin Anadolu'ya gelişiyle birlikte Asya'dan bildikleri kütüphaneleri kısa zamanda tesis ettikleri görülür. Artuklular ve Anadolu Selçuklularının saraylarında

³⁷⁷ Hakkı Acun, "Anadolu Saat Kuleleri", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. 10, Ankara, 1999, s. 474-475

kütüphaneler kurdukları ve bunlardan en önemlisi Konya’da Vezir Altun Apa tarafından 1201 tarihinde İplikçi Medresesinde kurulan kütüphane ilk Selçuklu Kütüphanesi olarak kabul edilir.³⁷⁸

Osmanlı döneminde şahsa özel (şahıs kütüphaneleri) müstakil binaya sahip kütüphanelerde inşa edilmiştir. Türk Kütüphaneleri nispeten sade, mütevazı ölçülü olmakla birlikte dengeli, son derece fonksiyonel, şehircilik ve mimari açıdan yakın çevresi ile ilişkiye girebilmiş, ilgi çekici hareketlere yönelebilmüş yapılardır.³⁷⁹

4.8.1. Tipoloji

Kütüphanelerin altın çağı Osmanlılarla başlamaktadır. Ancak erken devirden başlayarak 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu Selçuklu ve Beylikler devrinde olduğu gibi, camii, medrese, saray, tekke, türbe ve benzeri yapıların içerisinde bir bölüm olarak düzenlenmiştir³⁸⁰.1661 yılında İstanbul-Çemberlitaş’ta inşa edilen Köprülü Kütüphanesi ilk müstakil Osmanlı kütüphanesi olarak kabul edilir.

Kütüphaneler plan açısından değerlendirildiğinde birkaç tip ile karşılaşılır. Kronolojik olarak ilk sırada tek mekanlı plan şeması ile karşılaşılacaktır. Bu plan şeması çoğunlukla kare şeklinde ve bazen de dikdörtgen şeklinde kubbe veya tonozla örtülü olarak karşımıza çıkar. İkinci olarak iki veya daha fazla bölümden meydana gelen okuma salonu ve kitap deposu olmak üzere iki ana unsur etrafında şekillenen örneklerle karşılaşılmıştır. Diğer bir grup ise merkezi planlıdır. Kütüphanelerimizin en abidevi ve güzel örnekleri bu plan şemasıyla ortaya konulmuştur. Tek mekanlı kütüphanelerin büyük çoğunluğunda mekan kare şeklindedir. Ancak, Manisa’da 1806 tarihinde inşa edilen Hacı Hüseyin Ağa (Muradiye) kütüphanesinin tek kubbesi sekizgen duvarlara oturtularak sekizgen şema denenmiştir. Bu plan şeması Kayseri Pınarbaşı Reşit Akif Efendi Kütüphanesinde de aynı plan şeması tekrarlanmaktadır.(Fot.194) Aynı plan şeması; İstanbul’da Köprülü Mehmet Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa, Kayseri’de Raşid Efendi (1797), Tire’de Necip Paşa (1827-28), Birgi’deki Kütüphane (17. yüzyıl ikinci yarısından sonra) bu grubun örnekleridir. Bu yapılarda kitaplar duvar kenarlarında nişler içerisinde ya raf ya da dolap düzeninde veya ortada metal şebekelerle sınırlandırılmış

³⁷⁸ M. Sami Bayraktar, “Türk Kütüphane Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XV, Ankara, 2002,s.388

³⁷⁹ M. Sami Bayraktar, “Türk Kütüphane Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XV, Ankara, 2002,s. 292

³⁸⁰ M. Sami Bayraktar, “Türk Kütüphane Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 15, Ankara 2002, s.388.

alanlar içerisinde yer alırlar. Tek bir hücreden oluşan bu kesim, hem kitap deposu hem okuma salonu olarak düzenlenmiştir. Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi de tek mekanlı kütüphaneler grubuna girmektedir.³⁸¹

16. yüzyılın ikinci yarısında Kayseri’de kütüphaneler yapılmaya başlamış Cumhuriyete kadar yedi önemli kütüphane açılmıştır. Bunlar; Kadı Mahmut Kütüphanesi(1552), Tavlusunlu Sadrazam Halil Paşa’nın Kütüphanesi(1618), Erkiletli Sadrazam Mehmet Paşa Kütüphanesi(1716), Mollazade Kütüphanesi(1750),Hacı Halil Efendi Kütüphanesi, İncesu Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi(1670), Kayseri’de Raşit Efendi Kütüphanesi (1796) ve Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi (1908) müstakil kütüphane yapıları olarak inşa edilmiştir.³⁸²

17. yüzyıldan önce, Osmanlı mimarisi'nde çoğunlukla cami, medrese ve tekkelerde kitap dolaplarında korunan kitaplar, 17. yüzyıldan sonra bir külliye içinde ya da vakıf eliyle yönetilen bağımsız kütüphane yapılarında toplanmaya başlanmıştır. İstanbul’da ilk kurulan kütüphane kubbeye örtülü kare planlı kapalı hacimle bir giriş revağı olan Divanyolu’nda Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Külliyesi’ndeki (1661) kütüphanedir. 17. yüzyıl içinde Kayseri’nin Tavlusun Köyü’nde Sadrazam Halil Paşa Kitaplığı (1618) ve Mehmet Paşa’nın Erkilet’teki Kitaplığı göze çarpmaktadır.

İstanbul kitap sayısı ve yayınların niteliği açısından önemli bir merkezdir. Saraçhanebaşı’nda Amcazade Hüseyin Paşa Kitaplığı tek kubbeli ve çok pencereli fevkani bir yapıdır. Tek kubbeli olması yönüyle Kayseri Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesini andırmaktadır. Feyzullah Efendi (1700) ve Damat İbrahim Paşa Külliyesi’nde kütüphane yapısının medreseyle eşdeğer boyutta³⁸³ tasarlanması 18. yüzyılda bu tür yapıya verilen önemi belirtmektedir. 18. yüzyıl mekansal düzenleme ve kütle plastiği yönünden bir arayış dönemidir.

Topkapı Sarayı’nda 1718 tarihli III. Ahmet Kütüphanesi revaklı girişi ortada kubbeli üç yönde tonozlu hacimleriyle değişik bir uygulamadır. Plan kuruluşu itibariyle Seyyid Burhaneddin Türbesi planında revaklı girişi ortada kubbeli üç yönde tonozlu iç mekan düzenlemesine benzemektedir.(Fot.131) Çok köşeli plan şemasının Nuruosmaniye

³⁸¹ M. Sami Bayraktar, **a.g.m**, s. 389.

³⁸² Bahtiyar Eroğlu “Kültür Yapılarımızdan Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi ve Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi”, **Erciyes Dergisi**, Sayı 269, Mayıs 2000, s.2.

³⁸³ Ayla Ödekan, “Mimarlık ve Sanat Tarihi”, **Türk Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, İstanbul, 2000, s. 400.

Camisi'nin avlusundan önce Atıf Efendi Kütüphanesi'nde kullanılmış olması da ilginçtir. Nuruosmaniye Külliyesi içinde yer alan kütüphanenin okuma salonunda kubbeyle örtülü merkezi hacmin iç bükey hareketli duvar yüzeyiyle açılması Barok etkili iç mekân arayışının bir denemesidir. Beyazıt Koska Caddesi üzerinde Sadrazam Ragıp Paşa Kütüphanesi (1702) 18. yüzyılın bir öteki gelişmiş yapısıdır.

Vakıf kütüphane yapımı konusunda 18. yüzyılda izlenen gelişme 19. yüzyılda da sürmüştür. Galata Mevlevi hanesi'nde Mevlevi Halci Efendi Kütüphanesi (1828-1829) yanlarında açık dinlenme holleri olan fevkani bir yapıdır. Ampir üslup özelliklerini yansıtır. Esat Efendi Kütüphanesi haç biçiminde tasarlanmış. 19. yüzyıl kütüphaneleri olarak Beyazıt (1802) ve Hasan Paşa (1894) kütüphaneleri ilginç yapılar olarak anılabilir. Hemen her mahalleye bir adet düşecek biçimde düzenlenmiş olan kütüphanelerin zengin vakıfları vardı.

18. ve 19. yüzyılda birçok yapı tipinde görülen batı tesirleri kütüphanelerimizin büyük çoğunluğunda (bazı mimarı unsurlar ve süsleme haricinde) görülmemektedir. Devrin batılılaşma modasının aksine kütüphane mimarisinde hakim olan tasarım klasik anlayıştır.³⁸⁴

Kütüphane mimarimizin en karakteristik yönlerinden birisi bodrum kat uygulamasıdır. Kütüphane genellikle pencerelerle havalandırılan, dört yanda duvarlara oturan tonozlarla örtülü bodrum kat üzerinde yükselir. Bu uygulama Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesinde de görülmektedir. Bodruma giriş kuzey cepheden açılan küçük bir kapıdan sağlanmaktadır.(Fot.196-197) Zeminden gelen rutubetin kitapların bulunduğu asıl kata ulaşmadan, hava sirkülasyonu ile yok edilmesine yönelik bu uygulamanın detaylarında bazı ufak tefek farklılıklar.³⁸⁵ (Bodrum katın pencereli veya penceresiz oluşu, tam kat veya hafif yüksek bir platform şeklinde düzenlenmesi vb.) görülebilir. Beden duvarlarında nispeten bol sayıda (büyük yapılarda iki kat düzeninde) pencereler açılmıştır. Malzeme genellikle taş-tuğla alması ve kesme taştır. Bu tip yapılarda üst örtülerde kubbe ve tonoz ağırlıktadır.

³⁸⁴ M. Sami Bayraktar, "Türk Kütüphane Mimarisi", **Türkler Ansiklopedisi**, C.XV, Ankara, 2002,s.390

³⁸⁵ M. Sami Bayraktar, "Türk Kütüphane Mimarisi", **Türkler Ansiklopedisi**, C.XV, Ankara, 2002,s.390.

4.8.2. Yapı Elemanları

Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi'nin bodrum kısmı ve ana mekandan oluşan bir düzenlemeye sahiptir. Üzeri kubbeyle örtülüdür.

4.8.3. Malzeme

Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Kesme taş malzeme ile yapılmış olup(Fot.194) bodrum katın iç kısmı basık tutulmuş olup doğu-batı istikametinde atılan sekiz adet ahşap sütunun taşıdığı kirişleme bir tavanla örtülüdür.

Kitap deposu ve okuma salonunun bir arada olduğu kütüphane örneklerinde, kitaplar odanın ortasında bulunan süslü tunç şebekelerle muhafaza altına alınmıştır. Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'nde salonun ortasında yer alan ahşap dolap zeminden merdivenle çıkılan yüksek ahşap direklere oturtularak ilginç ve tek kalan bir uygulamaya gidilmiştir:Nemin kitaplara zararını önlemek için yapılmış bir uygulamadır.

Yangına karşı kitap deposu kapıları demirden yapılmış olan kütüphanelerimizin hırsızlığa tedbir olarak pencerelerinde demir şebekeler uygulanmıştır.

4.8.4. Süsleme

Kütüphanelerimizin büyük çoğunluğu zengin bir süslemeye sahip değildir. Yapı dışında nadiren yer verilen bezeme unsurları, içte çini ve kalem işi başta olmak üzere taş, alçı, malakari ve vitray şeklinde görülür.³⁸⁶ Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesinde Basık, yuvarlak kemerli girişin dışında sekizgen planın her cephesine sivri kemerli pencereler açılmıştır. Pencerelerin köşeleri plastırlarla dışa taşıntı yaparak çerçeve oluşturulmuştur. Plastırların üst kısmındaki saçağın eteklerine her köşeye birer adet gelecek şekilde konsollar konulmuştur. Çatının 0, 50 m. aşağısı cephelerin tamamını dolaşacak şekilde üç sıra silme ile süslenmiştir. Her cepheyi dolaşan bu silme ile saçak kısmı arasında kalan alan içerisine ikişer adet kartuşlar kabartma olarak işlenmiştir.(Fot.194)

³⁸⁶ M.Sami Bayraktar, **a.g.m.**, s.391.

4.9. Askeri Mimari

Kayseri’de tarihi öneme sahip üç kamu yapısı tespit edilmiştir.

4.9.1. Tipoloji

Osmanlı Devleti’nin yönetim düzeninin Tanzimat’la birlikte yeniden örgütlenmesi yeni yönetim yapılarının tasarlanmasını gerektirmiştir. 1868’de Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesi’nin yürürlüğe konmasından sonra vilayet ve liva’ların merkezlerinde vali ve mutasarrıflarla memurların resmi görevlerini yürütecekleri hükümet binaları yapılmaya başlanmıştır. Bu yapılar kentsel mekanlarda önemli değişiklikler yaratmışlardır.³⁸⁷

Günümüzde Develi Askerlik Şubesi olarak hizmet veren Eski Hükümet Konağı iki yapıdan oluşmakta olup, her iki yapıda bodrumlu ve iki katlı olarak tasarlanmıştır.(Fot.238) 19. yy da Hükümet Konakları genellikle iki katlı ve oldukça sade bir şekilde inşa edilmişlerdir. Konaklar genellikle bir koridorun her iki tarafında bulunan odalardan müteşekkil bir plan arz etmektedirler. Develi Askerlik Şubesi de bu plana göre tasarlanmıştır. Aynı plan şemasıyla Sivas Hükümet Konağı’nda (1884) karşılaşılmaktadır. Bu konakta farklı olarak bodrum kat uygulamasından vazgeçilerek onun yerine üçüncü bir kat uygulamasına gidilmiştir. Fakat genel plan şeması olarak Sivas Hükümet Konağı, Develi Hükümet Konağı ile aynı özellikleri göstermektedir.

4.9.2. Malzeme

Develi Askerlik Şubesi (Fot.238) ve Lojmanının (Fot.242) dış cepheleri tamamen kesme taş malzemeye inşa edilmiştir. Ahşap malzeme, tavan, zemin, taşıyıcı direkler, pencere çerçeveleri ile kapılarda kullanılmıştır.

4.9.3. Süsleme

Develi Askerlik Şubesi (Fot.239) ve lojmanı (Fot.243) oldukça sade bir şekilde inşa edilmiştir. İki katlı olan askerlik şubesi ve lojmanının, cepheleri üzerinde yer alan ve katlar arasını dolaşan profilli silmeler ile cepheden taşkın bir şekilde tasarlanan yuvarlak

³⁸⁷ Mustafa Cezar, **Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi**, Kral Matbaası, İstanbul. 1971, s. 84.

ve dikdörtgen formlu pencereler, cepheleri hem hareketlendirmekte hem de cephelere estetik bir görünüş kazandırmaktadırlar. Özellikle her iki yapının da girişleri önüne inşa edilen revaklar, (Fot.240,244) cephe kompozisyonunu tamamlayıcı bir nitelikte tasarlanmışlardır. Askerlik Şubesinin günümüzde yıkılmış olan üst balkonunun üçgen bir alınlığa (Fot.240) sahip olduğu 1960 tarihli eski bir fotoğrafından anlaşılmaktadır. Bu tarz üçgen alınlık uygulaması Avrupa Neo-Klasik üslubunun etkisi olarak Osmanlı Mimarisi'ne XVIII. yy sonlarında girmiştir³⁸⁸. Özellikle İstanbul'da bu dönemde inşa edilen birçok yapıda üçgen alınlıklarla karşılaşılmaktadır. Askerlik Şubesi balkonu üzerinde üçgen alınlığın yapılmış olması, küçük Anadolu şehirlerinde de, bu dönemde Osmanlı Mimarisi'nde görülen Neo-Klasik üslubun etkisini göstermesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Yıkılan üçgen alınlık içerisinde bulunan taş madalyon içerisine barok karakterli olarak tasarlanan II. Abdülhamit'e ait tuğra (Fot.241) , günümüzde üst kat balkonunun korkulukları üzerine konulmuştur. Bu uygulamanın bir benzeriyle Kayseri Lisesi'nde(1915) ikinci katta³⁸⁹ (Fot.159)karşılaşılmaktadır. Askerlik Şubesi cepheleri üzerinde yer alan yuvarlak kemerli pencereler cephe yüzeyinden taşırılarak cepheye belli bir hareket kazandırılmıştır. ³⁹⁰(Fot.239)

³⁸⁸ Semavi Eyice, “XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı.....”, s. 169.

³⁸⁹ Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Sultan II. Abdülhamid.”, s. 346.

³⁹⁰ Sultan Topçu, a. g. t. , s. 144

5. SONUÇ

II.Abdülhamit'in hüküm sürdüğü otuz üç yıl (1876-1908) kritik bir dönemdi; çünkü hem şekillenme hem parçalanma yıllarını,hem yaratıcı hem de yok edici yılları kapsamaktaydı.³⁹¹

Mimari daima ihtiyaca göre yeni bir üsluba ayak uydurmuştur.³⁹²

Türk Mimarisinin geniş zaman aralığı içinde yer alan, değişik dönemlerin kendi koşulları içinde oluşturulmuş kendi ürünleri, belirli bir yöneme göre sıralandı. Her birinin özellikleri, gelenek içindeki yeri, etkileri belirtildi. Günümüze kadar gelebilmiş değişik kaynaklar aracılığıyla tanınan bu yapılar üstünde, önemleri oranında, yeni araştırmaların getirdiği verilerden yararlanılarak duruldu. Bu tarihsel sürecin gelişim olarak adlandırılmasında, aşamaların birbirine üstünlüğü yargısı bulunmamaktadır.

Türklerin, Anadolu'ya gelirken mimarinin oluşumuna giren sayısız öğelerden bir bölümünü yanında getirmiş olup Osmanlı devletinin kuruluş döneminde, örgütlenme ve yayılmada kazanılan değerlerin eski şemalara yeni işlevler aşıladığı görülmektedir.

Belirtildiği gibi, etki kaynaklarının araştırılmasında verilerin elverdiği oranda konuya yaklaşılmış, çok kesin yargılardan kaçınılmaya çalışılmıştır. Çünkü etkilerin nereden çıkıp nereye döndükleri sorunu birkaç cümleyle geçirilmeyecek kadar karmaşıktır. Amaç şu ya da bu dönemin ötekine üstünlüğünü, hatta eşdeğerliğini göstermek değil, asıl mesele mimari olguyu kültür tarihi, Sana Tarihi içerisinde doğru yerine koymak ve böylece yeni yorumlar kazandırmaktır.

Bu araştırmada Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde dokuz cami, iki türbe, bir medrese ve bir okul, beş çeşme, bir saat kulesi, bir hamam, bir kütüphane , bir askeri hastane kapı kitabesi, bir hükümet konağı(günümüzde askerlik dairesi), bir askerlik dairesi lojmanı tespit edilmiştir.

³⁹¹ Selim Deringil, **İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamit Dönemi(1876-1909)**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2002 s.23.

³⁹² Celal Esat Arseven, **Yeni Mimari**, İstanbul, 1931.s.6.

Bölgede tespit edilen dokuz camiden Ali Saip Paşa, Mehmet Ali Bey, Tavlusun (Aydınlar), Han Camilesi tek kubbeli bir plan şemasını arz etmekte olup Hilmiye, Methiye, Tirem, Karacaoğlu, Keklikoğlu Camileri ahşap kirişleme tavanlı camiler sınıfına girmektedir. Bu camilerden Tirem, Karacaoğlu camisi geçirmiş olduğu tadilatlar esnasında beton malzemeyle yeniden inşa edilmişlerdir.

Yapılar içerisinde taş süsleme ağırlıkta olup ahşap malzeme daha çok üst örtüde ön plana çıkmıştır. Hilmiye Köyü Camisini minaresinin ahşap olması yönüyle diğer minare örneklerinden oldukça farklı olup son onarımlarda köy sakinleri ahşabı koruyabilmek için saca kaplama yoluna gitmişlerdir.

Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde iki tane türbeye rastlanmış olup bunlardan Seyyid Burhaneddin Türbesi bizzat II. Abdülhamit tarafından masrafları karşılanarak inşa edilmiştir. Osmanlı mimarisinde kubbe ve üç yanda eyvan uygulamasıyla türbe mimarisinde pek görülmeyen bir plan şemasını yansıtmaktadır. Esmâ hanım türbesi genel anlamda türbe mimarisini yansıtmaktadır.

Kayseri merkez, çevre ilçe ve köylerde toplam beş çeşmeye rastlanmış olup Seyyid Gazi Mahallesi Çeşmesi üzerinde köşk minare taşıması yönüyle diğerlerinden farklılık taşımaktadır. Talas Meydan Çeşmesi de üçgen alınlık ve üstündeki süsleme unsurlarıyla en dikkat çeken örneklerden birini oluşturur.

Develi Şıhlı Kasabasında yer alan medrese giriş portalinin yapının ikinci katı yüksekliğinde vurgulanması ve giriş tonozu üzerindeki dersane hücresi olarak düşünülen mekan bakımından medrese mimarisine farklı bir uygulama olarak karşımıza çıkar.

Kayseri lisesi mimari özellikleri ve kuzey girişi üzerindeki revak düzenlemesi ve buradaki süsleme unsurları bakımından güzel örnekler arasında yer almaktadır.

Ali Saip Paşa Hamamı küçük boyutlarda ama işlevsel açıdan iki halvet hücresi ve eyvanlarıyla da önem taşımaktadır. Süsleme unsuruna rastlanmamaktadır.

Kayseri meydanında bulunan Saat Kulesi de plan kuruluşu ve muvakkithanede yer alan bezeme unsurları ve her cephede yer alan üçgen alınlık bakımından yine önemli örnekler arasındadır.

Develi Askerlik Şubesi ikinci katında yer alan II.Abdülhamit tuğrası yönüyle ve mimarı kuruluşu açısından hükümet konağı olarak yapılmasının verdiği özellikle de dikkat çeker.

Netice olarak belirtebiliriz ki, II. Abdülhamit döneminde Kayseri’de hatırı sayılır bir imar hareketi olmuştur. Anıtsal ölçekli cami vs. yapılmasa da özellikle eğitim alanında ciddi yapıların inşa edildiği dikkati çeker. İnşa edilenler kadar, onarım görenlerde dikkate alındığında imar hareketlerinin boyutu daha iyi kavranabilir.

KAYNAKÇA

- ACAR,Gevher, **Tanzimat Dönemi Fikir Ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması**, M.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000.
- ACUN,Hakkı, “Anadolu Saat Kuleleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. X, Ankara, 1999, s. 470-474.
- Ahmed Bin Mahmud, **Selçukname** (Çev: Erdoğan Merçil), C. II, Türk Tarih Kurumu, İstanbul, 1977.
- AHMED EFLAKI, **Ariflerin Menkıbeleri**, (Çev: Tahsin Yazıcı), Remzi Kitapevi, İstanbul 1987.
- AHMET NAFİZ, **Kayseri Tarihi (Mir’at-ı Kayseriye)**, Çev. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri, Kayseri İli Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları, 1987.
- AKOK,Mahmut, “Hacı Bektaş Veli Mimari Manzumesi”, **Türk Etnoğrafya Dergisi**, S. 10, Ankara, 1968, s. 28-34.
- AKYÜZ, Y., **Türk Eğitim Kurumları**, Ankara, 1989.
- ANONİM, “Abdülhamit”, **Ana Britannica Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, 1986,s.589-590.
- ANONİM, **Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eserleri**, C. III, Ankara, 1983.
- AKURGAL, Ekrem, **Die Kunst Der Hethiter**, Munchen, 1961, s. 19.
- AREL, Ayda, **Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Miarisinde Batılılaşma Süreci**,İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1975.
- ARIK, Ruçhan, “Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. X, Ankara, 1999, s. 247-264.
- ARSEVEN, Celal Esat, **Yeni Mimari**, İstanbul, 1931.s.6.
- ASLANAPA, Oktay, **Türk Sanatı**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984.

ASLANAPA, Oktay, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986.

ATASOY, Nurhan, “Barok”, **İslam Ansiklopedisi**, C. V, s. 285-310.

ATAY, Hüseyin , “1914’de Medrese Düzeni”, **İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, S. 5, Ankara, 1982, s. 24-33.

BAKIR, Betül, **Mimaride Rönesans ve Barok Osmanlı Başkenti İstanbul’da Etkileri**, Nobel Yayın, Ankara, Haziran 2003.

BAŞ, Ali, **Kayseri Ticaret Yapıları Üzerine Bir Araştırma**, Kayseri, 1996

BATUR, Afife, “İstanbulda Art Nouveau”, **Tarih Ansiklopedisi**, C. IV, 1985 , s.1052-1079.

-----, “İstanbul Mimarlığında Oryantalizm”, **Arredomento Dekorasyon**, İstanbul, 1992, s. 40-85.

-----, “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı”, **Tarih Ansiklopedisi**, C. IV. İstanbul, 1985, s. 1052-1077.

BAYDUR, Nezahat, **Kültepe (Kanes) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar (En Eski Çağlardan İ. S. 395 Yılına Kadar)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970.

BAYRAKTAR, M. Sami, “Türk Kütüphane Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt XV, Ankara 2002, s.388-394.

BAYRAM, Mikail, **Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar**, Kömen Yayınları, Konya, 2003.

BULDUK, Üçler, “Halil Abbasizade ‘ye Göre XIX. Yüzyıl’da Kayseri”, **II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri (16-17 Nisan 1998)**, Kayseri, 1998, s. 95-99.

CEZAR, Mustafa , **Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi**, T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. 1971.

ÇAKIROĞLU, Necibe, **Kayseri Evleri**, İTÜ Yayınları İstanbul, 1952.

ÇAYIRDAĞ, Mehmet, “Kayseri’de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, **Vakıflar Dergisi**, C. XIII, s. 557-571.

- ,“Kayseri’de Sultan II. Abdülhamid Dönemi Bina Ve Kitabeleri”, **I. Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, 43-59.
- , “Kayseri’de Sultan II. Abdülhamid Dönemine Bina ve Kitabeleri”, **Kayseri Tarihi Araştırmaları**, Kayseri, 2001, 334-382.
- , “Kayseri Şehrinin Kuruluş Yeri ve Kalenin Tarihi Değişimi”, **Kayseri Tarihi Araştırmaları**, Kayseri, 2001, s.1-11.
-, Kayseri Tarihi Araştırmaları, Kayseri Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2001.
- , “Seyyid Burhaneddin’den Sonra Kayseri’de Mevlevilik”, **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri(06-07 Nisan 2000)**, Kayseri, 2000, s. 101-114.
- ÇELİK, Zeynep, **Değişen İstanbul**, Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- DARKOT, Besim, “Kayseri”, **İslam Ansiklopedisi** ,C. VI, İstanbul,1992, s. 484-487.
- DEMİRALP, Yekta, **Akşehir ve Köylerinde Türk Anıtları**, Ankara, 1996.
- DEMİREL, Muammer, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştüye Mektepleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XV, Ankara, 2002, s.44-59.
- DEMİRİZ, Yıldız, **Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler**, İstanbul Üniv.Yayınları, İstanbul, 1986.
- DENKTAŞ, Mustafa, “İncesu’daki Türk Devri Anıtları”,**Sanatsal Mozaik Dergisi**, İstanbul, 2000, s. 74-81.
- , **Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları**, Kıvılcım Yayınları, Kayseri, 2000.
- ,**Kayseri’de Türk Dönemi’nde İnşa Edilen ve Günümüze Ulaşamayan Anıtlar**, Kıvılcım Yayınları, Kayseri, 2005.

- , “Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler”,
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı
16, Kayseri, 2004/1, s. 53-89.
- , “Pınarbaşı’ndaki Türk Eserleri”, **Sanatsal Mozaik**, İstanbul,
2000, s. 82-89.
- DERİNGİL, Selim, **İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamit Dönemi (1876-1909)**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2002 s.23.
- DOĞAN, Barış, **Yeşilhisar Merkez’indeki Türk Devri Camileri**, E.Ü. Fen Edebiyet
Fakültesi Sanat Tarihi Basılmamış Lisans Tezi, Kayseri, 2004.
- EDHEM, Halil, **Kayseri Şehri**, Haz: Kemal Göde, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayınları, Ankara 1982.
- ERAVŞAR, Osman, **Seyahatnamelerde Kayseri**, Kayseri Ticaret Odası Yayınları,
Kayseri, 2000
- ERDEMİR, Yaşar, **Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi**, Beyşehir,
1999.
- ERKİLETLİOĞLU, Halit, **Kayseri Tarihi**, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri
1993.
- , **Kayseri Kitabeleri**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür
Yayınları, Kayseri, 2001.
- , **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri Büyükşehir Belediyesi
Kültür Yayınları, Kayseri, 1996.
- , **Kayseri Yakın Tarihinden Notlar**, Kayseri Büyükşehir
Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 1998.
- EROĞLU, Bahtiyar, “Kültür Yapılarımızdan Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi ve
Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi”, **Erciyes Dergisi**, Sayı
269, Mayıs 2000, s.2.
- ESEMENLİ, Deniz , “ Baldeken Tarzındaki Camilerin Geç Osmanlı Devrindeki
Görünümleri Üzerine”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**,
S.8., İstanbul, 1990, s. 55-89.

- EYİCE, Semavi, “Batılılaşma-Mimari”, **İslam Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, 1992, s. 170-189.
- EYİCE, Semavi , “İznik’ta Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Üzerine Bir Deneme”, **Tarih Dergisi**, C.XI, İstanbul,1960, s.99-120.
- , “XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu” **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı**, S. 10, İstanbul, 1981, s. 163-189.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, “Medrese”, **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, C.VIII, İstanbul, 1972, s, 514-516.
- FERİDUN BİN AHMED-İ SİPEHSALAR, “Mevlana ve Etrafındakiler(risale)”, Çev. Tahsin Yazıcı, **Tercüman 1001 Temel Eser**, İstanbul, 1977, s. 246-247.
- FIRAT, Nurcan İnci, “XX.Yüzyıl Başlarında Osmanlı Mimarisi”, **Osmanlı Mimarisi Ansiklopedisi**, C.X., Ankara,1999, s.287-297.
- GERMANER, Semra, “Oryantalist Resim Mekan”, **Arredomendo Dekarasyon**, İstanbul,1992, s. 40-92.
- GÖDE, Kemal, **Tarih İçinde Kayseri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1991.
- GÜNDÜZ, Ahmet, **27/2 ve 27/3 Kayseri Şer'iyye Sicili (H. 1035-36 / M. 1625-1626)**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1995.
- GÜNDÜZ, Ahmet, **XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri (1775-1800)**, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1998.
- GÜRLEK, Ahmet, **Memleketim Develi**, Ankara, 1975.
- HANİOĞLU, M.Şükrü, “Batılılaşma”, **İslam Ansiklopedisi**, C. V, İstanbul, 1992, s. 147-203.
- HOCAOĞLU, K. Mehmet, **Abdülhamit Han’ın Muhtıraları**, Oymak Yayınları, İstanbul, 1989.

İMAMOĞLU, Vacit, “ 20. Yüzyılın İlk yarısında Kayseri Kenti: Fiziki Çevre ve Yaşam”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997.

İMBERTİ, Paul, **Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri (Çev. Adnan CEMGİL)**, İstanbul 1981, s. 149-196.

İNBAŞI, Mehmet, **XVI. yy. Başlarında Kayseri**, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri ,1992.

İRTEM, Süleyman Kani; **Meşrutiyet Doğarken, 1908 Jön Türk İhtilali**, Temel Yayınları, İstanbul, 1999.

KAYA, İsmet Sema, **Talas'ta Türk Devri Yapıları**, E.Ü. Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, Kayseri, 2003.

KARAMAĞARALI, Haluk, “ Kayseri'deki Hunat Camiinin Restitüsyonu ve Hunat Manzumesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Notlar”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. XXI, Ankara, 1976, s. 199-245.

KARAL,Enver Ziya, “İstikbal Devri Müessesleri”, **Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi**, C.VIII, Ankara, 1995 s. 245-267.

KARAL, Kemal H.; ZENS, Robert W., “I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamit'in Saltanatı (1876-1909)” , Çev. Nusuh Uslu, **Türkler Asiklopedisi**, C. VIII, Ankara, 1995, s. 245-263.

KARPUZ, Haşim, **Erzurum'da Türk-İslam Yapıları**, Ankara, 1976.

KARS, Zübeyir, “Kayseri'de Eğitim Tarihi Üzerine Bir Deneme”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyum Bildirileri (11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s. 179-213.

KATOĞLU, Murat, “XIII. Yüzyıl Konya'sında Bir Cami Grubunun Plan Tipi ve Son Cemaat Yeri”, **Türk Etnoğrafya Dergisi** , S. IX, Ankara, 1967, s. 87.

KAZICI, Ziya , “Osmanlı Öğretim ve Eğitim Sisteminde Genel Medreseler”, **Osmanlı Ansiklopedisi** , C.V, Ankara, 2000, s.1058-1067.

- KILCI, Ali, “Hurcufat Kayıtlarında Develi Vakıfları ve Vakıfta görevlilerin Ücretleri”, **Bütün Yönleri ile Develi I. Bilgi Şöleni 26-28 Ekim 2002**, Develi, 2003, s. 663-665.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur; ULUGTEKİN, Murat, **Salnamelerde Kayseri**, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri, 1998.
- KOÇER, H. A. , **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu(1773-1923)**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1987.
- KOÇU, Reşat Ekrem, **Osmanlı Padişahları**, Ana Yayınevi, İstanbul, 1981.
- KOÇYİĞİT, Fazilet, **Yeşihisar’daki Türk Devri Yapıları**, E.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, Kayseri, 2003.
- KODAMAN, Bayram, II. **Abdülhamit Dönemi Eğitim Sistemi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1980.
- KODAMAN, Bayram , “II. Abdülhamid ve Aşiret Mektebi”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, C. XV, Ankara, 1976, s. 1-16.
- KÖŞKLÜ, Zerrin, “XVII. ve XVIII: Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XII, Ankara, 2002,s.162.
- KÖYMEN, Altay Mehmet, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara, 1989, s. 260.
- KUBAN, Doğan, **Divriği Mucizesi (Selçuklular Çağında İslam Bezeme Sanatı Üzerine bir Deneme)**, İstanbul 1999. Yapı Kredi Yayınları
- KUBAN, Doğan, **Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul, 1954.
- KUBAN, Doğan, **Türk-İslam Sanatı Üzerine Denemeler**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982.
- KURAN, Abdullah, **Mimar Sinan**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- KURU ÇAKMAKOĞLU, Alev, **Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Kayseri’deki Türk Devri Mimarisi**, Ankara, 1998, s.33-62.
- MİROĞLU, İsmet, “Fetret Devrinden II. Bayazid’e Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, **İslam Tarihi Ansiklopedisi**, C. X, İstanbul, 1989, s. 244-266.

- MÜDERRİSOĞLU, Ahmet, **Yeşilhisar Tarihi**, Kayseri, 1981.
- NASIR, Ayşe, **Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar Üzerine Bir Deneme**, İ. T. Ü. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1991.
- ORTAYLI, İlber , “Batılılaşma”, **Tarih Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul 1984., s. 1011-1018.
- ÖDEKAN, Ayla , “Mimarlık ve Sanat Tarihi”, **Türk Tarih Ansiklopedisi**, C.III , İstanbul, 2000, s. 402-421.
- ÖNEY, Gönül, **Beylikler Devri Sanatı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- ÖNEY Gönül, Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi, **Belleten**, C.XXX, S.119, Ankara, 1966, s.377-390.
- ÖNGE, Yılmaz, **Anadolu’da XII ve XIII. Yüzyıl Türk Hamamları**, Ankara, 1995.
- ÖZBEK, Yıldray, “ Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şıhlı Hamidiye Medresesi”, **Vakıflar Dergisi**, S. 24, Ankara, 1994, s. 165-176.
- , “Develi’de Türk Mimarlık Eserleri”, **Sanatsal Mozaik Dergisi**, İstanbul, 2000, s. 54-63.
- ÖZDAMARLAR, Kadir, **Develi Yöresinin Folklor Halk Edebiyatı ve Etnografyası**, (E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri, 1997.
- ÖZER, Bülent, “19. uncu Yüzyılın Genel Nitelikleri ve Batı Mimarisinde Seçmecilik”, **Mimarlık ve Sanat 3**, İstanbul 1961, s. 107-113.
- ÖZGÜÇ, Tahsin; AKOK Mahmut, “ Develi Abideleri”, **Belleten**, C.XIX.,1975, s 377-384.
- ÖZKAN, Salih, “Kayseri ve Yöresinde Azınlık ve Yabancı Okullar”, **I. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11-12 Nisan 1996)**, Kayseri, 1997, s. 357-386.
- ÖZKAYA, Yücel , “XVIII. Yüzyılda Kayseri”, **I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri (7-13 Nisan 1987)**, Kayseri, 1987, s. 36-45.

- ÖZKEÇECİ, İlhan, **Kayseri Cami Mimarisinde Minber-Minareler**, Kayseri, 1993.
Türkiye Diyanet Vakfı, Kayseri Şubesi Yayınları
- ÖZKEÇECİ, İlhan, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri, 1997. Kocasinan Belediyesi Yayınları
- ÖZMERDİVENLİ, Yusuf, “Kayseri Lisesi’nin Kayserinin Eğitim Öğretim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Kayseri Lisesi 100. Yıl Şeref Belgeseli**, Kayseri, 1997.
- ÖZMERDİVENLİ, Yusuf , “Saat Kulesi”, **Kayseri Lisesi 100. Yıl Şeref Belgeseli**, Kayseri, 1997,s. 144-115.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet , “Medrese”, **Türk Ansiklopedisi**, C. XIII, İstanbul, 1976
- RENDİ, Günsel, “Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat”, **Türkiye Ansiklopedisi**. Cilt XV, ank. 2002, s. 167-171.
- RENDİ, Günsel, **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850**, Ankara, 1977. İÜEF Yayınları
- SATIOĞLU, Abdullah, “II. Abdülhamit”, **Kayseri Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, s. 395-396 .
- SATIOĞLU, Abdullah , “Kayseri”, **Kayseri Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, s. 503-504
- SATIOĞLU, Abdullah “Esmâ Hanım Türbesi”, **Kayseri Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, s. 113-114.
- SEVİM, Ali, **Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleyman Bey**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991
- SÜME, Mehmet, **42 Numaralı Develi Şer’iye Sicili H. 1312-1313 (M. 1894-1895)**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1993.
- SUBAŞI, Muhsin İlyas, **Dünden Bugüne Kayseri**, Geçit Yayınları, Kayseri, 1992.
- TEKELİ, S., **16. Asırda Osmanlılarda Saat Ve Taküüddin’in Mekanik Saat Konstrüksiyonuna Dair En Parlak Yıldızlar**, Ankara

Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1966, s. 82.

TOPÇU, Sultan, **Develi'deki Türk Devri Eserleri**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, Eylül 2005.

TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1984..

TARHAN, Taner, Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler, **I. Araştırma Sonuçları**, Ankara, 1984, s. 419-560.

TURAN, Esra, **Aşağı Develi'deki Türk Eserleri**, (Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Lisans Tezi), Kayseri, 2003.

TUZCU, ALİ, “19. yy’ın Başlarından-20. yy’ın İlk Çeğreğine Seyyahların Gözüyle ve Konsolosluk Raporlarında Kayseri’nin İktisadi Yapısı”, **III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (06-07 Nisan 2000)**, Kayseri, 2000, s. 528-552.

TÜRKMEN, Kerim, “Develi’deki Selçuklu Dönemi Kitabeleri”, **Sanatsal Mozaik Dergisi**, İstanbul, 2000, s.64-71.

TÜRKMEN, Kerim, “Talas’ta Türk Devri Yapıları”, **Vakıflar Dergisi**, C. XXVI, Ankara, 1997, s. 153-164.

-----, “ Kayseri’nin Şirin İlçesi Talas”, **Sanatsal Mozaik**, İstanbul, 2000, s. 24-37.

ULUÇAM, Abdülselem, “Arapgir Gümrükçü Osman Paşa Camii Hakkında”, **Vakıflar Dergisi**, C. XX, Ankara, 1988, s. 129.

ULUCAY, Çağatay; KARTEKİN, Enver, **Yüksek Mühendis Mektebi**, Yüksek Mühendis Mektebi Mecmuası, İstanbul 1958.

UYSAL, A. O., “Bolvadin’de Bir Lale Devri Eseri Ağılönü Çeşmesi”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. XXXII, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI, İ.H., **Osmanlı Tarihi**, C. I, TTK Yayınları, Ankara, 1994.

- YEĞEN, Ali, **Kayseri’de Tarihi Eserler**, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri, 1993.
- YENŞEHİRLİOĞLU, Filiz , “Tuzla Hüdavendigâr Cami”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, S. 6 Ankara, 1987, s.7-21.
- YILDIRIM, Hacı Osman, “Osmanlılarda Arşivcilik, Günümüzde Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı ve Develi ile İlgili Arşiv Belgelerinden Seçmeler”, **Bütün Yönleri ile I. Develi Bilgi Şöleni 26-28 Ekim 2002**, Develi, Develi, 2003, s. 334-346.
- YILDIRAN, Neşe, “II.Abdülhamid Dönemi Mimarlığı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Ankara, 2002, s.367-372.
- YURDAKUL, Erol, **Kayseri Kölük Camii ve Medresesi**, Ankara, 1996.
- YUVALI, Abdukadir, “Yakın Doğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirleri (XIII. Yüzyıl)”, **19 Mayıs Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.3, Samsun,1988, s.65-72.

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim No 1: Jean S. Euthychides'un, 1882 yılında ipek üzerine çizmiş olduğu Kayseri'nin en eski haritası
- Çizim No 2: Keklikoğlu Camii Planı (İlhan Özkeçici'den alınmıştır.)
- Çizim No 3: Talas Ali Saib Paşa Cami Planı (Kerim Türkmen'den alınmıştır)
- Çizim No 4: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Plan ve Kesiti
- Çizim No 5: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camisinden Görünüş
- Çizim No 6: Tavlusun (Aydınlar) Camii Planı (K.K.B.M.'den alınmıştır.)
- Çizim No 7: Karacaoğlu Camii Planı (İlhan Özkeçici'den alınmıştır.)
- Çizim No 8: Talas Han Camii Planı (Kerim Türkmen'den alınmıştır.)
- Çizim No 9: Tirem Camii (Sultan Topçu'dan Alınmıştır)
- Çizim No 10: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Planı (M. Denктаş'tan alınmıştır.)
- Çizim No 11: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Kapısı (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)
- Çizim No 12: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Planı (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)
- Çizim No 13: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrabı (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)
- Çizim No 14: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Tavan Göbeği (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)
- Çizim No 14-A: Zeynel Abidin Türbesi Planı
- Çizim No 14-B: Zeynel Abidin Türbesi Kesiti
- Çizim No 15: Talas Esmâ Hanım Türbesi Planı (Kerim Türkmen'den alınmıştır)
- Çizim No 16: Seyyid Burhaneddin Türbe Planı (Abdullah Satoğlu'dan alınmıştır.)
- Çizim No 17: Şıhlı Hamidiye Medrese Planı (Yıldıray Özbek'ten alınmıştır.)
- Çizim No 18: Şıhlı Hamidiye Medresesi A-A Kesiti (Yıldıray Özbek'ten alınmıştır.)
- Çizim No 19: Şıhlı Hamidiye Medresesi Kesiti (Yıldıray Özbek'ten alınmıştır.)
- Çizim No 20: Şıhlı Hamidiye Medresesi Müderris Odası Planı (Yıldıray Özbek'ten alınmıştır)
- Çizim No 21: Kayseri Lisesi Planı (Yusuf Özmerdivenli'den alınan plan üzerinde düzeltmeler yapılarak tekrar çizilmiştir.)
- Çizim No 22: Talas Ali Saib Paşa Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır)
- Çizim No 23: Talas Hacı Ahmet Efendi Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır)
- Çizim No 24: Talas Meydan Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır)
- Çizim No 25: Talas Esmâ Hanım Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır)
- Çizim No 26: Seyit Gazi Mahallesi Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)

Çizim No 27: Talas Ali Saib Paşa Hamamı (V.G.M. arşivinden)

Çizim No 28: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Kesiti (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)

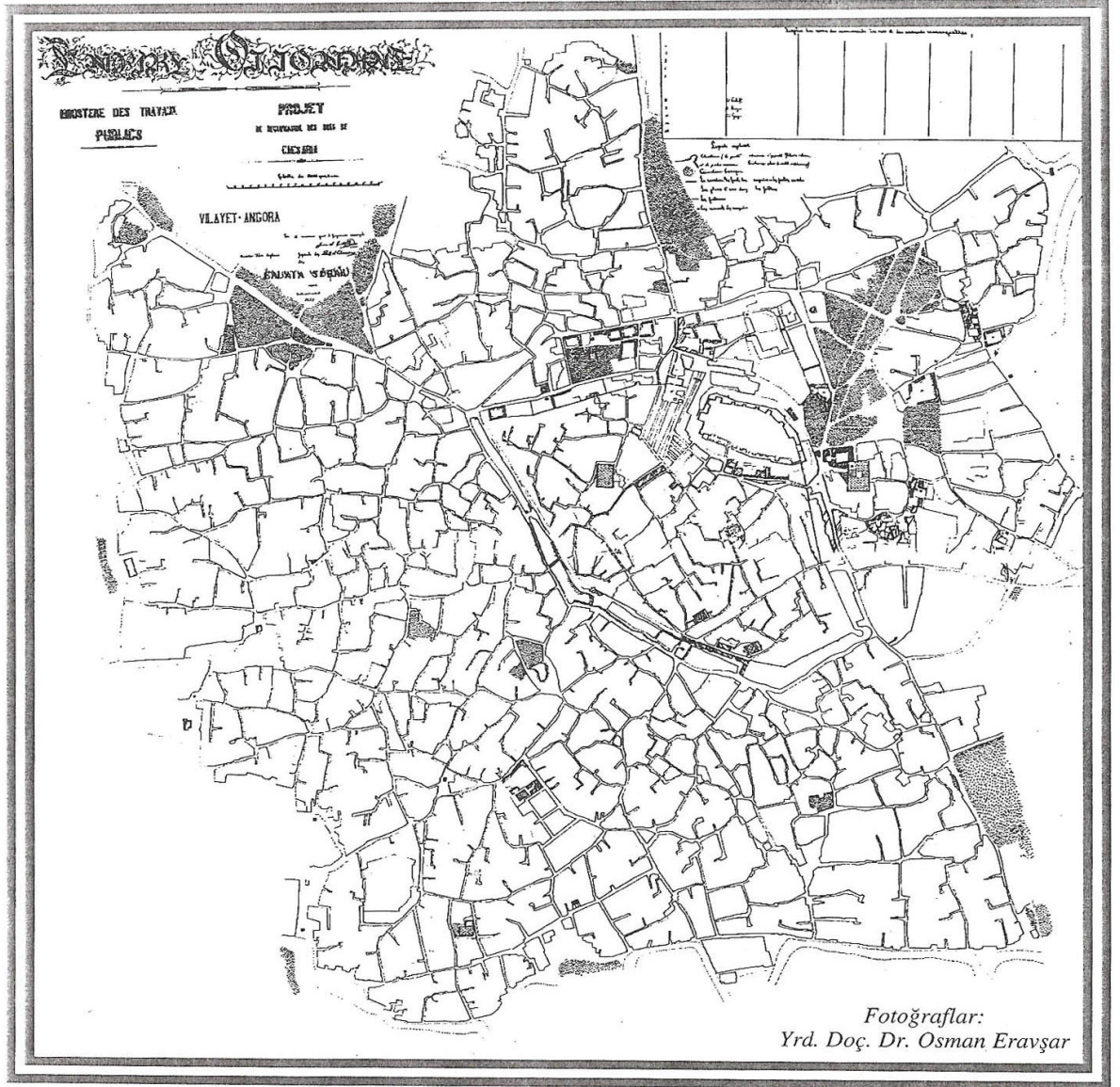
Çizim No 29: Saat Kulesi (K.K.B.M'den alınmıştır.)

Çizim No 30: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Plan ve Kesiti (Bahtiyar Eroğlu'ndan alınmıştır.)

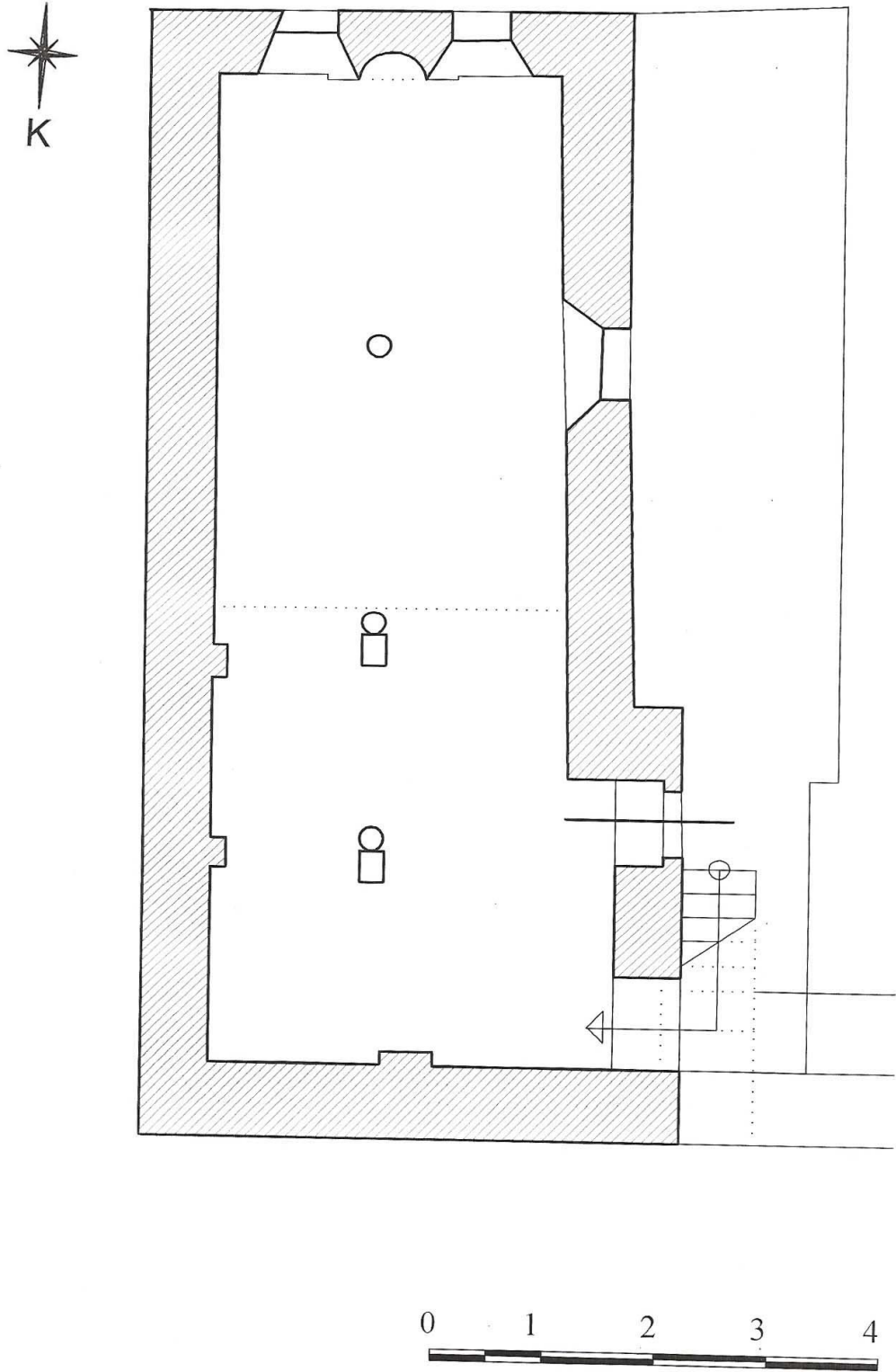
Çizim No 31: Askerlik Şubesi Lojmanı Giriş Katı (Sultan Topçu'dan Alınmıştır)

Çizim No 32: Askerlik Şubesi Lojmanı Birinci Katı (Sultan Topçu'da

ÇİZİMLER

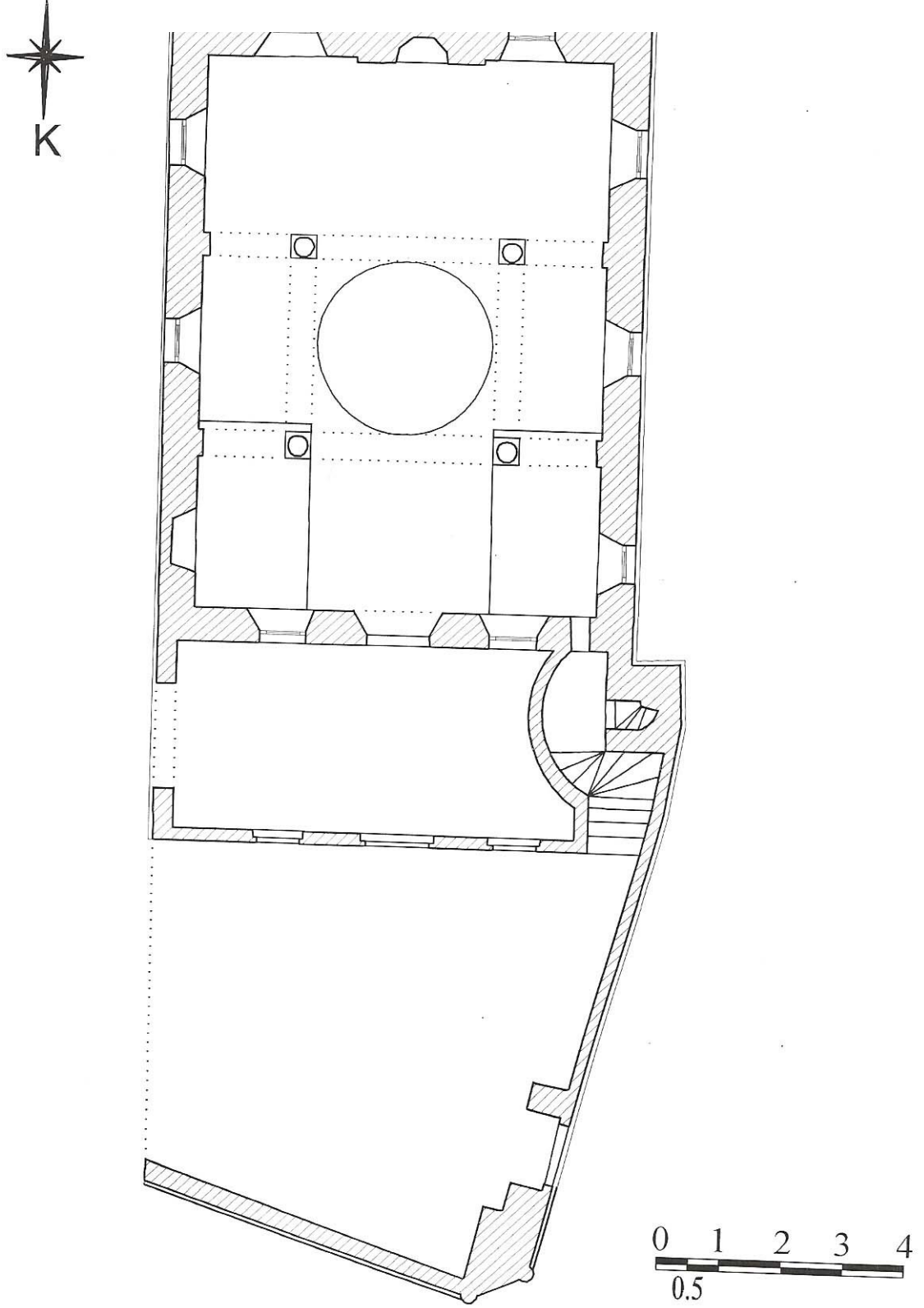

Çizim No 1: Jean S. Euthychides'un, 1882 yılında ipek üzerine çizmiş olduğu Kayseri'nin en eski haritası

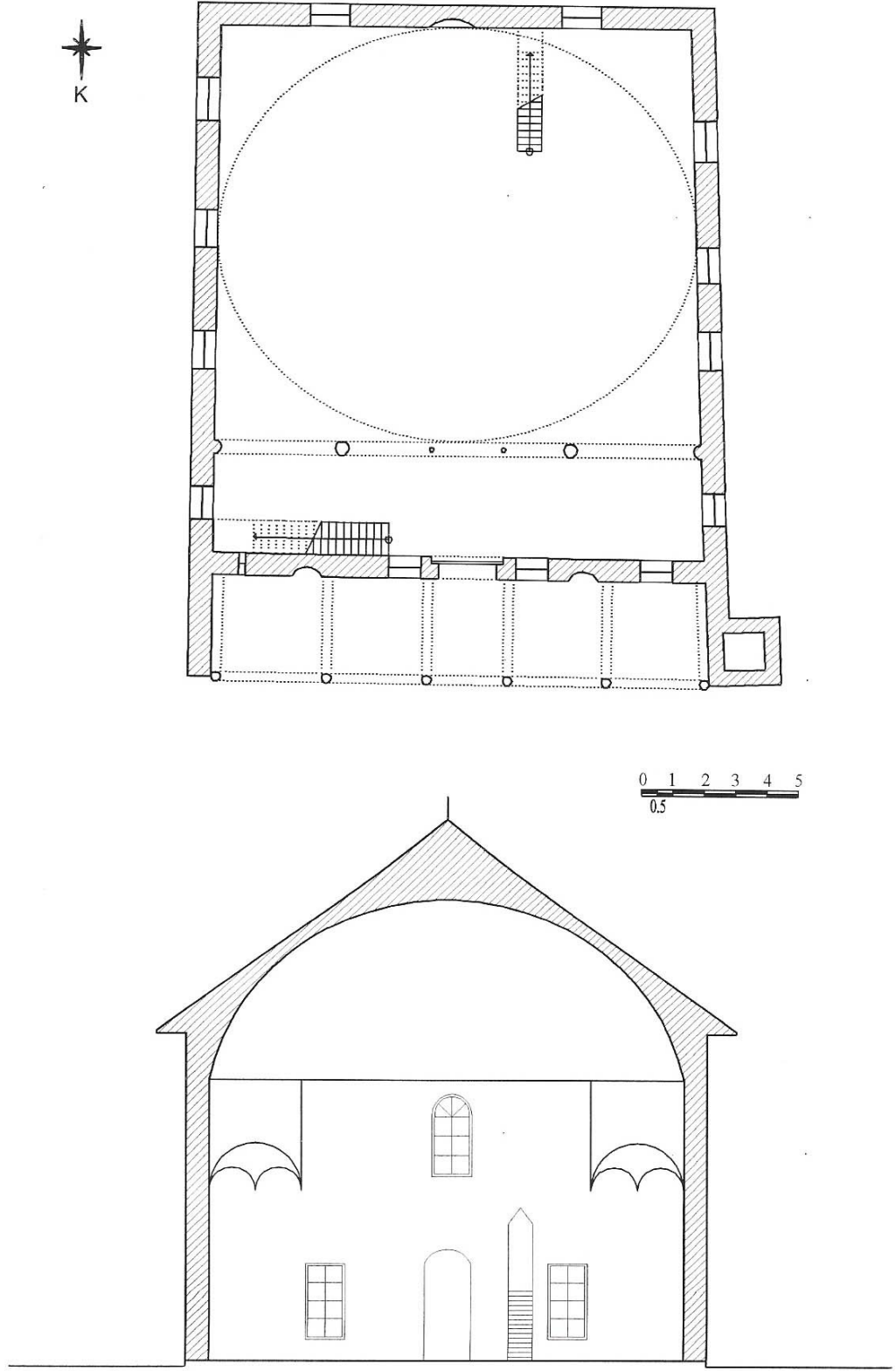

0.5

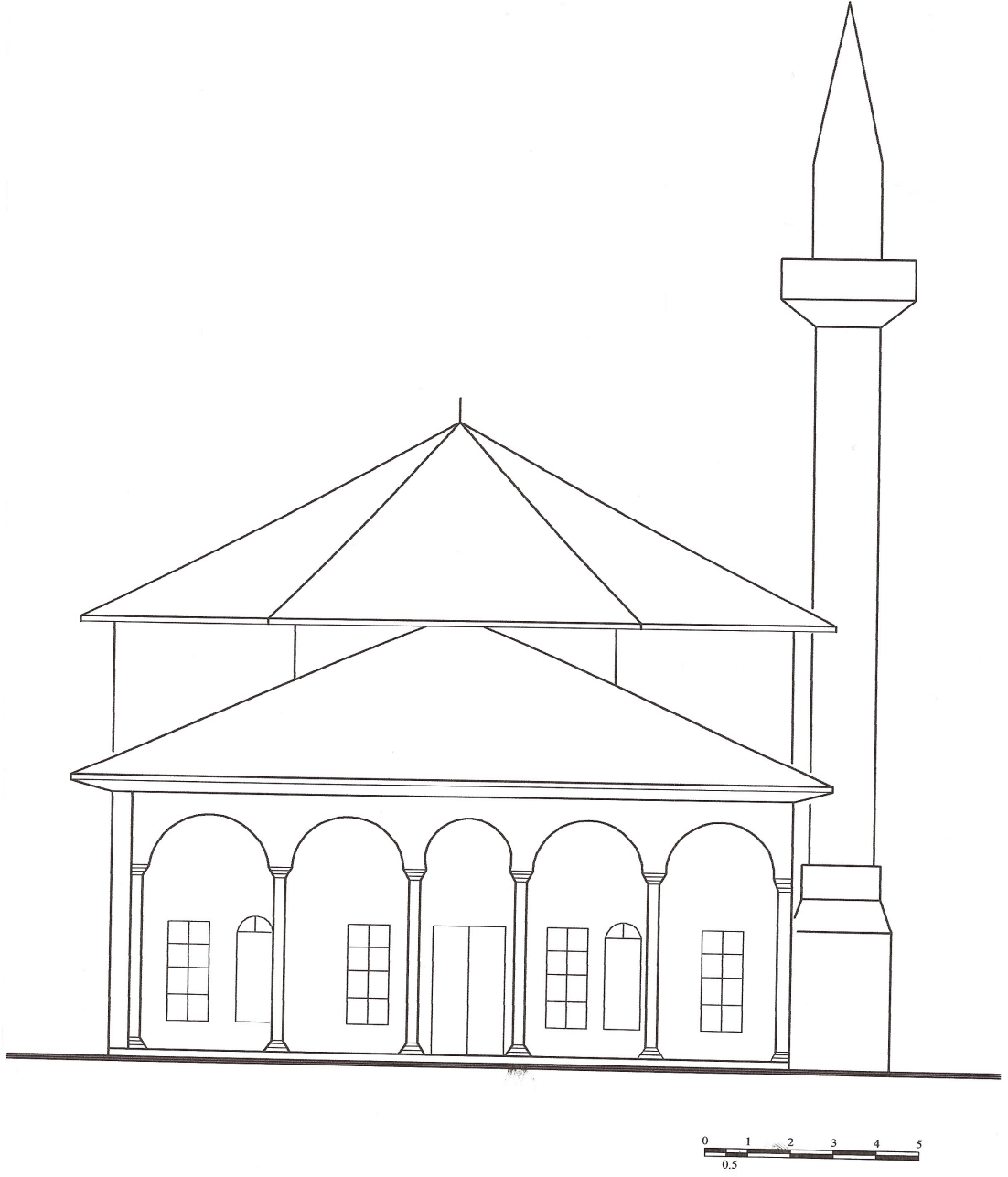
Çizim No 2: Keklikoğlu Camii Planı (İlhan Özkeçeci'den Alınmıştır)

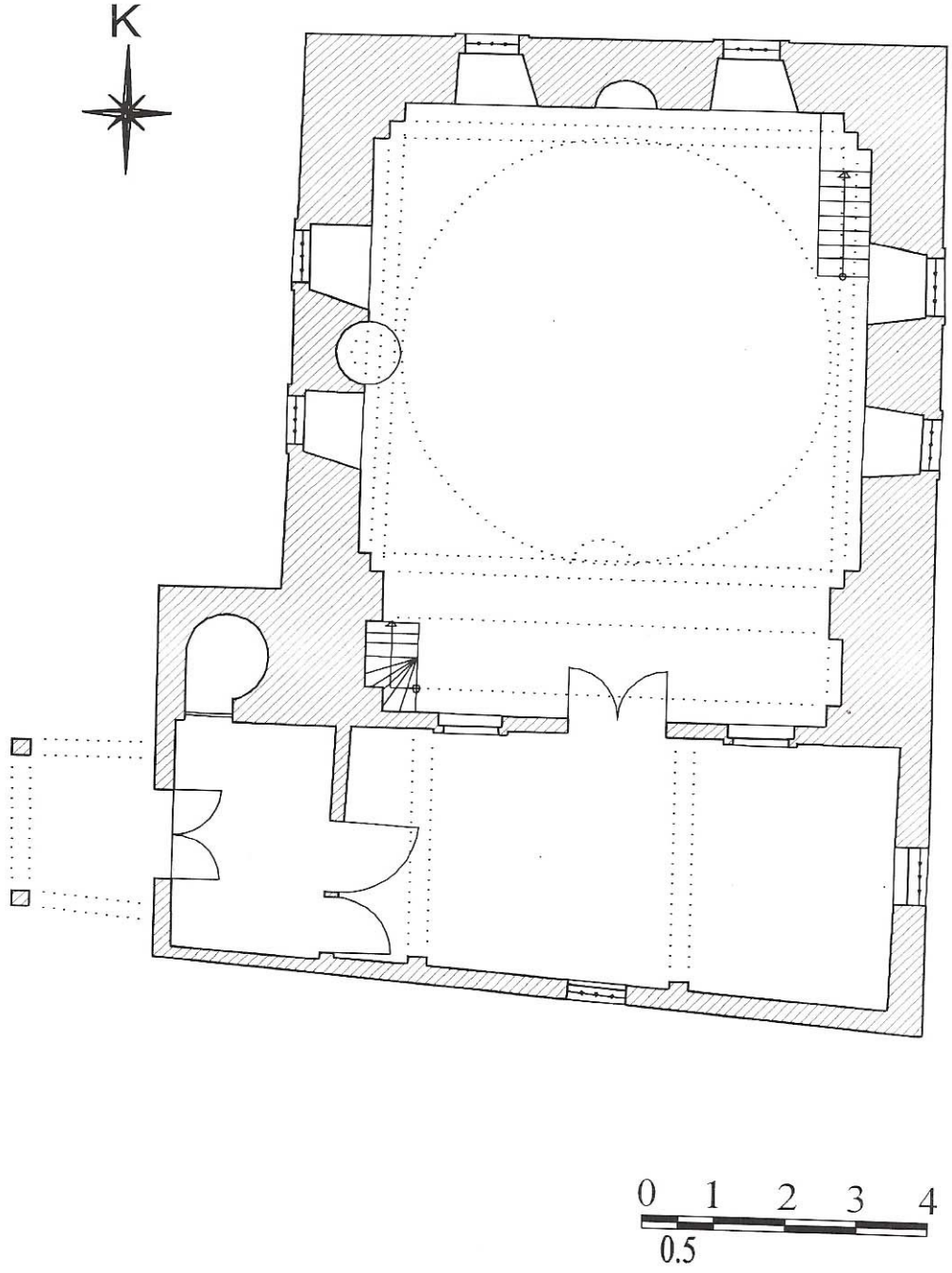
Çizim No 3: Talas Ali Saib Paşa Cami Planı (Kerim Türkmen'den alınmıştır)

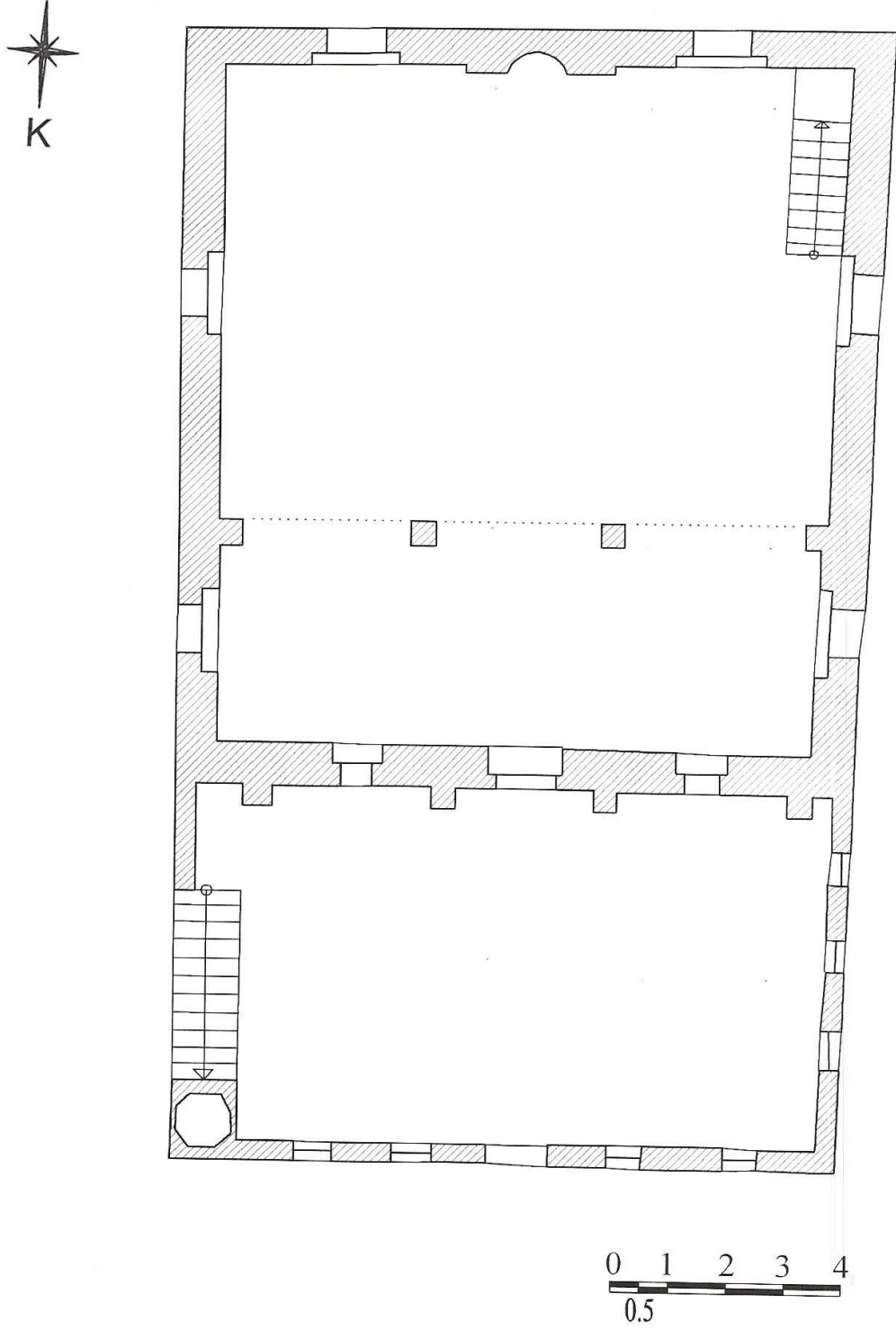
Çizim No 4: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Plan ve Kesiti

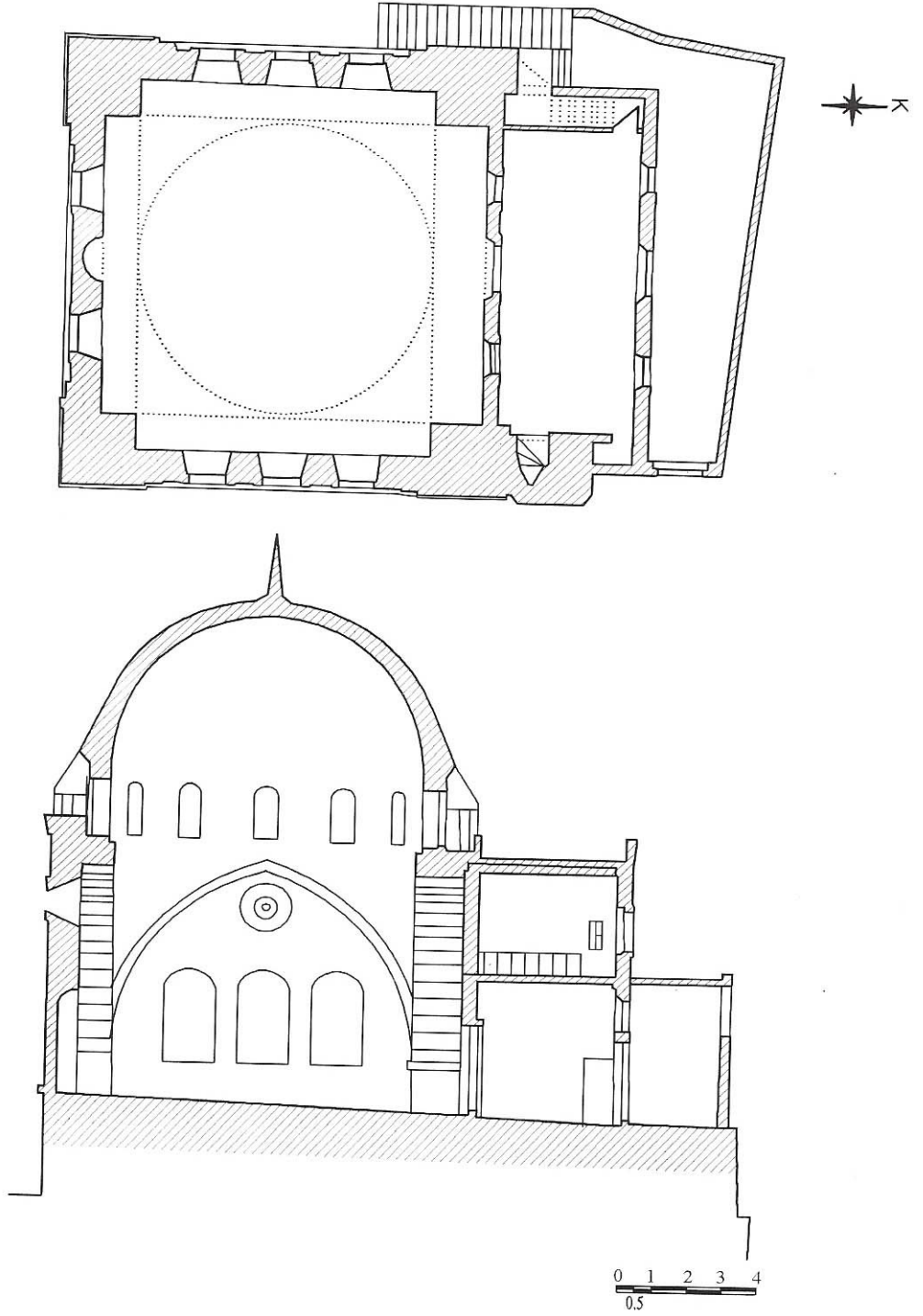
Çizim No 5: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camisinden Görünüş

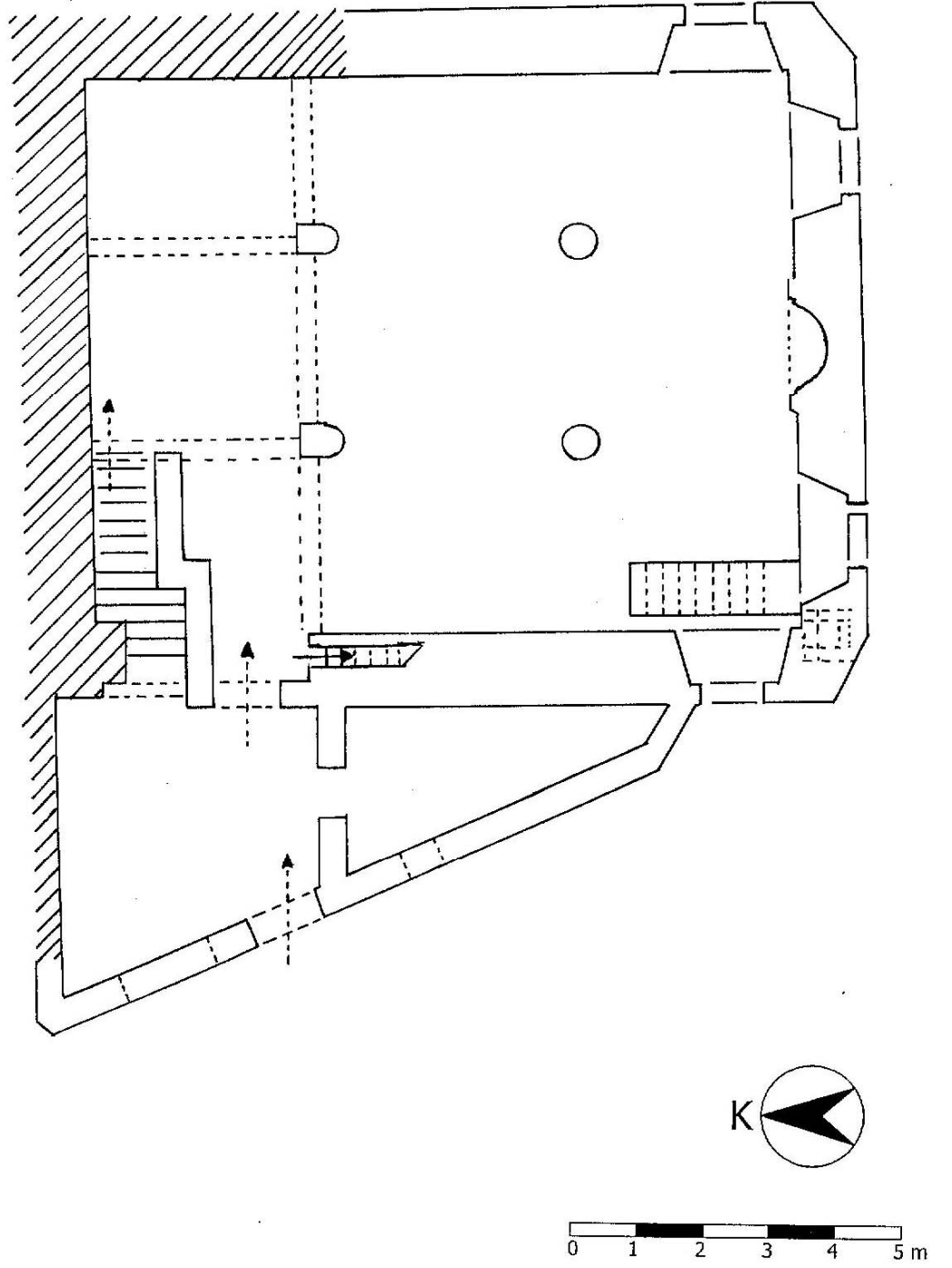
Çizim No 6: Tavlusun (Aydınlar) Camii Planı (K.K.B.M.'den alınmıştır.)

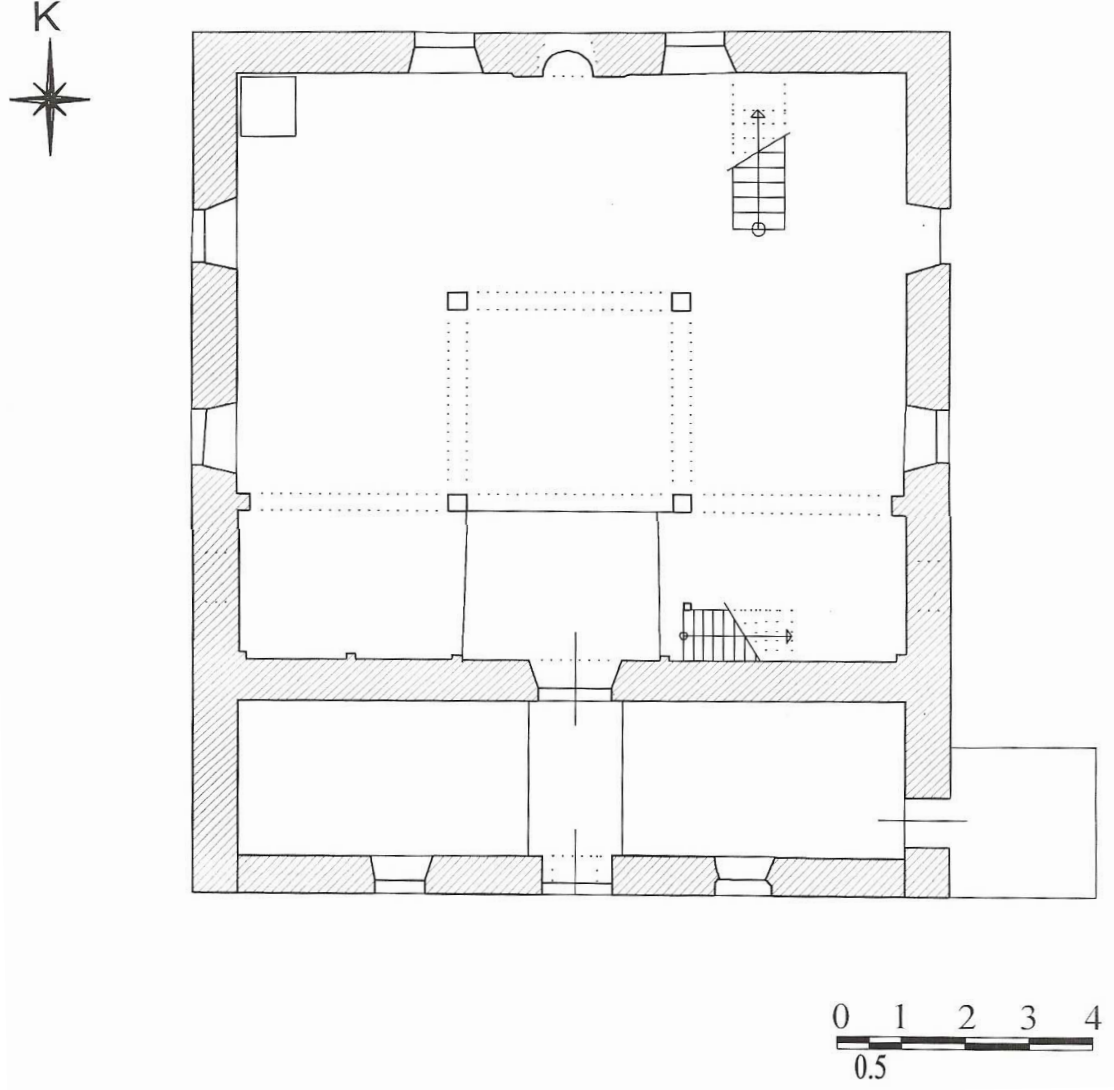
Çizim No 7: Karacaoğlu Camii Planı (İlhan Özkeçici'den alınmıştır.)

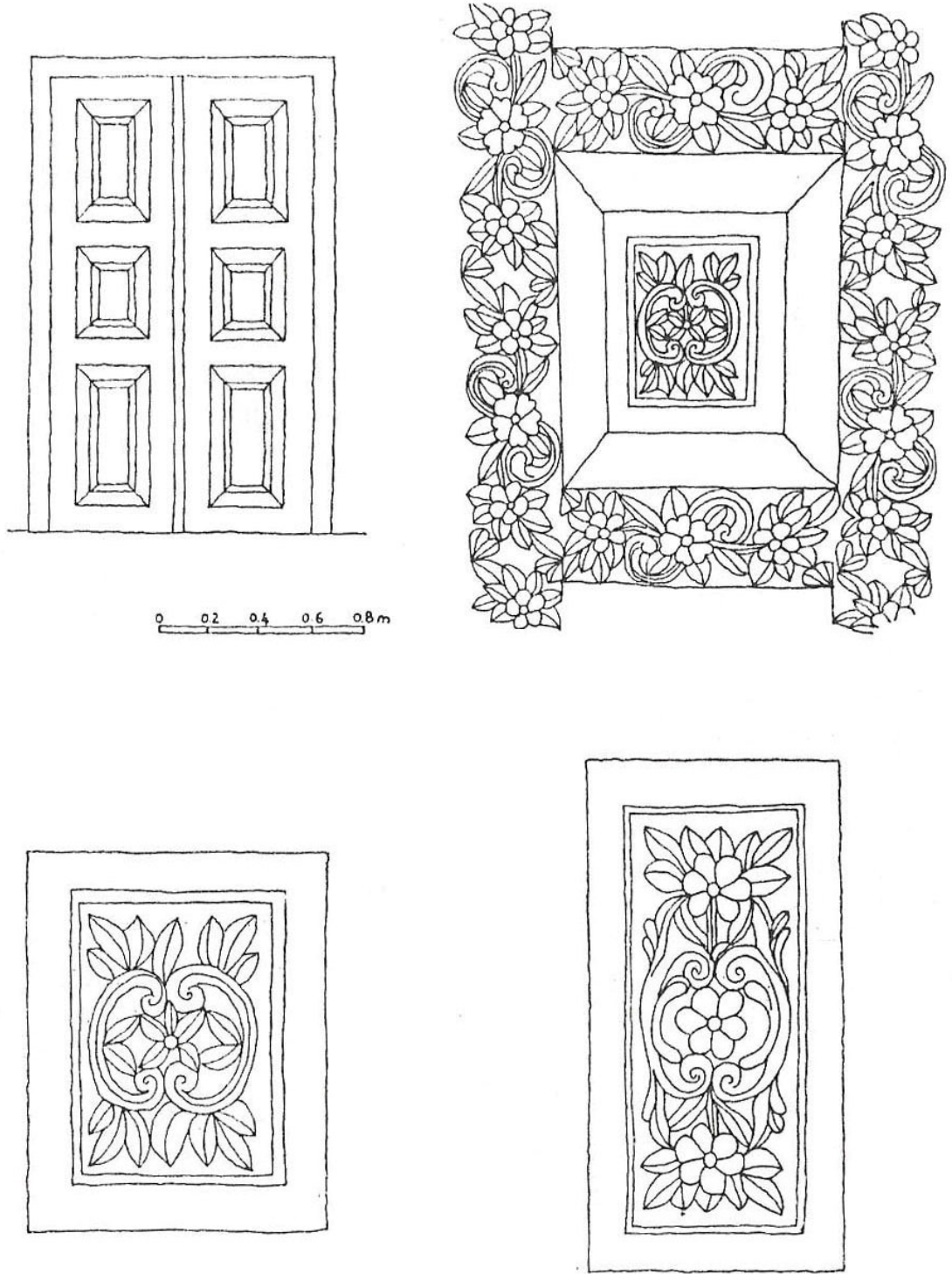
Çizim No 8: Talas Han Camii Planı (Kerim Türkmen'den alınmıştır.)

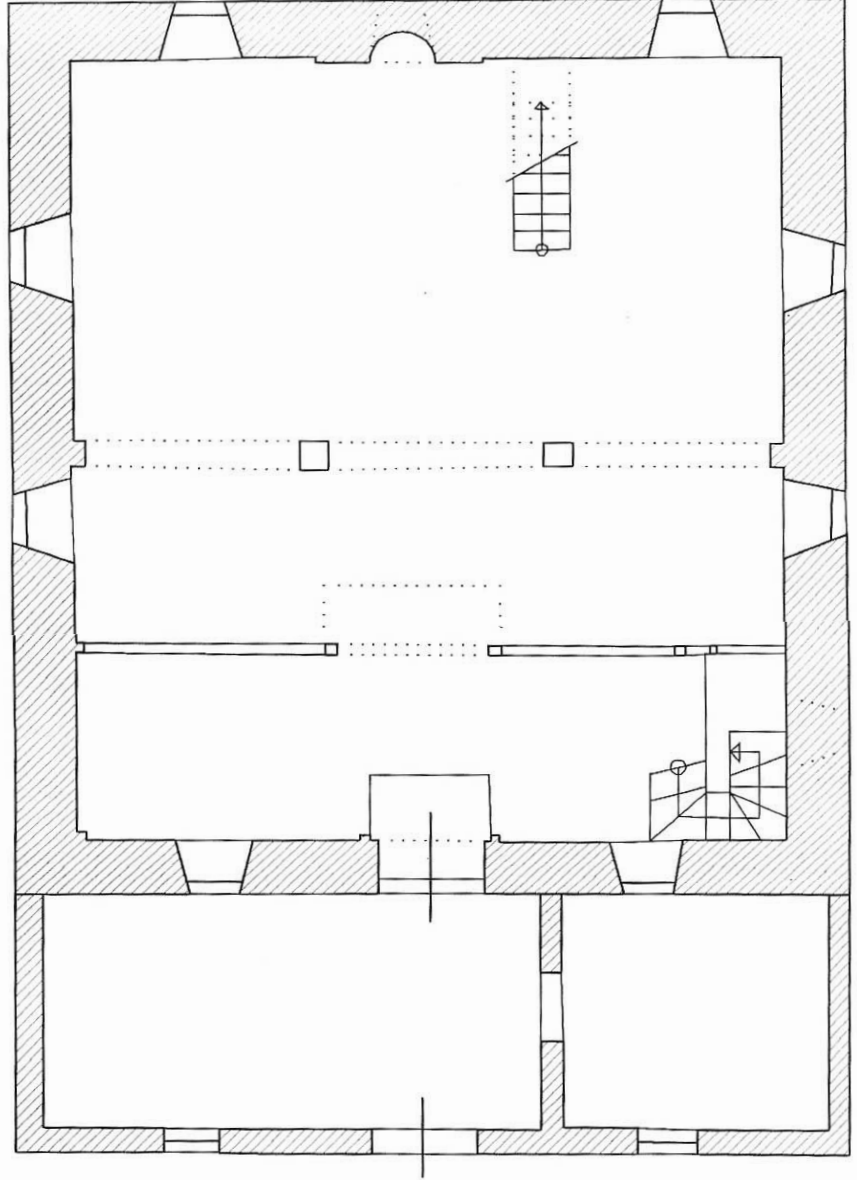
Çizim No 9: Tirem Camii (Sultan Topçu'dan Alınmıştır)

Çizim No 10: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Planı (M. Denктаş'tan alınmıştır.)

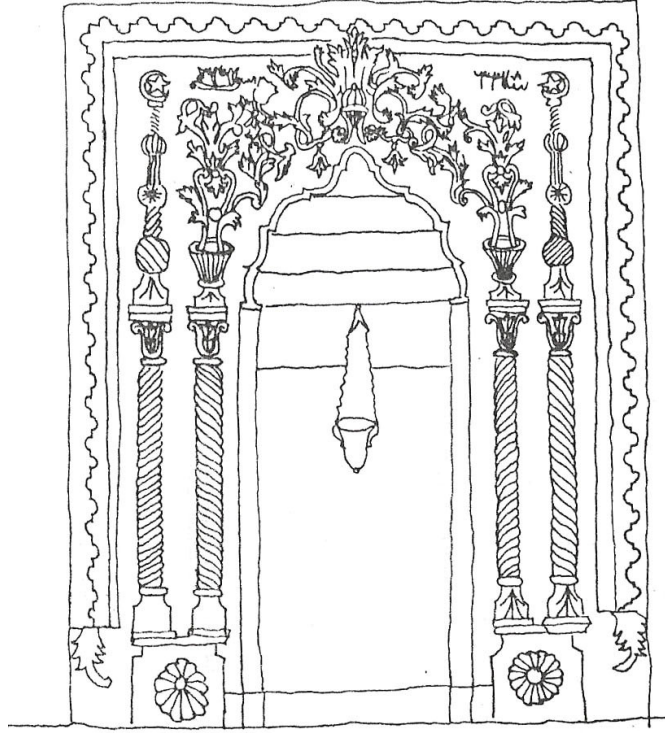

Çizim No 11: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Kapısı (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)

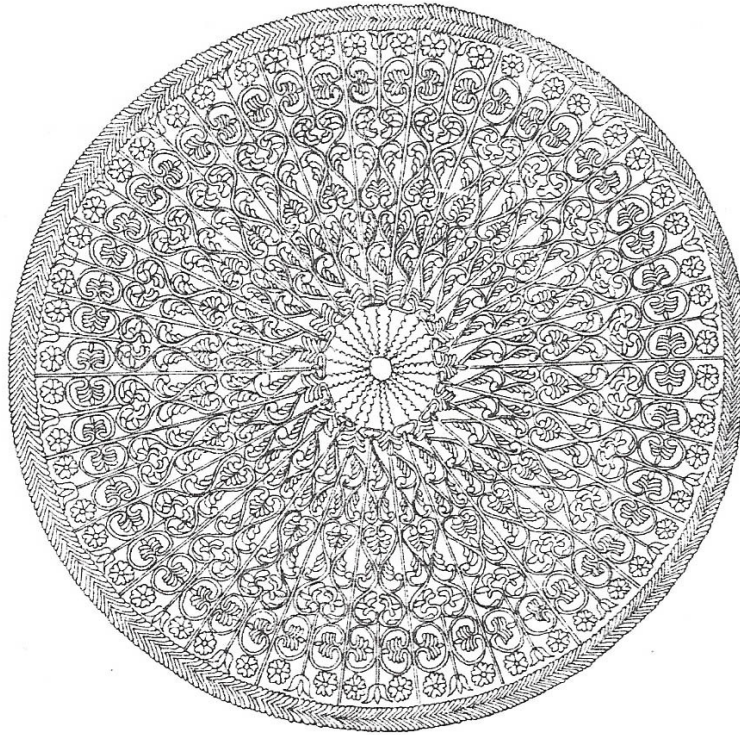

0 1 2 3 4
0.5

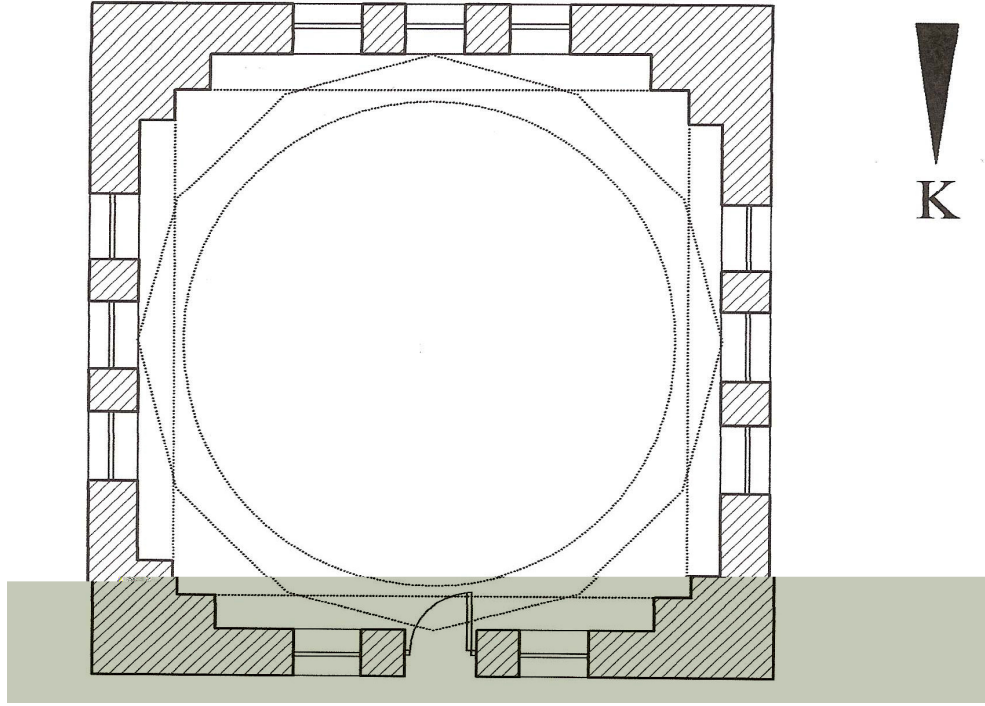
Çizim No 12: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Planı (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)

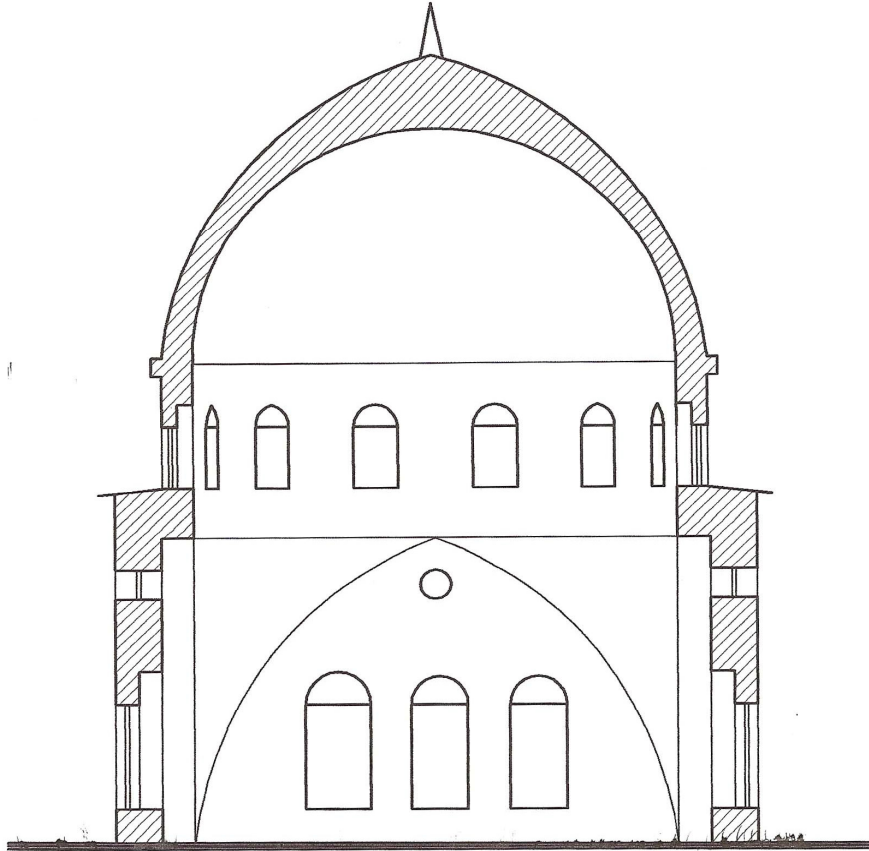
Çizim No 13: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrabı (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)

Çizim No 14: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Tavan Göbeği (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)

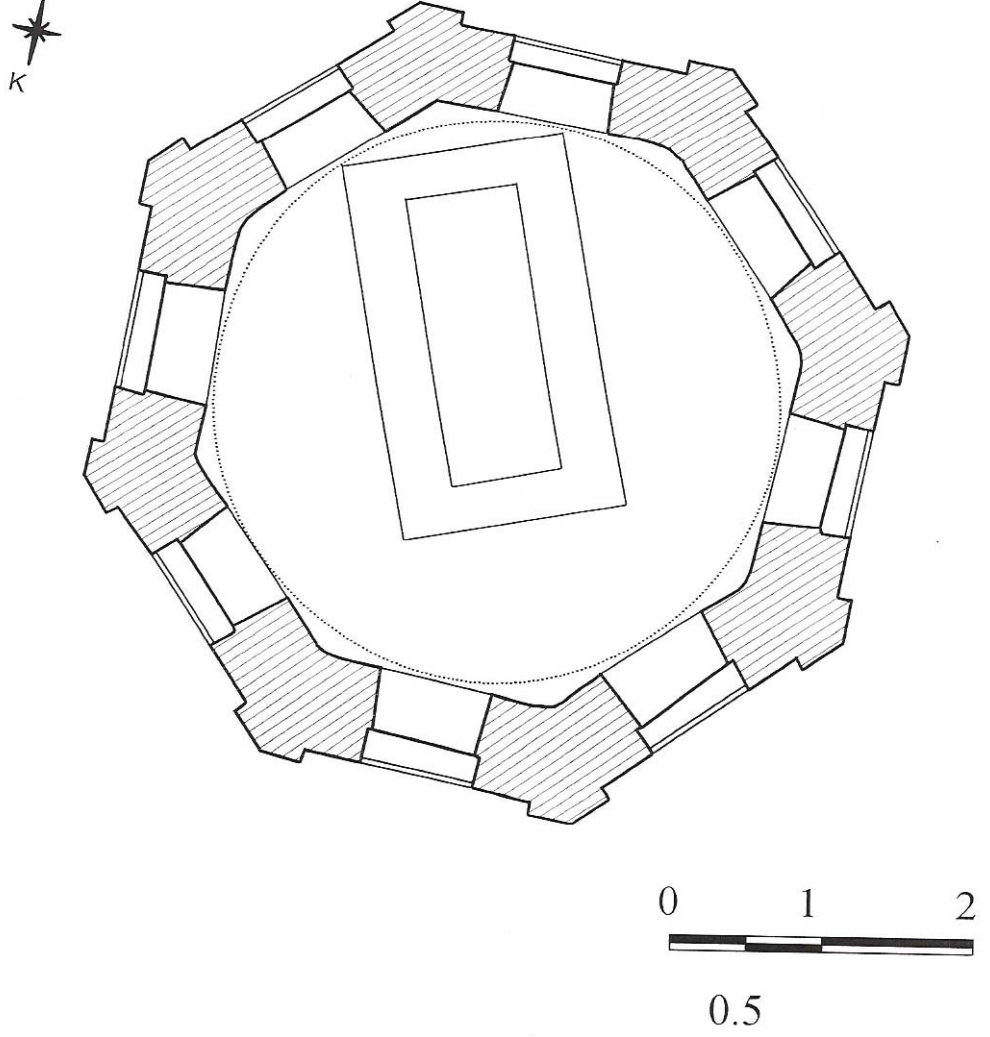

Çizim No 14-A: Zeynel Abidin Türbesi Planı

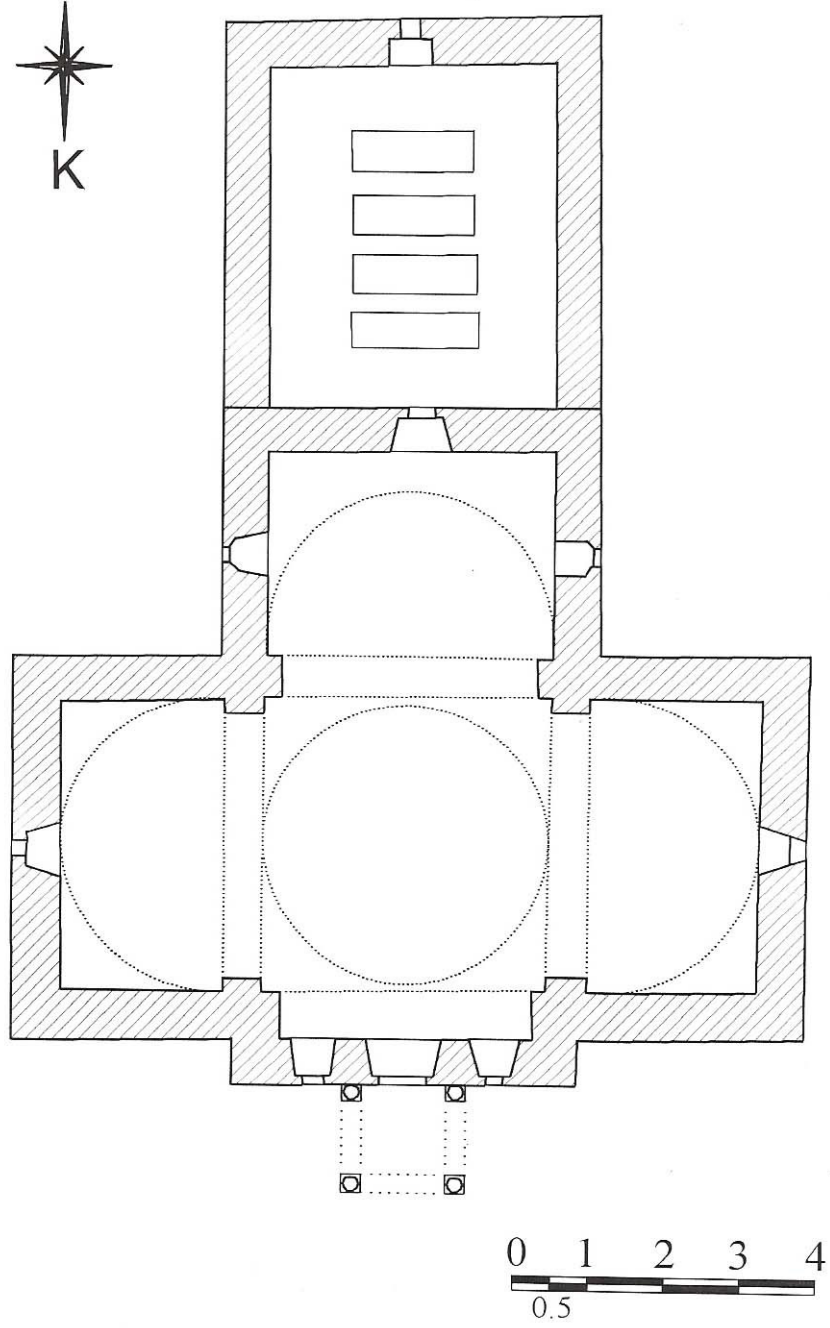

0 1 2 3 4 5

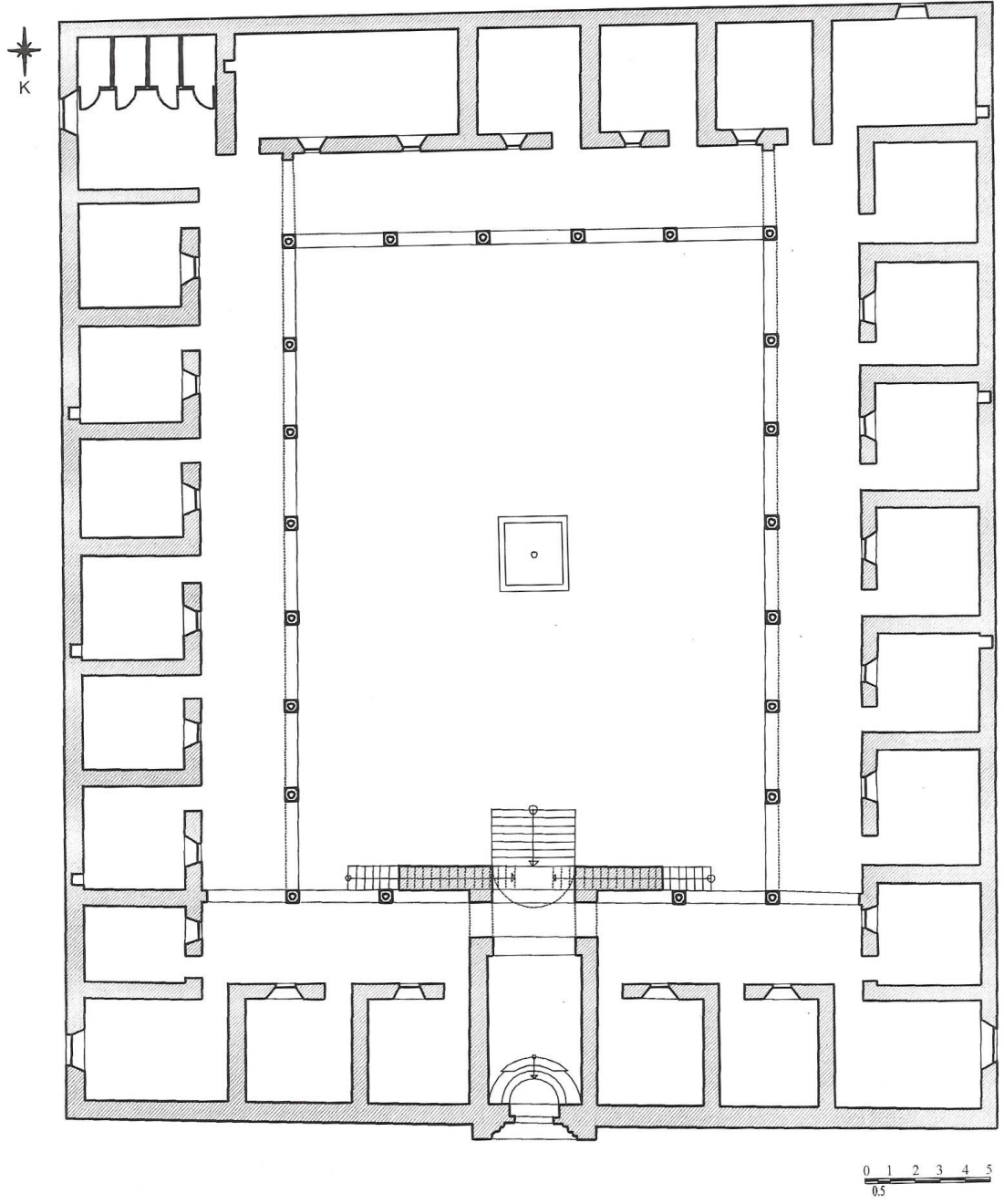
Çizim No 14-B: Zeynel Abidin Türbesi Kesiti

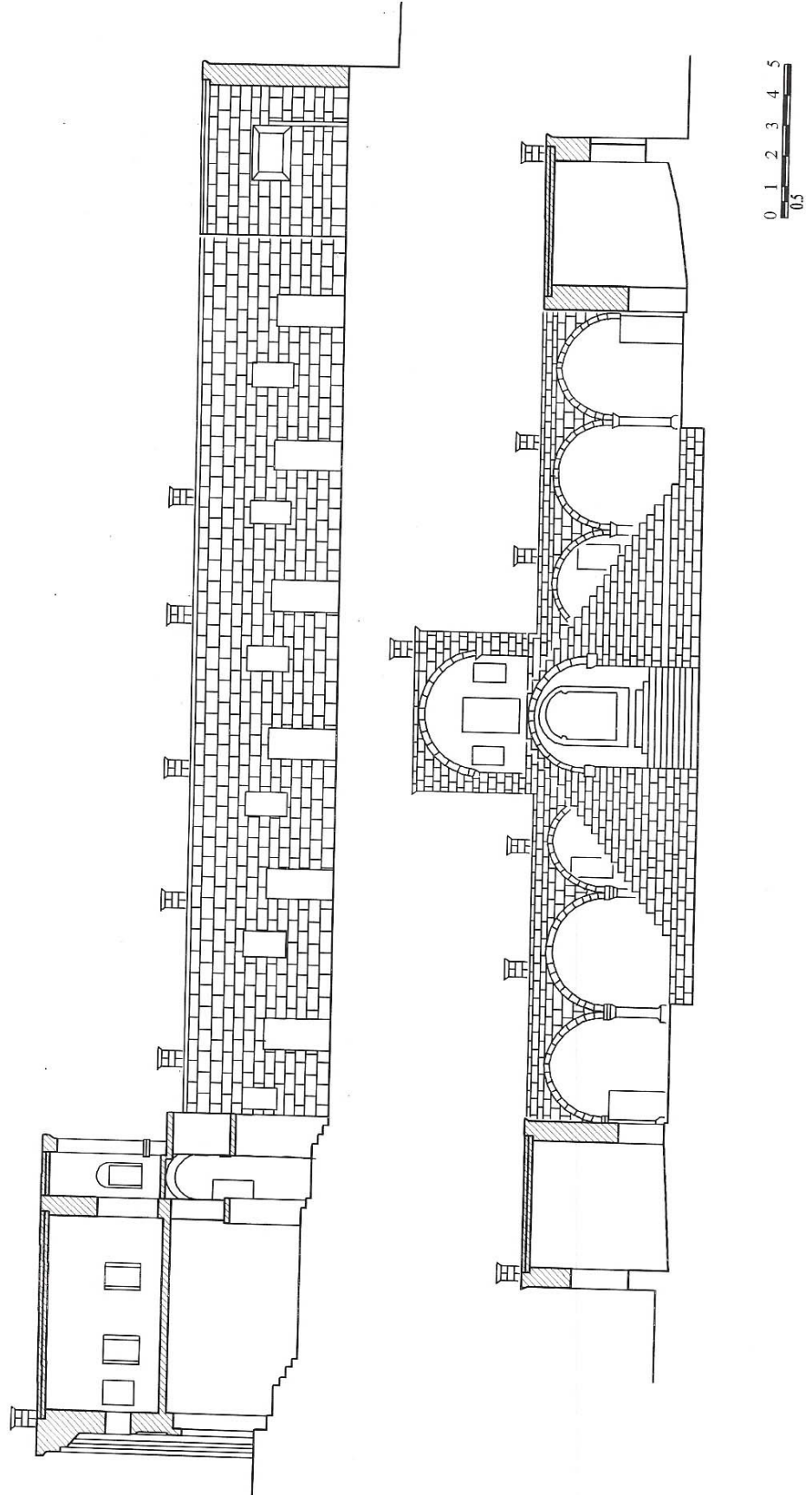
Çizim No 15: Talas Esma Hanım Türbesi Planı (Kerim Türkmen'den alınmıştır)

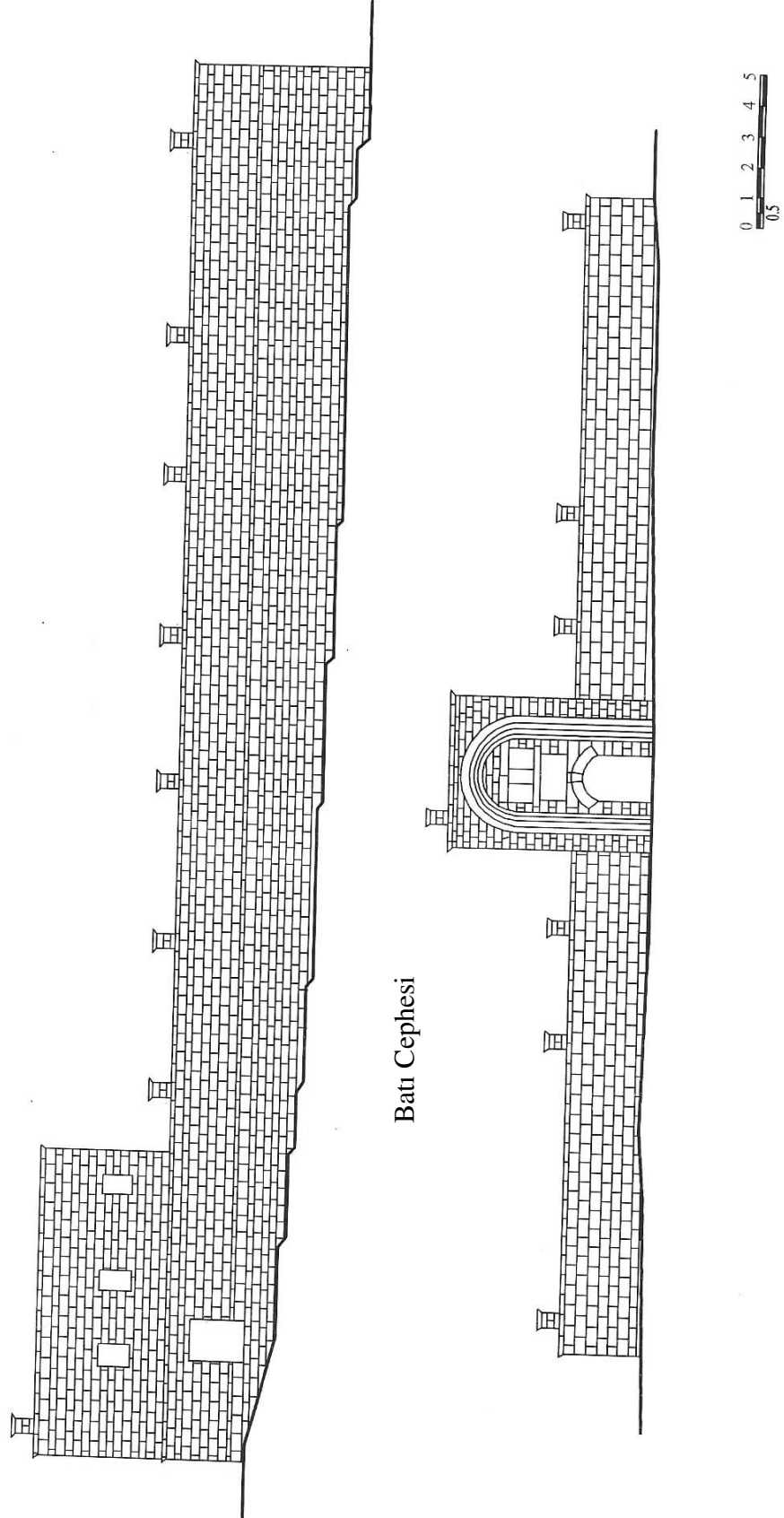
Çizim No 16: Seyyid Burhaneddin Türbe Planı (Abdullah Satoğlu'dan alınmıştır.)

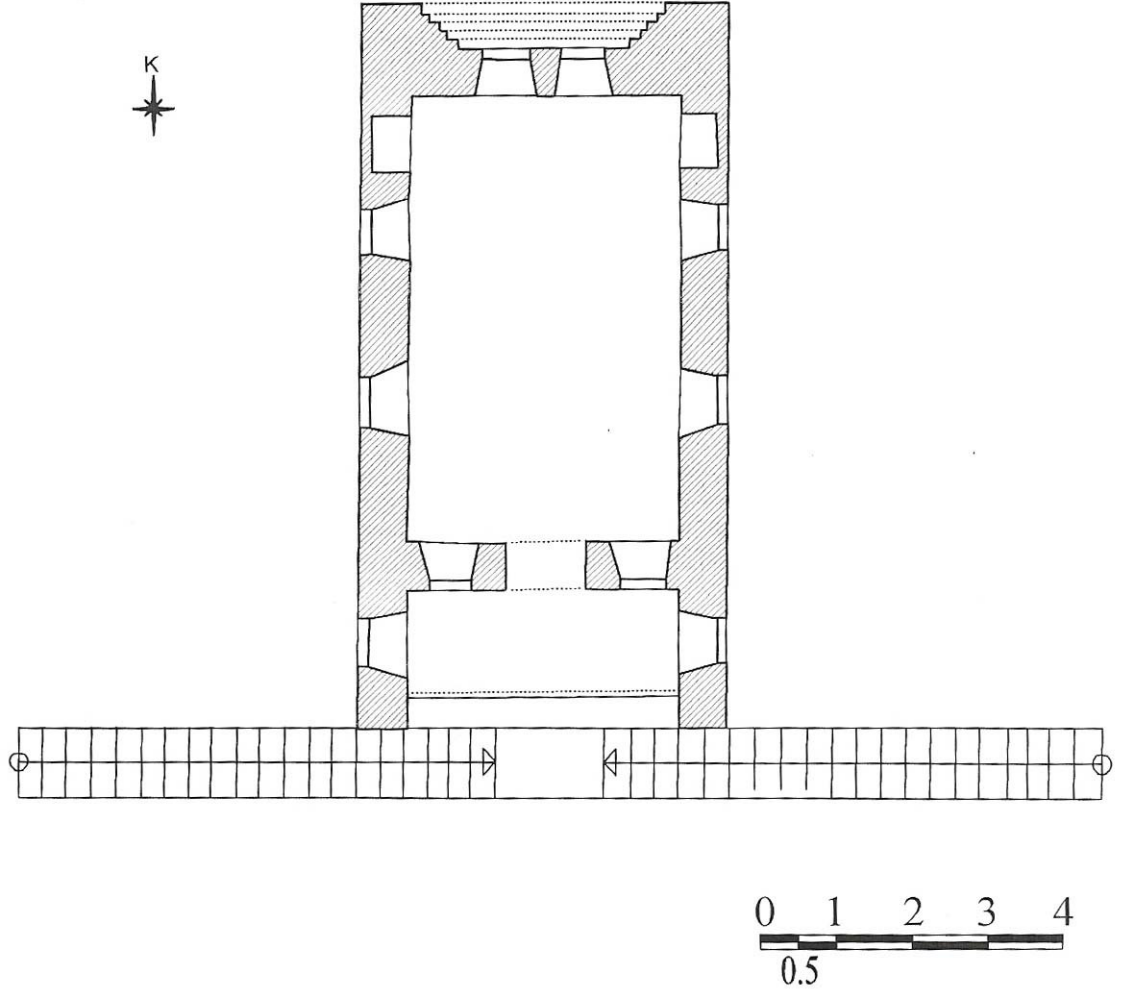
Çizim No 17: Şıhlı Hamidiye Medrese Planı (Yıldıray Özbek'ten alınmıştır.)

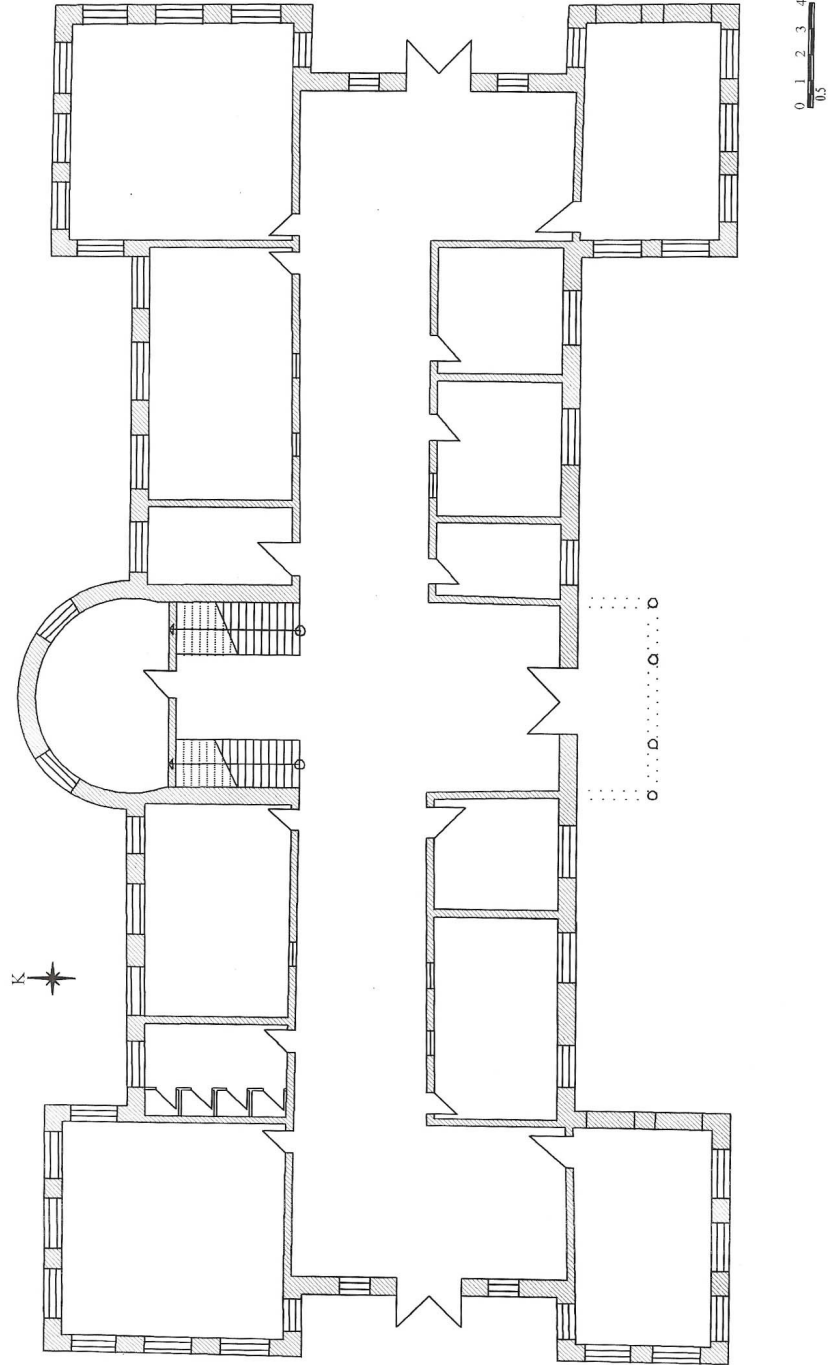
Çizim No 18: Şıhlı Hamidiye Medresesi A-A Kesiti (Yıldıray Özbek'ten alınmıştır.)

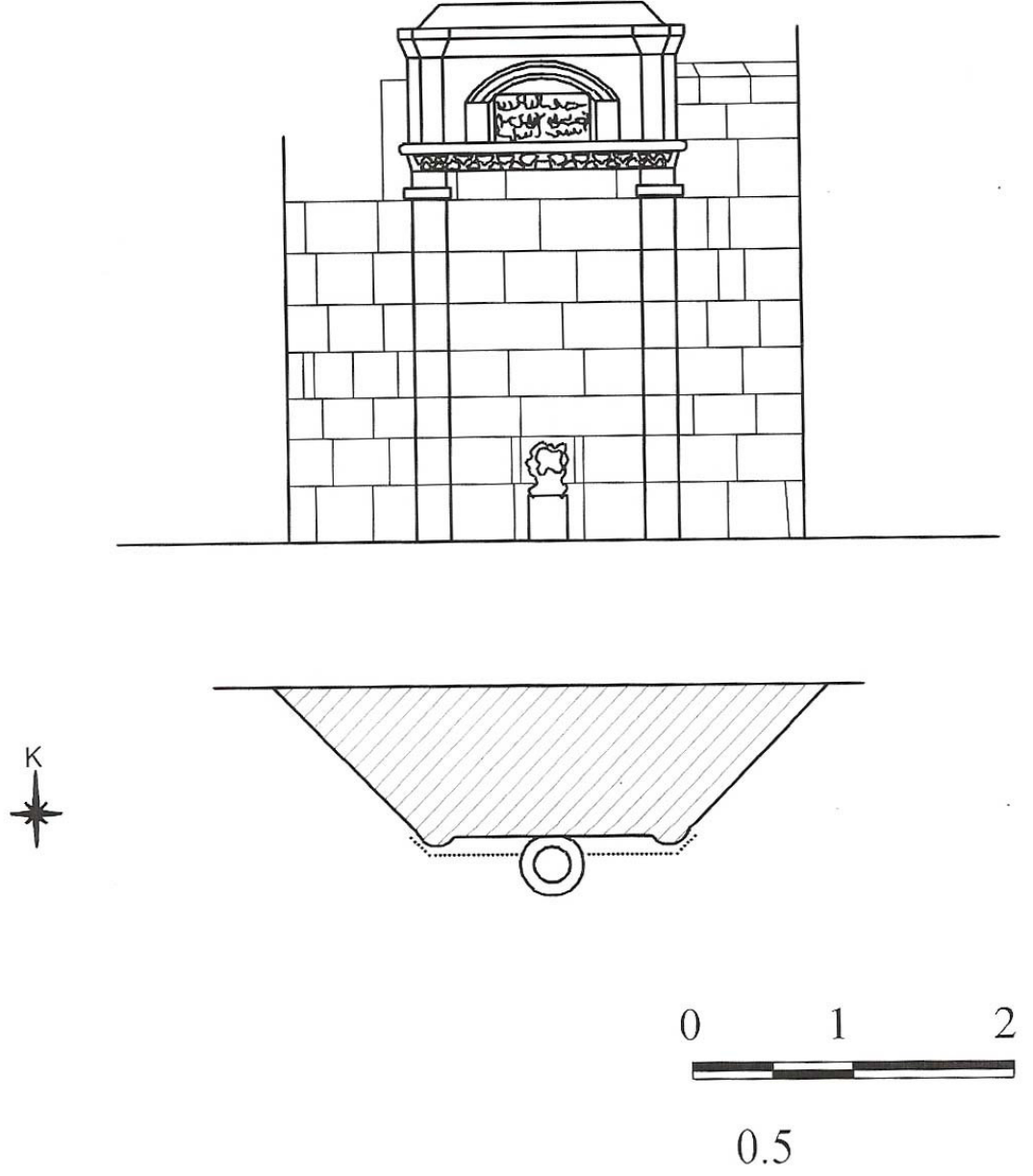
Çizim No 19: Şıhlı Hamidiye Medresesi Kesiti (Yıldıray Özbek'ten alınmıştır.)

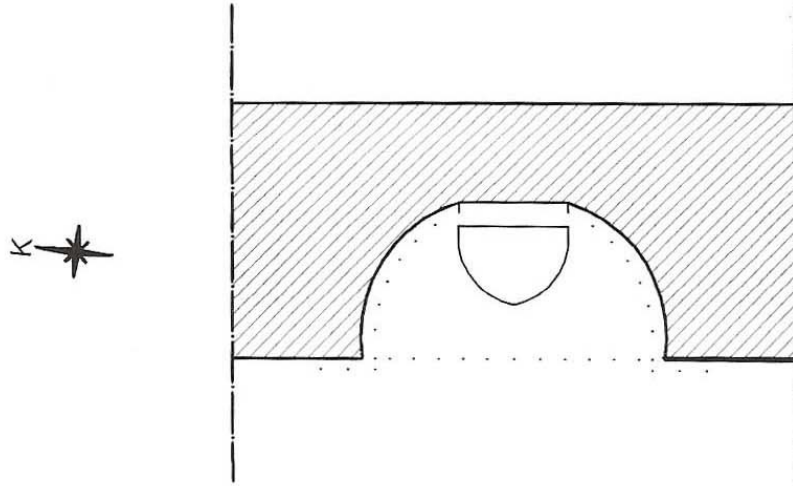
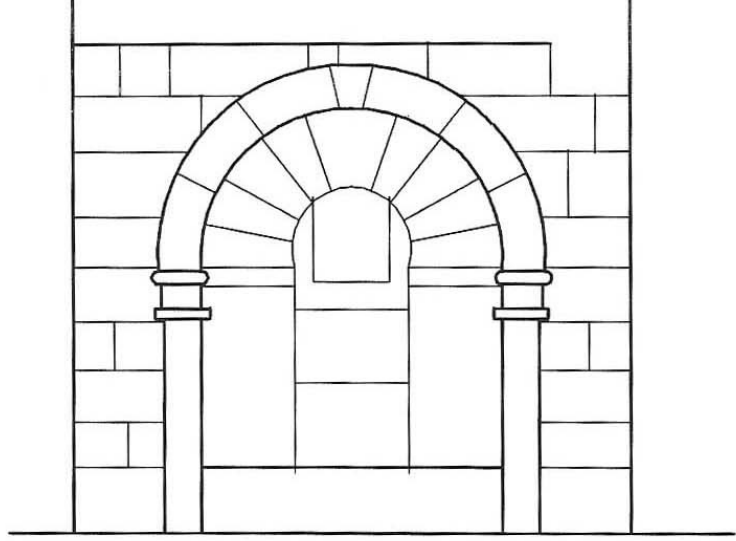
Çizim No 20: Şıhlı Hamidiye Medresesi Müderris Odası Planı (Yıldıray Özbek'ten alınmıştır)

Çizim No 21: Kayseri Lisesi Planı (Yusuf Özmerdivenli'den alınan plan üzerinde düzeltmeler yapılarak tekrar çizilmiştir.)

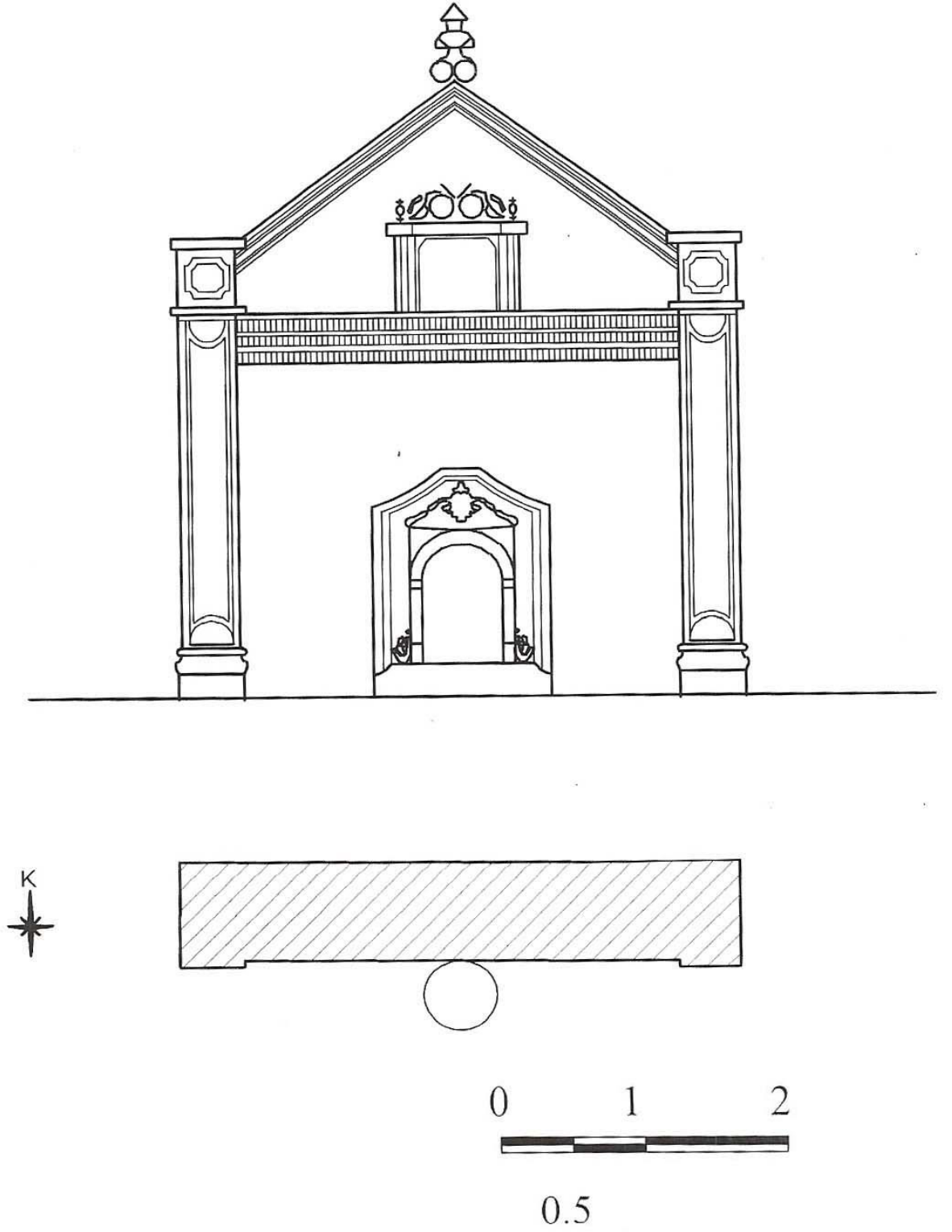

Çizim No 22: Talas Ali Saib Paşa Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır)

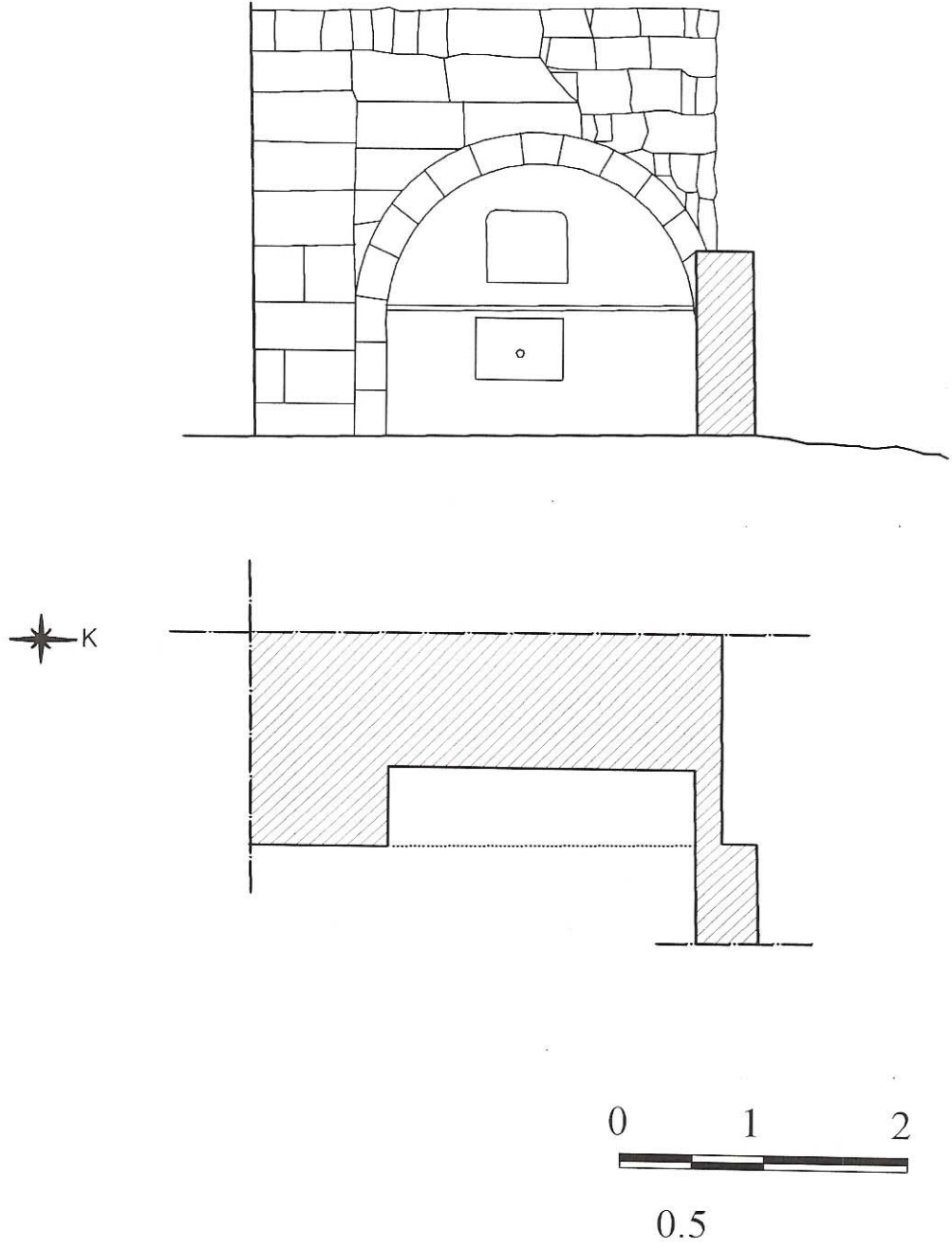

0.5

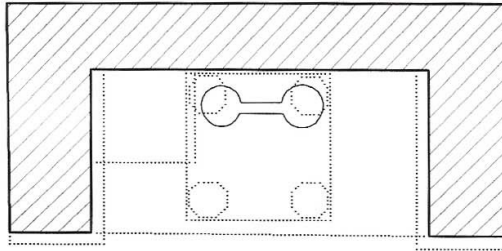
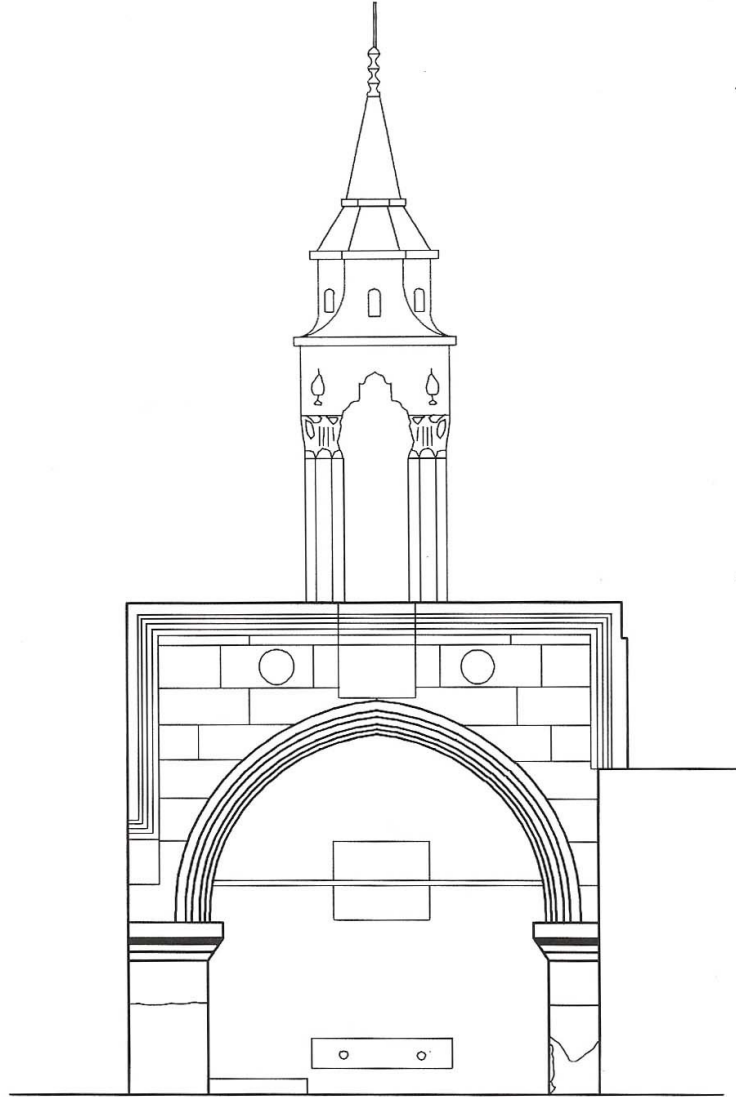
Çizim No 23: Talas Hacı Ahmet Efendi Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır)

Çizim No 24: Talas Meydan Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır)

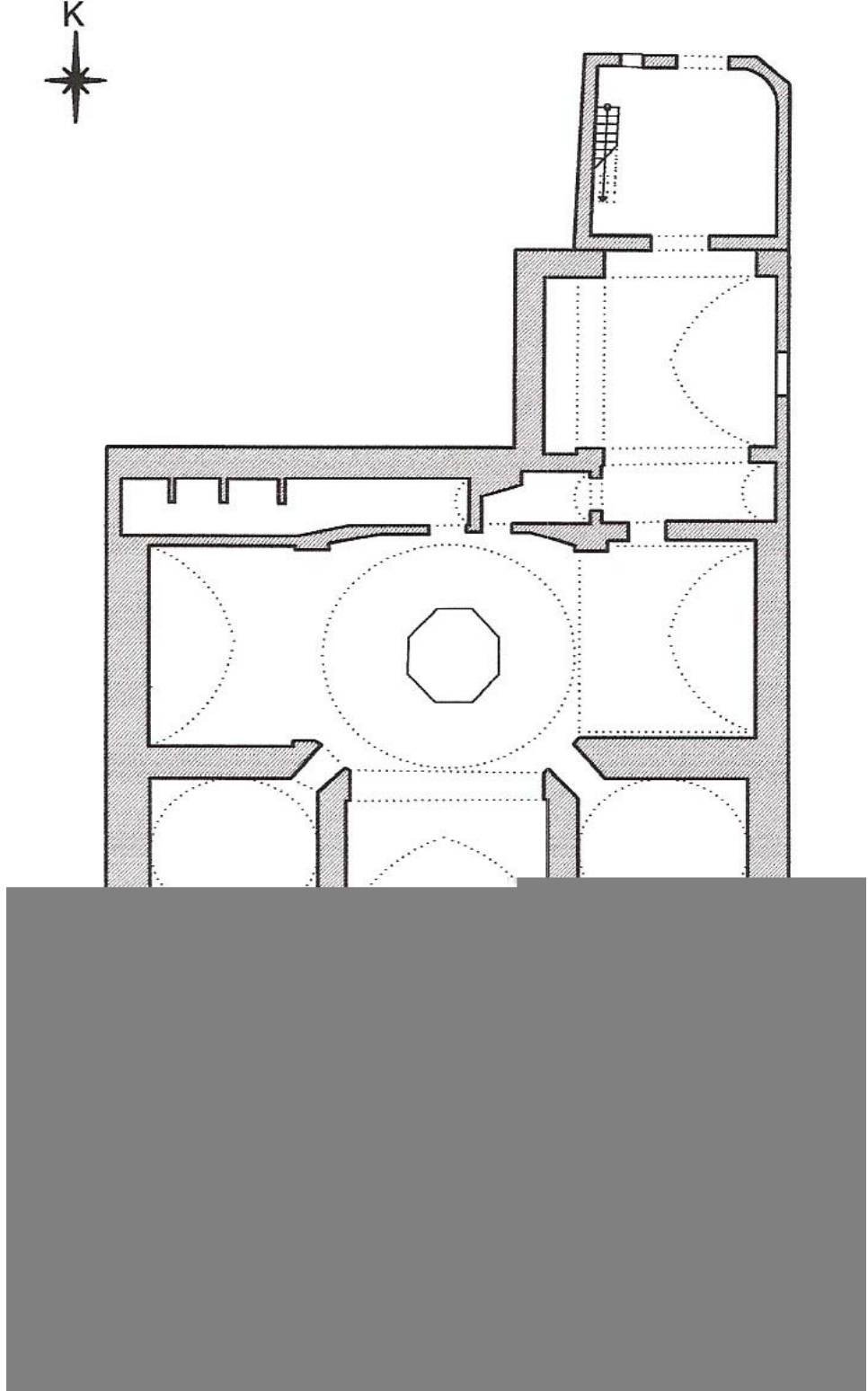

Çizim No 25: Talas Esmâ Hanım Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır)

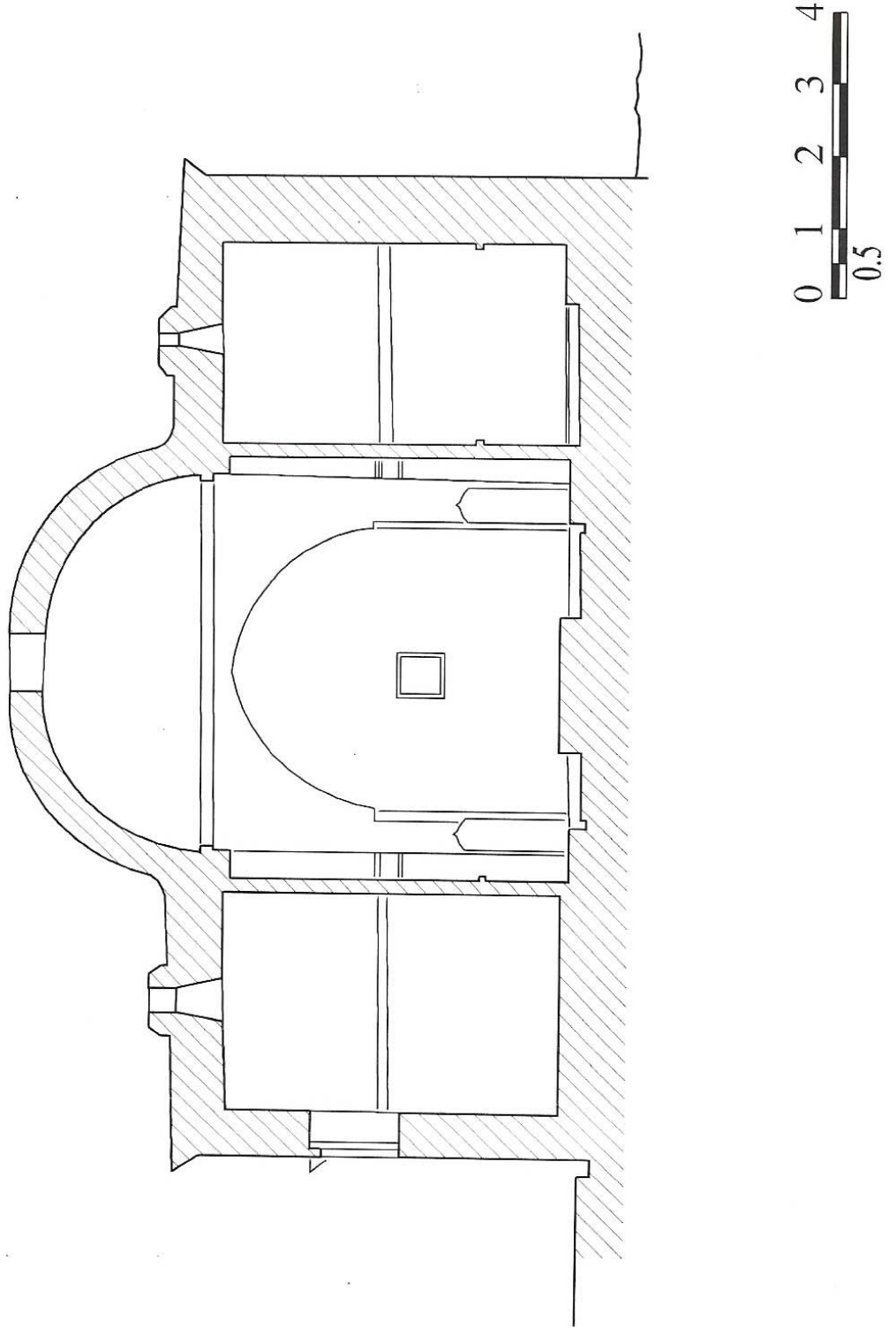

0.5

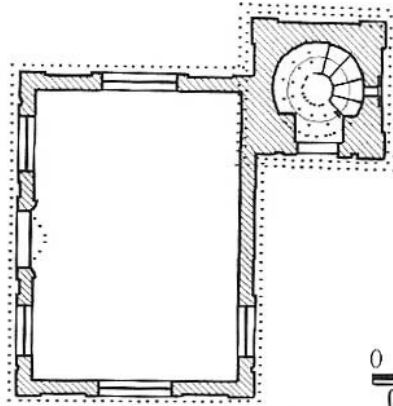
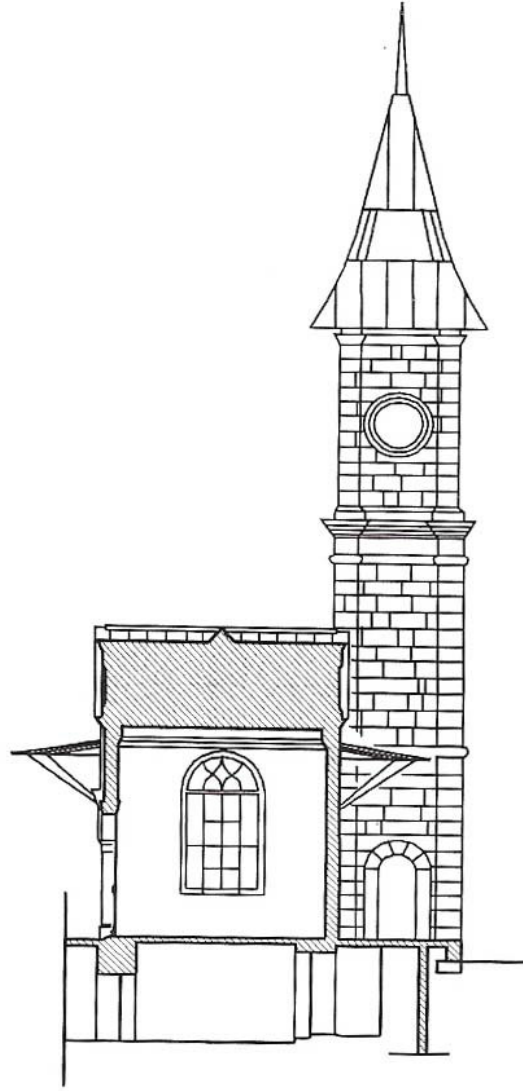
Çizim No 26: Seyit Gazi Mahallesi Çeşmesi (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)

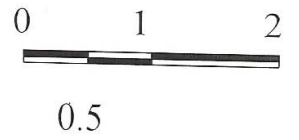
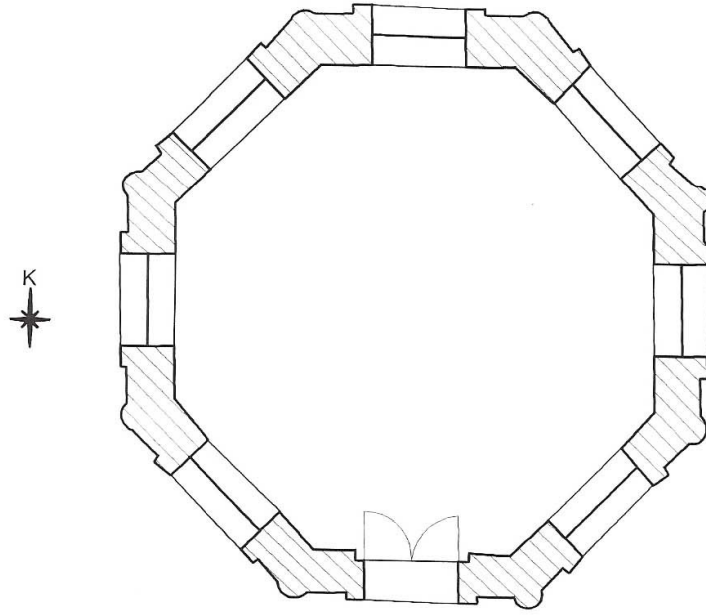
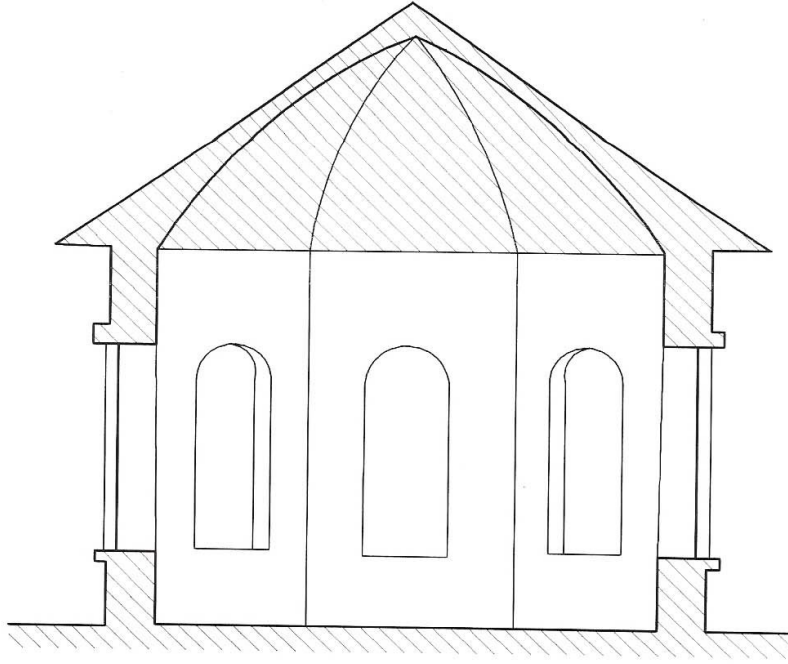
Çizim No 27: Talas Ali Saib Paşa Hamamı (V.G.M. arşivinden)

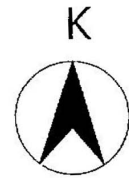
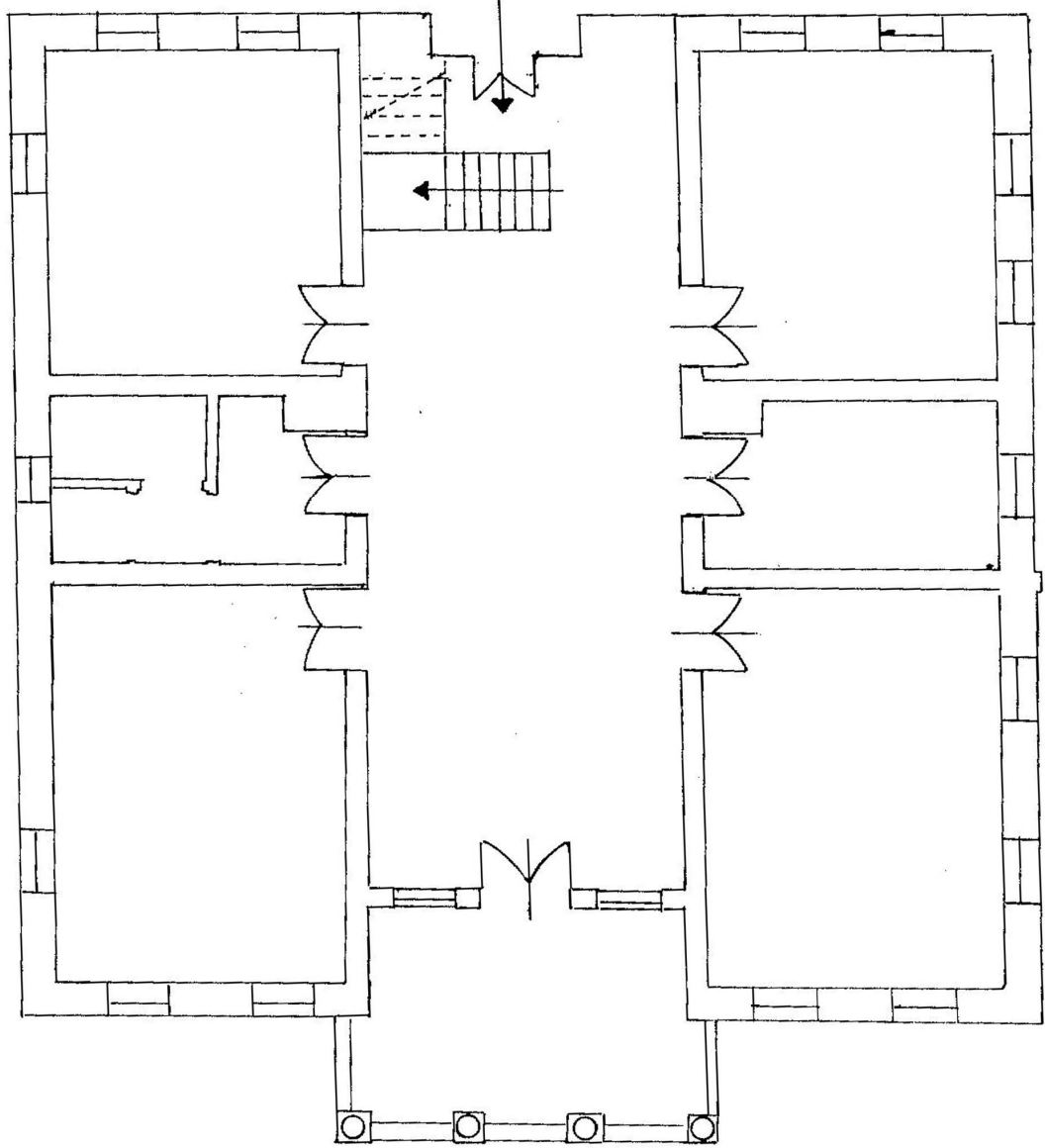
Çizim No 28: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Kesiti (Mustafa Denктаş'tan alınmıştır.)

Çizim No 29: Saat Kulesi (K.K.B.M'den alınmıştır.)

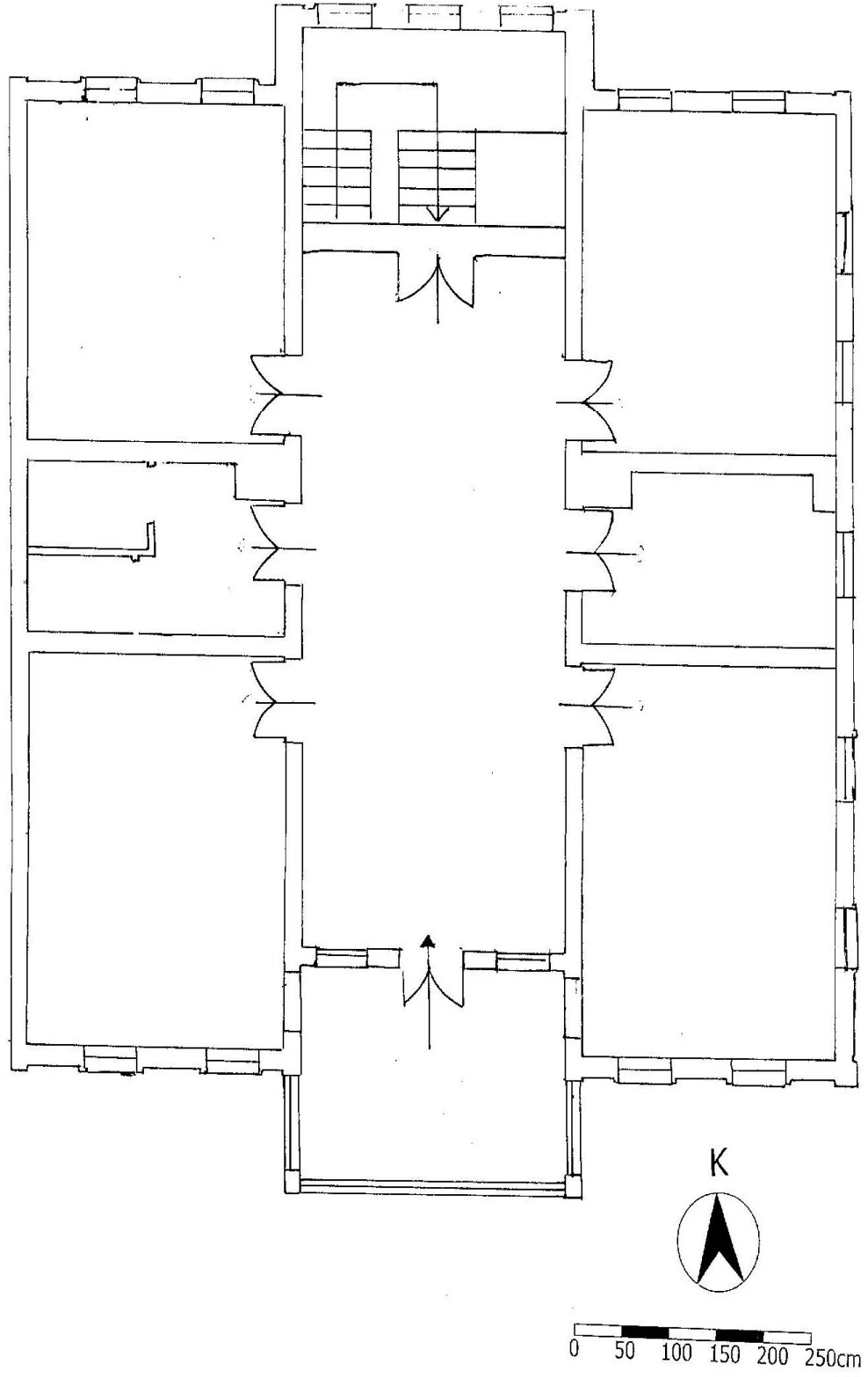

Çizim No 30: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Plan ve Kesiti (Bahtiyar Eroğlu'ndan alınmıştır.)

0 50 100 150 200 250cm

Çizim No 31: Askerlik Şubesi Lojmanı Giriş Katı (Sultan Topçu'dan Alınmıştır)

Çizim No 32: Askerlik Şubesi Lojmanı Birinci Katı (Sultan Topçu'dan Alınmıştır)

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Fotoğraf No 1: Keklikoğlu Camii Genel Görünüşü
- Fotoğraf No 2: Keklikoğlu Camii Tarih Levhası
- Fotoğraf No 3: Keklikoğlu Camii Hariminden Genel Görünüş
- Fotoğraf No 4: Keklikoğlu Camii Ahşap Kirişten Detay
- Fotoğraf No 5: Keklikoğlu Camii Mihrap ve Vaaz Kürsüsü
- Fotoğraf No 6: Keklikoğlu Camii Mahvile Çıkış Merdiveni ve Abdullah Şih Hazretlerinin Kabri
- Fotoğraf No 7: Keklikoğlu Camii Abdullah Şih Hazretleri'nin Kabri
- Fotoğraf No 8: Keklikoğlu Camii Hariminden Genel Görünüş
- Fotoğraf No 9: Keklikoğlu Camii Kadınlar Mahfilinden Genel Görünüş
- Fotoğraf No 10: Keklikoğlu Camii Köşk Minaresi
- Fotoğraf No 11: Keklikoğlu Camii Minareye Çıkış Merdiveni
- Fotoğraf No 12: Talas Ali Saib Paşa Camii Genel Görünüşü
- Fotoğraf No 13: Talas Ali Saib Paşa Camii Kitabesi
- Fotoğraf No 14: Talas Ali Saib Paşa Camii Avlu Giriş Kapısı
- Fotoğraf No 15: Talas Ali Saib Paşa Hariminin İçerisinden Genel Görünüş
- Fotoğraf No 16: Talas Ali Saib Paşa Kubbesinden Detay
- Fotoğraf No 17: Talas Ali Saib Paşa Mihraptan Görünüş
- Fotoğraf No 18: Talas Ali Saib Paşa Mihraptan Görünüş
- Fotoğraf No 19: Talas Ali Saib Paşa Minberinden Detay
- Fotoğraf No 20: Talas Ali Saib Paşa Vaaz Kürsüsü
- Fotoğraf No 21: Talas Ali Saib Paşa Camii Kuzeybatıdan Görünüş
- Fotoğraf No 22: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kuzey Cepheden Genel Görünüş
- Fotoğraf No 23: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kitabesinden Detay
- Fotoğraf No 24: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Son Cemaat Yeri Üst Örtüsü

Fotoğraf No 25:Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kitabesi Altındaki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 26:Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Son Cemaat Mahalindeki
Mihrabiyelerden Görünüş

Fotoğraf No 27: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Son Cemaat Mahali Sütun Başlığı

Fotoğraf No 28: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kubbesi Pandantifinden Görünüş

Fotoğraf No 29: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Güney Cephesi Pandantiflerinden
Görünüş

Fotoğraf No 30: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kubbesi Ortasındaki Bezemeden
Detay

Fotoğraf No 31: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kuzeybatı Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 32: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Mihrabından Genel Görünüş

Fotoğraf No 33: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 34: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Minberin Taç Kısmından Detay

Fotoğraf No 35: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf No 36: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 37: Tavlusun (Aydınlar) Camii Kuzeydoğusundan görünüş

Fotoğraf No 38: Tavlusun (Aydınlar) Camii Kitabesi

Fotoğraf No 39: Tavlusun (Aydınlar) Camii Güneybatıdan Genel Görünüş

Fotoğraf No 40: Tavlusun (Aydınlar) Camii Son Cemaat Mahallinden Görünüş

Fotoğraf No 41: Tavlusun (Aydınlar) Camii Mihrap ve Minberden Genel Görünüş

Fotoğraf No 42: Tavlusun (Aydınlar) Camii Kürsüsünden Genel Görünüş

Fotoğraf No 43: Tavlusun (Aydınlar) Camii Harim Girişinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 44: Karacaoğlu Camii Kuzeybatısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 45: Karacaoğlu Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 46: Karacaoğlu Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 47: Karacaoğlu Camii Mihrab ve Minberden Genel Görünüş

Fotoğraf No 48: Karacaoğlu Camii Son Cemaat Mahallinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 49: Karacaoğlu Camii Köşk Minareden Görünüş

Fotoğraf No 50: Talas Han Camii Kuzey Doğu Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 51: Talas Han Camii Kitabesi

Fotoğraf No 52: Talas Han Camii Zemin Katından Genel Görünüm

Fotoğraf No 53: Talas Han Camii Zemin Kattaki Güney Cephesindeki Odadan Genel Görünüş

Fotoğraf No 54: Talas Han Camii Zemin Kat Üst Örtüsünden Görünüş

Fotoğraf No 55: Talas Han Camii Zemin Kattaki Kuzey Cephe Odasından Genel Görünüş

Fotoğraf No 56: Talas Han Camii Son Cemaat Mahalli Girişi

Fotoğraf No 57: Talas Han Camii Harim Giriş Kapısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 58: Talas Han Camii Pandantifi Ortasındaki Kalem İş Bezemeden Detay

Fotoğraf No 59: Talas Han Camii Pandantifindeki Kalem İş Süslemeden Detay

Fotoğraf No 60: Talas Han Camii Kubbesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 61: Talas Han Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 62: Talas Han Camii Mihrabından Detay

Fotoğraf No 63: Talas Han Camii Mihrap Nişi İçerisindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 64: Talas Han Camii Mihrabın Üstündeki Kalem İş Bezemeden Detay

Fotoğraf No 65: Talas Han Camii Mihrap Kenar Köşeliğinden Detay

Fotoğraf No 66: Talas Han Camii Mihrap Üstü Bezemesi

Fotoğraf No 67: Talas Han Camii Minberinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 68: Talas Han Camii Vaaz Kürsüsünden Genel Görünüş

Fotoğraf No 69: Talas Han Camii Harim Girişinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 70: Talas Han Camii Kuzeydoğu Avlu Giriş Kapısı Üzerindeki Üçgen Alınlıktan Detay

Fotoğraf No 71: Talas Han Camii Avlu Giriş Kapısı Kemer Kilit Taşının Zeminine Bakan Yüzeyindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 72: Talas Han Camii Avlu Girişi Üzerindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 73: Talas Han Camii Kubbesi Altındaki Üçgen Alınlık Kemer Kilit Taşındaki Bezeme

Fotoğraf No 74: Talas Han Camii Kubbecikten Detay

Fotoğraf No 75: Talas Han Camii Minare Şerefesindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 76: Talas Han Camii Minare Üstündeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 77: Talas Han Camii Harim Giriş Kapısı Kemer Kilit Taşı Üzerindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 78: Talas Han Camii Minare-Avlu Giriş Kapısı Arasındaki Pencere

Fotoğraf No 79: Talas Han Camii Kubbe Kemer Altındaki Pencereden Detay

Fotoğraf No 80: Talas Han Camii Kubbe Üstündeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 81: Develi Tirem Camii Doğu Cephesi

Fotoğraf No 82: Develi Tirem Camii Güney-Batı Cephesi

Fotoğraf No 83: Develi Tirem Camii İnşaat Kitabesi

Fotoğraf No 84: Develi Tirem Camii Köşk Minaresi

Fotoğraf No 85: Develi Tirem Camii Köşk Minaresi

Fotoğraf No 86: Develi Tirem Camii Kadınlar Mahfiline ve Harime Giriş Kapıları

Fotoğraf No 87: Develi Tirem Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 88: Develi Tirem Camii Taşıyıcı Kolon Başlığı

Fotoğraf No 89: Develi Tirem Camii Mihrabı

Fotoğraf No 90: Tirem Camii Mihrabı Detayı

Fotoğraf No 91: Develi Tirem Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf No 92: Develi Tirem Camii Kadınlar Mahfili Güney Cephesi

Fotoğraf No 93: Develi Tirem Camii Genel Görünüşü

Fotoğraf No 94: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Kuzeybatı Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 95: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Harim Giriş Kapısı ve Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf No 96: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Harimindeki Ahşap Direk Üzerinde Bulunan Usta Kitabesi

Fotoğraf No 97: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Hariminin Doğu Duvarındaki Hattat Kitabesi

Fotoğraf No 98: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mahfil Kemerinin Altındaki Kitabe

Fotoğraf No 99: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Güneydoğusundan Genel Görünüş

Fotoğraf No 100: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 101: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Harimindeki Çardak Bölümü Tavanının Genel Görünüşü

Fotoğraf No 102: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mihrap Önündeki Tavanın Genel Görünüşü

Fotoğraf No 103: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mihrap Önündeki Hariminin Çardak Bölümü Tavanı Göbeği

Fotoğraf No 104: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf No 105: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Minberi

Fotoğraf No 106: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Minberinden Detay

Fotoğraf No 107: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Minberinin Taç Kısımından Detay

Fotoğraf No 108: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mihrap Üzerindeki Pencereden Detay

Fotoğraf No 109: Pınarbaşı Methiye Camii Beden Duvarındaki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 110: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camiinin Kuzeydoğusundan Genel Görünüş

Fotoğraf No 111: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrap İçerisindeki Tarih Kitabelerinden Detay

Fotoğraf No 112: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 113: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrap Önündeki Tekne Tavanın Köşe Süslemelerinden Detay

Fotoğraf No 114: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrap Önündeki Tavanda Bulunan Gülbezeğin Genel Görünüşü

Fotoğraf No 115: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Hariminin Kuzeyindeki Düz tavanın Süslemelerinden Detay

Fotoğraf No 116: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Dekoratif Bursa Kemerinden Detay

Fotoğraf No 117: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrabından Genel Görünüş

Fotoğraf No 118: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Minberinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 119: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Minber Panosundaki Kalemîşi Bezemeden Detay

Fotoğraf No 120: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Minberinin Külâh Kısmından Detay

Fotoğraf No 121: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camisinin Minberinin Taç Kısmından Detay

Fotoğraf No 122: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camisi Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf No 123: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Duvar Bezemesinden Detay

Fotoğraf No 124: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Duvar Bezemesinden Detay

Fotoğraf No 125: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Duvar Bezemesinden Detay

Fotoğraf No 126: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Duvar Bezemesinden Detay

Fotoğraf No 127: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mahfilinin Ortasındaki Balkonun Genel Görünüşü

Fotoğraf No 127-A: Zeynel Abidin Türbesi'nin Kuzey-Batısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 127-B: Zeynel Abidin Türbesi Girişi Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf No 127-C: Zeynel Abidin Türbesi Kuzey-Doğudaki Kitabe

Fotoğraf No 127-D: Zeynel Abidin Türbesi Kuzey Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-E: Zeynel Abidin Türbesi Güney Cephedeki Kitabe

Fotoğraf No 127-F: Zeynel Abidin Türbesi Güney Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-G: Zeynel Abidin Türbesi Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-H: Zeynel Abidin Türbesi Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-I: Zeynel Abidin Türbesi Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-İ: Zeynel Abidin Türbesi Kuzey Doğudan Genel Görünüş

Fotoğraf No 127-J: Zeynel Abidin Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf No 127-K: Zeynel Abidin Türbesi Giriş Kapısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 127-L: Zeynel Abidin Türbesi Kubbe Göbeği

Fotoğraf No 127-M: Zeynel Abidin'in Sandukası

Fotoğraf No 127-N: Zeynel Abidin Türbe Girişi Üzerindeki Kemerlerden Genel Görünüş

Fotoğraf No 127-O: Zeynel Abidin Türbesi Köşelerdeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 127-Ö: Zeynel Abidin Türbesi Kubbe Üzerindeki Yuvarlak Süslemeden Detay

Fotoğraf No 128: Talas Esmâ Hanım Türbesi Kitabesi

Fotoğraf No 129: Talas Esmâ Hanım Türbesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 130: Talas Esmâ Hanım Türbe Kitabesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 131: Seyyid Burhaneddin Türbesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 132: Seyyid Burhaneddin Türbesi Kitabesi

Fotoğraf No 133: Seyyid Burhaneddin Türbesi Güneydoğusundan Genel Görünüş

Fotoğraf No 134: Seyyid Burhaneddin Türbesi Kuzey Cephesindeki Revaktan Görünüş

Fotoğraf No 135: Seyyid Burhaneddin Türbesi Kubbesinden Detay

Fotoğraf No 136: Seyyid Burhaneddin Türbesi Kubbe Kasnağı Üzerindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 137: Seyyid Burhaneddin Türbesi Güney Eyvanının Üst Örtüsünden Detay

Fotoğraf No 138: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Kuzeybatı Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 139: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Kitabesi

Fotoğraf No 140: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Kitabe Üzerindeki Okunamayan Küçük Kitabe

Fotoğraf No 141: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Tac Kapısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 142: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Avlusundan Görünüş

Fotoğraf No 143: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Müderris Odası

Fotoğraf No 144: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Arka Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 145: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Revak Kısımından Genel Görünüş

Fotoğraf No 146: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Girişinden Avlunun Genel Görünüşü

Fotoğraf No 147: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Avlusu Genel Görünüşü

Fotoğraf No 148: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Girişi Kemer Kilit Taşı Üzerindeki Bezeme

Fotoğraf No 149: Kayseri Lisesi Genel Görünüşü

Fotoğraf No 150: Kayseri Lisesi Revak Kısımındaki Sivri Kemer Üzerindeki Kitabelikten Detay

Fotoğraf No 151: Kayseri Lisesi Giriş Revağından Genel Görünüş

Fotoğraf No 152: Kayseri Lisesi İçerisinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 153: Kayseri Lisesi Doğu Cephesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 154: Kayseri Lisesi Güneybatısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 155: Kayseri Lisesi Revak Kısımındaki Sütundan Detay

Fotoğraf No 156: Kayseri Lisesi Revağındaki Sivri Kemer Kilit Taşı Üzerindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 157: Kayseri Lisesi Revak Kemer köşeliklerindeki Bezeme

Fotoğraf No 158: Kayseri Lisesi Koridorundan Genel Görünüş

Fotoğraf No 159: Kayseri Lisesi İkinci Katındaki Üçgen Alınlık Kısımından Detay

Fotoğraf No 160: Talas Ali Saib Paşa Çeşmesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 161: Talas Ali Saib Paşa Çeşme Kitabesi

Fotoğraf No 162: Talas Ali Saib Paşa Çeşme Ayna Taşından Detay

Fotoğraf No 163: Talas Hacı Ahmet Çeşmesi

Fotoğraf No 164: Talas Hacı Ahmet Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf No 165: Talas Meydan Çeşmesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 166: Talas Meydan Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf No 167: Talas Meydan Çeşmesi Kitabesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 168: Talas Esmâ Hanım Çeşmesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 169: Talas Esmâ Hanım Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf No 170: Seyitgazi Mahallesi Çeşmesi Genel Görünüşü

Fotoğraf No 171: Seyitgazi Çeşme Kitabesi

Fotoğraf No 172: Seyitgazi Mahallesi Çeşmesi Kemer Köşeliklerindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 173: Seyitgazi Çeşmesi Ayna Taşı ve Yalağından Genel Görünüş

Fotoğraf 174: Seyitgazi Çeşmesi Minareye Çıkıştan Genel Görünüş

Fotoğraf No 175: Talas Ali Saib Paşa Hamamından Genel Görünüş

Fotoğraf No 176: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Kuzeydoğu Cephesinden Görünüş

Fotoğraf No 177: Talas Ali Saib Paşa Hamamının Soyunmalık Kısımının Kuzey Bölümü

Fotoğraf No 178: Talas Ali Saib Paşa Hamamının Batısındaki Sıcaklığa Giriş Koridoru

Fotoğraf No 179: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Sıcaklık Kısımından Genel Görünüş

Fotoğraf No 180: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Sıcaklığının Üzerindeki Kubbe

Fotoğraf No 181: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Güney Eyvanından Genel Görünüş

Fotoğraf No 182: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Halveti Üzerindeki Kubbe

Fotoğraf No 183: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Sıcaklığındaki Tuvalet ve Soyunmalığa Geçiş Koridoru

Fotoğraf No 184: Saat Kulesi ve Muvvakithaneden Genel Görünüş

Fotoğraf No 185: Saat Kulesi Girişinden Genel Görünüm

Fotoğraf No 186: Saat Kulesi Muvvakithanesinin Doğu Cephesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 187: Saat Kulesi Muvvakithane İçerisinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 188: Saat Kulesi Merdiveninden Genel Görünüş

Fotoğraf No 189: Saat Kulesi Muvakkithanesi Girişinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 190: Saat Kulesi Girişi Yanındaki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 191: Saat Kulesi Muvvakithane Girişi Kemer Kilit Taşındaki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 192: Saat Kulesi Muvvakithaneden Genel Görünüş

Fotoğraf No 193: Saat Kulesi ve Muvvakithane Altındaki Bodruma Giriş

Fotoğraf No 194: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 195: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Kitabesi

Fotoğraf No 196: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Batı Cephesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 197: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Batı Cephesi

Fotoğraf No 198: Develi Askerlik Şubesi

Fotoğraf No 199: Develi Askerlik Şubesi Batı ve Güney Cephesi

Fotoğraf No 200: Develi Askerlik Şubesi Üçgen Alınlığı (R. Arıkan Arşivinden)

Fotoğraf No 201: Develi Askerlik Şubesi II. Abdülhamit Tuğrası

Fotoğraf No 202: Develi Askerlik Şubesi Lojmanı

Fotoğraf No 203: Develi Askerlik Şubesi Lojmanı Doğu Cephesi

Fotoğraf No 204: Develi Askerlik Şubesi Lojmanı Batı Cephesi

Fotoğraf No 205: Develi Askerlik Şubesi Lojmanı Kitabesi

Fotoğraf No 1: Keklikoğlu Camii Genel Görünüşü

Fotoğraf No 2: Keklikoğlu Camii Tarih Levhası

e

Fotoğraf No 3: Keklikoğlu Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 4: Keklikoğlu Camii Ahşap Kirişten Detay

Fotoğraf No 5: Keklikoğlu Camii Mihrap ve Vaaz Kürsüsü

Fotoğraf No 6: Keklikoğlu Camii Mahvile Çıkış Merdiveni ve Abdullah Şih Hazretlerinin Kabri

Fotoğraf No 7: Keklikoğlu Camii Abdullah Şih Hazretleri'nin Kabri

Fotoğraf No 8: Keklikoğlu Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 9: Keklikoğlu Camii Kadınlar Mahfilinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 10: Keklikoğlu Camii Köşk Minaresi

Fotoğraf No 11: Keklikoğlu Camii Minareye Çıkış Merdiveni

Fotoğraf No 12: Talas Ali Saib Paşa Camii Genel Görünüşü

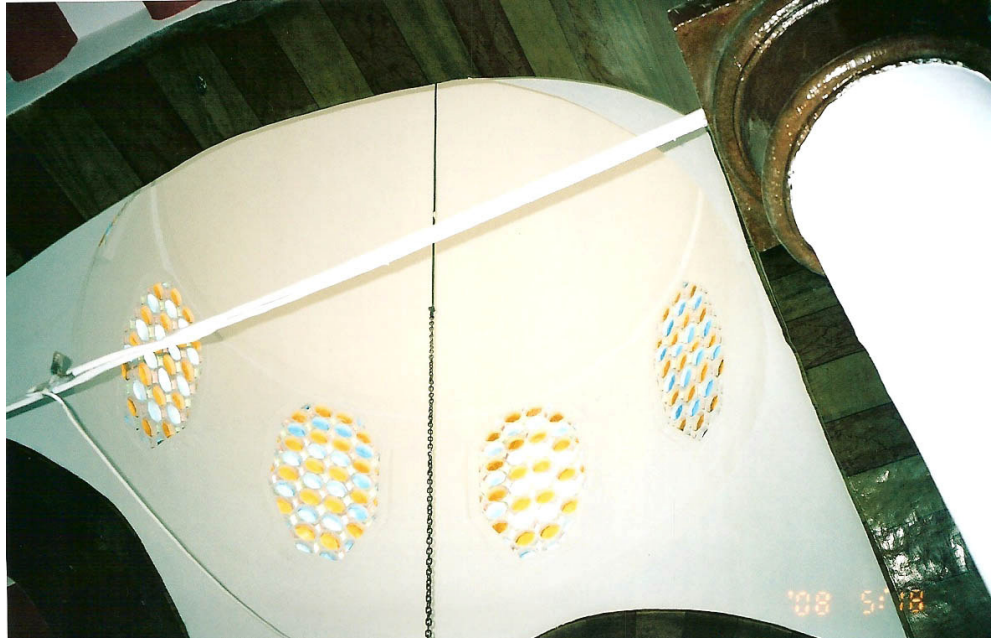
Fotoğraf No 13: Talas Ali Saib Paşa Camii Kitabesi

Fotoğraf No 14: Talas Ali Saib Paşa Camii Avlu Giriş Kapısı

Fotoğraf No 15: Talas Ali Saib Paşa Hariminin İçerisinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 16: Talas Ali Saib Paşa Kubbesinden Detay

Fotoğraf No 17: Talas Ali Saib Paşa Mihraptan Görünüş

Fotoğraf No 18: Talas Ali Saib Paşa Mihraptan Görünüş

Fotoğraf No 19: Talas Ali Saib Paşa Minberinden Detay

Fotoğraf No 20: Talas Ali Saib Paşa Vaaz Kürsüsü

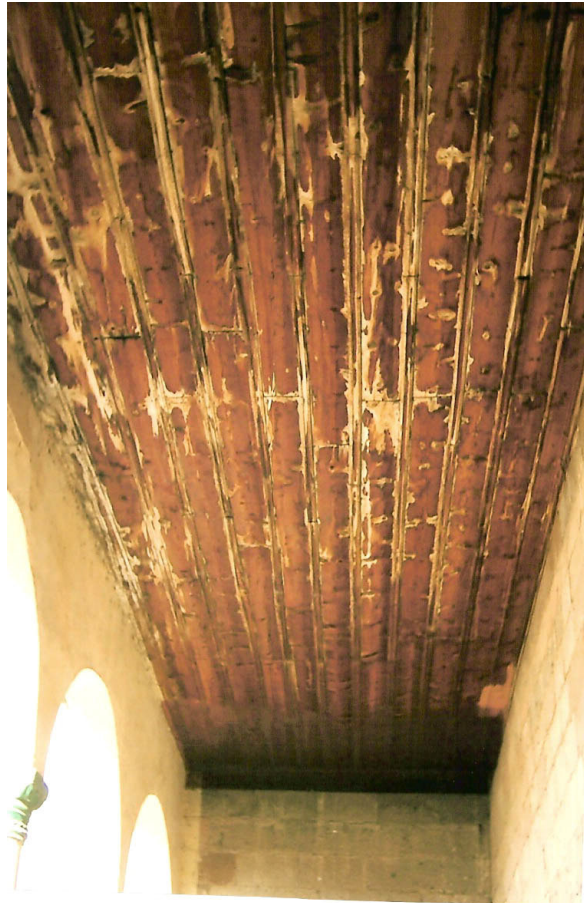
Fotoğraf No 21:Talas Ali Saib Paşa Camii Kuzeybatıdan Görünüş

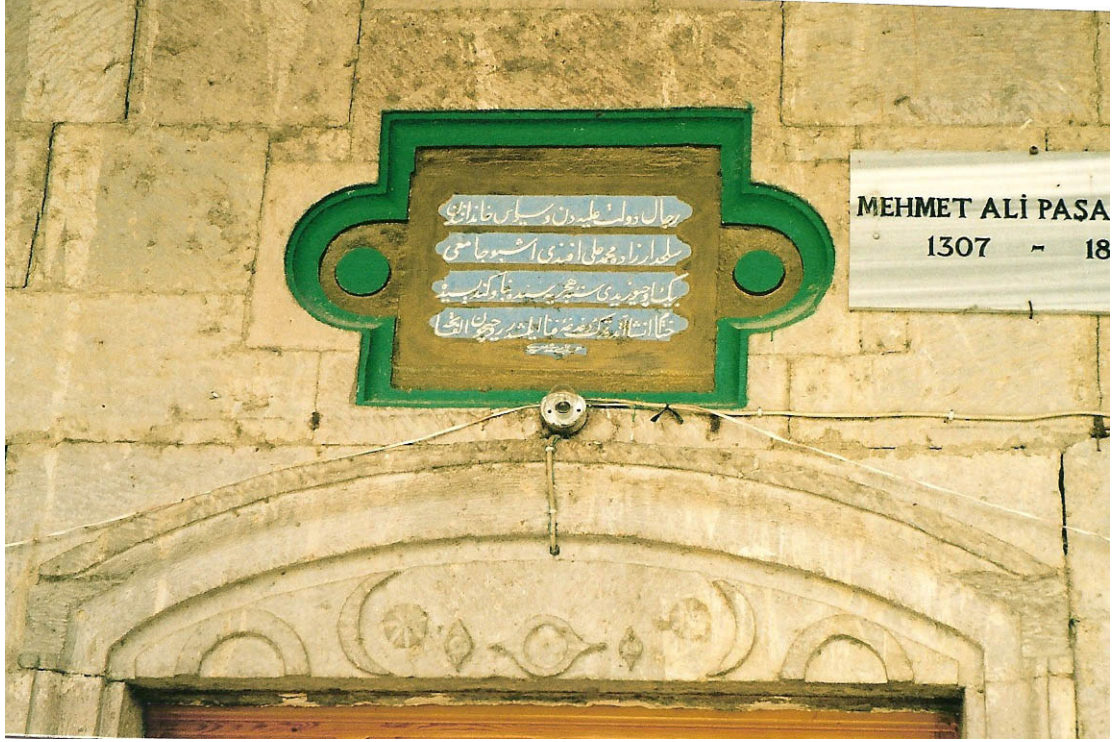
Fotoğraf No 22:Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kuzey Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 23:Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kitabesinden Detay

Fotoğraf No 24:Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Son Cemaat Yeri Üst Örtüsü

Fotoğraf No 25:Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kitabesi Altındaki Bezmeden Detay

Fotoğraf No 26:Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Son Cemaat Mahalindeki Mihrabiyelerden Görünüş

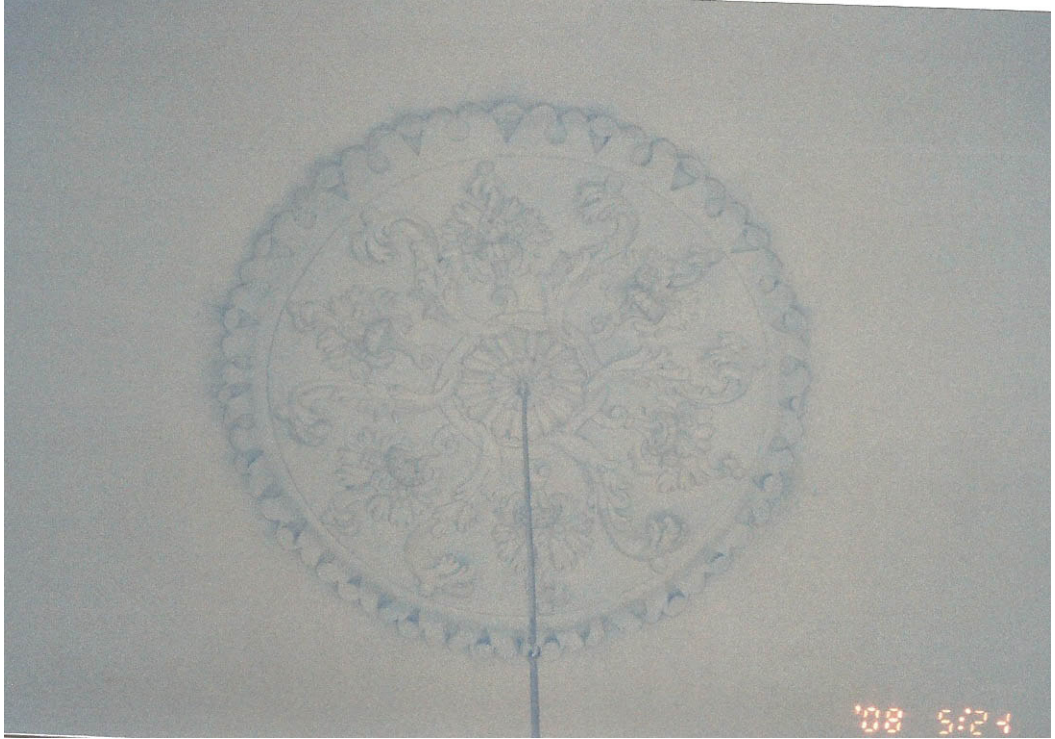
Fotoğraf No 27: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Son Cemaat Mahali Sütun Başlığı

Fotoğraf No 28: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kubbesi Pendantifinden Görünüş

**Fotoğraf No 29: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Güney Cephesi
Pandantiflerinden Görünüş**

**Fotoğraf No 30: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kubbesi Ortasındaki
Bezemedan Detay**

Fotoğraf No 31: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Kuzeybatı Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 32: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Mihrabından Genel Görünüş

Fotoğraf No 33: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 34: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Minberin Taç Kısımından Detay

Fotoğraf No 35: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Vaaz Kürsüsü

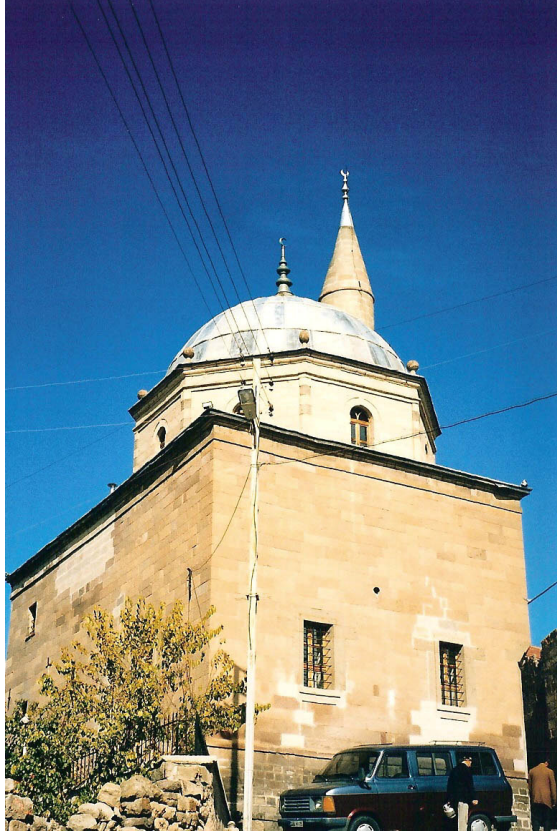
Fotoğraf No 36: Pınarbaşı Mehmet Ali Bey Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 37: Tavlusun (Aydınlar) Camii Kuzeydoğusundan görünüş

Fotoğraf No 38: Tavlusun (Aydınlar) Camii Kitabesi

Fotoğraf No 39: Tavlusun (Aydınlar) Camii Güneybatıdan Genel Görünüş

Fotoğraf No 40: Tavlusun (Aydınlar) Camii Son Cemaat Mahallinden Görünüş

Fotoğraf No 41: Tavlusun (Aydınlı) Camii Mihrap ve Minberden Genel Görünüş

Fotoğraf No 42: Tavlusun (Aydınlı) Camii Kürsüsünden Genel Görünüş

Fotoğraf No 43: Tavlusun (Aydınlar) Camii Harim Girişinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 44: Karacaoğlu Camii Kuzeybatısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 45: Karacaoğlu Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 46: Karacaoğlu Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 47: Karacaoğlu Camii Mihrab ve Minberden Genel Görünüş

Fotoğraf No 48: Karacaoğlu Camii Son Cemaat Mahallinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 49: Karacaoğlu Camii Kışk Minareden Görünüş

Fotoğraf No 50: Talas Han Camii Kuzey Doğu Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 51: Talas Han Camii Kitabesi

Fotoğraf No 52: Talas Han Camii Zemin Katından Genel Görünüm

Fotoğraf No 53: Talas Han Camii Zemin Kattaki Güney Cephesindeki Odadan Genel Görünüş

Fotoğraf No 54: Talas Han Camii Zemin Kat Üst Örtüsünden Görünüş

Fotoğraf No 55: Talas Han Camii Zemin Kattaki Kuzey Cephe Odasından Genel Görünüş

Fotoğraf No 56: Talas Han Camii Son Cemaat Mahalli Girişi

Fotoğraf No 57: Talas Han Camii Harim Giriş Kapısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 58: Talas Han Camii Pandantifi Ortasındaki Kalem İşi Bezemedan Detay

Fotoğraf No 59: Talas Han Camii Pandantifindeki Kalem İşi Süslemeden Detay

Fotoğraf No 60: Talas Han Camii Kubbesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 61: Talas Han Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 62: Talas Han Camii Mihrabından Detay

Fotoğraf No 63: Talas Han Camii Mihrap Nişi İçerisindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 64: Talas Han Camii Mihrabın Üstündeki Kalem İşi Bezemeden Detay

Fotoğraf No 65: Talas Han Camii Mihrap Kenar Köşeliğinden Detay

Fotoğraf No 66: Talas Han Camii Mihrap Üstü Bezemesi

Fotoğraf No 67: Talas Han Camii Minberinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 68: Talas Han Camii Vaaz Kürsüsünden Genel Görünüş

Fotoğraf No 69: Talas Han Camii Harim Girişinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 70: Talas Han Camii Kuzeydoğu Avlu Giriş Kapısı Üzerindeki Üçgen Alınlıktan Detay

**Fotoğraf No 71: Talas Han Camii Avlu Giriş Kapısı Kemer Kilit Taşının Zemin
Bakan Yüzeyindeki Bezemeden Detay**

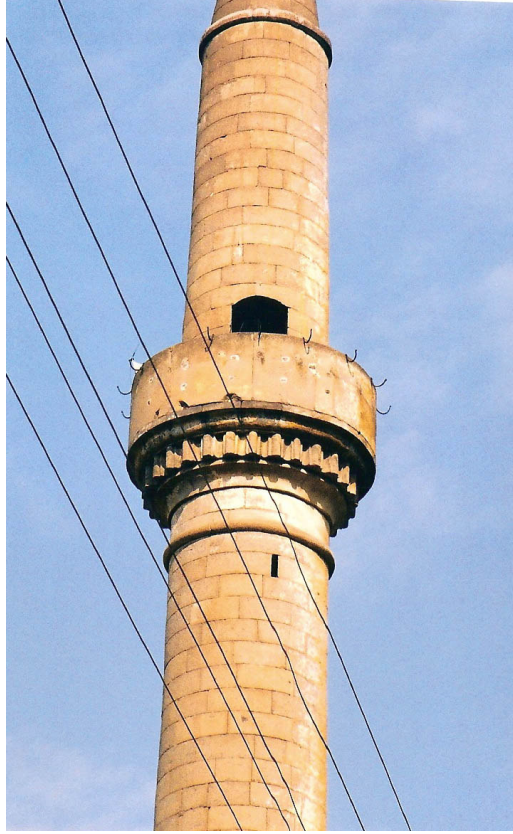
Fotoğraf No 72: Talas Han Camii Avlu Girişi Üzerindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 73: Talas Han Camii Kubbesi Altındaki Üçgen Alınlık Kemer Kilit Taşındaki Bezeme

Fotoğraf No 74: Talas Han Camii Kubbecikten Detay

Fotoğraf No 75: Talas Han Camii Minare Şerefesindeki Bezemedan Detay

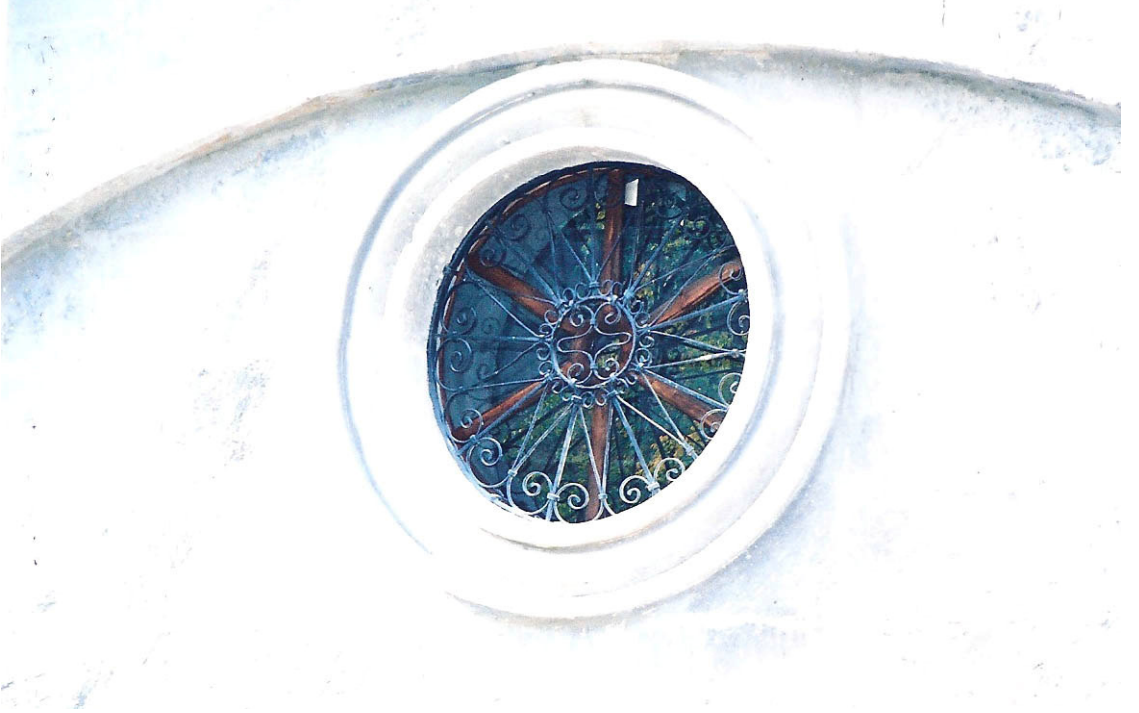
Fotoğraf No 76: Talas Han Camii Minare Üstündeki Bezemedan Detay

Fotoğraf No 77: Talas Han Camii Harim Giriş Kapısı Kemer Kilit Taşı Üzerindeki Bezmeden Detay

Fotoğraf No 78: Talas Han Camii Minare-Avlu Giriş Kapısı Arasındaki Pencere

Fotoğraf No 79: Talas Han Camii Kubbe Kemer Altındaki Pencereden Detay

Fotoğraf No 80: Talas Han Camii Kubbe Üstündeki Bezmeden Detay

Fotoğraf No 81: Develi Tirem Camii Doğu Cephesi

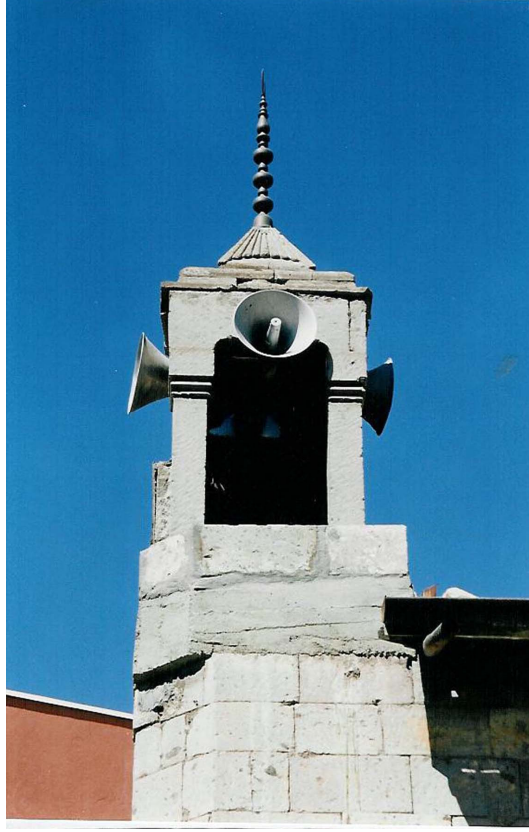
Fotoğraf No 82: Develi Tirem Camii Güney-Batı Cephesi

Fotoğraf No 83: Develi Tirem Camii İnşaat Kitabesi

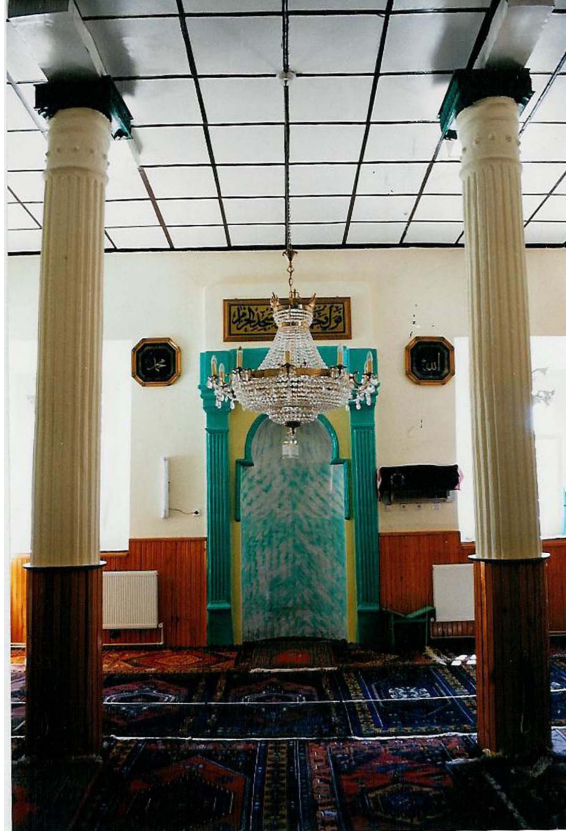
Fotoğraf No 84: Develi Tirem Camii Köşk Minaresi

Fotoğraf No 85: Develi Tirem Camii Köşk Minaresi

Fotoğraf No 86: Develi Tirem Camii Kadınlar Mahfiline ve Harime Giriş Kapıları

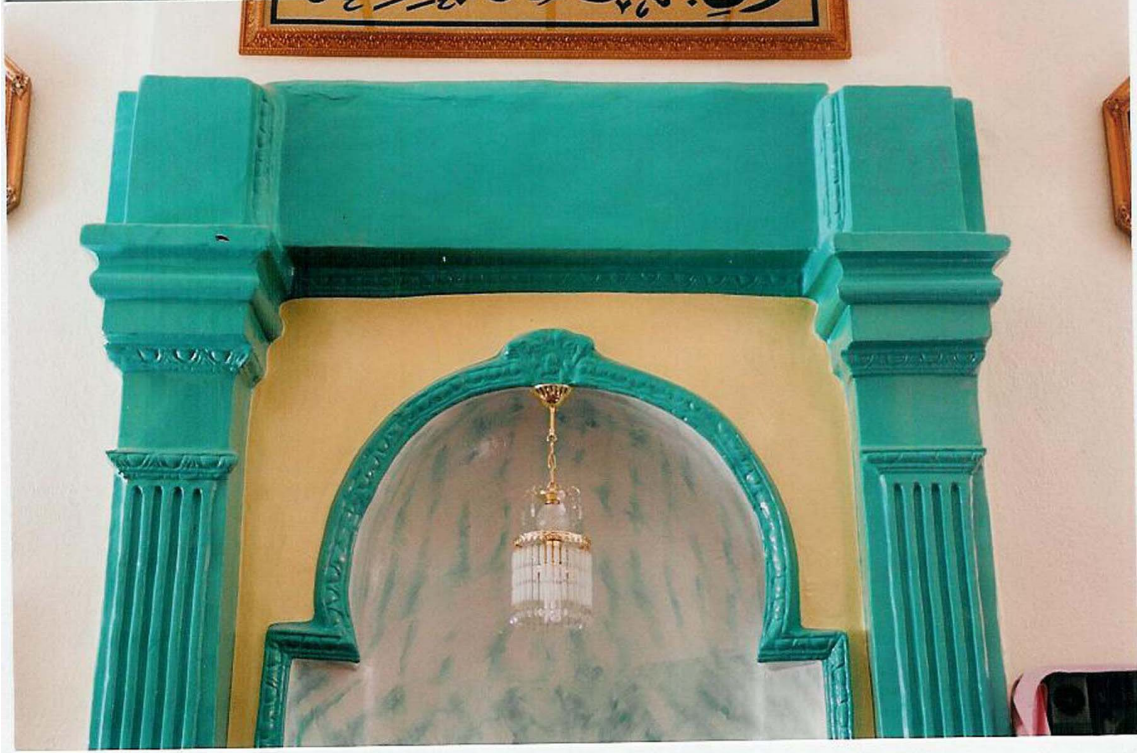
Fotoğraf No 87: Develi Tirem Camii Hariminden Genel Görünüş

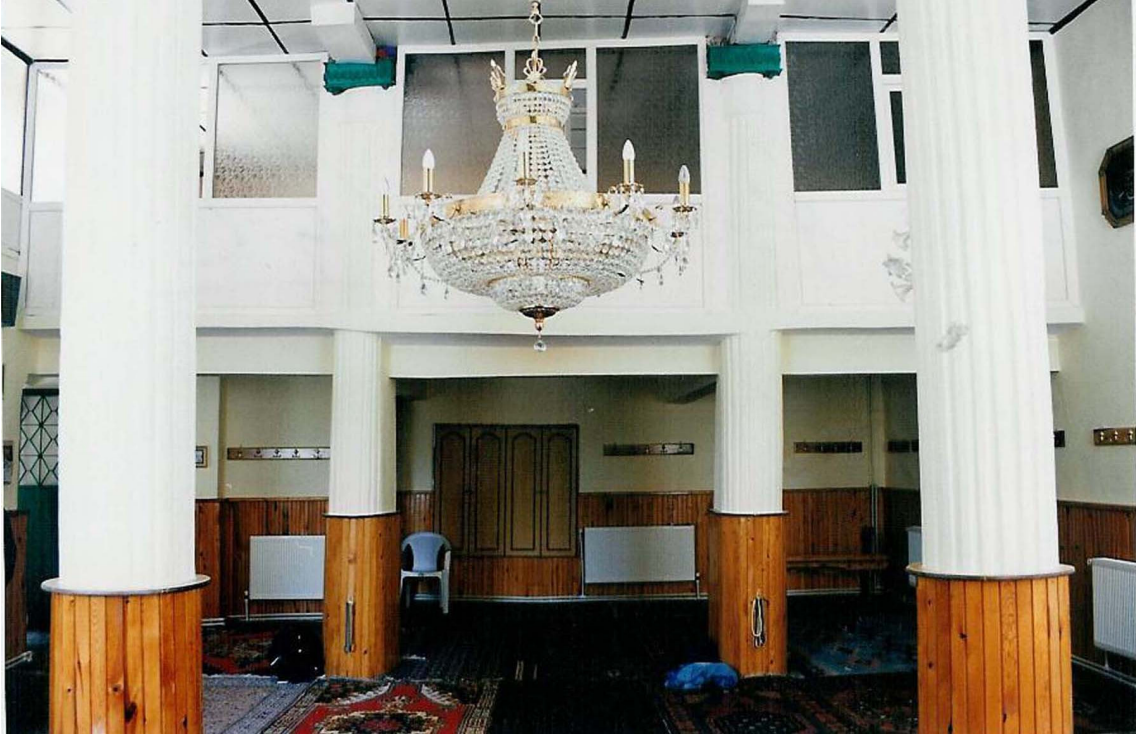
Fotoğraf No 88: Develi Tirem Camii Taşıyıcı Kolon Başlığı

Fotoğraf No 89: Develi Tirem Camii Mihrabı

Fotoğraf No 90: Tirem Camii Mihrabı Detayı

Fotoğraf No 91: Develi Tirem Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf No 92: Develi Tirem Camii Kadınlar Mahfili Güney Cephesi

Fotoğraf No 93: Develi Tirem Camii Genel Görünüü

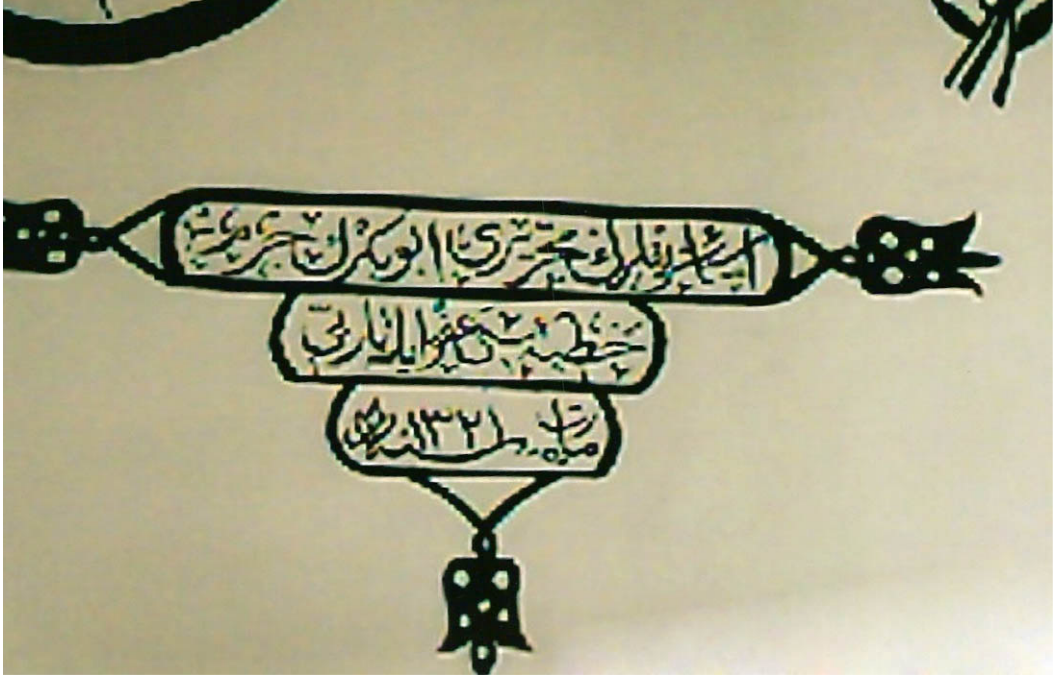
Fotoğraf No 94: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Kuzeybatı Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 95: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Harim Giriş Kapısı ve Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf No 96: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Harimindeki Ahşap Direk Üzerinde Bulunan Usta Kitabesi

Fotoğraf No 97: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Hariminin Doğu Duvarındaki Hattat Kitabesi

Fotoğraf No 98: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mahfil Kemerinin Altındaki Kitabe

Fotoğraf No 99: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Güneydoğusundan Genel Görünüş

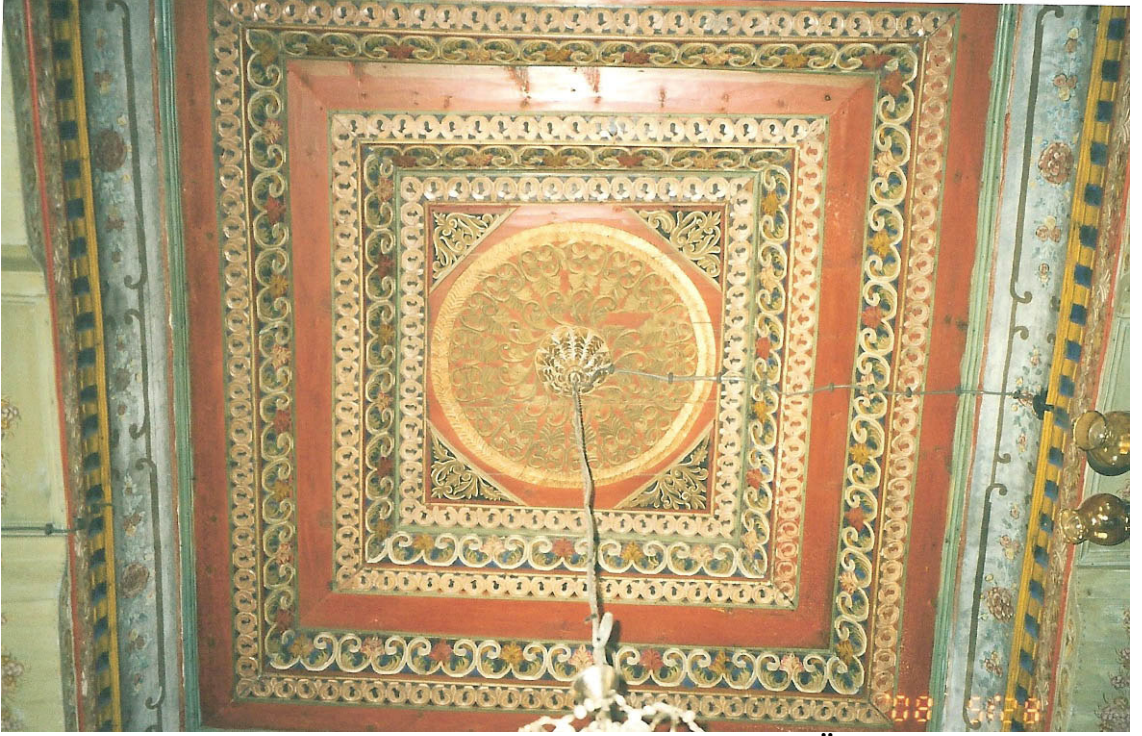
Fotoğraf No 100: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Hariminden Genel Görünüş

Fotoğraf No 101: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Harimindeki Çardak Bölümü Tavanının Genel Görünüşü

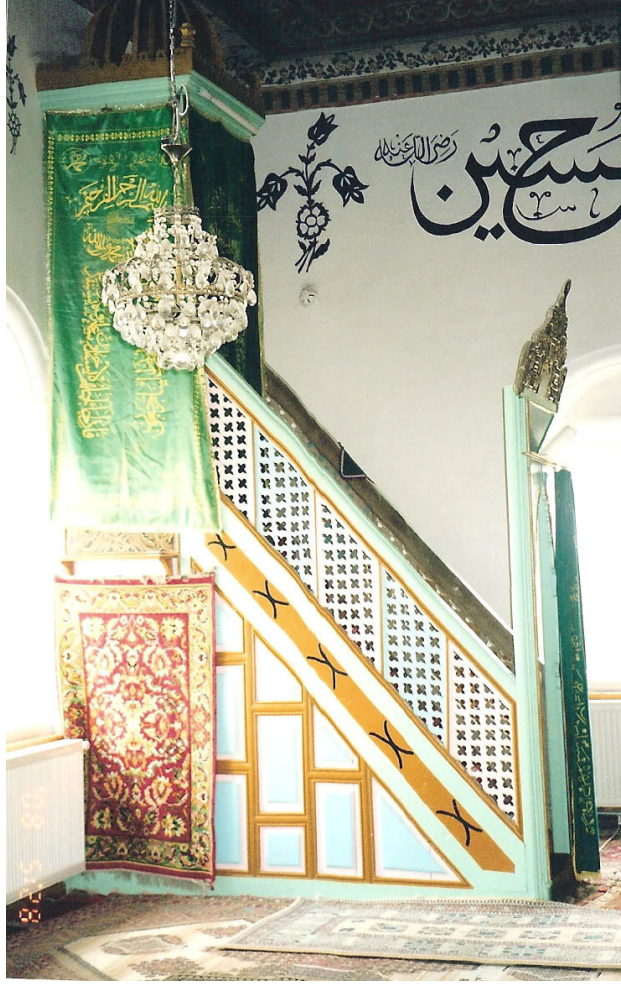
Fotoğraf No 102: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mihrap Önündeki Tavanın Genel Görünüşü

Fotoğraf No 103: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mihrap Önündeki Hariminin Çardak Bölümü Tavanı Göbeği

Fotoğraf No 104: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf No 105: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Minberi

Fotoğraf No 106: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Minberinden Detay

Fotoğraf No 107: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Minberinin Taç Kısmından Detay

Fotoğraf No 108: Pınarbaşı Methiye Köyü Camii Mihrap Üzerindeki Pencereden Detay

Fotoğraf No 109: Pınarbaşı Methiye Camii Beden Duvarındaki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 110: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camiinin Kuzeydoğusundan Genel Görünüş

Fotoğraf No 111: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrap İçerisindeki Tarih Kitabelerinden Detay

Fotoğraf No 112: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Hariminden Genel Görünüş

**Fotoğraf No 113: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrap Önündeki Tekne
Tavanın Köşe Süslemelerinden Detay**

**Fotoğraf No 114: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrap Önündeki Tavanda
Bulunan Gülbezeğin Genel Görünüşü**

Fotoğraf No 115: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Hariminin Kuzeyindeki Düz tavanın Süslemelerinden Detay

Fotoğraf No 116: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Dekoratif Bursa Kemerinden Detay

Fotoğraf No 117: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mihrabından Genel Görünüş

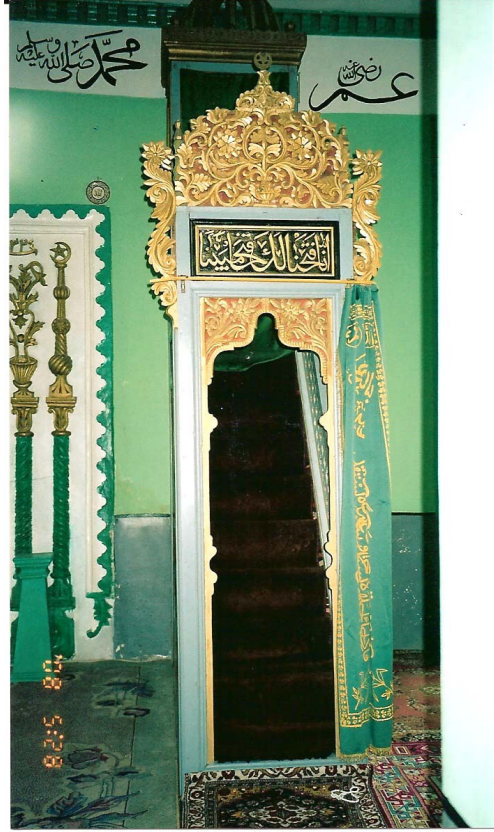
Fotoğraf No 118: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Minberinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 119: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Minber Panosundaki Kalemîşi Bezemeden Detay

Fotoğraf No 120: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Minberinin Külâh Kısmından Detay

Fotoğraf No 121: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camisinin Minberinin Taç Kısmından Detay

Fotoğraf No 122: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camisi Vaaz Kürsüsü

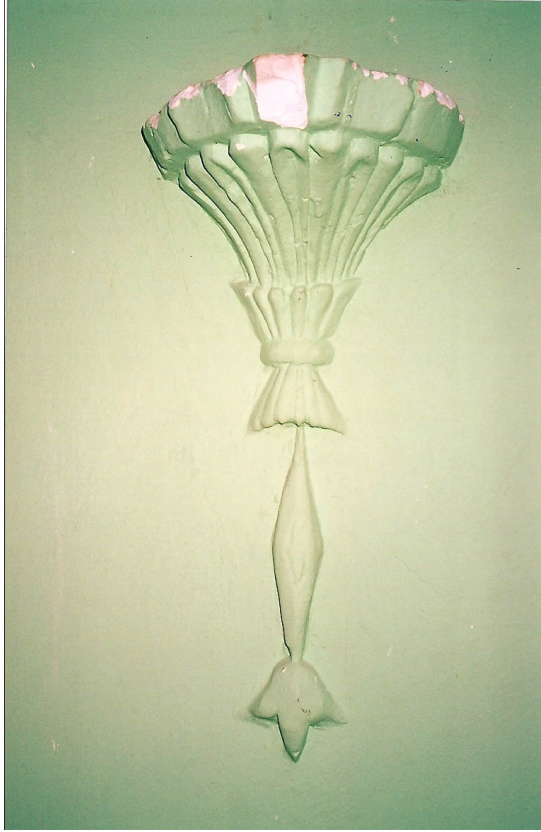
Fotoğraf No 123: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Duvar Bezemesinden Detay

Fotoğraf No 124: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Duvar Bezemesinden Detay

Fotoğraf No 125: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Duvar Bezemesinden Detay

Fotoğraf No 126: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Duvar Bezemesinden Detay

Fotoğraf No 127: Pınarbaşı Hilmiye Köyü Camii Mahfilinin Ortasındaki Balkonun Genel Görünüşü

Fotoğraf No 127-A: Zeynel Abidin Türbesi'nin Kuzey-Batısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 127-D: Zeynel Abidin Türbesi Kuzey Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-E: Zeynel Abidin Türbesi Güney Cephedeki Kitabe

Fotoğraf No 127-F: Zeynel Abidin Türbesi Güney Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-G: Zeynel Abidin Türbesi Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-H: Zeynel Abidin Türbesi Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-I: Zeynel Abidin Türbesi Batıdaki Kitabe

Fotoğraf No 127-İ: Zeynel Abidin Türbesi Kuzey Doğudan Genel Görünüş

Fotoğraf No 127-J: Zeynel Abidin Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf No 127-K: Zeynel Abidin Türbesi Giriş Kapısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 127-L: Zeynel Abidin Türbesi Kubbe Göbeği

Fotoğraf No 127-M: Zeynel Abidin'in Sandukası

Fotoğraf No 127-N: Zeynel Abidin Türbe Girişi Üzerindeki Kemerlerden Genel Görünüş

Fotoğraf No 127-O: Zeynel Abidin Türbesi Köşelerdeki Bezemedan Detay

Fotoğraf No 127-Ö: Zeynel Abidin Türbesi Kubbe Üzerindeki Yuvarlak Süslemeden Detay

Fotoğraf No 128: Talas Esmâ Hanım Türbesi Kitabesi

Fotoğraf No 129: Talas Esma Hanım Türbesinden Genel Görünüş

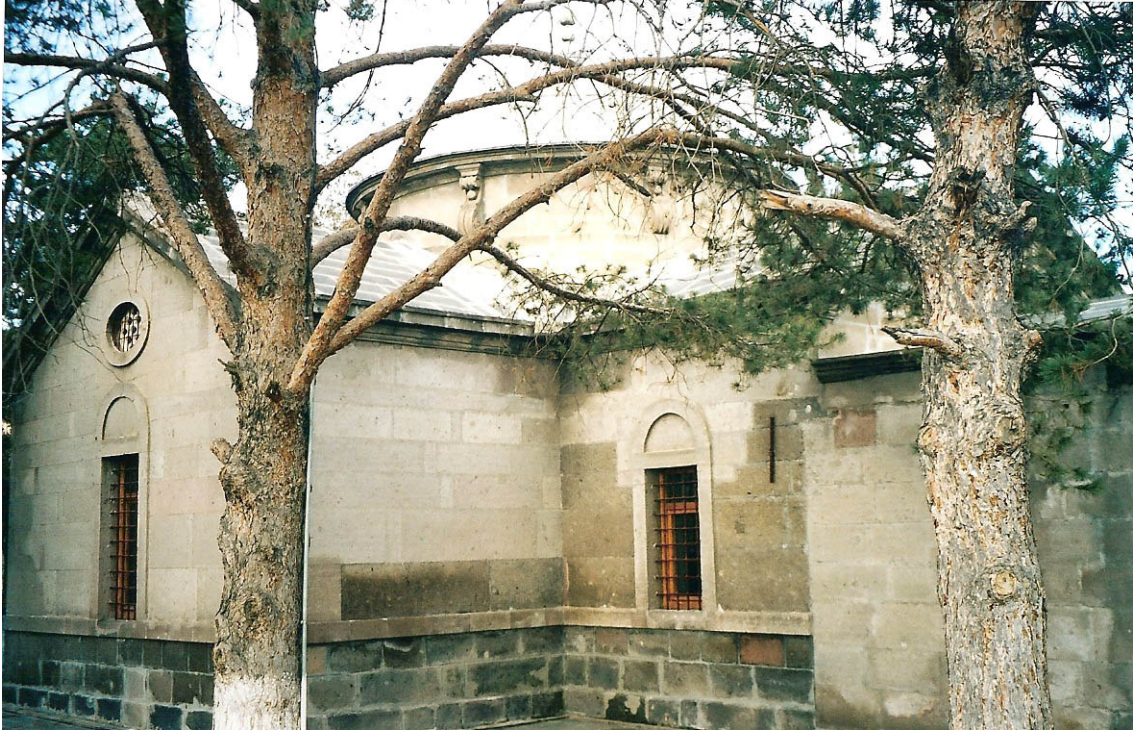
Fotoğraf No 130: Talas Esma Hanım Türbe Kitabelerinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 131: Seyyid Burhaneddin Türbesinden Genel Görünüş

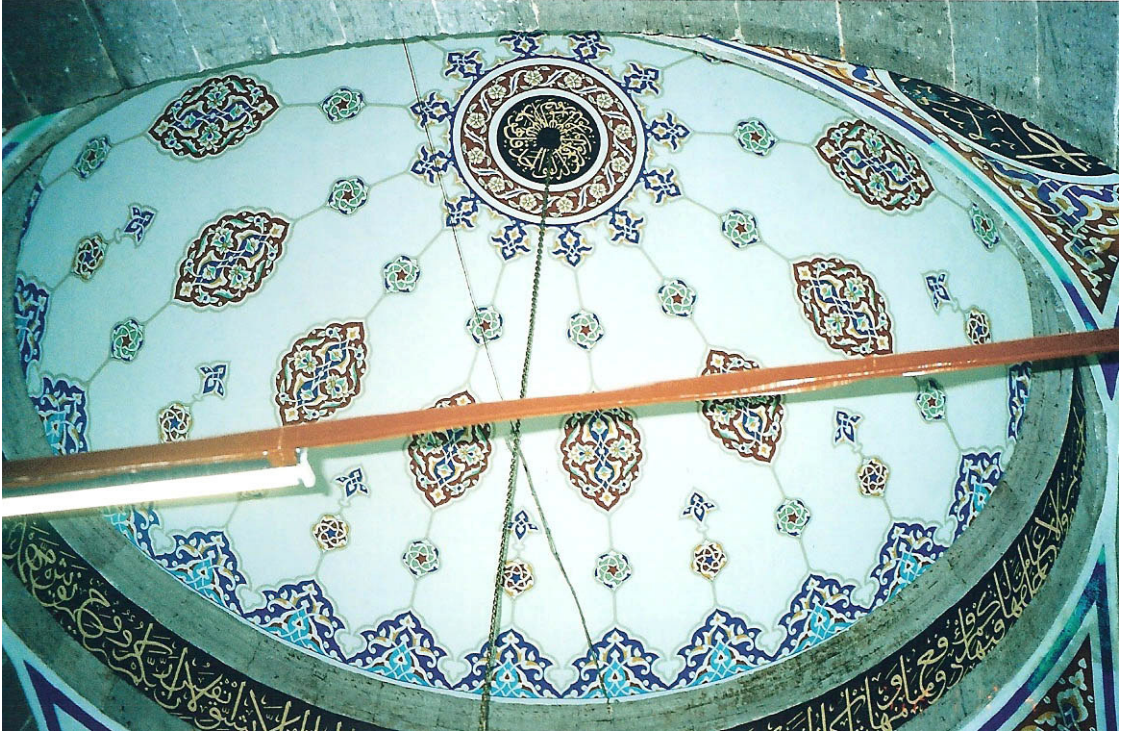
Fotoğraf No 132: Seyyid Burhaneddin Türbesi Kitabesi

Fotoğraf No 133: Seyyid Burhaneddin Türbesi Güneydoğusundan Genel Görünüş

Fotoğraf No 134: Seyyid Burhaneddin Türbesi Kuzey Cephesindeki Revaktan Görünüş

Fotoğraf No 135: Seyyid Burhaneddin Türbesi Kubbesinden Detay

**Fotoğraf No 136: Seyyid Burhaneddin Türbesi Kubbe Kasnağı Üzerindeki
Bezemen Detay**

Fotoğraf No 137: Seyyid Burhaneddin Türbesi Güney Eyvanının Üst Örtüsünden Detay

Fotoğraf No 138: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Kuzeybatı Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 139: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Kitabesi

Fotoğraf No 140: Develi Şıhlı Hamidiye Medresesi Kitabe Üzerindeki Okunamayan Küçük Kitabe

Fotoğraf No 141: Develi Şihli Hamidiye Medresesi Tac Kapısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 142: Develi Şihli Hamidiye Medresesi Avlusundan Görünüş

Fotoğraf No 143: Develi Şihli Hamidiye Medresesi Müderris Odası

Fotoğraf No 144: Develi Şihli Hamidiye Medresesi Arka Cepheden Genel Görünüş

Fotoğraf No 145: Develi Şihli Hamidiye Medresesi Revak Kısımından Genel Görünüş

Fotoğraf No 146: Develi Şihli Hamidiye Medresesi Girişinden Avlunun Genel Görünüşü

Fotoğraf No 147: Develi Şihli Hamidiye Medresesi Avlusu Genel Görünüşü

Fotoğraf No 148: Develi Şihli Hamidiye Medresesi Girişi Kemerli Kilit Taşı Üzerindeki Bezeme

Fotoğraf No 149: Kayseri Lisesi Genel Görünüşü

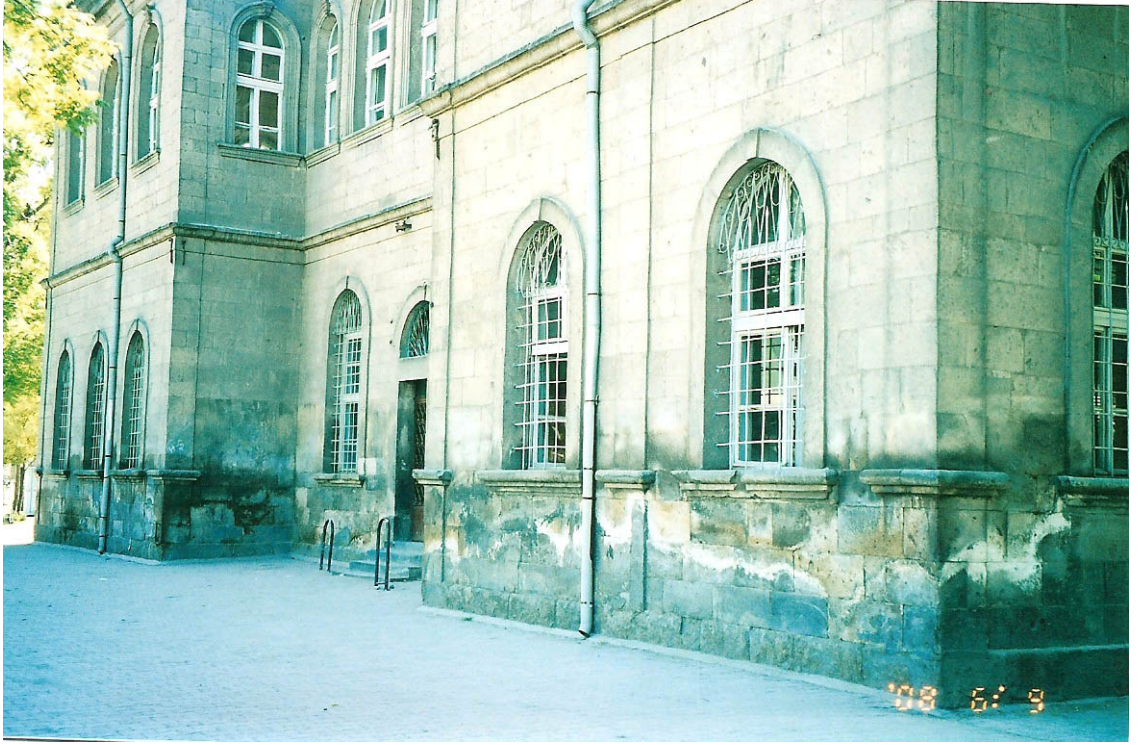
**Fotoğraf No 150: Kayseri Lisesi Revak Kısımındaki Sivri Kemer Üzerindeki
Kitabelikten Detay**

Fotoğraf No 151: Kayseri Lisesi Giriş Revağından Genel Görünüş

Fotoğraf No 152: Kayseri Lisesi İçerisinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 153: Kayseri Lisesi Doğu Cephesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 154: Kayseri Lisesi Güneybatısından Genel Görünüş

Fotoğraf No 155: Kayseri Lisesi Revak Kısımındaki Sütundan Detay

Fotoğraf No 156: Kayseri Lisesi Revağındaki Sivri Kemer Kilit Taşı Üzerindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 157: Kayseri Lisesi Revak Kemer köşeliklerindeki Bezeme

Fotoğraf No 158: Kayseri Lisesi Koridorundan Genel Görünüş

Fotoğraf No 159: Kayseri Lisesi İkinci Katındaki Üçgen Alınlık Kısımından Detay

Fotoğraf No 160: Talas Ali Saib Paşa Çeşmesinden Genel Görünüş

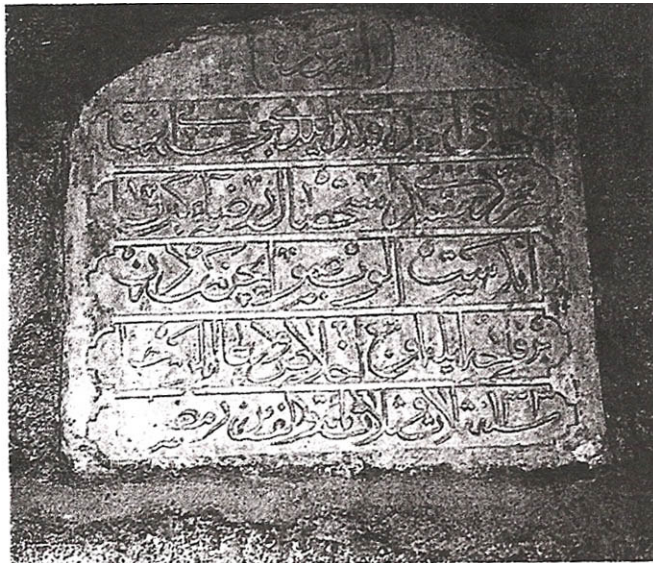
Fotoğraf No 161: Talas Ali Saib Paşa Çeşme Kitabesi

Fotoğraf No 162: Talas Ali Saib Paşa Çeşme Ayna Taşından Detay

Fotoğraf No 163: Talas Hacı Ahmet Çeşmesi

Fotoğraf No 164: Talas Hacı Ahmet Çeşmesi Kitabeli

Fotoğraf No 165: Talas Meydan Çeşmesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 166: Talas Meydan Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf No 167: Talas Meydan Çeşmesi Kitabesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 168: Talas Esma Hanım Çeşmesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 169: Talas Esmâ Hanım Çeşmesi Kitabesi

Fotoğraf No 170: Seyitgazi Mahallesi Çeşmesi Genel Görünüşü

Fotoğraf No 171: Seyitgazi Çeşme Kitabesi

Fotoğraf No 172: Seyitgazi Mahallesi Çeşmesi Kemer Köşeliklerindeki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 173: Seyitgazi Çeşmesi Ayna Taşı ve Yalağından Genel Görünüş

Fotoğraf 174: Seyitgazi Çeşmesi Minareye Çıkıştan Genel Görünüş

Fotoğraf No 175: Talas Ali Saib Paşa Hamamından Genel Görünüş

Fotoğraf No 176: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Kuzeydoğu Cephesinden Görünüş

Fotoğraf No 177: Talas Ali Saib Paşa Hamamının Soyunmalık Kısımının Kuzey Bölümü

Fotoğraf No 178: Talas Ali Saib Paşa Hamamının Batısındaki Sıcaklığa Giriş Koridoru

Fotoğraf No 179: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Sıcaklık Kısımından Genel Görünüş

Fotoğraf No 180: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Sıcaklığının Üzerindeki Kubbe

Fotoğraf No 181: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Güney Eyvanından Genel Görünüş

Fotoğraf No 182: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Halveti Üzerindeki Kubbe

Fotoğraf No 183: Talas Ali Saib Paşa Hamamı Sıcaklığındaki Tuvalet ve Soyunmalığa Geçiş Koridoru

Fotoğraf No 184: Saat Kulesi ve Muvvakithaneden Genel Görünüş

Fotoğraf No 185: Saat Kulesi Girişinden Genel Görünüm

Fotoğraf No 186: Saat Kulesi Muvvakithanesinin Doğu Cephesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 187: Saat Kulesi Muvvakithane İçerisinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 188: Saat Kulesi Merdiveninden Genel Görünüş

Fotoğraf No 189: Saat Kulesi Muvakkithanesi Girişinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 190: Saat Kulesi Girişi Yanındaki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 191: Saat Kulesi Muvvakithane Girişi Kemer Kilit Taşındaki Bezemeden Detay

Fotoğraf No 192: Saat Kulesi Muvvakithaneden Genel Görünüş

Fotoğraf No 193: Saat Kulesi ve Muvvakithane Altındaki Bodruma Giriş

Fotoğraf No 194: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 195: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Kitabesi

Fotoğraf No 196: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Batı Cephesinden Genel Görünüş

Fotoğraf No 197: Pınarbaşı Reşit Akif Paşa Kütüphanesi Batı Cephesi

Fotoğraf No 198: Develi Askerlik Şubesi

Fotoğraf No 199: Develi Askerlik Şubesi Batı ve Güney Cephesi

Fotoğraf No 200: Develi Askerlik Şubesi Üçgen Alınlığı (R. Arıkan Arşivinden)

Fotoğraf No 201: Develi Askerlik Şubesi II. Abdülhamit Tuğrası

Fotoğraf No 202: Develi Askerlik Şubesi Lojmanı

Fotoğraf No 203: Develi Askerlik Şubesi Lojmanı Doğu Cephesi

Fotoğraf No 204: Develi Askerlik Şubesi Lojmanı Batı Cephesi

Fotoğraf No 205: Develi Askerlik Şubesi Lojmanı Kitabesi

ÖZGEÇMİŞ

06.06.1981 yılında Kayseri ilinin Bünyan İlçesi'nde dünyaya geldim. İlk orta ve lise dönemimi Kayseri'de tamamladıktan sonra 1998 yılında Atatürk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nü kazandım. 2002 yılında Lisans dönemimi tamamladıktan aynı yıl Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bilim Dalında yüksek lisansa başladım.

Adres:

Ayşe Nur KAYA DEMİR

23 Nisan Mah. Kaval Sokak

Yeter Apt. 6/21

Keçiören Ankara

Tel: 0 312 381 76 15

Mail: Mehmet_19031978@hotmail.com